VITALIE SPRÎNCEANĂ - LILIA NENESCU - SERGIU BEJENARI

STUDIU DE CAZ
CONGRESUL MONDIAL AL FAMILIILOR

RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

© PLATZFORMA, 2019

RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Coordonatori:

Vitalie Sprînceană
Lilia Nenescu
Sergiu Bejenari

RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Studiu de caz – Congresul Mondial al Familiilor

PLATFORMA

CZU 329.3:316.356.2(478)(082)
R 43

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Religie și societate în Republica Moldova: Studiu de caz – Congresul Mondial al Familiilor / coord.: Vitalie Sprînceanu [et al.]. – Chișinău: S. n., 2019 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 272 p.

Apare cu sprijinul financiar al Fundației Soros Moldova. – 500 ex.

ISBN 978-9975-146-34-0.

329.3:316.356.2(478)(082)

R 43

ISBN 978-9975-146-34-0.

© Platzforma, 2019

Cuprins

Introducere 7

PARTEA I. CONGRESUL MONDIAL AL FAMILIILOR: ISTORIE, TEOLOGIE ȘI IDEOLOGIE 9

Vitalie Sprînceană. Internaționala Dreptei Conservatoare: Congresul Mondial al Familiilor la Chișinău 11

Vitalie Sprînceană. Dreapta conservatoare religioasă și Congresul Mondial al Familiilor între "tradiție" și "globalizare" 34

Lilia Nenescu. Congresul Mondial al Familiilor în Ungaria: între discursul xenofob anti-migranți și politicile familiale de domesticire a femeii 60

Sergiu Bejenari. Luxul Bisericii Ortodoxe Georgiene: spre drepturile omului prin oligarhie și sărăcie 82

Sergiu Bejenari. Biserica Ortodoxă Rusă – mașina de legitimare a oligarhiei rusești 97

Ovidiu Voicu. Congresul Mondial al Familiilor de la Chișinău: reflectarea în mass-media locală și internațională 114

PARTEA II. RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN VECINĂTATEA EI 133

Cristian Doroftei. Religia ca factor de mobilizare politică în Republica Moldova 135

Romanița Iordache. Conservatorismul religios învață limbajul drepturilor fundamentale: Libertate. Libertatea religioasă. Libertatea de exprimare 153

Romanița Iordache. Ce este și ce nu este libertatea religioasă? Între invocarea și exercitarea liberă a propriei credințe și abuzul acestui drept 160

Romanița Iordache. Ura și limitele liberei exprimări 174

Teodor Ajder. Doamne, ajută alegătorul! Religie
și comportament electoral 185

Cristian Doroftei. Lupta Politicului: când populismul
o ia la Dreapta și se întâlnește cu religia 209

Sergiu Bejenari. Religie, educație, cultură și politică
în Republica Moldova 230

Lilia Nenescu. Conservatorismul modern și reinventarea trecutului
ca instrument de creare a realității sociale 247

Bibliografie selectivă 268

Introducere

Volumul ce urmează reprezintă un efort de a înțelege ascensiunea dreptei conservatoare religioase – mișcările care luptă împotriva avortului, pentru roluri tradiționale pentru femei, împotriva drepturilor comunităților LGBTQI+, toate sub umbrela "grijii pentru familia tradițională" - în Republica Moldova și în regiune.

Evenimentul care a oferit posibilitatea de a vedea de aproape o parte din mișcările și liderii dreptei conservatoare religioase a fost Congresul Mondial al Familiilor care s-a desfășurat la Chișinău, în perioada 14-16 septembrie 2018. Congresul, care a adunat deopotrivă moldoveni, ruși, americani, italieni, spanioli, francezi și reprezentanți ai multor altor țări este una dintre cele mai mari adunări ale dreptei conservatoare religioase pe plan global și a oferit publicului moldovean posibilitatea de a-l observa în detaliu.

Evenimentul nu a avut, așa cum arată unul dintre contributorii acestui volum, impactul scontat, deși a fost susținut de cele mai înalte foruri, inclusiv de președintele Igor Dodon. Cel mai înalt oaspete – Patriarhul Kirill – nu a mai ajuns la Congres din cauza schismei Bisericii Ucrainene. La nivel mediatic, evenimentul nu a reușit să iasă din bula mediatică a organizatorilor – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova...

Totuși, pentru noi, cercetătorii, evenimentul a oferit o oportunitate oarecum unică de a stimula o reflecție despre dreapta religioasă în Moldova și în regiune, temele și agendele acesteia, ideologia și teologia ei, actorii principali, relația ei cu tradiția drepturilor omului, modurile în care aceasta angajează societatea Republicii Moldova etc.

Rezultatele acestei reflecții sînt adunate în volumul de față.

Pentru că vorbim aici despre un fenomen cu efecte și dinamici globale, multe dintre descrierile și concluziile noastre pot fi aplicate și altor țări și societăți. Ne-am mulțumit totuși să luăm Republica Moldova drept cadru implicit și explicit al discuțiilor noastre.

Majoritatea textelor din acest volum au apărut, într-o formă mai desfășurată, pe portalul PLATZFORMA (www.platzforma.md)

Textele fac parte din proiectul "*Informarea opiniei publice despre desfășurarea Congresului Mondial al Fam iliilor din Chișinău*" (World Congress Family Moldova September 2018).

Proiectul este realizat cu suportul financiar al Fundației Soros-Moldova, prin intermediul Departamentului Justiție și Drepturile Omului.

PARTEA I
CONGRESUL MONDIAL AL FAMILIILOR: ISTORIE, TEOLOGIE ȘI IDEOLOGIE

Internaționala Dreptei Conservatoare: Congresul Mondial al Familiilor la Chișinău

Vitalie Sprînceană

Congresul Mondial al Familiilor (CMF), ediția a XII-a, s-a desfășurat la Chișinău între 13 și 16 septembrie 2018, sub patronajul președintelui Igor Dodon și cu sprijinul fundației ”Din Suflet”, organizația de binefacere a soției acestuia, Galina Dodon.

Oficial, președintele anunțase despre faptul că orașul Chișinău va găzdui evenimentul în noiembrie 2017, după o întîlnire cu președintele Fondului Internațional pentru Unitatea Popoarelor Ortodoxe, Valeri Alexeev. Inițiativa însă a fost pregătită cu cîteva luni mai devreme: pentru prima oară președintele moldovean și-a declarat disponibilitatea de a organiza un asemenea eveniment în luna mai a anului 2017, la Budapesta, după o întrevedere cu Brian Brown, președintele Organizației Internaționale pentru Familie (care se afla acolo cu ocazia CMF XI) și, așa cum îl prezintă comunicatul oficial al președinției, ”conducătorul mișcării mondiale anti-LGBT”.

Ulterior Brown și Dodon s-au mai întîlnit de cîteva ori: în ianuarie 2018, pentru a discuta detalii organizatorice despre Congresul din septembrie, în martie la Atos (Grecia), unde au pus bazele unei organizații internaționale ”Prietenii Ortodoxiei” (al cărei scop declarat este ”promovarea profunzimii Ortodoxiei şi a frumuseții Athosului liderilor lumii moderne, infectate de viruşii relativismului moral, ateismului şi materialismului”), dar și în luna mai, la Chișinău, cînd cei doi au organizat împreună o conferință de presă.

Ce este Congresul Mondial al Familiilor?

Publicul moldovean nu prea a avut anterior contacte cu CMF, nu cunoaște organizațiile care fac parte din el și nici care-s legăturile președintelui Igor Dodon și ale Partidului Socialiștilor cu această structură.

CMF nu a organizat anterior evenimente în Republica Moldova, deși unii politicieni moldoveni au participat la varii evenimente organizate de CMF sau au semnat unele dintre declarațiile CMF.

Spus în termenii în care organizatorii CMF se prezintă pe ei înșiși, Congresul Mondial al Familiilor reprezintă o coaliție internațională de organizații religioase (de diverse confesiuni) care-și propune să lupte pentru "familia naturală" și pentru promovarea valorilor familiale tradiționale". CMF se opune avortului, divorțului și căsătoriilor între persoanele de același sex.

În fapt, CMF este *o coaliție internațională interconfesională de organizații conservatoare care promovează la nivel global o agendă anti-avort, anti-LGBT, anti-fertilizare in vitro, anti-divorț, toate sub umbrela promovării cauzei "familiei naturale"*.

În 2014, Southern Poverty Law Center, o organizație specializată în apărarea drepturilor civile și politice, a adăugat CMF în lista organizațiilor care promovează discursul de ură față de comunitatea LGBT.

CMF include organizații protestante (Howard Center), catolice (C-Fam, de exemplu), de mormoni, evreiești, musulmane, ortodoxe, atît din SUA cît și din alte părți ale lumii.

În SUA, organizații membre ale CMF precum Howard Center for Family, Religion & Society sau Organizația Națională pentru Căsătorie se află, de mai mulți ani, în avangarda luptei conservatorilor americani împotriva recunoașterii căsătoriilor între persoanele de aceleași sex, împotriva avortului, împotriva fertilizării artificiale.

De asemenea, alte organizații ale CMF au contribuit masiv, prin expertiză, sprijin logistic, financiar și lobby, la elaborarea și adoptarea unor legi restrictive față de drepturile persoanelor LGBT în Rusia, Uganda sau Nigeria. La fel, unele figuri importante din CMF s-au făcut remarcate prin atitudini și poziții anti-musulmane, rasiste, sexiste și anti-imigranți.

CMF are reprezentanți permanenți la Organizația Națiunilor Unite (unele organizații-membre ale CMF beneficiază de statut con-

sultativ pe lîngă Consiliul Economic și Social al ONU) și în structurile europene.

Sediul CMF se găsește în Rockford, Illinois (SUA), iar președintele acestuia, la moment, este Brian Brown, director al Organizației Internaționale pentru Familie (IOM).

Și iată că această caravană homofobă, sexistă, conservatoare și anti-divorț a venit în septembrie în Moldova, unde președintele Igor Dodon i-a oferit tot sprijinul și atenția sa.

De ce ne pasă de Congresul Mondial al Familiilor?

Un asemenea eveniment de anvergură, ce adună laolaltă în centrul Chișinăului unele dintre figurile cele mai vizibile ale internaționalei conservatoare, nu are cum să nu stîrnească interes, mai ales că CMF are loc în contextul în care Republica Moldova anunță alegeri parlamentare în iarna lui 2019.

Un eveniment internațional dedicat, cel puțin formal, familiei și protecției ei, desfășurat sub patronajul președintelui, în centrul orașului, cu prezența a sute de figuri politice și religioase, a jucat rolul de scenă publică de pe care Igor Dodon și-a lansat campania electorală pentru alegerile parlamentare, construită în jurul unei platforme conservatoare ce a mizat pe accente pe familie tradițională, ortodoxie, valori tradiționale, retorică despre amenințarea homosexuală și alte puncte din arsenalul retoric conservator.

În acest fel președintele moldovean vrea să-și consolideze imaginea de apărător al acestor valori, proiectînd-o la o scară globală și prezentîndu-se ca unul dintre liderii unei coaliții internaționale care luptă pentru "valorile tradiționale". Ce sprijin mai bun se poate inventa decît o poză cu trimișii Patriarhului Kirill, cu emisarul papei și cu cîțiva emisari protestanți, mormoni și musulmani în centrul orașului Chișinău.

(Între timp Igor Dodon a fost anunțat printre vorbitorii principali de la CMF Verona (Italia), care se va desfășura la sfîrșitul lunii martie 2019).

Acest Congres trezește interes și dintr-un alt motiv: *el marchează o nouă etapă în procesul de consolidare globală a actorilor din așa-zisa societate civilă neliberală* și emergența unui proiect de globalizare alternativ construit în jurul valorilor dreptei: pro-arme, anti-imigrație, naționalism, anti-avort, anti-feminism, homofobie etc. Acest proiect adună laolaltă diverse confesiuni (care evită, după cum se va vedea mai jos, să descrie aceste colaborări ca fiind ecumenism, adică mișcarea ce își propune restabilirea unității bisericilor creștine), de pe diverse continente și diverși lideri politici cu diverse agende. E un proiect cu o anumită anvergură, cu prezență la ONU și alte organizații internaționale, deci un proiect care caută să se impună și să joace un rol important la nivel global.

Congresul din Chișinău e util, din acest motiv, atît părții moldovenești (Igor Dodon), cît și organizatorilor CMF din alte țări. Pentru primul, CMF e un cîștig de imagine și o resursă electorală. Pentru ceilalți, CMF aduce discursul conservator într-o nouă locație și îmbogățește colecția globală de politicieni care sprijină agenda conservatoare.

Istoria originilor CMF.

Istoria Congresului Mondial al Familiilor (CMF) a început într-o seară friguroasă de ianuarie, în 1995, într-un mic apartament din Moscova. În acea seară, teologul conservator american Allan C. Carlson, autor al unor cărți despre "declinul familiei ca urmare a politicilor feministe și de recunoaștere a drepturilor homosexualilor", fost președinte al Comisiei Naționale pentru Copii („The Rockefeller Commission") la sfîrșitul mandatului lui Ronald Reagan, se întîlnea cu doi demografi ruși, Victor Medkov și Anatol Antonov, de la Facultatea de Sociologie a Universității de Stat din Moscova "M. Lomonosov".

Întîlnirea a avut loc în micul apartament al unui artist și activist ortodox rus, Ivan Șevcencko. Cei patru au stabilit să organizeze un Congres Mondial al Familiilor pentru a promova "familia naturală".

Iată relatarea lui Carlson despre întîlnire:

"Am urcat din nou în mașina universității, iar șoferul ne-a adus la apartamentul lui Ivan Șevcenko, un pictor talentat. Șevcenko mai este și președinte al Frăției Ortodoxe a Specialiștilor și Savanților FAVOR (rus. Православное братство ученых и специалистов Фавор). La ultimele alegeri pentru Dumă (care avuseseră loc pe 12 decembrie 1993), Șevcenko a candidat pe o platformă Pro-Familie. (…)Mi-a plăcut acest tip. Avea ochii și barba tînărului Soljenițîn. (…) Șevcenko mi-a zis că dorea să discute cu mine o idee serioasă – el căuta sprijin pentru organizarea unei conferințe internaționale despre familie care urma să se desfășoare la o mănăstire în apropiere de Moscova. I-am răspuns imediat că o idee similară aveam și eu – să convoc o întîlnire a mai multor grupuri din diverse colțuri ale lumii, ce împărtășesc valori "pro-familie" similare, un fel de Congres Mondial al Familiilor ce ar fi avut două funcții: 1) să identifice factorii cei mai comuni de presiune asupra familiilor din partea statului și economiei și 2) să elaboreze un "apel" sau o "declarație" către guvernele țărilor lumii ce ar include diverse revendicări în privința familiei."

Doi ani mai tîrziu, în 1997, la Praga (Republica Cehă) se desfășura primul Congres Mondial al Familiilor la care erau prezenți peste 700 delegați ce reprezentau peste 200 organizații și 43 țări.

…Oarecum improbabil și neașteptat, Congresul Mondial al Familiilor se năștea dintr-o colaborare ruso-americană, dintr-o întîlnire care părea întîmplătoare, dar nu era (Medkov și Antonov îl citiseră pe Carlson anterior și de fapt ultimul venise la Moscova ca cercetător-invitat al facultății la care lucrau aceștia).

În același timp forțele ideatice și politice care îl făceau posibil "lucrau" de mai multă vreme.

Unul din procesele care au creat contextul favorabil pentru CMF era faptul că mișcările și grupările conservatoare religioase americane ieșeau, la sfîrșitul anilor '70-'80, din auto-izolarea impusă după procesul Scopes din anii 20 și se relansau agresiv în viața publică americană. Lideri religioși precum Jerry Falwell, James Dobson, Patt Robertson au readus în viața publică argumentele

religioase, au creat platforme politice motivate religios, au mobilizat comunități religioase (mai ales în sud, în așa zisul Brîu Biblic) în diverse dezbateri publice și au contribuit decisiv la victoriile politice ale republicanilor în anii 1980. Tot de atunci datează și inițierea, de către organizațiile și grupurile conservatoare americane, a războaielor culturale: confruntări și polemici pe teme ce țin de valori precum identitate, avort, orientare sexuală, gen etc.

Mișcarea reușise deja să înregistreze cîteva "victorii", dintre care cea mai importantă era implementarea așa-numitei Politica Mexico City, adică măsurile prin care administrația Reagan interzicea, pentru orice organizație americană, fie ea de stat, fie neguvernamentală, utilizarea fondurilor publice pentru servicii de avort, consiliere sau informare privind avortul (politica a fost anulată de Clinton, apoi reintrodusă, parțial, de Bush, anulată de Obama și apoi reinstaurată de Donald Trump în 2017, în chiar prima sa zi de mandat).

Tot în acea vreme, la mijlocul anilor '90, dreapta religioasă americană descoperea ONU și constituia un nou front de acțiune: influențarea agendei ONU și a organizațiilor acesteia. Pentru prima oară grupuri de activiști religioși conservatori s-au manifestat vocal și activ în 1994, la Conferința Internațională privind Populația şi Dezvoltarea de la Cairo, și în 1995, la Conferința mondială a femeilor de la Beijing.

Așa se face că, la începutul anilor '90, mișcarea conservatoare religioasă americană (ce include, în mod tradițional, aripile conservatoare ale catolicilor, protestanților și altor confesiuni) era vie, activă și expansivă (prăbușirea URSS, inamicul principal și întruchiparea, timp de decenii a antihristului ateist în mentalitatea religioasă, a oferit de asemenea și "noi teritorii" ce puteau fi cucerite pentru cauza religioasă globală) și pregătită pentru activism transnațional.

Pe de altă parte, în fosta URSS, la începutul anilor '90 se desfășurau în paralel cîteva procese contradictorii.

Colapsul sistemului economiei planificate a fost însoțit de dezindustrializare, de scăderea dramatică a nivelului de trai, de sărăcia generalizată etc. Prăbușirea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și abolirea doctrinei comuniste ca ideologie de stat au făcut loc, pe de o parte, unui pluralism politic (reprezentat de creșterea numărului de partide politice, proliferarea platformelor politice), pe de altă parte, unui pluralism religios, în care bisericile tradiționale concurau cu noi confesiuni și forme de religiozitate.

Liberalizarea vieții religioase a contribuit la consolidarea Bisericii Ortodoxe Ruse drept cel mai important actor religios în Rusia și în alte țări din regiune (nu fără sprijinul masiv al politicului care s-a străduit să înregimenteze biserica în sprijinul regimului).

În această perioadă se redeschid/construiesc și reconstruiesc biserici și mănăstiri, afișarea publică a apartenenței religioase (mai ales celei ortodoxe) devine un fapt firesc.

Epoca e marcată și de o scădere demografică ce se desfășoară pe fundalul degradării fără precedent a situației economice a țării și a migrației masive.

În acest context, unii intelectuali publici ruși (Antonov, Medkov) văd cauza scăderii demografice într-o criză a valorilor, una determinată de alegerile valorice proaste pe care le face societatea rusă. Revenirea la o agendă ortodoxă conservatoare, ce ar întoarce Rusia pe făgașul valoric "normal", li se pare soluția cea mai bună. Iar scrierile unor activiști conservatori precum Allan C. Carlson despre criza demografică ce ar fi provocată de "liberalizarea moravurilor" și de "abandonarea dreptei credințe" apar ca o soluție "potrivită".

În mod evident, procesele ce au generat CMF sînt mult mai complexe și tabloul prezentat aici simplifică la maximum aceste realități complexe, dar acesta este, în linii generale, contextul care i-a întîlnit pe intelectualii conservatori americani cu cei ruși, contextul din care s-a născut – cu implicarea mai multor forțe religioase, politice și financiare – Congresul Mondial al Familiilor.

Scurtă istorie a Congreselor Mondiale ale Familiei.

Așa cum am văzut mai sus, ideea CMF a apărut dintr-o întîlnire de idei și oameni de pe ambele părți ale Atlanticului, conservatori americani și conservatori ruși.

CMF reprezintă efortul cel mai cunoscut și mai susținut al conservatorilor religioși de a construi acțiuni, coaliții și platforme internaționale și interconfesionale. Într-un sens, CMF reprezintă proiectul cel mai cunoscut de colaborare al "societății civile neliberale", momentul în care dreapta conservatoare a început să joace un altfel de joc: cel global.

Primul CMF s-a desfășurat la Praga (Cehia), în 1997, și a reunit peste 700 delegați din 47 țări. Evenimentul a fost organizat de Howard Center a lui Allan Carlson, dar și cu participarea activă a altor organizații ale dreptei conservatoare: World Family Policy Center și organizația catolicilor conservatori Center for Family and Human Rights (C-Fam), condus de Austin Ruse.

Participanții au adoptat o declarație prin care au proclamat rolul fundamental al "familiei naturale". Declarația mai avertiza că "revoluția culturală, materialismul și libertatea sexuală au rezultat în distrugerea și denigrarea valorilor morale, iar relațiile extra-maritale, adulterul și divorțul se fac responsabile de răspîndirea masivă a divorțurilor, copiilor nelegitimi și familiilor monoparentale". De asemenea, declarația de la Praga învinuia ONU, organizațiile sale neguvernamentale precum și agenții ONU că "ar fi următit direcții de gîndire periculoase și ar fi implementat politici care necesită control al populației, limitarea mărimii familiei, avortul la cerere, sterilizarea bărbaților și femeilor".

CMF I a fost o primă încercare de a face o rețea inter-confesională dedicată luptei "pentru familia naturală" – la eveniment au participat convervatori protestanți, conservatori catolici, conservatori ortodocși, mormoni, evrei și musulmani.

Al doilea Congres a avut loc doi ani mai tîrziu, la Geneva, în 1999. Participarea a fost impresionantă: estimările indică un număr de participanți cuprins între 800 și 1,575.

Mai important decît numărul participanților a fost că la Congresul de la Geneva a fost adoptată o Declarație care include, între altele, așa cum arătam mai sus, definiția standard a "familiei naturale" în viziunea CMF.

Al treilea Congres s-a desfășurat abia peste 5 ani, în 2004, la Ciudad de México (Mexic). Evenimentul a purtat titlul "Familia naturală și viitorul națiunilor: Creștere economică, dezvoltare și libertate". Dintre vorbitori, cea mai notabilă prezență a fost cea a dnei Ellen Sauerbrey, ambasadoare a SUA la Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Femeii și la Consiliul Economic și Social al ONU (Ecosoc).

Declarația finală a congresului chema guvernele țărilor lumii să promoveze "familia naturală", să interzică, sub orice formă, "clonarea, fertilizarea in vitro și avortul", să promoveze dreptul părinților de a decide asupra educației copiilor.

Al patrulea Congres, din 2007, este primul care s-a desfășurat în Europa de Est, la Varșovia (Polonia). La congres au participat, între altele, cardinalul Alfonso López Trujillo, președintele Consiliului Pontifical pentru Familie, Ellen Sauerbrey, de data asta ca președintă a Biroului pentru Populație, Refugiați și Imigrație al Departamentului de Stat al SUA, dar și o considerabilă prezență ortodoxă – protoiereul Maxim Obuhov, conducătorul centrului medical-educațional "Viața", președinte al asociației obștești "Pentru viață și pentru apărarea valorilor familiale tradiționale", dar și Anatolii Antonov de la Universitatea de Stat "M. Lomonosov" din Moscova, unul dintre autorii ideii CMF. Printre organizatorii Congresului de la Varșovia au fost organizații catolice, ortodoxe și protestante precum Centrul Howard, Fundația conservatoare Heritage, United Families International (toate din SUA), departamentele de Sociologie ale universităților din Virginia (SUA) și "M. Lomonosov" (Moscova, Rusia), dar și organizații din Franța, Polonia, Kenia, Venezuela, Germania, precum și cîteva organizații

musulmane, Pakistan Family Forum (Pakistan) și Doha Research Institute for Family & Development (Qatar).

CMF V, care s-a desfășurat în 2009 la Amsterdam (Olanda), marchează o schimbare în teologia politică a CMF. Dacă la primul Congres, în Praga, în 1997, CMF avertiza despre rolul negativ pe care îl are ONU și organizațiile sale în promovarea unei agende "distrugătoare pentru familie", în Declarația de la Amsterdam CMF își schimbă radical poziția și alege, strategic, să își prezinte atitudinile și pozițiile teologice ca derivînd direct din documentele fundamentale ale ONU, în primul rînd Declarația Universală a Drepturilor Omului. Astfel, în textul Declarației finale de la Amsterdam se face, pentru prima oară, referință la art. 16 (3) al Declarației Universale a Drepturilor Omului. Mișcarea marchează încercările CMF de a abandona poziția de opoziție față de ONU și de a-și "fundamenta" pozițiile, cel puțin la modul formal, în documentele ONU. În acest fel, CMF nu vrea să se mai poziționeze ca un forum de organizații marginale ce implementează o agendă radicală ci vrea să apară ca o rețea "normală" de organizații ce apără drepturile omului.

CMF VI și VII s-au desfășurat la Madrid (Spania) și Canberra (Australia) în 2012 și, respectiv, 2013.

CMF VIII urma să se desfășoare la Moscova în 2014. Terenul a fost pregătit dinainte, prin numirea lui Alexei Komov, un activist anti-avort și "pro-familie tradițională", angajat în cîteva proiecte sponsorizate de oligarhul Constantin Malofeev (apropiat al lui Putin care a gestionat o parte din finanțările și contactele ruse cu partidele de extremă dreaptă din Europa, de asemenea implicat în conflictul din Estul Ucrainei), în calitate de ambasador al CMF în CSI și Rusia. De asemenea, în iunie 2011, la Moscova se desfășoară primul Forum Demografic. Evenimentul s-a desfășurat sub patronatul Patriarhului Kiril, iar comitetul de organizare a fost condus de Komov.

La Forumul Demografic au participat, între alții, Allan C. Carlson, protoiereul Vsevolod Ciaplin, pe atunci președinte ale Departamentului Sinodal pentru interacțiunea dintre Biserică și Societate a

Patriarhiei Ruse, academicieni ruși, deputați din parlamentul european (Anna Záborská din Partidul Popular European), ministrul pe chestiuni sociale, de familie și tineret al Ungariei.

Unul dintre vorbitorii forumului, Alan Keyes, neoconservator din SUA, fost candidat la președinția SUA, fost reprezentant la Ecosoc pe timpul lui Reagan, a comparat avortul cu Gulagul.

Forumul Demografic urma să faciliteze organizarea unui Congres Mondial al Familiilor la Moscova. De asemenea acesta a facilitat comunicarea între cîțiva membri cheie ai CMF (Brian Brown, Larry Jacobs) și politicieni și clerici ruși (arhiepiscopul Dmitrii Smirnov, deputata rusă Elena Mizulina, homofobă înveterată și adversară a avorturilor). Unele documente ale comitetului organizatoric al CMF VIII prezentau evenimentul ca "niște Jocuri Olimpice ale mișcării internaționale pro-Viață care sprijină Familia Naturală".

Pînă la urmă, însă, CMF din Moscova nu a mai avut loc.

În contextul războiului din estul Ucrainei și anexării de către Rusia a peninsulei Crimeea comitetul organizatoric a decis să suspende lucrările de pregătire invocînd motive "logistice și de călătorie a oaspeților CMF". Motivele invocate de Comitetul Organizatoric erau, evident, nesincere. Una dintre organizațiile americane implicate, *Concerned Women for America*, a anunțat că nu participă la forum deoarece nu doresc să susțină agenda politică a lui Vladimir Putin. Tot ca urmare a conflictului din estul Ucrainei, unii dintre co-organizatorii ruși ai CMF, Elena Mizulina și Vladimir Iacunin, președinte, între 2009-2015 al Căilor Ferate Rusești au căzut sub sancțiunile impuse de administrația Obama.

În aceste condiții – sancțiuni pentru unii parteneri ruși, disensiuni în rîndul organizațiilor americane (la una din conferințele de presă din Washington DC, dedicate CMF, unul dintre activiștii conservatori Cliff Kincaid a învinuit conducerea CMF că ar spăla imaginea lui Putin), organizatorii au preferat să renunțe la CMF, dar nu cu totul. Un alt eveniment, forumul "Familia cu mulți copii

și viitorul omenirii" a avut loc exact în perioada în care urma să se desfășoare CMF, 10-11 septembrie 2014.

Forumul a avut parte și de atenția președintelui rus, Vladimir Putin care a trimis un mesaj ce a fost citit în deschiderea evenimentului.

La forum au participat, între alții, patriarhul Kirill, dar și membri ai CMF, Larry Jacobs, Don Feder, Brian Brown care însă, în intervențiile pe care le-au avut cu mass-media rusă, au evitat orice asociere cu CMF și s-au prezentat doar ca reprezentanți ai unor organizații particulare.

Următorul Congres, CMF IX, a avut la Salt-Lake City, în 2015.

Celelalte două ediții, CMF X și CMF XI, au avut loc în Tbilisi (Georgia) și Budapesta (Ungaria), în 2016 și 2017.

CMF X a fost organizat de Levan Vasadze, antreprenor și filantrop georgian. Printre vorbitorii evenimentului a fost și Igor Dodon, pe atunci președinte al Partidului Socialiștilor.

În Ungaria, evenimentul a fost sponsorizat în mod direct de către guvernul Orban[39], iar prim-ministrul Victor Orban, a vorbit la deschiderea Congresului.

Împotriva ecumenismului teologic, dar pentru… ecumenismul urii.

Există o contradicție în această colaborare interconfesională homofobă și sexistă, una pe care o consider centrală. Ea ține de faptul că, pe de o parte, Biserica Ortodoxă Rusă (BOR) își protejează foarte agresiv spațiul "canonic tradițional", adică regiunile în care, istoric, BOR a fost dominantă (unul dintre lucrurile pe care confesiunile non-ortodoxe le-au descoperit imediat după prăbușirea URSS a fost că liberalizarea religioasă nu a însemnat în nici un fel liberalizarea competiției pentru sufletele credincioșilor – din contra, BOR a încercat să distorsioneze în mod fundamental viața religioasă în folosul său). În 1997 Legea privind Libertatea de Gîndire și Organizațiile Religioase a Federației Ruse recunoștea rolul deosebit al ortodoxiei în istoria Rusiei și a dezvoltării ei (prevedere care s-a regăsit și în Legea Nr. 125 din 11.05.2007 privind libertatea de conştiință, de gîn-

dire şi de religie, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova) și limita activitatea altor confesiuni religioase "netradiționale" pe teritoriul țării. Legea dădea mînă liberă statului să decidă în privința grupurilor religioase permise. În 2017, de exemplu, statul rus a interzis activitatea Martorilor lui Iehova pe teritoriul său.

Lucrurile nu stau diferit în Republica Moldova, unde Mitropolia Moldovei, confesiunea ortodoxă cea mai importantă, a menținut întotdeauna o mare influență asupra vieții religioase reușind să-și păstreze poziția de monopol (în detrimentul altor confesiuni ortodoxe precum Mitropolia Basarabiei dar și altor grupuri și confesiuni neortodoxe).

La aceasta se adaugă și atitudinea ambiguă a Bisericii Ortodoxe Ruse față de ecumenism. Documentele principale ale BOR cu privire la ecumenism, în primul rînd Declarația cu privire la principiile fundamentale ale relației Bisericii Ortodoxe Ruse cu confesiunile non-ortodoxe conțin prevederi contradictorii – pe de o parte, BOR recunoaște necesitatea de a colabora cu alte confesiuni creștine, iar pe de altă parte se opune oricăror încercări de a eroda diferențele între ortodoxie și alte confesiuni creștine.

Această ambiguitate se reflectă și în activitatea ecumenică a Patriarhiei Ruse. Pe de o parte, BOR este membră a Consiliului Mondial al Bisericilor, instituția principală a mișcării ecumenice. Pe de altă parte, Patriarhia Rusă a ieșit, încă din 2008, din Conferința Bisericilor Europene, cea mai mare mișcare ecumenică europeană.

Ca să rezum, Biserica Ortodoxă Rusă (și Mitropolia Moldovei) sînt în general ambigue (sau negative) față de ecumenism și își protejează zelos frontierele, utilizînd un discurs anti-catolic, anti-protestant etc.

Pe de altă parte, Biserica Ortodoxă nu se sfiește să colaboreze cu celelalte confesiuni (inclusiv din cele care constituie "inamici doctrinari") pe probleme ce țin de agenda anti-LGBT, anti-avort, anti-divorț, în pofida tuturor diferențelor doctrinare, teologice și în pofida schismelor de sute de ani. Ca să dau cîteva exemple: Paul

Cameron, cunoscut activist anti-LGBT, a vizitat de cîteva ori Moldova, unde s-a întîlnit, între altele cu Mitropolitul Vladimir cu care au discutat "despre activitățile organizațiilor de profil de peste ocean, îndreptate spre promovarea și păstrarea valorilor familiale tradiționale", dar a participat și la o conferință despre familie la Anenii Noi, "Sfințenia familiei și pericolul diversității sexuale. Viitorul familiei fără viitor?", găzduită de una dintre figurile cele mai conservatoare ale BOM și unul din cei mai vocali activiști anti-LGBT, Ghenadie Văluță, președintele Asociatiei „Pro-Ortodoxia„. De asemenea, la întîlnirea de pe Muntele Atos dintre președintele Igor Dodon și Brian Brown, a fost prezent și episcopul de Bălți și Fălești, Marchel (dar și lideri ai unor organizații catolice, protestante, oligarhi ruși, politicieni catolici francezi).

Adică, ca să revin la tensiunea exprimată mai sus, pe de o parte, confesiunile religioase întîmpină dificultăți să construiască un dialog inter-confesional, să se acomodeze reciproc în teritorii și țări străine, să se pună de acord asupra unor principii teologice. Pe de altă parte, acestea colaborează fructuos și fertil pe agende anti-avort, anti-LGBT, anti-divorț.

În interiorul altor mișcări conservatoare contradicțiile nu sînt deloc mai mici: conservatorii religioși americani, bunăoară, sînt de multe ori vocali cu atitudini anti-musulmane (agravate considerabil după 2001), dar, de dragul diversității și creării aparenței unui consens global, colaborează cu diverse organizații musulmane.

E un fel de nouă internațională religioasă conservatoare, foarte pragmatică, ce știe să mascheze diferențele (acolo unde conflictul nu îi e comod) și să colaboreze (acolo unde are interese).

Teo-ideologia CMF, între teologie, politică și "știință".

Teo-ideologia CMF se întemeiază pe un set de concepte și constructe retorice cu rădăcini și legitimări diverse: "familia naturală", "iarna demografică" etc. Un rol aparte îl au concepțiile milenariste legate de așteptarea iminentă a celei de-a doua veniri. Milena-

rismul, atît cel protestant cît și cel catolic, joacă un rol important în activismul conservatorilor religioși americani și influențează poziționarea acestora față de ONU, UE (sînt documentate credințele conservatorilor religioși americani că ONU sau UE ar reprezenta, din unele puncte de vedere, o coaliție a forțelor Antihristului care ar pune la cale un "guvern mondial" sau o "nouă ordine mondială" împotriva cărora conservatorii sînt chemați să lupte).

Mai importante însă decît așteptările și concepțiile milenariste (care sînt destul de flexibile – în momentul în care au descoperit că ONU poate fi o arenă în care anumite procese pot fi influențate, conservatorii religioși s-au activat și s-au inclus în agendele și organizațiile ONU, mai ales cele legate de populație), sînt concepțiile teologico-police ale CMF despre "familia naturală" – agenda cea mai activă a CMF.

a) "Familia naturală".

Familia naturală reprezintă un concept cheie în teologia și ideologia CMF.

În forma sa standardizată, definiția "familiei naturale" a fost elaborată în cadrul unui grup de lucru al CMF, sub îndrumarea lui Allan C. Carlson, care s-a întrunit la Roma în 1998 pentru a pregăti ediția a II a CMF care urma să se desfășoare la Geneva (Elveția), în 1999. Întîlnirea a fost, în cuvintele lui Carlson, una fructuoasă și diversă, și a inclus reprezentanți ai celor mai mari grupuri religioase abrahamice: protestanți, creștini ortodocși, mormoni, evrei, musulmani șiiți și suniți.

Grupul de lucru a căzut de acord asupra următoarei definiții:

"Familia naturală este celula socială de bază, înscrisă în natura umană și centrată asupra uniunii voluntare între un bărbat și o femeie în cadrul unui legămînt de căsătorie de o viață, în scopul: satisfacerii nevoii inimii umane de a da și primi dragoste; de a asigura dezvoltarea fizică și emoțională deplină a copiilor; de a împărți împreună o casă care servește drept centru al vieții sociale, educaționale, economice și spirituale; de a construi legături

strînse între generații pentru a transmite un mod de viață ce are un sens transcendent; de a întinde o mînă de ajutor indivizilor și gospodăriilor ale căror circumstanțe nu se ridică la înălțimea acestor idealuri".

Într-o formă mai desfășurată, această concepție a "familiei naturale" a fost adoptată la cel de-al doilea congres CMF care s-a desfășurat la Geneva.

Un lucru important pe care trebuie să-l spunem despre teo-ideologia "familiei naturale" se referă la faptul că aceasta este una foarte dinamică, în permanentă dezvoltare, o concepție retorică și ideologică care se adaptează cerințelor vremii dar și controverselor interne în cadrul CMF. De exemplu, deși la etapa inițială a adoptării definiției, în 1998, aceasta includea și sintagma "legământ de căsătorie de o viață", adică o evidentă condamnare a divorțului, ulterior CMF și-a înmuiat atitudinea: în unul dintre cele mai importante documente ale CMF din ultimii ani, Declarația Globală a Familiei (World Family Declaration), adoptată în 2014 proclamă doar că căsătoria reprezintă uniunea dintre un bărbat și o femeie, fără a o încadra, însă, în prevederi temporale.

Un alt document important al CMF, Declarația de la Cape Town (2016), evită de asemenea să menționeze orice referință la această prevedere în schimb menționează divorțul. Declarația de la Cape Town face o divizare între lucrurile pe care CMF le descurajează (cum ar fi divorțul) și lucrurile cărora CMF li se opune cu vehemență (căsătoriile de același sex).

Ceea ce sugerează că nu există un consens în CMF cu privire la divorț și că atitudinea organizațiilor și comunităților membre e cel puțin ambivalentă, dacă nu chiar contradictorie (probabil și datorită componenței sale eclectice).

Concepția "familiei naturale" pe care o promovează CMF (și care, în opinia lor ar fi asaltată de ordinea mondială seculară a ONU, de capitalism și comunism) se întemeiază pe trei piloni: unul teologic, unul de PR și altul științific. (Ar trebui să menționăm că, spre deosebire de alte grupuri conservatoare religioase care

nu recunosc științele sociale sau o critică pentru că ar fi în slujba "marxiștilor", grupurile din CMF au o atitudine "pozitivă" față de acestea cu mica nuanță că CMF și institutele sale de "cercetare" produc și diseminează un soi de cercetare proprie ce le legitimează afirmațiile și proclamațiile).

Din perspectivă teologică, CMF afirmă că majoritatea cărților și doctrinelor religiilor abrahamice, creștinismul în primul rînd, ar avea o fermă și constantă agendă pro-familie iar aceasta le-ar legitima discursul agresiv anti-divorț.

Lucru contestabil, evident, din mai multe puncte de vedere. Referințele biblice la familie sînt contradictorii – cele directe mergînd mai degrabă împotriva ideii de familie ca celulă socială fundamentală decît în sprijinul ei. În fapt, așa cum au arătat mai mulți cercetători, Noul Testament, bunăoară, are mai degrabă o atitudine anti-familie, promovînd ideea unui comunități de adepți ai lui Hristos, întemeiată pe credința în acesta, care ar fi mai presus de ideea de familie biologică (a se vedea mai ales Matei 12 46:50). Catehismul Bisericii Catolice pare să fie un teren mai sigur pentru fundamentarea "familiei ca celulă originară a societății umane". Acesta prevede că "Un bărbat şi o femeie uniți în căsătorie alcătuiesc împreună cu copiii lor o familie. Această instituție precede orice recunoaştere din partea autorității publice; ea i se impune. Ea trebuie să fie considerată ca referința normală, în funcție de care trebuie să fie apreciate diferitele forme de rudenie." Catehismul însă nu reprezintă un text biblic și nu este un text la care să facă referință ortodocșii, mormonii sau protestanții.

În al doilea rînd, "familia naturală" este, în ideologia CMF, cea mai bună alegere retorică (pentru că celelalte alegeri – "familia nucleară" și "familie tradițională" – sînt mult mai nepotrivite). CMF a ales să nu folosească "familie nucleară" din motivul că aceasta suna, conform cuvintelui lui Carlson, prea "atomic" și "bombastic". În același timp, "familia tradițională" ar fi ancorat CMF într-o agendă care ar fi fost orientată mai mult spre trecut decît spre viitor.

CMF a ales să folosească în discursul său conceptul "familia naturală", în detrimentul altor concepte, din patru motive principale:

– în primul rînd, termenul semnifică o ordine naturală a structurilor familiale care este comună mai multor culturi. În plus, termenul e istoric și de la sine înțeles;
– în al doilea rînd, termenul "natural" poate fi apărat retoric mult mai ușor decît "tradițional" sau "nuclear", iar asta îl face smai util în discursul public;
– în al treilea rînd, termenul "natural" exclude orice fel de construcții sau comportamente familiale incompatibile;
– în al patrulea rînd, "familia naturală" reprezintă o expresie pozitivă. Ea nu are nevoie de o discuție preliminară despre incompatibilitățile negative pentru a se auto-defini.

"Pentru cei care vor să apere familia în secolul XXI, zice același Carlson, nu este suficient doar să apărăm trecutul și practicile trecute. Limbajul sex. XIX și sec. XX – care vorbea despre tradiție și "familia tradițională" – nu mai funcționează. Viziunea post-familie care domină acum va învinge ușor acest limbaj învechit. Eu cred că avem nevoie de un nou vocabular care privește mai degrabă înainte decît înapoi, unul care inspiră cu idei pozitive mai degrabă decît unul care povestește despre "vremurile bune de odinioară. (…) Cred că putem atinge aceste scopuri dacă ne concentrăm și utilizăm fraza "familie naturală".

Acest pragmatism al alegerii s-a dovedit foarte util, bunăoară, în momentul cînd activiștii și organizațiile din CMF au descoperit ONU ca arenă de acțiune. Una din consecințele acestui proces a fost că CMF a încercat să-și întemeieze conceptul de "familie naturală" și celelalte lucruri care derivă din el în articolul 16 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, în care apar ambele cuvinte – "familie" și "naturală".

(Evident, textul Declarației, în art. 16 (3) zice altceva: "Familia constituie elementul natural şi fundamental al societății şi are

dreptul la ocrotire din partea societății şi a statului." Nu e vorba aici, așa cum se poate lesne vedea, de vreo concepție despre familie și cu atît mai mult de vreun conținut al acesteia. Articolul stipulează generic "bărbătul şi femeia, fără nici o restricție în ce priveşte rasa, naționalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie.")

Deci e evident că alegerea termenului "familie naturală" reprezintă o alegere ideologică și retorică deliberată, un act asumat care trimite mai degrabă la un pragmatism al comunicării și la adaptabilitatea conceptului pentru campaniile de PR, decît la texte teologice stufoase.

Un al treilea pilon al concepției "familiei naturale" este cel științific. Așa cum am menționat mai sus, reactivarea mișcărilor și grupurilor religioase conservatoare americane s-a produs nu prin respingerea completă a culturii de masă și științei moderne, ci prin încercarea de a le coopta sub agendă conservatoare sau, prin încercarea de a produce cultură de masă și știință ce ar fi conformă cu preceptele teologice ale acestor grupuri. Din punctul de vedere al culturii, dreapta religioasă americană și-a inventat o întreagă sferă culturală religioasă ce a dublat cultura de masă mainstream și i-a imprimat un caracter religios. Așa s-a ajuns la proliferarea unor genuri precum rockul religios, hip-hopul religios, jocuri video religioase și chiar filme religioase cu super-eroi religioși precum Bibleman. Această cultură de masă încearcă să satisfacă ambele "nevoi" culturale ale comunităților religioase: de prozelitism (promovare a ideilor și concepțiilor în care cred membrii comunității) dar și de *entertainment* (distracție).

Pe partea științifică, dreapta religioasă conservatoare a proliferat instituții de "cercetare" care au generat articole, reviste și studii ce au promovat punctul ei de vedere, de cele mai dese ori cu încălcarea standardelor metodologice. Instituții precum Howard Center for Family, Religion and Society sau Christian Research

Institute au fost create anume cu scopul de a genera și disemina cunoaștere creștină[60]. Primul editează revista The Family in America: A Journal of Public Policy[61], al doilea – revista Christian Research Journal.

Ambele reprezintă exemple de știință socială angajată. Astfel, The Family in America își descrie explicit scopul de a oferi, în fiecare număr articole semnate "de cercetători cunoscuți" pe subiecte ce includ reevaluarea feminismului, accentuarea efectelor negative ale divorțului și destrămării familiei, evidențierea aspectelor pozitive ale căsătoriei și creșterii copiilor".

Articolele din The Family in America oferă "probe" științifice pentru aceste concepții, legînd fenomene atît de diverse precum reușita slabă la învățătură, declinul demografic al Europei, pornografia, suicidul, dependența de internet cu divorțul, feminismul, acordarea de drepturi pentru comunitățile LGBT. Mai mult, The Family in America promovează ideea precum că familia cea mai sănătoasă, cea în care copiii sînt cei mai fericiți, este cea în care femeile (mamele adică) sînt casnice, adică ale căror unică ocupație este creșterea copiilor. "Familia naturală" (adică cea compusă dintr-un bărbat și o femeie, în care femeia stă acasă) este promovată ca fiind panaceul pentru toate formele de devianță socială: sărăcie, crimă, consum de droguri, depresie, fumat (în concepția celor de la The Family in America, căsătoria trebuie să fie înregistrată oficial, altfel devine factor ce facilitează și favorizează crimele).

În afară de revistele "de cercetare" proprii, organizațiile religioase mai încearcă să pătrundă în revistele de cercetare tradiționale. Cazul cel mai cunoscut este cel al "cercetărilor" lui Mark Regnerus și controversa din jurul acestuia.

Mark Regnerus este un sociolog de la Universitatea din Texas (Austin) care a lucrat pe durata a mai mulți ani la un studiu cu titlul Studiul Noilor Structuri Familiale. Studiul a colectat date despre mai mult de 15 mii de tineri cu vîrsta cuprinsă între 18-39 ani.

Un prim articol ce prezenta unele rezultate ale cercetării – (Cît de diferiți sînt copiii adulți ai părinților ce sînt în căsătorii între persoane de același sex? Rezultatele ale Studiului Noilor Structuri Familiale, eng. How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study„) a fost publicat în revista Social Science Research în 2012.

Articolul enunța, între altele, că copiii care trăiesc în familii compuse din părinți de același sex ar fi fost mai puțin sănătoși, mai deprimați, mai înclinați să recurgă la consumul de droguri etc.

Studiul a fost luat rapid la înarmare de către organizațiile religioase conservatoare, care l-au distribuit și l-au citat pe larg, ajungînd pînă acolo încît să fie citat în instanță în cîteva cazuri – de exemplu în procesul pe care statul Utah l-a demarat pentru a interzice căsătoriile între persoanele de același sex (decizie proclamată ulterior invalidă de către Curtea Supremă a SUA). În 2015, la Congresul Mondial al Familiilor X de la Salt Lake City, Regnerus a fost unul dintre vorbitorii evenimentului, iar un deputat rus, Alexei Juravliov, l-a citat pe Regnerus cînd a înaintat un proiect de lege conform căruia copiii din familiile cu părinți de același sex trebuie separați de aceștia.

Ulterior s-a descoperit că descoperirile senzaționale ale lui Regnerus trebuie reevaluate.

Întîi un grup de peste 200 sociologi și psihologi ai familiei au atras atenția la defectele metodologice ale studiului lui Regnerus: procedura suspectă de peer-review, faptul că cîțiva dintre cei care au făcut peer-review erau de fapt participanți la studiu, că banii din care Regnerus a făcut studiul (aproape 800 000 dolari) au venit de la două instituții conservatoare – Witherspoon Institute și Bradley Foundation – asociate cu National Organization for Marriage (NOM, unul dintre organizatorii Congresului Mondial al Familiilor).

Ulterior Regnerus însuși a recunoscut că studiul său are mari probleme metodologice și că trebuie revizuit radical.

b) "Iarna demografică".

Alături de "familia naturală", conceptul "iarnă demografică" este unul foarte des folosit de CMF și organizațiile sale. Totuși, "iarna demografică" nu are vreun fundament teologic, ci reprezintă o lectură părtinitoare și unilaterală a unor fenomene demografice, lectură motivată de nativism și rasism.

Conceptul își datorează popularitatea unui film, *Demographic Winter: The Decline of the Human Family* (Acuity Productions, 56 min), realizat în 2008. Filmul, care aduce în prim plan mai mulți gînditori și activiști conservatori, între care și economistul Garry Becker, laureat al premiului Nobel, povestește, într-un registru apocaliptic, despre declinul demografic al țărilor dezvoltate (în primul rînd Europa Occidentală și SUA) și anunță un sfîrșit catstrofic al acestora ca urmare a îmbătrînirii și descreșterii populației. Cauzele acestei catastrofe sînt, în cuvintele autorilor filmului și a vorbitorilor care apar în el, contracepția, revoluția sexuală , faptul că femeile au fost încadrate în cîmpul muncii, divorțul, coabitarea și concubinajul, fricile maltusiene de suprapopulație, dar și decizia femeilor de a-și limita propria fertilitate.

Filmul, care a fost filmat parțial la CMF IV (Varșovia), continuă o lungă tradiție de literatură pesimistă în sînul dreptei conservatoare, una cu accente nu doar catastrofice, dar și anti-musulmane, anti-imigranți etc. Mai multe cărți și filme realizate de autori de dreapta prezintă declinul civilizației occidentale (Europa de Vest, SUA) care, din cauza sporului demografic negativ, e în pericol de a fi înlocuită de civilizații mai tinere din punct de vedere demografic, atît ca jucător politic extern (în film unul dintre vorbitori face referință la Imperiul Roman și la declinul său ca fiind istorii ce trebuie reținute), cît și din interior (prin faptul că imigranții au o creștere demografică mai mare și pot înlocui, la un moment dat, societățile native). Pat Buchanant, în 2002, descria un scenariu similar în cartea sa *Death of the West: How Dying Populations and*

Immigrant Invasions Imperil our Country and Civilization, la fel și alți autori conservatori precum George Weigel (*The Cube and the Cathedral*), Melanie Phillips (Londanistan).

Trendul se regăsește și în Europa, unde autori precum Michel Houellebecq, Allain Finkielkraut, Oriana Fallaci, Eric Zemour, Elena Ciudinova scriu despre faptul că Europa ar fi prea tolerantă cu imigranții săi musulmani, că într-un viitor nu prea îndepărtat, Parisul și alte orașe europene vor fi musulmane, că multiculturalismul, divorțurile, contracepția și relaxarea moravilor s-ar face responsabile de declinul demografic, politic, cultural și economic al Europei.

Conceptul "iernii demografice", așadar, e mai puțin un construct cu pretenții de fundamentare teologică sau "științifică" și mai mult un construct retoric ce se situează la intersecția orientărilor nativiste, sexiste, homofobe, anti-imigranți ale CMF în particular și a dreptei conservatoare în general.

Dreapta conservatoare religioasă și Congresul Mondial al Familiilor între ”tradiție” și ”globalizare”

Vitalie Sprînceană

”Aproape în fiecare țară din lume se poartă lupte interne despre rolul femeilor, lupte care angajează, pe de o parte, oameni care fac revendicări despre universalismul drepturilor umane ale femeilor, iar, pe de altă parte relativiști culturali care argumentează pentru păstrarea rolurilor de gen tradiționale. Într-un sens, drepturile femeilor sînt semnul cel mai vizibil al modernității și din acest motiv ele devin ținta privilegiată a mișcărilor fundamentaliste” (Michelle Goldberg).

Societatea civilă neliberală și paradoxurile ei.

…Congresul Mondial al Familiilor (CMF) care s-a întrunit în luna septembrie la Chișinău este, așa cum scriam în capitolul precedent, o rețea internațională și interconfesională de organizații și mișcări religioase conservatoare ce promovează homofobia, sexismul și anti-avortul sub umbrela discursului ”familiei naturale”.

Cercetătorii consideră acest tip de rețele și mișcări ca făcînd parte din așa-zisa *societate civilă neliberală* (eng. Illiberal civil society) care s-a dezvoltat recent în așa-zisele democrații neliberale din Europa Centrală și de Est, iar anumite trăsături ale ei – descreșterea participării cetățenilor în procesul decizional, creșterea importanței instituțiilor neelective – pot fi găsite chiar și în democrațiile dezvoltate precum SUA sau țările din Vestul Europei. Această societate civilă neliberală ar deraia de la modelul standard al societății civile, inspirat din idealul Tocqueville-an al asociațiilor voluntare care lucrează pentru progresul societății, respectarea egalității și protecția împotriva caracterului arbitrar al puterii de stat, fiind orientată mai degrabă spre conservatism, spre

limitarea, nu lărgirea unor drepturi, spre consolidarea unor idei intolerante, pre limitarea pluralismului politic etc.

Această taxonomie nu este neapărat cea mai reușită, chiar dacă are anumite merite. Ca avantaj evident, ea capturează foarte bine o "revelație" recentă a cercetătorilor care au ignorat aproape în totalitate emergența, dezvoltarea și consolidarea unor mișcări și organizații non-guvernamentale, atît naționale cît și internaționale, ale căror acțiuni și idei sînt foarte departe de modelul democrației liberale promovat, de exemplu, în țările post-socialiste. Astfel, mișcări care au promovat limitarea avorturilor, s-au opus introducerii educației sexuale în școli, au încercat să cenzureze spațiul cultural au fost ignorate ca parte a societății civile din motivul că nu se încadrau în definiția benevolentă a acesteia (ca să dau un exemplu local, Asociația Obștească creştin-ortodoxă „Maica Matrona" a militat foarte activ împotriva proiecției filmului "Codul lui da Vinci", împotriva spectacolului "Monoloagele Vaginului" însă prea puțini observatori au analizat-o din perspectiva unei organizații a societății civile).

Includerea organizațiilor și mișcărilor conservatoare în taxonomia societății civile, fie și cu specificația "neliberală" în față, repară cumva această nedreptate metodologică. În acest fel, termenul "societate civilă" ajunge să cuprindă atît cîmpul organizațiilor civice progresiste cît și cel al organizațiilor și mișcărilor conservatoare, atît pe democrați (care militează pentru extinderea democrației) cît și pe anti-democrați (pe cei care militează împotriva ei).

Pe de altă parte, această taxonomie nu prea ține cont de rolul ambiguu al organizațiilor obștești religioase conservatoare care, deși de multe ori au formal același statut ca și celelalte organizații obștești, se bucură, suplimentar, și de prestigiul și avantajele unor organizații religioase. Adică, un ONG religios poate deopotrivă să se poziționeze atît ca asociație obștească cît și ca și cult religios (cu toate avantajele politice, culturale și financiare ce decurg din acest

statut). Cel mai cunoscut exemplu de acest fel este Vaticanul (Biserica Catolică), care se bucură de statutul de observator permanent la ONU (din 1964). Statutul e unul destul de ambiguu: pe de o parte, Vaticanul nu are aceleași drepturi ca orice stat-membru, însă pe de altă parte acest statut îi acordă Vaticanului mai multe drepturi decît unui simplu ONG (de exemplu îi oferă acces la toate ședințele, documentele și comisiile ONU, inclusiv cele pe teme sensibile pentru Vatican și mișcările religioase în general precum: sănătatea reproductivă, populație, drepturi sociale etc.

După cum vom vedea, organizațiile dreptei religioase conservatoare utilizează din plin această ambiguitate și posibilitate de acțiune politică dublă (ca cult religios și ca asociație obștească).

Analizele emergenței și dezvoltării societății civile globale împărtășesc, în mare parte, aceleași erori metodologice cu analizele societăților civile domestice.

Mulți cercetători entuziaști ai societății civile globale (Ulrich Beck fiind probabil exemplul cel mai cunoscut) au descris-o ca fiind o realitate monocoloră și relativ pașnică, compusă exclusiv din ONG-uri și actori ce avansează cauze progresive și care, prin forța morală ce o au pot balansa abuzul statelor, corporațiilor multinaționale și instituțiilor internaționale precum FMI sau Banca Mondială.

Din contra, întocmai precum societățile civile domestice, societatea civilă globală este un cîmp de luptă în care, concomitent cu fronturile deschise de progresivi, există și fronturi paralele deschise de conservatori religioși de toate confesiunile care se străduie să submineze agenda progresivă și să o substituie cu a lor, conservatoare, sexistă și homofobă (rețeaua baptist-burqa").

Chiar dacă scriu mii și mii de pagini ori se plîng pe toate canalele media despre rețele internaționale de organizații ce colaborează pe teme precum combaterea excluziunii, justiția socială, consolidarea drepturilor și împuternicirea grupurilor marginale, și care ar fi, în opinia lor, "conspirații", "comploturi" și "lobby-uri" liberale (sau

marxiste, sau progresiste), ONG-urile religioase conservatoare fac exact același lucru, copiind și imitînd acțiunile mișcărilor feministe, ecologice sau cele care luptă pentru drepturile LGBT.

Adică ONG-urile religioase conservatoare fac alianțe, organizează lobby și presiuni la instituțiile naționale și internaționale (ONU și UE), construiesc coaliții, curtează guverne și politicieni, colectează resurse (inclusiv de la stat) și mobilizează cetățeni pentru cauzele lor.

Paradoxul major al mișcărilor conservatoare religioase globale de genul CMF este că, pe de o parte, ele se mobilizează (și se repolitizează) împotriva unor fenomene pe care aceste mișcări le consideră dăunătoare (avansarea egalității de gen, consolidarea mecanismelor de combatere a discriminării, liberalizarea moravurilor) și pe care aceste mișcări le percep ca fiind amenințări generate de modernitate și globalizare.

În același timp, prin activismul lor transnațional, prin colaborările pe care le stabilesc cu alte mișcări religioase din diverse țări, prin inovațiile tehnologice pe care le utilizează sau le creează (instrumente on-line și off-line, traduceri între diverse limbi, conferințe și evenimente de socializare inter-confesională), prin activitatea intensă de lobby și campanii pe lîngă organizații globale precum ONU sau regionale precum Uniunea Europeană, aceste mișcări înseși devin globale, globalizante și moderne, intensificînd procesele de globalizare și modernizare…

Structura Congresului Mondial al Familiilor (CMF).

CMF funcționează, în mare parte, ca o rețea internațională relativ decentralizată și relativ orizontală (în sensul absenței unor structuri formale ierarhice care ar controla și gestiona activitatea pe verticală) de organizații conservatoare religioase. Ea nu are un birou central, un sediu principal, ci funcționează ca o platformă de interacțiune între varii organizații de diverse confesiuni care sînt situate pe diverse continente.

În interiorul acestei rețele putem distinge totuși cel puțin cîteva centre de putere care coagulează în jurul lor o serie de actori mai mici: organizațiile nord-americane (C-Fam, Organizația Internațională pentru Familie, Howard Center, Alliance Defending Freedom, Family First Foundation, Family Watch International, National Organization for Marriage, Real Women of Canada), organizațiile rusești (programul federal "Sacralitatea Maternității", "Centrul pentru Politici Familiale", Comisia pentru Familie, Apărarea Maternității și Copiilor a Patriarhiei Ruse, Fundația Vasilie Cel mare), precum și o serie de organizații mai mici din alte țări (Franța, Venezuela, Serbia, Marea Britanie, Italia etc).

CMF are legături foarte bune cu partidele de extremă dreaptă europeană, inclusiv cu deputați europeni din aceste partide (de exemplu, Aymeric Chauprade, deputat în Parlamentul European din partea Frontului Național din Franța, este vorbitor frecvent la evenimentele CMF). De asemenea, lideri de stat precum Victor Orban (Ungaria) au acordat tot sprijinul, inclusiv prin prezență personală, evenimentelor organizate de CMF. Prin intermediul unor instituții precum Comisia pentru Familie a Patriarhiei Ruse CMF are acces indirect la autoritățile rusești.

Finanțarea CMF.

Nu am găsit, pe nici unul din site-urile gestionate de CMF pentru congresele sale anuale raporturi financiare sau de cheltuieli. Finanțarea CMF rămîne, din acest motiv, o temă de speculație. Majoritatea site-urilor organizațiilor americane și rusești au un modul pentru donații (care însă nu oferă informații despre fondurile care s-au acumulat).

Dintre organizațiile americane, Alliance for Defending Freedom (ADF) pare să aibă cel mai mare buget – 40 milioane de dolari pe an. ADF reunește peste 40 avocați care se implică în cauze ce țin de "libertatea religioasă, sacralitatea vieții, căsătoria și familia"[7]

Grupul a fost inclus de către Southern Poverty Law Center în lista grupurilor care practică discursul de ură față de comunitatea LGBT.

Organizația președintelui actual al CMF, Brian Brown, National Organization for Marriage depinde de donații mici de la membrii săi și este foarte opacă. Abia în 2013 a publicat pentru prima oară lista de donatori. Suma totală a donațiilor se ridica la 5 milioane de dolari.

Organizațiile rusești sînt și mai puțin transparente, inclusiv din cauza suspiciunilor privind legătura directă a finanțărilor pentru CMF cu banii publici ruși (Vladimir Iacunin, unul dintre cei mai mari finanțatori al organizațiilor conservatoare rusești a fost președinte al Căilor Ferate Rusești pînă în 2015).

CMF de la Chișinău a fost finanțat, conform unor surse, de Constantin Malofeev. În anul 2017 Igor Dodon s-ar fi întîlnit cu acesta pe Muntele Atos (Grecia) și l-ar fi rugat să finanțeze evenimentul.

Pe site-ul oficial al CMF Chișinău (www.worldcongress.md) la rubrica Finanțatori lipsesc orice referințe la vreo organizație a lui Malofeev. Sînt menționați Congresul Mondial al Familiilor, International Organization for the Family, CitizenGO (o platformă on-line înregistrată în Spania) și Fundația "Din Suflet" a Galinei Dodon.

Fundația de binefacere a primei doamne a fost creată în 2017 și într-un timp record a reușit să implementeze mai multe proiecte sociale. Proveniența banilor fundației este neclară, pe site-ul Ministerului Justiției nu e încărcat nici un raport de activitate al acesteia, dar presa din Moldova a dezvăluit anterior conexiunile rusești prin intermediul zonelor off-shore ale președintelui Moldovei…

CMF între religie și ong-ism.

În interiorul CMF există cîteva persoane foarte vizibile – Brian Brown, James Dobson, Austin Ruse, Don Feder, Alexei Komov, Natalia Iacunina, Maxim Obuhov și alții – care coordonează activitățile CMF între congrese și conferințe regionale și care, de asemenea, reprezintă un fel de carte de vizită a CMF.

Misionarii conservatori americani colindă întreaga lume pentru a-și impune agenda anti-LGBT. Astfel, Paul Cameron a vizitat Moldova. Scott Lively a organizat evenimente homofobe în Rusia (Moscova, Novosimbirsk), Uganda. Don Schmierer, vorbitor frecvent la CMF precedente, a făcut evenimente în Coreea de Sud, Uganda, Ucraina.

Acești activiști profesionali în "apărarea familiei naturale" fac vizite regulate în multe părți ale lumii, scriu cărți, discursuri, apar în mass-media, participă la conferințe și congrese etc. Profesionalizarea activiștilor pro-familie naturală are toate trăsăturile celorlalte tipuri de profesionalizare: dobîndirea expertizei, stăpînirea discursului, accentul pe tehnologii de PR și campanii, utilizarea mass-media (ziare, bloguri, site-uri de campanii și petiții, televiziuni on-line și canale de youtube), a tehnologiilor de campanie și organizare comunitară.

Un lucru important de menționat este că, dintre aceștia doar Maxim Obuhov are o funcție religioasă – protoiereu, iar restul sînt președinți de asociații obștești, coaliții, organizații. Adică ong-iști de profesie. Și seculari.

Are loc ceea ce unii cercetători numesc ong-izarea mișcărilor conservatoare religioase. Ca rezultat al ong-izării mișcărilor religioase, un rol tot mai mare îl au organizațiile neguvernamentale și liderii civici ai acestor organizații (în detrimentul liderilor și figurilor religioase).

De asemenea, ong-urile sînt mai flexibile din punctul de vedere al discursurilor practicate.

Discursul CMF nu este întotdeauna agresiv, intolerant, deviant sau agresiv. În fapt, datorită profesionalizării crescînde a staff-ului CMF și datorită faptului că rețeaua activează și funcționează într-un context multicultural și multi-confesional, discursul CMF este flexibil și adaptabil în funcție de audiență.

Pentru audiențele conservatoare CMF utilizează sperietori și discursuri ce combină deopotrivă conspirații, discursuri ale fricii și

teme apocaliptice (invazia gayilor, iarna demografică, conspirația mondială a homosexualilor, complotul marxisto-feminist, ideologia de gen etc).

Pentru audiențe moderate sau nehotărîte sau în țări în care discursurile de ură sînt persecutate CMF vorbește aceleași lucruri doar că deghizate în discursuri neutre despre "grija față de familie", "demnitatea umană" , "interesul superior al copilului" etc.

Un alt rezultat al ong-izării faptului religios este un fel de secularizare a discursurilor și acțiunilor actorilor din dreapta religioasă conservatoare: un fenomen numit secularism strategic. El ține de faptul că, mișcările și activiștii dreptei conservatoare religioase tind să recurgă tot mai des și mai mult la date științifice, la evidență empirică și expertiză în politici (selectînd, în mod evident, datele ce le convin), în detrimentul perceptelor biblice (sau coranice sau talmudice) ci la. Astfel, familia naturală, așa cum am văzut în primul articol al acestei serii, nu este apărată doar pe teren religios (unde, după cum am văzut, nu prea este mult loc), ci mai ales pe tărîmul "evidenței" culturale și antropologice.

Istorie și geografie a organizațiilor membre ale CMF.

O parte din organizațiile americane membre ale CMF – Eagle Forum, Family Research Council, Institute on Religion and Democracy – au fost create în anii administrației Reagan în contextul Războiului Rece și aveau, la origini, agende explicite anti-comuniste.

E un fundal istoric oarecum paradoxal: în timpul Războiului Rece, de exemplu, exista un consens larg în societatea și politica americană cu privire la avort și sănătatea reproductivă: atît democrații cît și republicanii au inclus avortul în strategia lor de luptă contra sistemului socialist. Cum în multe țări din sistemul socialist avortul era în linii general interzis (cazul extrem fiind cel al României), administrațiile americane succesive l-au promovat ca parte a agendei de export a democrației și a drepturilor individuale. La aceasta se adăuga și credința ca politicile de planificare

a populației, inclusiv prin stimularea utilizării diverselor metode de contracepție, ar putea slăbi influența sovietică în țările sărace din Asia de Sud Est și Africa (prin diminuarea numărului de adulți săraci care, în condițiile unor economii cu perspective sumbre s-ar fi putut lăsa atrași de "propaganda sovietică"). Viitorul președinte republican al SUA, G. H. Bush scria în 1973: "Succesul în sfera controlului populației, sub conducerea Națiunilor Unite ar putea avea consecințe importante pentru rezolvarea altor mari probleme cu care se confruntă omenirea și care țin de pace, prosperitate și de promovarea drepturilor omului".

Mai ironic decît atît: în 1969 SUA au stat la originile înființării Fondului ONU pentru Populație în 1969, instituția pe care acum conservatorii americani încearcă să o submineze.

Statul american joacă în genere un rol ambiguu: cînd sînt democrații la putere, acesta promovează avortul sigur în toată lumea. Cînd vin republicanii, ei promovează cu același zel opusul, adică interzicerea avortului…

CMF are o distribuție globală (membri și organizații de pe toate continentele), dar ar fi greșit să tragem de aici concluzia că rețeaua ar avea o acoperire globală uniformă.

O mare parte dintre organizațiile cele mai active ale dreptei conservatoare care se opun avortului, acordării drepturilor pentru comunicatea LGBT, divorțului și planificării familiilor sînt organizații "locale" care au fost create la un moment dat de către organizații conservatoare internaționale. Altfel spus, au fost "plantate" sau reprezintă filiale, ramuri, organizații-fiică a unor organizații din Vest.

Să luăm ca studiu de caz cîteva organizații conservatoare foarte vocale din America Latină. Una dintre cele mai cunoscute din ele, Centro de Promoción Familiar y Reconocimiento Natural de la Fertilidad (CEPROFARENA) din Peru a fost creată în 1981 de Human Life International (HLI), o organizație internațională creată de Paul Marx, cunoscut activist anti-avort american. CEPROFARENA a dat, între altele, un ministru al sănătății al Peru (Fernan-

do Carbone, fost director al organizației), cunoscut pentru cîteva inițiative controversate: cea de a acorda protecție legală ovulelor fertilizate, sau cea de a extinde "obiecția de conștiință" asupra medicilor catolici pe chestiuni precum avortul și contracepția.

O altă organizație, Population Research Institute, fondată tot de Paul Marx, are oficii în peste 30 țări, iar sediul principal pentru activitățile din America Latină este în Peru. PRI practică activități de lobby cu autoritățile guvernelor corespunzătoare, "denunță" cercetările care nu îi confirmă viziunile etc.

În lumea musulmană, în Qatar, activistul mormon Richard Wilkins a contribuit la crearea, împreună cu conservatori musulmani locali și a familiei regale, a unei structuri – Doha International Institute for Family Studies and Development.

Altfel spus, de foarte multe ori organizațiile religioase conservatoare din Vest își creează sateliți în Africa, America Latină, Asia sau Europa de Est pe care îi include apoi ca parteneri globali în activitățile și acțiunile sale.

Contextul local nu este însă, în mod cert, un simplu recipient pasiv al acestor agende și organizații.

Din contra, agendele conservatoare globale se pliază de cele mai multe ori pe anumite contexte locale, pe realități complexe, și se adaptează acestora.

De exemplu în Malaezia, Focus on the Family, una din organizațiile fondatoare ale CMF, beneficiază de relații speciale cu guvernarea conservatoare a acestei țări musulmane. Pe de o parte, fostul prim-ministru malaiezian, Mahathir Mohamad a fost unul dintre vorbitorii principali la Conferința Internațională pentru Familie de la Doha din 2004. Autoritățile malaieziene văd retorica despre familia naturală practicată de conservatorii americani ca fiind un bun instrument în politicile lor de islamizare.

Pe de altă parte, predicile video de 90 sec ale lui James Dobson, președinte al organizației Focus on the Family, au fost difuzate zilnic în cele peste 200 de localuri KFC în Malaezia. Cel mai

important ziar malaiezian de limbă engleză, The Star, publică de asemenea în mod regulat articole semnate de Dobson.

Ultimul exemplu arată că, departe de a fi pasivi, actorii locali au propriile interese în colaborarea cu organizațiile conservatoare religioase.

Politicieni atît de diferiți precum cei din Malaezia (interesați să utilizeze retorica și influența organizațiilor religioase americane pentru a-și consolida relațiile cu SUA pe extern și pentru a-și avansa politicile de islamizare a societății malaieziene pe intern), Igor Dodon (preocupat să-și crească electoratul în ajunul alegerilor parlamentare din februarie 2019), Vladimir Putin (angajat deopotrivă în reabilitarea propriei imagini după anexiunea Crimeii dar și în procesul de construire a Rusiei ca alternativă morală și politică la vestul decadent) își conectează agendele lor locale la agendele globale (pe alocuri milenariste și escatologice) ale dreptei religioase conservatoare….

Lucru paradoxal, organizațiile din CMF nu au nevoie neapărat, pentru a-și desfășura activitățile, de un context democratic. Altfel spus "familia naturală" nu are neapărat nevoie, pentru a înflori, de un context democratic.

Din contra, organizațiile din CMF au exportat cel mai bine "familia naturală" (și consecințele atașate acesteia: homofobie în primul rînd) în țări autoritare precum Uganda și Kenia.

În Africa, ideea "familiei naturale" este exportată mai ales ca homofobie: conservatorii religioși americani predică ideea potrivit căreia prin intermediul unor acțiuni de consiliere sau altfel de "tratament", homosexualii pot fi aduși pe "calea normalității".

Tema anti-LGBT, mascată sub una din multele fațete ale discursului privind grija față de familie, este una dintre cele mai proeminente în eforturile de export cultural al conservatorilor religioși americani. Indivizi precum Scott Lively (negaționist al Holocaustului – într-o carte ce nu are nimic cu istoria, Lively scrie că partidul nazist german ar fi fost condus întotdeauna de bărbați

homosexuali – o încercare de a lega homosexualitatea de nazism) organizează simpozioane în Uganda pe tema "Dezvăluirea agendei homosexuale".

Evident, acest activism homofob nu e posibil fără sprijin politic local. În Kenia, bunăoară, CMF beneficiază de ajutorul președintelui țării, Uhuru Kenyatta, cunoscut atît pentru atitudinile sale homofobe, cît și pentru faptul că a fost cercetat de către Curtea Penală Internațională pentru implicarea în violențele ce au urmat criza politică kenianǎ din 2007-2008 (estimările numărului victimelor acelor violențe variază între 800 și 1500 morți). Conform unor surse, Kenyatta urma să fie prezent la CMF din Chișinău dar nu a mai ajuns.

Perspectiva globală: exportul agendei conservatoare.

Deși critică ONU, dar și alte ONG-uri (mai ales cele de stînga) pentru că ar exporta agende "progresiste" în diverse părți ale lumii și deci ar coloniza ideologic familia (expresia apare în Declarația de la Cape Town), dreapta conservatoare face cel puțin lucrurile pe care le impută "progresiștilor" prin implicarea sa în diverse polemici interne în diverse părți ale lumii (sînt documentate implicările unor misionari și activiști conservatori în Uganda, Kenia, Barbados).

Ilustrația cea mai bună a luptelor globale ce se duc în contexte locale ține de cazul implicării CMF și a organizațiilor sale în Barbados: deși acțiunile vizau guvernul acestei țări, lupta se ducea… împotriva altei organizații americane, Human Rights Watch, acuzată că ar fi elitistă și că "ar promova îndoctrinarea și spălarea pe creier" (se avea în vedere inițiativa de a introduce în școli educația sexuală).

Acțiunile dreptei conservatoare în diverse regiuni trădează, însă, același expansionism cultural pe care ei îl impută progresiștilor.

Exportul de războaie culturale în diferite părți ale lumii, practicat de conservatorii americani are scopul dublu: dintr-o parte de a-i ajuta pe aceștia să încline balanța în polemicile interne, acolo unde, de foarte multe ori conservatorii reprezintă minoritatea.

Sprijinul extern al fraților africani sau est-europeni este definit ca o dovadă suplimentară că, în fond, conservatorii au dreptate. De cealaltă parte, exportul de războaie culturale este văzut ca un instrument ce dinamitează (ori cel puțin îngreunează) avansarea agendelor progresiste.

Exportul de războaie culturale nu este o practică lipsită de contradicții. Din contra, așa cum arată numeroasele mărturii de pe teren, pentru a se putea implanta într-un context local, conservatorii religioși din vest (mai ales cei americani) își distorsionează mesajul și iau poziții contradictorii față de cele pe care le au acasă.

De exemplu, dacă în SUA curentele conservatoare radicale se opun sistemului de protecție socială (pe care îl văd ca o tentativă de a instaura socialismul, lagărele Gulag și lenea generalizată), în Africa, prin școlile pe care le deschid, bursele și finanțările pe care le acordă, serviciile de sănătate și asistență pe care le prestează, aceste organizații au practici opuse.

Dreapta conservatoare religioasă nu exportă doar războaie culturale (adică confruntări pe teme morale), ci și ideologiile asociate acestora care sînt ulterior reciclate, refolosite și cooptate în bătăliile politice locale.

Unul dintre marii "inamici" ai dreptei religioase conservatoare și cel mai recent export cultural al ei este așa-zisa "teorie/ideologie a genului" (o erată necesară: "teoria genului" nu se referă la studiile de gen și nici la corpul solid de cercetare făcut în acest domeniu, ci este un termen creat de Biserica Catolică pentru a se opune mișcărilor care militează pentru drepturile femeilor și persoanelor LGBT).

Termenul "ideologia genului" a apărut în prim plan la începutul anilor 2010, inițial în Franța, în legătură cu introducerea unor modificări în curricula școlară, iar apoi și în alte țări catolice (Polonia, Spania, Argentina, Croația etc.), de unde s-a răspîndit ulterior în alte contexte regionale și religioase.

Rădăcinile termenului (și ale ideilor ce le conține) sînt însă mai vechi și vin, parțial, din activitatea lui Ioan Paul al II-lea. Conserva-

tor convins, cunoscut oponent al mișcărilor de emancipare a femeilor (pe care le vedea ca fiind parte a agendei politice sovietice), Ioan Paul al II-lea este autorul concepției despre "cultura morții" care ar motiva acțiuni precum avortul, contracepția și eutanasia și căreia i s-ar opune o "cultură a vieții" promovate de biserica catolică.

De asemenea, Ioan Paul al II-lea a fost un promotor activ al conceptului privind complementaritatea genurilor (și a ireductibilității diferențelor între ele), femeii revenindu-i, în această concepție, rolul de mamă și de îngrijitoare a căminului familial (mai ales în documente precum Mulieris Dignitatem (1988) și Evangelium Vitae (1995).

Urmașii lui Ioan Paul al II-lea, Benedict al XVI și Francisc au contribuit la consolidarea mișcărilor anti-ideologia genului în cadrul Bisericii Catolice și globalizarea acesteia.

Francisc, între altele, în pofida imaginii media pe care și-o creează ca fiind un papă liberal, oarecum deschis dialogului interconfesional și pe temele sensibile ale credinței catolice, a denunțat de mai multe ori ideologia genului, pe care o suspectează că ar fi capabilă să producă o revoluție antropologică întrucît neagă diferențele sexuale și ar putea elimina bazele antropologice ale familiei. Mai mult, pentru Francisc ideologia genului ar acționa ca un proiect de colonizare culturală occidentală, un proiect prin care Vestul impune altor regiuni, prin instituțiile internaționale pe care le controlează, anumite valori decadente și seculariste.

Conform conservatorilor religioși, această ideologie a genului ar motiva mișcări diverse precum cele pentru emanciparea femeilor, liberalizarea contracepției, legalizarea eutanasiei, acordarea drepturilor persoanelor LGBT. În concepția lor, această ideologie amenință omenirea cu distrugerea (pentru unii dintre ei, această ideologie este fie derivată direct din marxism, fie reprezintă un pericol chiar și mai mare decît acesta).

"Ideologia genului este destructivă, obscurantistă, anti-socială, anti-populară și anti-naturală", scrie o broșură distribuită de La

Manif pour tous, platforma franceză care a mobilizat cîteva sute de mii de oameni împotriva căsătoriei pentru persoanele de același sex și care a popularizat termenul în Europa (conform presei franceze, Brian Brown și alți activiști religioși americani au participat activ în activitățile de organizare a protestelor).

Un corolar al ideologiei genului este că aceasta ar fi foarte răspîndită, la modă chiar, în organizațiile internaționale – ONU, UE și altele – care o implementează la nivel global.

Ideologia genului este, de asemenea, în concepția conservatorilor religioși o strategie politică insidioasă prin intermediul căreia diverse grupuri de oameni luptă pentru a cuceri puterea și pentru a impune ulterior societății valori minoritare și "deviante". Una din vocile cele mai active ale acestei concepții este activista și cercetătoarea germană Gabriele Kuby, care crede că ideologia gender ar fi nici mai mult nici mai puțin decît un nou "proiect politic totalitar deghizat în mantia libertății, justiției sociale, diversității și nediscriminării, prin intermediul căruia elitele politice vor să altereze sexualitatea bărbaților și femeilor și în acest fel să transforme radical societatea".

În ultimii ani, lupta împotriva "ideologiei genului" a cîștigat tot mai multă influență în mediile religioase conservatoare (între timp, aceasta a depășit granițele sale catolice, mai ales în America Latină, unde a fost luată la înarmare de către mișcările protestante, și în Europa de Est, unde a fost cooptată de intelectualii conservatori religioși de tipul lui Alexei Komov în luptele lor locale).

De asemenea, aceasta nu mai este doar o ficțiune retorică a dreptei conservatoare catolice: este o cauză ce mobilizează zeci de milioane de oameni pe tot globul. Mai mulți observatori suspectează că eșecul referendumului cu privire la acordul de pace între guvernul columbian și mișcarea de partizani FARC din Columbia se datorează în mare parte mobilizării grupurilor conservatoare împotriva clauzelor de egalitate de gen pe care le conținea acordul.

Cu începere din 2013, lupta împotriva ideologiei genului devine una din activitățile principale ale Bisericii Catolice poloneze. Unul dintre episcopii polonezi, Tadeusz Pieronek, a declarat că "ideologia genului ar prezenta un pericol mai mare decît nazismul și comunismul luate împreună". Ulterior, parlamentul polonez a creat un grup parlamentar ce are misiunea de a opri ideologia gender (compus din 15 bărbați și o femeie). Tot o consecință a luptei împotriva "ideologiei genului" sînt și recentele inițiative de interzicere a avorturilor…

Nu întotdeauna organizațiile religioase conservatoare se află în "defensivă" în fața asaltului progresiștilor, așa cum pretind ele. De multe ori ele se află în ofensivă căutînd fie să impună legislație nouă ce ar face cît mai dificilă liberalizarea reglementărilor cu privire la căsătorie, fie să acopere "breșe" și "lacune" ce ar putea permite relaxarea reglementărilor cu privire la căsătorie sau ar acorda mai multe drepturi comunității LGBT.

Cazul inițiativei de modificare a articolului 48 din Constituția României este unul exemplar în acest sens (iar el vine după alte cîteva tentative similare în Slovacia și Croația).

În redacția actuală, alineatul 1 al acestui articol are următoarea formă: "Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțita între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor."

Mai multe organizații religioase conservatoare de diverse confesiuni, adunate sub umbrela Coaliției pentru Familie, au considerat că formularea din Constituție este ambiguă și ar putea, în anumite condiții, să fie interpretată ca permițînd legalizarea căsătoriilor între persoanele de același sex (deși Codul Civil definea în mod expres căsătoria ca fiind „uniunea liber consimțită dintre un bărbat şi o femeie" (art. 259, alineatul 1).

Coaliția pentru Familie (CpF) reprezintă o rețea interconfesională de inițiative și organizații ce are misiunea "de a proteja și sprijini familia întemeiată pe căsătoria dintre un bărbat și o femeie" și

de a "consolida statutul căsătoriei prin nerecunoașterea formelor alternative de conviețuire, precum concubinajul". Ea e compusă din organizații protestante, catolice, ortodoxe precum și un număr de organizații seculare. Organizația cea mai active din CpF este Asociația „Alianța Familiilor din România" (condusă de Petre/Peter Costea, cetățean român emigrat în SUA și reîntors în România în anii 90, cu legături în Partidul Republican și în mediile protestante conservatoare din SUA).

CpF a considerat că formulările art. 48 sînt prea vagi și deschise interpretărilor și din acest motiv a demarat o inițiativă de modificare a Constituției care ar reformula art. 48, alineatul 1 al Constituției României în felul următor: "Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între între un bărbat și o femeie, pe egalitatea acestora şi pe dreptul şi îndatorirea părinților de a asigura creşterea, educația şi instruirea copiilor."

Inițiativa CpF a fost susținută în mod entuziast de Congresul Mondial al Familiilor. În aprilie 2016, mai mult de 100 de lideri de organizații și inițiative din CMF și-au declarat susținerea pentru CpF și procesul demarat de aceasta. Printre semnatari regăsim nume importante din CMF: Christine Vollmer (Alianța Latino-Americană pentru Familie), Allan C. Carlson, Larry Jacobs, Don Feder, Austin Ruse (C-Fam), Farooq Hassan (Pakistan Family Forum), Sharon Slater (Family Watch International), Don Schmierer, Maxim Obuhov, Scott Lively și alții.

În octombrie 2015 CpF a demarat o colectare de semnături în sprijinul inițiativei. Pînă în aprilie 2016 au fost colectate peste 2 milioane 700 mii semnături, iar pe 23 mai propunerea legislativă de revizuire a Constituției a fost depusă la Senat. Înainte de alegerile parlamentare din decembrie 2016 CpF a semnat un memorandum cu cîteva partide politice – PSD, ALDE, PNL – care conținea prevederi că aceste partide vor sprijini referendumul dorit de CpF în caz că ajung la putere. Data agreată era primăvara anului 2017.

Pe 20 iulie 2016 Curtea Constituțională a României a examinat cererea CpF și a dat aviz pozitiv, în sensul în care aceasta respectă limitele revizuirii, judecătorii refuzînd însă să se expună pe fondul problemei. Inițiativa a intrat astfel în plenul Parlamentului unde trebuie să întrunească voturile unei majorități calificate pentru a fi adoptate. Pe 27 martie 2017 proiectul a fost avizat pozitiv și de Camera Deputaților. Între timp însă Legea Referendumului însăși a fost atacată la Curtea Constituțională și deputații nu au reușit să organizeze referendumul așa cum au promis CpF.

La sfîrșitul lunii iulie președintele PSD Liviu Dragnea a anunțat că referendumul ar urma să se desfășoare pe 6-7 octombrie 2018.

Inițiativa CpF nu a fost, pe nici un moment, o chestiune pur românească (cum am menționat mai sus, ea vine în contextul unor precedente: referendumuri similare s-au desfășurat în Croația și Slovacia).

Dinspre partea progresistă, numeroase organizații internaționale – Amnesty International, ECSOL și International Commission of Jurists au cerut Curții Constituționale să respingă demersul CpF. Mai mult ele au acordat sprijin și asistență legală organizațiilor din România care se opuneau inițiativei CpF.

De partea cealaltă, internaționala conservatoare a desfășurat și ea sprijin și resurse pentru a susține Coaliția pentru Familie și aliații săi. În prima linie este ADF International, o organizație de avocați religioși care asistă cazuri similare în toată lumea și care susțin eforturile CpF încă de la mijlocul anilor 2000. ADF nu doar că a asistat juridic clienții săi din România ci au trimis Curții Constituționale din România, amicus curiae (opinie juridică / memoriu juridic) în sprijinul cauzei susținute de CpF. Memorii juridice au fost prezentate și de alte organizații religioase conservatoare internaționale – Liberty Counsel (SUA), European Center for Law and Justice (Franța), Ordo Iuris (Polonia).

Pînă la urmă, în pofida eforturilor conservatorilor, referendumul nu a trecut din cauza prezenței scăzute a alegătorilor.

Perspectiva locală: aripa rusă a CMF.

În mod evident, conservatorismul religios din Europa de Est nu este un fenomen exclusiv de import: regiunea are o bogată istorie de mișcări reacționare, multe din ele cu rădăcini religioase. În unul din materialele viitoare vom dezvolta subiectul agendei conservatoare a Bisericii Ortodoxe Ruse (BOR) și principalii săi actori. Acum însă vom face doar o descriere sumară a figurilor, organizațiilor și tendințelor acesteia.

Orice discuție despre mișcările conservatoare religioase rusești trebuie să țină cont de o situație paradoxală: în Federația Rusă platforma conservatoare religioasă (credință, familie heterosexuală, stat puternic) e împărtășită în mod curent de aproape toată lumea: stat (care a demarat mai multe inițiative patriotice: de la rescrierea istoriei la pedepsirea celor care lezează sentimentele religioase ale credincioșilor – atît fetele de la Pussy Riot cît și internautul care căuta pokemoni într-o biserică), Patriarhia Moscovei (Biserica Ortodoxă Rusă), dar și o mare parte a societății. Mai mult, comunitățile LGBT sînt permanent demonizate și persecutate. S-ar părea că nu există nici un motiv care ar explica zelul BOR de a promova "familia tradițională", homofobia și celelalte concepte ideologice reciclate de la colegii catolici sau protestanți.

Explicația ține de politică: activiștii conservatori religioși din Rusia nu luptă contra unei părți din societatea internă (așa cum o fac colegii catolici și protestanți din SUA și Europa), ci construiesc o nouă luptă, una a civilizațiilor, una în care Rusia, ca protectoare a valorilor tradiționale, se opune vestului decadent.

Observatorii numesc acest fenomen occidentalism. E un procedeu de imaginar și discurs politic prin care autoritățile rusești (politicieni, intelectuali, figuri media, clerici etc.) inventează un fel de Occident (asupra căruia proiectează ulterior fantasmele sale negative), apoi, într-un proces dialectic, inventează o Rusie "morală" care se opune ferm acestui occident negativ inventat.

Actorii cei mai importanți ai agendei religioase conservatoare a BOR sînt: structurile religioase, o serie de politicieni-oligarhi, mediul academic, activiști din mișcările pro-Kremlin.

Comisia Patriarhală pentru Familie, Apărarea Maternității și Copiilor (rus. Патриаршая комиссия по вопросам семьи, защиты материнства и детства) a fost creată în 2011 cu scopul de a contribui la elaborarea și implementarea unor măsuri pentru "depășirea crizei valorilor familiei în societate".

Președinte al Comisiei este protoiereul Dimitrii Smirnov, participant regulat al Congreselor Mondiale ale Familiei (este documentată participarea lui la CMF Varșovia și CMF Budapesta).

În componența comisiei intră de asemenea Constantin Malofeev (despre el ceva mai jos), protoiereul Maxim Obuhov, președintele centrului educațional "Viața" (participant la CMF Salt Lake City și CMF Varșovia), Natalia Iacunina (soția lui Vladimir Iacunin, fostul șef al Căilor Ferate Ruse), președinta comitetului de supraveghere a programului federal "Sfințenia maternității" etc. Această Comisie Patriarhală este canalul oficial prin care BOR comunică cu alte confesiuni și organizații (inclusiv cu CMF) pe teme ce țin de gen și familie.

Protoiereul Maxim Obuhov, membru al acestei comisii, a fost la întîlnirea cu președintele Igor Dodon în Grecia în luna martie 2018, pentru a crea organizația "Prietenii Ortodoxiei" (și pentru a pregăti CMF din Chișinău).

Dmitrii Smirnov, președintele Comisiei, este una din persoanele cele mai influente din Biserica Ortodoxă Rusă și unul dintre exponenții cei mai vocali ai aripii radicale conservatoare a BOR. De-a lungul vremii Smirnov a făcut numeroase declarații ce au șocat societatea rusă (și au creionat profilul conservatorilor religioși ruși): a afirmat că școala e dăunătoare copiilor și că aceștia nu ar trebui să o frecventeze (copiii ar trebui să învețe acasă în cadrul familiei în care tatăl face carieră și cîștigă bani iar mama stă acasă să crească copiii), a numit orice contracepție drept crimă

de omucidere, afirmînd că scopul sexului este doar procrearea iar dacă un cuplu nu vrea să procreeze, atunci trebuie să se abțină de la sex și de la orice manifestare erotică (inclusiv sărutul), despre membrele Pussy Riot a spus că le-ar alunga din Rusia (le-ar fi luat pașapoartele rusești și le-ar fi declarat persoane non-grata), a propus ca orice femeie care face avort să fie băgată în pușcărie pentru 8 ani, a enunțat ideea privind necesitatea unei liste negre a dușmanilor ortodoxiei, s-a exprimat că persoanele cu vîrsta de pînă la 21 ani nu ar trebui să aibă dreptul să acceseze rețeaua Internet și altele de acest fel.

Protoiereul Maxim Obuhov, alt membru al Comisiei Patriarhale este și el o persoană interesantă. Obuhov este unul dintre cei mai vechi activiști pro-familie ruși (centrul educațional "Viața" al acestuia a fost creat încă în 1993). Obuhov crede că de vină pentru scăderea natalității în Federația Rusă sînt granturile și fondurile străine care impun avorturile dar și educația sexuală în școli, cere ca embrionii umani să se bucure de anumite drepturi, întocmai ca și oamenii care s-au născut, consideră avortul ca fiind un "drept al femeilor de a-și ucide propriul copil" ce trebuie anulat, și îndeamnă medicii ar trebui să ignore jurămîntul lui Hipocrate, care ar fi învechit, și să asculte mai degrabă de conștiința lor religioasă etc.

Pe de altă parte, presa rusă a scris despre un scandal cu implicarea lui Obuhov în care acesta a încercat să obțină, prin înșelăciune, un apartament de la una din fostele soții ale poetului Serghei Mihalkov, autorul imnului URSS.

În eforturile sale de promovare a valorilor conservatoare, BOR e ajutată de mai mulți oligarhi pro-ortodocși, unii dintre ei cu importante legături cu statul rus.

Vladimir Iacunin și soția sa, Natalia, sînt printre cei mai cunoscuți. Vladimir Iacunin a fost, între 2005-2015, președinte al Căilor Ferate Ruse. În 2002 înființează, împreună cu magnatul american de origine grecească Nicholas Papanicolaou și antreprenorul indian Jagdish Chandra Kapur, Asociația Forumul Public "Dialogul Civilizațiilor".

Cea mai cunoscută inițiativă a asociației este așa-numitul Forum de la Rhodos, care se organizează cu începere din 2003. Forumul adună mai mulți lideri religioși, politicieni, experți, antreprenori, cercetători din diverse țări ce discută probleme de actualitate internațională curentă din perspectiva unei lumi multipolare.

Forumul este cunoscut ca fiind o platformă în general pro-rusească. Activiști și lideri de organizații din CMF participă în mod regulat la lucrările Forumului de la Rhodos: de-a lungul anilor au participat Larry Jacobs, Christine Vollmer, Brian Brown, Allan C. Carlson și alții. În 2017, CMF a fost co-sponsor al evenimentului.

Natalia Iacunina, soția lui Vladimir Iacunin, este președinta consiliului de supraveghere a programei federale "Sfințenia Maternității", o inițiativă a Fondurilor "Andrei Primul Chemat" și "Centrul pentru Glorie Națională", ambele create și conduse de soțul său.

De asemenea, Natalia Iakunina a fost membră a consiliului de administrare a băncii "Millenium", afiliată Căilor Ferate Rusești (condusă pe atunci de soțul său). Banca a falimentat ulterior.

Familia Iacunin este legată de mai mai multe scandaluri legate de corupție și trafic de influență (Vladimir Iacunin a fost inclus, în 2014, pe lista funcționarilor ruși sancționați de administrația Obama pentru implicare în ostilitățile din Estul Ucrainei și anexarea Crimeii). Alexei Navalnîi, cunoscut jurnalist rus și autor al unor investigații despre corupție a scris în 2013 despre vila luxoasă a soților Iacunin în suburbia moscovită Domodedovo. Deși Iacunin este un patriot declarat, autor al unor cărți despre "lupta pe care o poartă Occidentul împotriva Rusiei", întreaga sa familie – cei doi băieți și familiile lor trăiesc în Vest, cel mai mare la Londra și cel mai mic în Elveția. De asemenea, Iacunin a mai fost implicat și într-un alt scandal legat de dispariția a peste 100 mln ruble (1.5 mln euro) dintr-un fond care urma să repare una din mănăstirile rusești de pe muntele Atos (Grecia).

Mai puțin vizibil decît Vladimir Iacunin este Konstantin Malofeev, orligarh rus, apropiat de Putin, ultra-ortodox, președinte

al Fondului ”Vasile cel Mare”, unul dintre activiștii ortodocși cei mai cunoscuți în Rusia, dar și finanțator al mai multor inițiative conservatoare.

Malofeev (născut în 1974) este președinte al fondului de investiții Marshall Capital Partners. Numele său apare în Offhore Leaks.

Jurnaliștii francezi de la MediaPart și Canal + au documentat rolul lui Malofeev în stabilirea unor legături dintre administrația rusă și partidele de extremă dreapta din Europa, inclusiv în finanțarea partidului Frontul Național al Marinei Le Pen.

De-a lungul timpului Malofeev a creat și susținut mai multe inițiative ortodoxe și monarhiste. Astfel, în 2011 aceasta a creat ”Liga Internetului Sigur” (rus. *Лига безопасного интернета*), o asociație a cărei scop este cenzurarea internetului prin eliminarea conținutului care ar putea dăuna copiilor și psihicului acestora.

Tot Malofeev este cel care a creat și lansat în 2014 postul de televiziune on-line Царьград ТВ, un canal ortodox și monarhist. Postul a fost creat în analogie și după modelul Fox News (întrebat despre rostul acestei noi surse media, Malofeev a declarat: ”vrem să construim o rețea media pe principii ortodoxe, în mod analog celui în care a fost construit postul Fox News. Dorim să arătăm realitatea în cheia în care o văd credincioșii ortodocși”).

Malofeev este însă mult cunoscut în afara Federației Ruse pentru participarea sa în conflictul din Estul Ucrainei. Doi foști angajați ai săi, Igor Strelkov (Ghirkin) și Alexandr Borodai, au devenit persoane importante în republicile separatiste ucrainene: Borodai a devenit prim-ministru al Republicii Populare Donețk, iar Strelkov (Ghirkin) – ministru al apărării al aceleași formațiuni statale separatiste. Malofeev a fost de asemenea suspectat că ar susține financiar republicile separatiste din Ucraina motiv pentru care Ucraina l-a dat în căutare internațională.

Conservatorismul ortodox rus contemporan nu se întemeiază, însă, doar pe Biserică și oligarhi. El este prezent și în mediul acade-

mic, și cel cultural (sînt cunoscute, de exemplu, simpatiile conservatoare ale regizorului Nikita Mihalkov).

Vom pomeni doar figurile care se intersectează, într-un fel sau altul, cu CMF sau agenda acestuia.

Alexei Komov este ambasador al CMF în Rusia și țările CSI, activist pro-life, ambasador al CMF la ONU, director al direcției proiecte externe din cadrul Comisiei Patriarhale pentru Familie, Apărarea Maternității și Copiilor, coordonator al platformei conservatoare de mobilizare CitizenGO pentru Rusia Conform biografiei publicate pe site-ul Politica Familiei, pe care-l conduce, cu începere din 2009, Komov, la îndemnul protoiereului Dmitrii Smirnov, stabilește legături cu mișcările anti-avort din toată lumea. În 2011 acesta a fost responsabil de secțiunea Discuții despre Familie din cadrul Forumului din Rhodos.

Komov e un apropiat al oligarhului Constantin Malofeev, fața respectabilă a acestuia. Komov este emisarul și persoana de legătură între Malofeev și liderii de extremă dreapta din Europa. În 2014, Komov a participat la Congresul Ligii Nord (Italia), eveniment la care au participat mai mulți politicieni de extremă dreaptă din Europa, inclusiv actualul prim-ministru al Italiei, Matteo Salvini (deloc întîmplător, probabil, următorul CMF se va desfășura la Verona în 2019).

Alexei Komov a vizitat Republica Moldova în 2014, la invitația lui Iurie Roșca, la o prelegere în cadrul Universității Populare conduse de Roșca pe tema: ” „Cine și cum atacă valorile tradiționale la scară globală[68]?” în cadrul căreia a povestit publicului local despre ”lobby-ul anti-familie de la ONU, esența acestei mișcări ideologice, rolul homosexualității și ocultismului în cadrul acestei mișcări”. Ulterior, Komov a participat și la o emisiune moderată de Iurie Roșca la postul de televiziune NTV.

Spre deosebire de lumea occidentală unde universitățile reprezintă bastioane ale gîndirii contestatare radicale, majoritatea

facultăților de științe umane din Federația Rusă împărtășesc ideologii social conservatoare.

Facultatea de Sociologie a Universității de Stat "M. Lomonosov" este probabil cea mai fertilă pepinieră de lideri ai mișcării conservatoare.

Cei doi co-fondatori ai CMF, Victor Medkov și Anatol Antonov, sînt profesori la această facultate. Aici a predat, pînă în 2014, Alexandr Dughin, alt animator al dreptei conservatoare rusești. Aici își face la momentul actual doctoratul Alexei Komov.

De-a lungul timpului Facultatea de Sociologie a Universității "M. Lomonosov" a fost o platformă vizibilă în mișcarea conservatoare. Astfel, în 2008, aceasta a găzduit o conferință la tema "Normele sociale și perspectivele dezvoltării societății" (rus. Социальные нормы и перспективы развития общества) în cadrul căruia invitatul de onoare a fost activistul homofob Paul Cameron, președinte al Family Research Institute, pretins psiholog, exclus din Asociația Psihologilor Americani și de Asociația Sociologilor Americani.

Concluzie.

Acest capitol a urmărit să spună patru istorii.

Prima istorie este a apariției și dezvoltării unei societăți civile globale neliberale, organizată în rețele transnaționale, compusă din ONG-uri, intelectuali, clerici și figuri mediatice. CMF este un caz exemplar în acest sens. Această societate civilă neliberală încearcă să propună propriul proiect de globalizare, unul reacționar și conservator, exclusiv și cu accente nativiste, rasiste, anti-musulmane, sexiste și homofobe. Rețelele și organizațiile societății civile neliberale deja blochează cu succes unele proiecte emancipatoare, convoacă referendumuri pe teme "morale", traduce chestiuni și probleme sociale și economice în dezbateri culturale și morale.

A doua istorie este cea a unor discursuri, retorici, practici și resurse care circulă la nivel global și care alimentează rețelele societății ci-

vile neliberale. În pofida discursului lor anti-globalizator, mișcările dreptei conservatoare religioase de pretutindeni sînt participanți activi, prin acțiunile lor, la procesele de globalizare.

A treia istorie este despre exportul unor războaie culturale din țările hegemonice (Vestul, Rusia) spre țările periferice (restul lumii). Concepții, teorii și discursuri ideologice diverse precum "familia naturală", "Iarna demografică", "ideologia genului", elaborate în Occident, în cadrul luptelor interne de acolo, sînt ulterior exportate spre alte regiuni unde devin arme de luptă politică. Și în domeniul producției ideologice conservatoare restul lumii este importator net de discursuri, ideologicii și teorii din Vest.

Totuși, și aici este a patra istorie, contextul local nu este doar un simplu recipient: actorii locali se conectează la luptele și mișcările globale în funcție de interesele lor proprii. Astfel, departe de a fi un creștin model, Putin are totuși nevoie de ortodoxie atît pentru a-și asigura coeziunea socială pe intern, cît și pentru a rezolva probleme de imagine și relații politice pe extern. La fel și cu alți lideri politici și civici locali care participă în cadrul CMF sau altor rețele conservatoare, aceștia au propriile calcule… La fel și Igor Dodon – ortodoxia sa e îndoielnică (cît face scandalul cu off-shorurile), însă interesul său primar în organizarea și sprijinul pentru și din partea CMF ține de consolidarea agendei sale electorale pentru alegerile parlamentare din 2019. Și pentru cele prezidențiale din 2020.

Congresul Mondial al Familiilor în Ungaria: între discursul xenofob anti-migranți și politicile familiale de domesticire a femeii

Lilia Nenescu

Introducere: Ascensiunea democrațiilor non-liberale și dezvoltarea statelor polyporus

"Statul nou pe care îl construim în Ungaria este un stat non-liberal".
Viktor Orban

În 1992, politologul Francis Fukuyama prezicea triumful inevitabil și ireversibil al mariajului dintre capitalism și democrația liberală.

Doar 5 ani mai tîrziu, în 1997, în eseul *The rise of illiberal democracy*, un alt politolog american, Fareed Zakaria, prezice un viitor absolut opus decît cel al lui Fukuyama. Conform observațiilor lui Zakaria, democrațiile lumii vor ajunge să fie cucerite de reforme non-liberale. El atrage atenția asupra faptului că distincția dintre democrație și liberalism a fost greu de perceput din cauza faptului că în Occident, de-a lungul secolului 20, democrația a însemnat aproape inevitabil democrație liberală. Zakaria deconstruiește mariajul dintre democrație și liberalism și zice că democrația este doar un proces prin care sunt aleși liderii politici și nicidecum modul de guvernare. Liberalismul, pe de altă parte ține de normele și practicile care organizează viața politică. Anume aceste principii și norme protejează individul de abuzurile dictatorului dar și de abuzurile majorității democratice...

Astăzi, de la Trump în SUA pînă la Jarosław Kaczynski în Polonia, de la Putin în Rusia pînă la Viktor Orban în Ungaria și Vladimir Plahotniuc în Moldova, valorile și instituțiile democrației liberale sunt puternic contestate prin declinul libertăților civice și politice.

În încheierea eseului, Zakaria conclude următoarele: "Democrația fără liberalism constituțional nu este doar inadecvată, dar și periculoasă, aducînd cu sine eroziunea libertății, abuzul puterii, diviziunile etnice și război. Optzeci de ani în urmă, Woodrow Wilson a însoțit America în secolul 20 cu provocarea de a face lumea sigură pentru democrație. Odată ce ne apropiem de secolul 21, sarcina noastră este să facem democrația sigură pentru lume."

Tensiunile curente dintre capitalism și democrație se dovedesc a fi mult mai puternice decît oricare dintre prezicerile anterioare.

Cei douăzeci de ani de tranziție în Ungaria, care au fost urmați de un val puternic de non-liberalism (eng. Illiberalism), mărturisesc explicit despre aceste tensiuni. Tendința capitalismului de a polariza societatea alienează segmente semnificative de populație. Insecuritățile cauzate de comodificarea relațiilor sociale produc un sol fertil pentru mișcările politice non-liberale atît în Ungaria cît și în Polonia, Rusia, SUA și alte țări.

Într-un articol semnat de Andrea Peto și Weronika Grzebalska, autoarele zic că noul tip de stat caracteristic Poloniei și Ungariei după reformele instituționale radicale de tranziție de la democrația liberală la cea non-liberală: este statul *"polyporus" (eng."polypore" state)*. Ele afirmă că după cum polyporusul este o ciupercă care se hrănește pe baza copacilor în proces de putrefacție, totodată contribuind la descompunerea acestora, guvernele din Polonia și Ungaria se hrănesc cu resursele predecesorilor liberali iar în rezultat produc un stat dependent. După cum polyporusul atacă copacii deja vulnerabili, regimurile non-liberale acced la putere în contextul unor standarde democratice slăbite de către crizele financiare, de securitate sau migraționale. În Ungaria regimul non-liberal al lui Orban a cîștigat alegerile din 2010 în contextul crizei economice globale: victoria electorală din 2018 s-a datorat în mare parte reformelor electorale adoptate în perioada 2010-2014 iar în 2018, Orban cîștigă alegerile în mare parte datorită campaniei anti-imigranți.

O altă caracteristică a statului polyporus este că acesta încorporează și exploatează instituțiile, mecanismele și canalele de finanțare a proiectelor liberal-democratice. Un exemplu în acest sens este campania guvernamentală anti-avort din Ungaria, finanțată dintr-un grant al UE. Statele polyporus se bazează pe 3 piloni fundamentali: societatea civilă paralelă, narațiunile de securitate și familia.

De la organizație studențească de tineret la partid liberal de stînga și pînă la guvernare populistă de dreapta. Istoria unui partid și istoria unui om: Fidesz și Victor Orban.

Pentru a înțelege mai bine tranziția Ungariei la democrație non-liberală este important să cunoaștem istoria partidului de guvernare care a regizat această tranziție. Pentru a reconstitui tranziția actualului partid de guvernare din Ungaria de la organizație liberală la partid liberal de stînga și apoi la partid radical de dreapta care a propulsat tranziția Ungariei spre democrația non-liberală, m-am ghidat de cartea lui Paul Lendvai: *Orban, Hungary's strong man*.

Actualul partid Fidesz este înregistrat inițial (1988) ca și organizație de tineret "Alianța Tinerilor Democrați (Fiatal Demokraták Szövetsége, sau Fidesz) de către Victor Orban și alți 36 de studenți. Un an mai tîrziu Fidesz se înregistrează ca partid și participă la primele alegeri libere din Ungaria, în aprilie 1990, reușind să cîștige 22 de locuri în Parlament. Cei 22 de deputați Fidesz au rămas devotați imaginii lor de la începuturi. Cu părul și barba lungă, purtînd pantaloni de jeans și cămași deschise în parlament, ei au pledat pentru poziții liberale în economie, educație și politici sociale, și-au manifestat înverșunat dezacordul în legătură cu ideile naționaliste și anti-semite și au criticat relația dintre coaliție și Biserica Catolică.

În aprilie 1993, Orban este ales președintele partidului Fidesz. La alegerile parlamentare din 1994, Fidesz a obținut doar 20 de locuri în Parlament. Și totuși se întîmplă că doar 4 ani mai tîrziu,

la alegerile din mai 1998, Fidesz cîștigă alegerile iar Orban devine prim ministru?

După înfrîngerea electorală, se descoperă că liberalismului lui Orban și a prietenilor săi din partid n-a fost decît o simplă fațadă. În aprilie 1995, la cel de al 7-lea partid al congresului, Orban și-a asumat fără scrupule re-orientarea politică către dreapta. Această decizie politică de schimbare totală a cursului ideologic n-a fost anticipată de discursuri sau acțiuni inconsistente care să contrazică viziunea pe atunci liberală a partidului, deci nu s-a întîmplat gradual (poate doar în culise). Anunțul public de schimbare a cursului ideologic al partidului a fost vociferat de Orban la congres: "după părerea mea, crearea de blocuri, apariția unor forțe socialiste de centru-stînga și a unor forțe moderate de centru-dreapta dominate de clasele de mijloc sunt în beneficiul țării…În centru dacă stăm singuri n-avem nicio șansă nici împotriva stîngii, nici împotriva dreptei. Și după cum, nu există nicio posibilitate de cooperare cu stînga, soluția mea este ca Fidesz să caute posibilități de cooperare cu forțele politice de dreapta." Drept urmare, Fidesz este rededumit Fidesz-Partidul Civic Maghiar (Magyar Polgari Part). Deci re-orientarea ideologică a partidului a venit la inițiativa lui Orban ca și președinte de partid fără să țină cont de principiile și viziunile membrilor de partid (bine, n-a ținut cont de niciun fel de principii și viziuni, nici măcar de cele ale lui Orban). Motivul din spatele re-orientării ideologice către dreapta a fost pur oportunism instrumentalizat pentru acapararea puterii, cu orice mijloc. Noua poziție politică a devenit foarte curînd vizibilă prin discursurile deputaților Fidesz, dar mai ales prin retorica lui Orban.

Discuțiile despre actualitatea politică și economică au devenit brusc întrețesute cu credința în națiune, în tradiția maghiară, dragostea de patrie, interesele naționale, valorile familiale etc. Astfel, Orban a început să-și construiască drumul către putere prin exploatarea versiunii populiste a conservatorismului de dreapta.

Dacă la primele alegeri parlamentare Fidesz în mod inevitabil se poziționa ca și opoziția de stînga împotriva unui guvern de dreapta. Acum polii au fost inversați, intenționat și premeditat. Întrucît guvernul era liberal de stînga, Fidesz a devenit opoziția de dreapta.

Alături de schimbarea identității politice, pentru a-și definitiva imaginea publică de lider conservator de dreapta, Orban trebuia să devină religios. Zis și făcut, Orban își transformă și identitatea religioasă. Zoltan Balog (pastor calvinist și apoi ministrul resurselor umane în guvernul Orban) devine cel mai important contact al lui Orban cu biserica catolică și cea protestantă. Balog zice că în una din discuțiile cu Orban, acesta i-ar fi mărturisit că "pînă acum n-a fost conștient de faptul că Biserica este atît de importantă în viața ungurilor. Nu pot vorbi cu oamenii despre politică pînă cînd nu înțeleg acest lucru." Conversia religioasă a lui Orban trebuia în mod evident regizată ca să prindă bine și la public (electorat) nu doar în fața lui Dumnezeu, astfel, Orban s-a cununat cu soția sa Aniko Levai într-o ceremonie bisericiească în 1997, adică după 10 ani de căsătorie civilă. După cum a zis-o Jozsef Debreczeni "Viktor Orban este omul care aproape automat crede în veridicitatea oricărui lucru pe care îl consideră politic avantajos".

După radicala transformare, la alegerile din 1998, Fidesz cîștigă alegerile cu 148 de locuri în parlament. De-a lungul guvernării din 1998-2002, începe procesul de eroziune a instituțiilor și mecanismelor democrației liberale, pe de o parte Biroul Primului Ministru se extinde rapid și hotărît drept centru asertiv de luare a deciziilor, iar pe de altă parte mecanismele de control parlamentar sunt slăbite. Chiar dacă Fidesz încasează două înfrîngeri consecutive la alegerile din 2006 și 2008, urmează tocmai trei biruințe electorale consecutive la alegerile din 2010, 2014 și la ultimele alegeri din aprilie 2018.

Cum Orban a construit un stat model al democrației non-liberale în perioada de guvernare 2010-2018*?*

1. Construirea unui model economic de tipul "societate bazată pe muncă" care nu este de natură liberală

Începînd cu 2010, guvernul lui Viktor Orban a renunțat la valorile statului bunăstării și a Modelului Social European în schimbul unui model economic de tipul "societate bazată pe muncă" (eng. work-based-society). Societatea bazată pe muncă a însemnat că partidul de guvernare a decis să aloce resurse nemaivăzute celor "muncitori", adică, oamenilor care au o poziție stabilă pe piața muncii și salarii mari (vezi mai jos despre reforma politicilor familiale, reforma pensiilor). Caracteristica principală a regimului Orban a devenit redistribuirea către cei mai bogați prin reduceri grave ale beneficiilor accesibile celor săraci, sau celor cu o legătură precară cu piața muncii. Reforma statului bunăstării a însemnat redistribuirea de la săraci la bogați.

2. Adoptarea unei constituții noi

Noua constituție numită Legea fundamentală care a intrat în vigoare pe 1 ianuarie 2012 a fost adoptată în doar 9 zile, fără consultații și dezbateri publice, și desigur fără referendum. Și întrucît Fidesz are 2/3 de deputați în Parlament, noua constituție reprezintă viziunea unui singur partid asupra administrării țării, deci noua constituție a Ungariei e ideologia partidului Fidesz. Noua constituție stipulează că pilonii de bază ai Ungariei sunt: națiunea, credința și familia. Pe 3 ianuarie 2012, în timpul ceremoniei dedicate noii constituții, în fața Palatului de Operă din Budapesta, 10 000 de cetățeni protestau împotriva noii constituții.

3. Reformarea sistemului electoral

În decembrie 2011, Parlamentul a aprobat o nouă lege controversată privind alegerile care a redus în jumătate numărul deputaților parlamentari și a schimbat hotarele circumscripțiilor electorale pentru a favoriza candidații partidului Fidesz.

4. Reformarea sistemului de asigurări sociale

În timpul reformei asigurărilor sociale, consultațiile cu actorii relevanți au fost întrerupte, iar partidul Fidesz a omis toate procedurile parlamentare prevăzute de lege. Măsurile de austeritate implementate de guvernul Orban n-au afectat toate grupurile sociale în mod egal, din contra, acestea au fost direcționate către șomeri și cele mai vulnerabile grupuri. Durata maximă de îndemnizație pentru șomeri a fost redusă de la 9 la 3 luni, fiind cea mai mică durată în UE. Mai mult decît atît, cei care beneficiau de ajutorul social erau în mod obligatoriu angajați în programe de lucru în folosul comunității, indiferent de nivelul de educație al șomerilor. Și dacă înainte, lucrătorii publici aveau salariul minim garantat, acum salariile lor au fost micșorate cu 60%. Aceste măsuri au exclus zeci de mii de oameni de la sistemul de beneficii sociale pentru șomeri. Deși programul de munci publice nu s-a dovedit a fi eficient în combaterea șomajului, această prevedere a permis înlocuirea muncitorilor publici, măturătorii, dereticătorii și alți muncitori din sfera publică cu muncitorii în folosul comunității, precari și mult mai ieftini ca forță de muncă.

5. Reformarea sistemului de pensii

Între 2010-2012, fără niciun mecanism de consultare, guvernul Orban a naționalizat activele fondurilor de pensii private și le-a eliminat. Pensiile de dizabilitate și cele înainte de vîrsta de pensionare au fost și ele eliminate. Fondurile de pensii private în valoare de 10 miliarde de euro (aproximativ 10% din PIB-ul Ungariei) au fost naționalizate și utilizate fără monitorizare, parțial pentru a acoperi deficitul bugetar, și parțial pentru a reduce datoriile străine. Cele mai vulnerabile grupuri au fost excluse de la sistemul de asigurări sociale, în timp ce pensiile celor cu joburi stabile și bine plătite au devenit mai stabile. În 2012, prin eliminarea pensiilor de dizabilitate și a celor înainte de vîrsta de pensionare, numărul total al pensionarilor s-a micșorat de la 2.8 milioane la 2.2 milioane, adică cu 18% mai puțin, în doar un an.

6. Modificarea politicilor familiale

Reforma politicilor familiale a sporit inegalitățile dintre familii. Conform noii legislații, părinții angajați în cîmpul muncii și care dețineau un salariu mare au beneficiat de resurse sporite prin intermediul sistemului de îndemnizații familiale și a reformei concediului plătit pentru îngrijirea copiilor. În timp ce familiile cu oportunități reduse pe piața forței de muncă sau cu venituri reduse au avut de pierdut din cauza lipsei unor beneficii primare universal valabile și din cauza reducerilor imense din cadrul sistemului de asigurări sociale. Legea cu privire la Protecția Familiei din 2011 stipulează că "promovarea familiilor este diferită decît sistemul de ajutor social al celor vulnerabili. Statul oferă suport în mod prioritar celor responsabili de creșterea copiilor", și asta se referă la familiile care deja au suficiente resurse. În același timp, eradicarea sau ameliorarea sărăciei printre copii nu se regăsește în niciun fel pe agenda guvernului.

7. Reformarea Codului Muncii

Noul Cod al Muncii adoptat în 2011 a slăbit drepturile muncitorilor și drepturile sindicatelor, a extins libertatea angajatorilor de a decide condițiile de muncă. Noul Cod al Muncii a constrîns dreptul la grevă și la negocieri colective. Guvernul Orban a desființat Consiliul Național de Reconciliere (OET) și l-a înlocuit cu Consiliul Economic și Social (NGTT), care nu are aceeași putere de negociere de care dispunea OET și nu face recomandări asupra salariilor.

8. Reformarea legislației cu privire la societatea civilă

Folosind narațiuni ce țin de securitatea națională, Orban a pornit o campanie guvernamentală împotriva Soros și a tuturor ONG-urilor finanțate din exterior. Ironic e faptul că în 1988 Orban a lucrat part-time pentru Fundația Soros, iar în 1989, cu ajutorul unui grant de la Fundație a realizat timp de 9 luni o cercetare despre societatea civilă în filosofia politică europeană la Universitatea Pembroke, Oxford. Conform noii legislații activitatea ONG-urilor

care încurajează migrația poate fi interzisă. Iar ONG-urile care au o finanțare mai mare de 24 000 de Euro din exterior trebuie să se înregistreze pe o listă a "organizațiilor finanțate din exterior". (Dreapta radicală din Ungaria se pare că are o obsesie în legătură cu listele. În 2012 tot din considerentul securității naționale un deputat al partidului Jobbik a propus înregistrarea tuturor evreilor din Ungaria pe o listă). Szilard Nemeth, unul din deputații care au promulgat legea privind transparența ONG-urilor a afirmat că: " trebuie să reprimăm aceste ONG-uri cu toate mijloacele posibile și cred că ar trebui să fie maturate." Astfel, pe lîngă faptul că guvernul nu se mai îngrijește de bunăstarea celor vulnerabili: protejarea drepturilor refugiaților, a migranților și altor grupuri marginalizate prin acordarea suportului social, acesta limitează și posibilitățile de intervenție din partea societății civile.

9. Reformarea legislației cu privire la libertatea întrunirilor

Conform noii legi referitoare la libertatea întrunirii, adoptate în 2018, este suficient să se considere că un protest interferează cu funcționalitatea instanțelor ca acesta să fie interzis. Mai mult decît atît conform noii legi, polițiști au dreptul să-i percheziționeze pe toți participanții la o demonstrație publică, chiar și pe cei care protestează în mod pașnic.

10. Reformarea legislației cu privire la libertatea religioasă

Legea cu privire la libertatea religioasă recunoaște doar 32 de biserici, printre care cele mai mari instituții religioase din Ungaria, precum Biserica Catolică și Biserica Calvinistă. Cele peste 300 de grupuri religioase ne-recunoscute sunt foarte diverse, incluzînd congregații evreiești și budiste, precum și congregații creștine care s-au opus sau au criticat politicile guvernamentale.

11. Centralizarea sistemului de educație

Centralizarea sistemului de educație a fost posibilă prin acordarea dreptului de a nominaliza conducătorii celor 5000 de școli direct ministerului educației și subordonarea întregii activități

a școlilor unei autorități administrative centrale (KLIK). La fel, ministerul nominalizează și rectorii universităților și decide în privința finanțării instituțiilor de învățământ superior.

12. Centralizarea sistemului de justiție

Pentru a obține o majoritate pro-guvernamentală la Curtea Supremă de Justiție, Orban a majorat numărul de judecători de la 11 la 15. Și întrucît un loc era deja vacant, Fidesz a reușit să numească deodată 5 judecători loiali regimului. Mandatul judecătorilor a fost mărit de la 9 la 12 ani. Conform noii legislații, Curtea Supremă de Justiție a fost abolită și redenumită Kuria. Acest lucru a permis înlăturarea președintelui independent al curții și înlocuirea acestuia cu un nou conducător al justiției, cu atitudine pro-Fidesz.

13. Centralizarea instituțiilor media

De-a lungul guvernării, Orban a reușit să-și creeze un imperiu mediatic fidel. Inclusiv prin concedierea a peste 1000 de lucrători din media de stat, prin crearea Consiliul pentru Media, toți membrii căruia sunt loiali regimului Orban, prin închiderea instituțiilor media incomode regimului, cum ar fi cazul ziarului Nepszabadsag, cel mai vocal ziar independent din Ungaria închis de către guvern în 2016.

Retorica democrației non-liberale: securitate națională, religie, familie și societatea civilă paralelă

Cum a reușit totuși un partid care a subminat drepturile politice și civice ale cetățenilor, care a subminat dreptul la libertatea exprimării, care a slăbit drepturile muncii și a adoptat legi care discriminează minoritățile etnice și religioase, care a capturat justiția și celelalte instituții ale statului să cîștige de 3 ori consecutiv printr-un proces democratic de alegeri parlamentare?

Dincolo de reforma sistemului electoral și capturarea sistemică a instituțiilor statului care în mod evident au favorizat partidul de guvernare, Orban și-a asigurat victoriile electorale prin mecanismele

populiste de legitimare. Înțeles în sensul lui Edward Shils ca și "triumful voinței oamenilor asupra oricăror principii, valori, drepturi și standarde instituționale", populismul are mandat "democratic" de guvernare în numele unei majorități cu valori "non-liberale" în legătură cu drepturile minorităților. Orientate spre mobilizarea maselor, partidele populiste tind să manipuleze discursul public prin utilizarea canalelor mediatice și prin impunerea propriei viziuni ideologice asupra lumii. Conținuturile ideologice pot fi naționaliste, xenofobe, anti-gay, anti-liberale, anti-occidentale, anti-migrație: unica condiție este că pe lîngă propagarea mesajelor ideologice, actorii politici trebuie să angajeze mobilizarea de sus în jos a maselor.

Să repetăm: guvernările populiste sunt tipic "democratice" în sensul căutării legitimării puterii de către mase, însă construiesc "democrații non-liberale" în care guvernele nu sunt constrânse de statul de drept și impun o abordare majoritară a guvernării, exploatând sistematic minoritățile, iar realegerea și-o asigură prin utilizarea resurselor publice.

În introducerea acestui articol, am menționat că după Andrea Peto și Weronika Grzebalska, pilonii statului polyporus sunt: securitatea națională, societatea paralelă și familia.

Analizînd retorica populistă a lui Viktor Orban, pot adăuga fără ezitări al patrulea pilon: religia sau instrumentalizarea politică a acesteia.

Liderii populiști de tipul lui Viktor Orban sunt tentați să folosească discursul despre religie pentru a substitui legăturile care lipsesc din infrastructura puterii de stat. Prin transferul de putere, liderii populiști se pot menține la putere și-și pot exercita atribuțiile coercitive.

Pentru a exemplifica modul în care Viktor Orban utilizează retorica despre religie, securitate națională, familie și societate civilă paralelă mă voi referi în mod particular la 3 aspecte din viața politică a Ungariei din ultimii ani: Congresul Mondial al Familiei din 2017, campania anti-imigranți a lui Orban și politicile familiale din

Ungaria. Voi vorbi despre toate aceste 3 aspecte în mod distinct, dar totuși ca elemente componente și complementare ale aceleiași retorici populiste.

Congresul Mondial al Familiilor: Ungaria între discursul xenofob anti-migranți și politicile familiale de domesticire a femeii

Ediția a 11-a a Congresului Mondial al Familiilor, Forumul Demografic din Budapesta și Conferința pro-viață Unul din noi au avut loc concomitent în perioada 25-28 mai 2017 sub rubrica "Summit-ul Familial din Budapesta". Viktor Orban a deschis Forumul Demografic, iar Zoltan Baltog și Katalin Novak (ambii din Ministerul de Resurse Umane, Zoltan Balog mai fiind și directorul departamentului de ajutorare a creștinilor persecutați din cadrul guvernului) au deschis Congresul Mondial al Familiilor. Chiar dacă au avut loc în locații distincte, toate 3 evenimente poartă aceeași încărcătură retorică caracteristică dreptei radicale.

La Congresul Mondial al Familiilor cu tema centrală "Construim națiuni prietenoase familiilor, facem familiile puternice din nou", au participat peste 3000 de lideri, activiști, cercetători și jurnaliști conservatori.

Congresul Mondial al Familiilor care urmează să se întrunească în luna septembrie la Chișinău este o rețea internațională și interconfesională de organizații și mișcări religioase conservatoare ce promovează homofobia, sexismul și anti-avortul sub umbrela discursului "familiei naturale".

Right-Wing Watch, referindu-se la CMF organizat la Budapesta, a zis că acesta este "parte a unei lupte globale de restricționare legală al drepturilor persoanelor LGBTQ, a restricționării drepturilor femeilor și a limitării accesului la educația sexuală", iar anul acesta organizatorii au ales ca locație Ungaria pentru că "astfel își pot manifesta sprijinul față de guvernul liderului puternic Viktor Orban."

Reacții din partea partidelor de guvernare în legătură cu Summitul Famiiliilor, și în particular cu CMF-ul n-au fost. Excepție este

doar partidul Demokratikus Koalíció și liderul acestuia László Sebián-Petrovszki (liderul din grupul de lucru al partidului cu comunitatea LGBTQ). Acesta a afirmat că "familia înțeleasă de grupul conservator participant la summit și la CMF, conformă "familiei naturale", adică uniunea unui cuplu heterosexual care urmărește un singur scop: reproducerea biologică este retrogradă."

La deschiderea Summitului Familiilor, discursul lui Orban are următoarea structură:

1. Discursul începe printr-o retorică anti-migranți justificată de apelul la securitatea națională zdruncinată de valul de migranți din 2015: "*cînd ne-am văzut ultima dată, Europa era sub asediu. Sute de mii de imigranți ilegali rătăceau de-a lungul traseului Balcanic în drum spre Uniunea Europeană: teritoriile țărilor mai bogate. Acum, după aproape doi ani, mașinăria care întreținea acest flux imens de imigranți se pare că a rămas în trecut…am reușit să închidem traseul Balcanic pentru imigranți...*"

2. Apoi discursul trece de la o retorică anti-migranți la o retorică anti-UE și anti-politici pentru drepturile omului promovate de Bruxelles, iarăși justificată de apelul la securitatea și prosperitatea europeană și națională: "*E doar o chestiune de timp pînă cînd milioane de oameni care sunt gata de drum vor fi din nou canalizați în direcția noastră...Avem răgazul de a reorganiza politicile noastre din perspectiva experienței pe care recent am dobîndit-o, și să ne realiniem pozițiile. Acest lucru este recunoscut în capitalele Europei. Dar în Bruxelles această melodie nu a ajuns încă hit. În Bruxelles, discursul despre migrație este încă prizonierul corectitudinii politice. Ei consideră în continuare că numai aceia care vorbesc în numele activiștilor pentru drepturile omului și al elitei liberale europene sunt acceptabili.*"

3. Ulterior discursul acestuia trece la o retorică pro-familială: "*Dar ce altceva să vrem decît ca toți oamenii din Europa să înțeleagă că noi vrem să trăim pe un continent unde terenurile de joacă pentru copii sunt pline de voci bucuroase de copiii, și nu pe un continent al sirenelor de poliție și ambulanță?...Trebuie să fortificăm protecția frontierelor de*

sud ale Uniunii Europene, și să nu lăsăm pe nimeni care provoacă măcar cea mai mică suspiciune că ar vrea să ne atace familiile și copiii."

Altfel spus, în viziunea ideologică a lui Orban, migranții și politicile democrației liberale ale Uniunii Europene sunt dușmanii principali în calea realizării salvării și idealului național al Ungariei: familia naturală și creșterea natalității.

4. Ulterior, într-o manieră tare metaforică, discursul lui Orban trece la soluții concrete pentru remedierea problemei. El crede că soluția are trei ingrediente: setarea scopului politic de "creștere a natalității de la 1.5 pînă la 2.1", "crearea unui model economic competitiv" și cel de al treilea ingredient este "reformarea politicilor familiale ".

5. Tot din discursul acestuia reiese că toate cele trei ingrediente ale soluției au fost deja realizate și implementate cu succes de către guvernul acestuia. Adică, scopul politic este setat. Modelul economic competitiv a fost deja implementat cu succes "am ajustat sistemul nostru fiscal, am ajustat sistemul de sprijin pentru locuințe, și sistemul nostru economic bazat pe muncă - cu ajutorul căruia vom eradica șomajul", iar politica familială a fost și ea cu succes implementată " În Ungaria, 4.6% din PIB sunt alocate pentru suportul familiilor. Cu cît mai mult suport, cu cît mai mulți copiii. Guvernul Ungariei anunță că anul 2018 va fi Anul Familiilor. Am decis să mărim scutirile fiscale pentru familii. Pentru absolvente, vom extinde cu un an termenul de maternitate, pentru studenții universitari termenul este extins pînă cînd copilul ajunge la vîrsta de doi ani. Am hotărât că statul va acoperi un milion de forinți din ipotecile luate de familiile cu trei copiii, și pentru fiecare următorul copil, statul va mai acoperi cîte 1 milion de forinți din ipotecă..."

Analizînd în felul acesta discursul lui Orban, devine clar că dacă toate cele trei ingrediente ale soluției au fost implementate cu succes, problema n-ar trebui să mai existe, cel puțin asta ar fi logic. Putem fi de acord doar în privința faptului că scopul politic a fost setat. Scopul politic este menținerea pîrghiilor puterii prin

utilizarea mecanismelor de legitimare populară, adică prin apel abundent la retorica populistă.

În privința faptului că modelul economic al societății pe bază de muncă instaurat de către regimul lui Orban, fără consultări și dezbateri publice și fără referendum, ar fi un model de succes nu putem fi de acord.

După cum am menționat anterior, esența acestui model este de redistribuire a resurselor de la cei săraci către cei bogați. Adică redistribuirea are loc de două ori: prima redistribuire este cea de ordin "ontologic artificial" . Ontologic întrucît pre-condiția de existență a bogaților este însăși existența săracilor, și artificial pentru că bogăția, după cum și sărăcia nu sunt naturale (că tot suntem pe terenul celor care iubesc să exploateze conceptul de natură, cu referință aici la "familia naturală"), și cea de a doua redistribuire este de ordinul " punitiv" - pentru că societatea pe bază de muncă a lui Orban îi pedepsește pe cei săraci pentru că sunt săraci. Nu spune oare Biblia, (cartea de căpătîi a creștinismului pe care Orban l-a introdus în noua Constituție ca valoare supremă alături de națiune și familie), că "iubirea de bani este rădăcina a tot felul de rele, iar unii, rîvnind la această iubire, s-au rătăcit de la credință şi s-au străpuns peste tot cu multe dureri" (1 Timotei 6:10)?! Și nu spune oare Biblia "cine-l înșală pe omul de condiție umilă îl batjocorește pe Făuritorul lui, dar cine-i arată bunăvoință săracului îl glorifică" (Proverbele 14:31)?!

Nu putem fi de acord nici în privința implementării cu succes a politicilor familiale. De ce?

1. Pentru că și politicile familiale ale guvernului Orban reprezintă un model inversat de redistribuire.

2. Pentru că în spatele unei agendei pro-familiale, guvernul lui Orban maschează de fapt politici de discriminare de gen.

3. Pentru că politicile demografice care urmăresc sporul demografic sunt mult mai complexe și mai diverse decît doar politicile familiale și cele anti-migrație.

Politicile familiale ale guvernului Orban reprezintă un model inversat de redistribuire

Introducerea scutirilor fiscale familiale extrem de generoase sprijină în mod explicit familiile mai bogate în detrimentul celor sărace. O familie cu 1 sau 2 copii achită lunar/pe copil cu 10 000 de HUF (35.7 EUR) mai puține impozite. Iar o familie cu 3 sau mai mulți copii cîștigă pentru fiecare copil cite 33 000 HUF (117 EUR) pe lună. În 2012 pentru a putea utiliza maximumul unei scutiri fiscale, era nevoie de un venit brut de aproape 500.000 HUF (1.600 EUR, ceea ce reprezintă dublul venitului mediu). Întrucît scutirile fiscale pentru persoanele cu venituri reduse au fost anulate, persoanele cu venituri mici, adică aproximativ 40% din populație (inclusiv familiile cu copii), au avut doar de pierdut, iar alte 40% cu venituri mai mari au avut de cîștigat de pe urma noului sistem fiscal, pe cînd alte 20% n-au simțit schimbări semnificative. Mamele singure au avut doar de pierdut din această reformă fiscală, deoarece venitul lor este mai mic decât cel al familiilor cu doi salariați sau al unei familii cu venit unic în care soțul are un venit ridicat. Afectate sunt și femeile care și-ar dori să divorțeze. Asta înseamnă că legislația încearcă să țină cuplurile căsătorite împreună prin stimulente financiare, astfel crește dependența economică a femeilor față de soții lor.

Reforma familiilor este prevăzută pentru îmbunătățirea vieții:

• Celor 8.1% din totalul populației Ungariei (conform statisticilor, 24.5% din populație este compusă din familii cu copii, dintre care doar 1/3 vor beneficia de pe urma reformei familiale).

Reforma familiilor, implementată de guvernul Orban, nu prevede nicio soluție pentru îmbunătățirea vieții:

• Celor 36.1% de copii din Ungaria care sunt supuși riscului sărăciei: copii din familiile cu 3 și mai mulți copii, familiile monoparentale, familiile de romi etc.

• Celor 8.26% populație care sunt reprezentate de familiile monoparentale, dintre care 7.22% sunt familii monoparentale în care îngrijitorul copiilor este mama. Din numărul total de familii mo-

noparentale cu copii de la 0-14 ani, 58% de părinți lucrează full-time, 7% part-time, 35% nu lucrează și nu beneficiază de suport din partea statului.

• Cele 10.23% de familii cu vîrsta celui mai mic copil de 0-2 ani, în care niciun părinte nu lucrează nu vor beneficia de reforma familiilor în sistemul bazat pe muncă al lui Orban.

• Cele 6.71% de familii cu vîrsta celui mai mic copil între 3-5 ani, în care niciun părinte nu lucrează nu vor beneficia de suport din partea statului.

Pe lîngă faptul că reforma familială nu este deloc în beneficiul tuturor familiilor, nici reforma asigurărilor sociale nu este în beneficiul familiilor în particular, și populației în general. Ajutorul social a fost redus de la 28500 HUF (100EUR) la 22700 HUF (80EUR) – o sumă echivalentă cu ¼ din "nivelul de subzistență". În 2012, modificările legislative interzic accesul la ajutor social a mai mult decît o persoană per familie. La fel, pentru a fi eligibil pentru ambele tipuri de beneficii: ajutorul social și indemnizația de șomer trebuie să îndeplinești cel puțin o lună de munci în folosul comunității.

Apoi, nu doar că aceste reforme familiale privilegiază doar 1/3 din toate familiile din Ungaria, dar mai și promovează roluri de gen distincte în care femeile au grijă de casă, iar bărbații cîștigă pîinea. Astfel, în spatele unei agendei pro-familiale, guvernul lui Orban maschează de fapt politici de discriminare de gen.

În spatele unei agendei pro-familiale, guvernul lui Orban maschează de fapt politici de discriminare de gen.

• În 2013, un raport al Parlamentului European afirma că orientarea guvernului Ungariei "poate reprezenta o abordare regresivă a rolurilor de gen" și că "această abordare perpetuează stereotipurile de gen prin faptul că portretizează femeia, aproape exclusiv, în rolul de mamă și persoană care îngrijește de cineva." Consiliul pentru egalitatea socială a femeilor și bărbaților a fost desființat și, prin urmare, consultările dintre guvern și organizațiile de femei și experții pe politici de gen au încetat.

• Ideologia conservatoare din punctul de vedere al genului a fost adoptată în noua Lege Fundamentală, care prevede că "Ungaria va proteja instituția căsătoriei ca uniunea unui bărbat și a unei femei" pentru că "familia este baza salvării națiunii".

Această definiție nu doar anulează posibilitatea căsătoriilor între cuplurile de același sex, dar privează și cuplurile care trăiesc în concubinaj și copiii acestora de drepturile sociale. Noua Lege fundamentală a eliminat punctul cu privire la dreptul la salarii egale între bărbați și femei.

• Deși avortul n-a fost încă interzis, această posibilitate există, întrucît Legea Fundamentală stipulează că "viața embrionară și a fetusului trebuie să fie supuse protecției de la momentul conceperii". Între timp, avortul a început să fie stigmatizat, nu în ultimul rînd printr-o campanie anti-avort a guvernului, care a costat 416 000 EUR și care a fost parțial finanțată prin programul UE de ocupare a forței de muncă și solidaritate socială PROGRESS.

• Una dintre primele măsuri ale guvernului Orban a constat în restabilirea concediului de maternitate de 3 ani, care în urma crizei din 2009 a fost redus de către guvernul Bajnai la doar doi ani. În același timp, "concediul taților" a rămas neschimbat, cu o durată de doar 5 zile.

• Frecventarea creșelor (pentru copii sub 3 ani) înregistrează o rată de doar 10% comparativ cu media UE de 33%. Conform unei prevederi legislative ale guvernului Orban, autoritățile publice locale pot cere părinților o co-plată mai mare pentru frecventarea creșelor de stat. Iar în 2012, 54.5% din creșe au decis să mărească co-plata familiilor. Această modificare legislativă vorbește despre intenția guvernului de a plasa povara pe umerii familiilor cu venituri reduse, care nu-și permit să achite plata creșelor, iar luînd în considerare distribuția inegală a responsabilităților domestice, această povară cade pe umerii femeilor.

• La fel, conform reformei sistemului de pensii, începînd cu 2012, nimeni nu se poate pensiona înainte de vîrsta de 62 de ani.

O excepție este admisă în cazul femeilor care au în total 40 de ani de contribuție. Această prevedere a fost justificată prin faptul că astfel femeile vor avea posibilitatea să se îngrijească de nepoți, iar acest lucru, conform argumentului lor va încuraja cuplurile tinere să aibă mai mulți copii. Interesant e faptul că anii dedicați pentru obținerea studiilor superioare nu sunt calculați ca și contribuții, pe cînd concediul de maternitate este. Această prevedere conectează agenda pronatalistă a politicilor familiale cu sistemul de pensii, și mărturisește despre preferința guvernului în legătură cu rolul femeii.

• Retorica societății civile paralele acționează în primul rînd prin încetarea finanțării de stat a organizațiilor feministe și LGBTQ (precum și ONG-urile care apără drepturile refugiaților și migranților și altor ONG-uri), apoi prin includerea ONG-urilor finanțate din exterior pe o listă și blamarea publică a acestor ONG-uri ca agenți ai răului care amenință securitatea și integritatea națională. Spre exemplu, în 2013 Orbán a ordonat să fie investigate cîteva ONG-uri finanțate de fonduri din Norvegia, printre care și Centrul de Presă a Romilor și organizația Femei pentru Femei împotriva violenței, care au fost acuzate pentru că sînt "activiști politici plătiți care slujesc intereselor străine". Ulterior, retorica societății civile redirecționează finanțările de stat către ONG-urile cu o agendă conservatoare, spre ex. organizația Harom Kiralyfi.

Politicile demografice sunt mult mai complexe decît politicile familiale și cele anti-migrație

La nivel structural, retorica populistă pro-familie adoptată de Orban este doar de fațadă pentru că politicile demografice care urmăresc sporul demografic sunt mult mai complexe și mai diverse decît doar combinația dintre politicile familiale și cele anti-migrație.

Conform Departamentului de Relații Sociale și Economice a UN, politicile demografice guvernamentale trebuie să conțină următoarele tipuri de politici:

• Politici pentru creșterea populației

• Măsuri adoptate pentru a adresa fenomenul îmbătrînirii populației (Creșterea vîrstei minime de pensionare, creșterea contribuțiilor pentru asigurarea socială a lucrătorilor, introducerea sau îmbunătățirea sistemului de pensii de stat, promovarea sistemului privat de pensii)

• Politici de distribuire spațială a populației (Reducerea migrației din zonele rurale spre cele urbane, dezcentralizarea centrelor urbane supra-aglomerate spre zone urbane mai mici, suburbane sau rurale, relocarea din zonele periculoase)

• Politici de dezvoltare rurală (stimulente pentru a deschide sau a menține industrii în mediul rural, relocarea industriilor din marile centre urbane spre mediu rural, dezvoltarea infrastructurii și facilităților în mediul rural)

• Politici de îmbunătățire a condițiilor de viață și a sustenabilității urbane (dezvoltarea eficienței energetice în infrastructura de locuit și cea a transportului, prevederi de mediu mai stringente pentru industriile din zonele urbane sau din preajma acestora, îmbunătățirea sistemului de gestionare a deșeurilor, asigurarea accesului la apă și sanitație în zonele urbane sărace, asigurarea unor locuințe adecvate pentru grupurile social-vulnerabile)

• Politici de creștere a ratei de fertilitate

• Măsuri în legătură cu echilibrul dintre familie și muncă (concediu de maternitate cu păstrarea locului de muncă, concediu de paternitate, indemnizație unică pentru nașterea unui copil, îndemnizații pentru copii și familii, scutiri fiscale pentru familii cu copii minori, program de muncă flexibil sau part-time pentru părinți, servicii de îngrijire a copiilor subsidiate de stat)

• Măsuri în legătură cu sănătatea sexual-reproductivă a adolescenților (stabilirea sau creșterea vîrstei minime pentru căsătorie, promovarea înrolării fetelor în liceu, educație sexuală în școală)

• Suport de stat pentru planificarea familiei

• Politici în legătură cu accesul la metode de contracepție

- Prevederi legale în privința permisivității avortului
- Politici de prevenire a violenței domestice
- Măsuri de prevenire a decesului matern și a nou-născuților (dezvoltarea serviciilor comprehensive de îngrijire prenatală, îmbunătățirea serviciilor de îngrijire obstetrică, dezvoltarea serviciilor de îngrijire post-natală și a nou născuților, asigurarea accesului la metode de contracepție efective, asigurarea accesului la avort sigur și la îngrijire post-avort, pregătirea avansată a specialiștilor de primire a nașterilor)
- Politici imigraționiste
- Măsuri de integrare a imigranților
- Politici imigraționiste
- Politici de încurajare a reîntoarcerii diasporei

A se menționa că în acest set comprehensiv de politici în vederea sporului demografic, accentul nu e deloc pus pe politică: femeile să nască cît mai mulți copii! După cum afirma László Kövér, președintele parlamentului, la congresului partidului Fidesz din 2015: "Încoronarea împlinirii personale a femeilor este ca ele să nască cît mai mulți nepoți pentru noi."

Din acest set de politici, guvernul Orban omite politicile ce țin de bunăstarea populației în general, de bunăstarea pensionarilor, de condițiile de viață din mediul rural, de sustenabilitatea vieții urbane, de prevenirea violenței domestice, de promovare a sănătății sexual-reproductive și se axează doar pe politica de creștere a ratei fertilității, parțial de politica în legătură cu echilibrul dintre viața familială și muncă, combinate cu politici stricte în privința migrației, și parțial cu politici care adresează fenomenul migrației.

În loc de concluzii

Congresul Mondial al Familiilor care a avut loc la Budapesta, precum și celelalte evenimente din cadrul Summitului Familiilor, n-au schimbat în vreun fel cursul politicilor din Ungaria, n-au

influențat decizii politice și n-au prea provocat reacții din partea societății civile. Nu le-au schimbat pentru că Viktor Orban era deja în plin proces de consolidare a regimului său autoritar, iar deriva sa spre conservatorismul de dreapta era parte integrantă a acestui proces. Totuși, le-au legitimat. Și exact de asta a avut nevoie Orban – de o legitimitate internațională, de aura unui luptător de talie internațională cu forțele malefice "progresiste". Această legitimitate (îndoielnică de altfel) îl ajută să justifice bîtele cu care lovește în societatea civilă în Ungaria.

Pe de altă parte, CMF are și el de cîștigat: o coaliție marginală, situată undeva la periferia vieții publice americane, ajunge aproape de centrele puterii în alte zone. Deci, tot imagine.

Luxul Bisericii Ortodoxe Georgiene: spre drepturile omului prin oligarhie și sărăcie

Sergiu Bejenari

Acest text este un studiu de caz despre relația între Biserica Ortodoxă Georgiană, puterea politică și oligarhia din Georgia. Vom pune accent pe conexiunile organizatorilor celui de-al 10-lea Congres Mondial al Familiei care a avut loc la Tbilisi în 2016 cu oligarhii din Rusia, cât și cu Președintele Republicii Moldova, Igor Dodon, organizatorul principal al Congresului Mondial al Familiilor. Ediția a 12-a a avut loc în perioada 13 – 16 septembrie 2018 la Chișinău, cu sprijinul fundației "Din Suflet", organizația de binefacere a soției acestuia, Galina Dodon.

Scurtă istorie politică a Georgiei.

După independența de URSS din 9 aprilie 1991, poporul georgian a trăit o serie de evenimente dificile pe plan social, politic și economic. Asemeni conflictului armat de la începutul anilor '90 din Republica Moldova, Georgia a trecut prin conflictul etno-politic cu autoproclamata Republică Osetia de Sud, faza activă a conflictului (1991-1992) s-a transformat într-o confruntare armată începută de valul de autodeterminare la granițele naționale ale URSS și s-a încheiat cu Acordul de la Soci. Revoluția Trandafirilor din 2003 care s-a desfășurat după protestele în masă ca urmare a alegerilor parlamentare contestate, președintele Eduard Șevarnadze fiind forțat să demisioneze din cauza fraudei electorale, sărăciei și corupției politice din țară. Alegerile repetate au fost câștigate cu peste 96% de Miheil Saakașvili, acesta devenind cel mai tânăr șef de stat din Europa. Cursul Georgiei în acea perioadă a luat o direcție diferită, politicile promovate de Saakașvili fiind pro reducerea la zero a fenomenului corupției. În 2003, Georgia era plasată pe locul 127 din

176 la indicele percepției privind corupția, potrivit Transparency International, în 2016 aceasta sa ridicat pe locul 44.

Miheil Saakasvili, cunoscut drept unul dintre cei mai tineri președinți dintr-o țară Europeană, a devenit renumit pentru acțiunile sale inedite în lupta cu corupția. După venirea lui Saakasvili la putere, poporul Georgian a avut o speranță (la fel cum a avut-o societatea din Republica Moldova în 2009 când s-a schimbat puterea). Noua Georgie urma să fie o țară cu libertate de exprimare, economie în creștere, lipsă totală a corupției, într-un cuvânt, un stat democrat.

După așa-zisa luptă cu corupția, în 2008 Saakashivili nu a mai avut acea mare susținere din partea cetățenilor, dar a reușit să dețină și al doilea mandat în calitate de Președinte al Georgiei. În 2013, la alegerile parlamentare a fost învins de opoziție "Partidul Visul Georgian – Georgia Democrată" la conducerea căruia era multimiliardarul cu business în Federația Rusă, Bidzina Ivanishvili. În țară Ivanishvili câștigase reputația de bogătan și binefăcător care finanțează construcția drumurilor și bisericilor. Pe banii lui au fost cumpărate cizme noi pentru armata georgiană și automobile noi pentru poliție. Sprijinul alegătorilor l-a avut datorită promisiunilor de a crește bugetul statului din contul propriilor fonduri, bani care urmau să fie cheltuiți pentru nevoile speciale din statul caucazian.

Planul lui Saakasvili de a instaura democrația și de a lupta cu oligarhia din Georgia a eșuat. Rezultatul politicii sale nu a făcut altceva decât să readucă la putere o nouă oligarhie, oligarhie proeuropeană și controlată din Federația Rusă.

După 9 ani de reforme, în 2017 a fost instituit regimul fără vize între Georgia și Uniunea Europeană.

Reforme legislative și statutul special al Bisericii Ortodoxe din Georgia

Una din condițiile pentru acceptarea regimului liberalizat de vize cu Uniunea Europeană este adoptarea legii "Cu privire la eli-

minarea tuturor formelor de discriminare". Legea vizează combaterea discriminării, inclusiv pe bază de orientare sexuală și a identității de gen. Legea interzice discriminarea pe criterii de rasă, naționalitate, sex, vârstă, orientare sexuală și identitate de gen, cetățenie, locul de trai, statut economic și alte criterii. Legea împotriva discriminării a fost adoptată și a intrat în vigoare la 4 și, respectiv, 7 mai 2014.

Biserica Ortodoxă din Georgia (în continuare BOG) s-a declarat în mod activ împotriva adoptării legii anti-discriminare. În opinia BOG aceasta presupune propagandă și legitimează homosexualitatea. Patriarhia georgiană a insistat asupra excluderii sintagmei orientare sexuală și identitate de gen din textul proiectului de lege. În opinia lor, legea împotriva discriminării legalizează imoralitatea și contrazice dogmele creștine. BOG a organizat proteste în fața parlamentului, iar preoții au amenințat deputații cu excomunicarea din biserică. Unii participanți la acțiune au ținut bannere cu inscripțiile "Legalizarea și propaganda sodomiei este un genocid împotriva națiunii" și "Cerem autorităților să nu predice dezmățul". Împotriva anti-discriminării au fost și unii politicieni, cum ar fi candidatul la funcția de primar al orașului Tbilisi și liderul mișcării creștin-democrate, Georgy Ahvlediani.

Nemulțumirea BOR are rădăcini îndepărtate în istoria creștinismului ortodox din Georgia, este considerată a doua țară din lume (după Armenia) care a adoptat creștinismul ca religie de stat la începutul secolului al IV-lea, iar în a doua jumătate a secolului al V-lea îi este acordată autocefalia, adică independentă de necesitatea răspunderii în fața unui episcop de rang superior. Biserica Georgiei este una din cele mai vechi Biserici creștine.

La începutul secolului al XIX-lea, autocefalia a fost de facto abolită, după care biserica locală georgiană a existat ca parte a bisericii ruse sub forma exarhatului georgian până în anul 1917 când a fost restaurată. În 1943 autocefalia bisericii georgiene a fost

recunoscută de Patriarhia Moscovei, apoi în 1990 de către Patriarhia Constantinopolului.

Conform recensământului populației din 2014, apartenența la confesiunile religioase din Georgia era următoarea:

- 83,41% ortodoxie (majoritatea georgieni, ruși, osetieni, greci și o parte abhazi)
- 10,74% islam (o parte georgieni din Adjaria și Meskhet-Javakheti, o parte abhazi, turci, tătari, azeri, chistini)
- 2,94% biserica armeano-apostolică (armeni)
- 0,52% catolicism
- 0,59% alte confesiuni (Martorii lui Iehova, protestantism, iudaism etc)
- 1,70% nu au indicat apartenența religioasă

Pe lângă poziția BOR în istoria Georgiei, articolul 9, p.1-2 din Constituție, îi asigură libertatea deplină a credinței și practicării religiei, în același timp, recunoaște rolul special al Bisericii apostolice ortodoxe autocefale georgiene în istoria Georgiei și independența acesteia față de stat. Însă conform modificărilor legii constituționale a Georgiei din 30 martie 2001, relația dintre statul georgian și Biserica ortodoxă autocefală apostolică georgiană este determinată de un acord constituțional, iar tratatul constituțional trebuie să fie în totală concordanță cu principiile și normele de drept internațional general recunoscute, în special în domeniul drepturilor și al libertăților fundamentale ale omului.

"Problemele" contra căror luptă BOR sunt avorturile, minoritățile religioase, minoritățile sexuale. Adoptarea legii antidiscriminare este unul din momentele culminate ale agresivității și violenței BOG. Aceasta a încercat să-și expună nemulțumirile cu referire la reformele politice din țară. Un alt exemplu similar în care BOG își apăra statutul superior în stat a fost atunci când (7 iulie 2011) Parlamentul Georgiei a adoptat în a treia lectură amendamentele la Codul Civil care permit oricărei organizații religioase care are statut oficial în cel puțin unul din statele membre ale

Consiliului Europei să obțină statutul juridic în Georgia. Amendamentul a fost votat de toți cei 70 de deputați din partidul de la guvernare "Mișcarea Națională Unită", partidul din care făcea partea și Mikheil Saakashvili, pe când partidele de opoziția au boicotat votul. Înainte de votarea acestui amendament, doar BOG avea posibilitatea să fie înregistrată ca entitate juridică cu drept public.

BOG a criticat această modificare legislativă, mai ales că la etapa discuțiilor publice reprezentanții mitropoliei au fost în dezacord declarând că aceasta contravine bisericii și statutului.

Legea privind statutul minorităților religioase din Georgia a provocat un val de proteste desfășurare de o asociație obștească ortodoxă "Mișcarea de confruntare civilă". Aceștia au organizat o manifestare la Tbilisi împotriva noilor amendamente.

Al 10-lea Congres Mondial al Familiei în Georgia

La data de 15 – 17 mai 2016, în Tbilisi, Georgia, a avut loc cel de-al X-lea Congres Mondial al Familiei (în continuare CMF) dedicat valorilor "familiei naturale". Tema principală a evenimentului a fost "Civilizația la răscruce: familia tradițională, bastionul valorilor umaniste". Partenerul și organizatorul congresului a fost Asociația demografică XXI.

Printre subiectele care au fost discutate în cadrul CMF sunt datoria statului de a sprijini și proteja "familia naturală", rolul religiei în sprijinul familiei, avorturile, egalitatea de gen, educația sexuală și rolul acestei în distrugerea familiei și ponegrirea autorității părinților.

Deschiderea Congresului Mondial al Familiei a avut loc pe 15 mai 2016 la Hotelul "Radisson" (Congresul din Republica Moldova la fel are loc în Hotelul Radisson Blu din Chișinău). Evenimentul a fost unul internațional, interconfesional și apartinic la care au participat politicieni, oameni de știință și oameni de afaceri din diverse țări, demografi și persoane publice, reprezentanți ai BOG și ale altor confesiuni tradiționale, dar și experți din diferite domenii.

Reprezentanții din așa țări ca Rusia, Marea Britanie, Polonia, Franța, Mexic, Argentina, Noua Zeelandă, SUA, Australia, Filipine, Nigeria, Grecia, Belarus, Ucraina, Moldova, Germania au participat la congres pentru a discuta probleme privind demografia, educația, sănătatea morală și spirituală a copiilor, dar și alte subiecte cu referire la familie, maternitate și copilărie.

La CMF de la Tbilisi a participat și Președintele Republicii Moldova Igor Dodon. Pe atunci candidat pentru postul de președinte de țară din partea Partidului Socialiștilor din Republica Moldova, Igor Dodon, a fost invitat de prietenul său oligarh Levan Vasadze care este și organizatorul principal al CMF din Tbilisi. În discursul său el vorbea despre riscul sistemului informațional și cel al globalizării asupra viitoarelor generații din țară, educația sexuală inclusă în sistemul de învățământ și cultivarea valorilor perverse ale minorităților sexuale.

Patriarhul Georgiei Ilia al II-lea a binecuvântat evenimentul, el a reamintit că familia este o instituție divină pe pământ și este sfințită de voința sa și că dragostea și familia nu pot exista separat, iar dragostea dintre un bărbat și o femeie trebuie să aibă loc doar în cadrul unei căsătorii legale.

Ceremonia a fost deschisă de renumitul om de afaceri, filantrop și oligarh din Georgia, Levan Vasadze. În discursul său a vorbit despre faptul că civilizația riscă să piardă valorile familiei tradiționale, iar sub steagul liberalismului 45 de milioane de copii mor anual în pântecele femeilor din cauza avorturilor. Vasadze consideră că familiile incomplete sunt o tragedie a umanității la fel ca primul și al doilea război mondial. Toate aceste au loc din cauza divorțurilor, motiv din care copiii suferă de traume psihologice grave.

Tradiționalistul oligarh Levan Vasadze consideră că puterea Georgiei este în păstrarea tradițiilor și prieteniei cu Estul și Vestul, în același timp le cere țărilor occidentale să nu se amestece în cultura georgiană, să nu impună percepțiile despre liberalism și libertate. ”Încercați să speriați Georgia și veți fi dezamăgiți! Georgia este

o familie! Familia noastră mereu o vom proteja și apăra!" spunea cu carismă Levan Vasadze. Discursul lui în întregime al lui Levan Vasadze îl puteți vedea și asculta aici.

Fondatorul Congresului Mondial al Familiei, Allan Carlson, a remarcat că familia este o celulă economică importantă a cărei autonomie și inviolabilitate trebuie protejată și iarăși protejată, menționând că "Familia mare este un dar pentru societate, femeilor ar trebui să le fie acordată atenție la procesul natural și frumos de auto-realizare prin nașterea copiilor, bărbații trebuie să-și reîntoarcă demnitatea de a fi capul și conducătorul principal al familiei mari. Instituția familiei este mai veche decât drepturile, legea și statul, din acest motiv familia este mai importantă decât toate aceste suprastructuri și instituții sociale" spunea Carlson în discursul său.

În același timp, realitatea din Georgia este mult mai dură decât discursurile mărețe despre familie. Conform unui studiu realizat de aparatul ombudsmanului georgian cu referire la crimele comise în 2016, din 11 cazuri de omor al femeilor, 9 au fost ucise în urma violenței în familie. Numărul mare a cazurilor de omor al femeilor din Georgia este legat de inegalitatea de gen din țară, cât și de politica privind relația față de femei, violența în familie și a deficiențelor în sistemul judiciar.

Vasadze, în cadrul congresului din 16 mai 2016, a făcut un apel către Kremlin exprimându-și speranța că atunci când Rusia își va asuma rolul de pacificator între Tbilisi, Suhumi și Țhinvali, occidentul care pledează pentru "sodomie", într-un final se va îndepărta de Georgia. Jurista Centrului de monitorizare și cercetare a drepturilor omului, Tamta Mikeladze, catalogheză acest apel drept o manifestare a puterii rusești și propagandă anti-occidentală care de obicei apelează către ortodoxie și valorile familiei. Potrivit apărătoarei drepturilor omului, adresarea lui Vasadze către participanți la CMF este o încercare de a instaura în stat așa-numita ortodoxie politică, care de fapt deviază de la drepturile fundamentale ale omului, cât și de la valorile societății civilizate.

Autoritățile statului nu conștientizează sau nu vrea să conștientizeze că secesiunea BOG din balanța seculară aduce un prejudiciu guvernării, aceasta din urmă fiind împiedicată să desfășoare activitatea politică, să implementeze reforme, să protejeze drepturile omului și să-și îndeplinească principalele funcții de bază.

Organizatorii, partenerii celui de-al 10-lea Congres Mondial al Familiei din Tbilisi și conexiunile cu organizații și personalități controversate

Organizatorul principal al celui de-al 10-lea CMF din Tbilisi, filantropul, promotorul familiei tradiționale, anti-LGBT, anti-avort, anti-naștere prin cezariană, oligarhul pro-rus cu afaceri în Rusia, Levan Vasadze. Se află în topul celor mai bogați oameni de afaceri din Georgia. Conform unui sondaj, acesta se poziționează pe locul 24 din 80 cu o bogăție de circa 500 milioane de dolari americani. În aprilie 2006 a fost la conducerea companiei de asigurări "Rosno", coproprietarul căreia era compania "Sistema", iar în 2007 după ce partenerul german, compania de asigurări Allianz a procurat o parte din acțiunile "Sistema" pentru "Rosno", Vasadze a părăsit compania. În anii următori a creat fondul pentru investiții Prometheus Capital Partners și CIS Acquisition, iar în septembrie 2014 a fuzionat cu compania de produse chimice Delta Tehnology Holdings Ltd. Vânzarea și cumpărarea acțiunilor între companii, crearea unor fonduri noi și fuziunile, sunt interpretate cu dublu sens de către experți, prin introducerea unor legături temporare în lanțul proprietarilor.

În 2011 oligarhul spunea că trebuie să conducă poporul său ortodox, remarcând că țara riscă să piardă patria, limba și credința care au fost păstrate de-a lungul secolelor.

Într-un interviu din 2013, președintele Confederației Popoarelor din Cacaz, Zaal Karselischilli, spunea despre candidatul pe atunci la Președinția Gorgiei din partea partidului pro-rus "Visul Georgian" și actualul președinte Gheorghi Margvelashvili, că este prieten apropiat al omului de afaceri Levan Vasadze.

Sociologul Valerian Gorgiladze, într-un interviu pentru "Novaia Gazeta" spunea că fostul vicepreședinte al Corporației de Administrare Financiară "Sistema", Levan Vasadze, după dispersarea paradei LGBT a declarat că "în Europa în care sunt permise căsătoriile între persoanele de același gen, el nu are nimic de făcut. Dar discursul său împotriva transformării "sodomiei" într-o normă nu ar trebui interpretat drept dorință de a fi cu Rusia". Astfel de declarații sunt mărturii vii despre viziunile unor mișcări georgiene, care, conform studiilor sociologice, sunt în creștere. Levan Vasadze este prieten și partener de afaceri cu multimiliardarul și fostul premier ministru Bidzina Ivanishvili.

Relațiile din umbră - BOG, actori politici și planurile oligarhilor

Oameni de afaceri, politicieni, apărătorii familiei tradiționale, conservatori de dreapta, naționaliști, anti-LGBT, anti-avort etc., pentru a-și întări influența în statele din care fac parte, dar și pentru a-și păstra averile, istoria arată că majoritatea din ei se adună sub umbrela unei religii. În cazul de față Biserica Ortodoxă își menține statutul superior prin faptul că are grijă cu cine "prietenește" și face afaceri.

Organizator și figură importantă de pe scena CMF din Tbilisi, Levan Vasadze, deține mai multe companii, este Președintele Consiliului de Supraveghere al "Fondului de Renaștere Demografică" (la lansarea Fondului său nu au lipsit prim-ministrul și principalul oligarh din Georgia, Bidzina Ivanishvili, și Patriarhul Georgiei, Ilia al II-lea), în ultimii ani participă activ în viața social-politică a țării.

Vasadze este renumit în primul rând pentru viziunile sale anti-occidentale și simpatia față de Federația Rusă.

Împărtășește aceleași idei și este prieten bun cu politicianul moldovean Iurie Roșca pe care oligarhul georgian îl apără într-o adresare video de pe youtube și îndeamnă autoritățile de la Chișinău să-l lase în pace pe intelectualul Roșca.

Levan Vasadze, după cum am menționat mai sus, este prieten și cu Președintele Republicii Moldova Igor Dodon, aceștia s-au întâlnit de mai multe ori:

• în mai 2016 la CMF din Tbilisi;

• în decembrie 2017 la Chișinău la Conferința Internațională: Capitalismul Financiar și Alternativele acestuia pentru secolul XXI, unde Vasadze a vorbit despre: ”De ce țările ex-comuniste se află în impas economic și cum îl putem depăși”, (evenimentul a fost moderat de Iurie Roșca, aici video de la conferință);

• în aprilie 2018 la Tbilisi, în biblioteca privată a oligarhului Levan Vasadze, unde au discutat la un pahar de coniac moldovenesc adus de Președintele Igor Dodon. Video cu titlul ”Vizita dacului” (adică a lui Igor Dodon).

La general, Vasadze se pronunță pentru întărirea rolului bisericii în viața statului și instaurarea unei monarhii constituționale în Georgia și protejarea tradițiilor georgiene vechi ”de intemperiile din afară”. În 2013, reprezentanții dinastiei Bagrationi i-au acordat lui Vasadze titlul de Cavaler al ordinului dinastiei Marea Cruce al coroanei regale georgiene, titlul care i-a alimentat gloria și orgoliul ”principalul cavaler georgian”.

Reîntoarcerea monarhiei, idee susținută de tradiționalistul oligarh, dar și de personalități influente din sfera politicului.

Ideea de reîntoarcere a monarhiei desigur că este susținută în totalitate de către oligarhul cavaler tradiționalist, iar pentru realizarea planului, acesta colaborează cu Patriarhul Georgiei Ilia al II-lea și se susțin reciproc. Vasadze este finul lui țarevici Gheorghe, părinții cărui reprezintă două ramuri ale familiei regale Bagrationi. Unirea acestor două ramuri prin căsătorie, apoi nașterea unui moștenitor, Bagrationi – Mukrani și Bagrationi – Georgieni, este un proiect important al BOG pentru a reîncarna monarhia în Georgia. Având în vedere că această idee este susținută de peste 45% din societatea georgiană, iar ratingul personal al Patriarhului Ilia al II-lea este de 96%, aceste cifre i-ar permite bisericii să devină unul dintre cele mai importante centre politice, care bineînțeles că nu poate fi scăpată cu vederea în realitatea politică care a avut loc după tranziția de la republică prezidențială la parlamentară.

În opinia experților externi, cât și a celor locali, noua formă de guvernare reprezintă în prezent principala provocare pentru statul georgian.

Relația apropiată între Vasadze, BOG și importante personalități de pe scena politică din Georgia a fost observată în nenumărate rânduri. Un exemplu vizibil a fost în luna noiembrie 2017, atunci când Patriarhul Georgiei Ilia al II-lea a anunțat numele înlocuitorului său (lat. locum tenens) în caz de deces, pe Mitropolitul Senakskii și Chkorotskii Shio (Mudjiri). Mitropolitul Shio este prietenul din copilărie, iar în prezent tatăl spiritual al Președintelui Georgiei Georgi Margvelashvili, totodată acesta este prieten cu omul de afaceri Levan Vasadze.

Un lucru curios este că Fundația Caritabilă Internațională a Patriarhului Georgiei Ilia al II-lea, printre principalele inițiative ale fondului este dezvoltarea industriei de petrol și gaze. De extragerea gazelor în Georgia este responsabilă compania americană "Frontera Resources", aceeași companie este interesată să investească în extragerea gazelor în Republica Moldova și Ucraina.

Legături dintre fundație și personalități politice există și în cadrul fundației patriarhale din Georgia care este condusă de fostul Ministru al Economiei, Lasha Zhavinia. Acesta a fost demis în 2009 pentru munca necoordonată cu celelalte ministere, eșecuri în implementarea și atragerea investițiilor. Ministerul Economiei a ratat semnarea unui acord cu Republica Cehă privind protecția investițiilor, iar conform unui proiect care presupunea construcția a 100 de spitale noi, Georgia nu a primit investiții de 125 milioane de euro și din același motiv nu a primit o investiție de 90 milioane de dolari SUA care urmau să vină de la banca cehă. Înaintea acestuia postul a fost ocupat de Irakli Kadagishvili, care a plecat în politică, devenind membrul partidului "Democrații liberi" al cărei lider este fostul Ministru al Apărării Irakli Alasania.

Nivelul de trai în Georgia vs. drepturile femeilor și ale persoanelor LGBT

În timp ce elita de pe arena religioasă și politică din Georgia organizează evenimente de lux, discutând despre "riscul" major venit din partea occidentului, pentru că promovează reforme privind respectarea drepturilor egale pentru cetățenii de altă religie, etnie, gen și orientare sexuală, nivelul de trai din ultimii 3 ani a scăzut semnificativ. Doar în capitala Tbilisi există circa 4.500 de familii care trăiesc în stradă. Potrivit Organizației Națiunilor Unite, din cauza lipsei unui număr necesar de grădinițe, circa 14.000 de copii nu pot frecventa instituțiile de învățământ preșcolar și sunt în continuare în cel mai vulnerabil grup din Georgia. În familiile sărace, 6 din 10 copii cu vârsta de 3-5 ani nu au suficiente cărți pentru copii sau nu le au deloc, iar fiecare al cincilea adolescent cu vârsta între 15-18 ani nu mai este conectat în nici un fel la procesul educațional.

Sărăcia din Georgia mai este îmbinată cu discriminare pe criterii de gen. Oligarhul Levan Vasadze pentru a demonstra că face binefacere a fondat o școală ortodoxă privată în numele Sf. Iacob Goghebashvili în care de burse beneficiază doar băieții.

Nivelul scăzut de trai din țară îi obligă pe bărbați să plece la muncă peste hotare, iar femeile în special cele din mediul rural (54% din femeile de la țară lucrează în micile gospodării, nu au posibilitatea să procure tehnică specială și să facă studii) sunt nevoite să se ocupe cu treburile casnice și să stea cu copiii.

În 2016, salariul mediu din Georgia era de 1065 lari (426 $), în același timp venitul lunar al femeilor este de circa 795 lari (318 $), iar pentru bărbați 1306 lari (circa 522 $). Salariul mediu al femeilor din Georgia este cu aproape 60% mai mic decât cel al bărbaților. Conform unui sondaj realizat în 2017 de National Democratic Institute, cele mai importante întrebări pentru cetățeni sunt locurile de muncă (54%), creșterea prețurilor/inflația (35%), sărăcia (30%), pensiile (25%), serviciile medicale accesibile (23%), integri-

tate teritorială (23%), salarii (20%). Aceste probleme de care sunt preocupați cetățenii din Georgia nu s-au schimbat în ultimii ani.

Georgia este țara în care fiecare a șaptea femeie a fost supusă violenței în familie. "În anul 2014 practic în fiecare săptămână erau cazuri de omor a femeilor de către actualii sau foștii soți, doar pentru faptul că nu erau de acord cu anumite acțiuni și comportamente ale lor", spune președinta Asociației Tinerilor Avocați Georgieni, Anna Natsvlishvili.

Potrivit rezultatelor studiului privind violența împotriva femeilor din Georgia efectuat de UN Women, Serviciul Național de Statistică al Georgiei și Uniunea Europeană, una din șapte femei din Georgia s-a confruntat cu violența în familie și una din cinci a suferit de hărțuire sexuală. Totodată, conform cercetărilor sociologice privind violența în familie în Georgia, în 2009 80% din femei considerau că violența în familie este o problemă personală, atunci în anul 2017 numărul a scăzut la 30%, aceste schimbări semnificative se datorează reformelor organelor de drept și în special "Rețelei naționale împotriva violenței". Președinta acestei rețele, Nato Shavlakadze, care este și una din autoarele legii "Cu privire la prevenirea violenței în familie, privind protecția și asistența victimelor violenței domestice în Georgia", consideră că creșterea numărului de cazuri înregistrate înseamnă că societatea georgiană a devenit mai informată cu privire la drepturile lor și prin urmare mai multe victime au început să apeleze la organele de drept.

Având în vedere că cursul politic este spre integrarea în Uniunea Europeană, autoritățile și-au asumat să implementeze o serie de reforme, inclusiv respectarea și protecția minorităților. În 2013 Guvernul Georgian încerca să aducă drepturile omului din țară în conformitate cu cerințele integrării UE și euro-atlantice a Georgiei. În 2014 Parlamentul a adoptat legea împotriva discriminării care interzice orice forme de discriminare, inclusiv pe criteriul orientării sexuale și a identității de gen.

Deși legea a fost adoptată, respectarea acesteia nu prea a reușit să aibă loc pentru că influența BOG a promovat homofobia în societate și a organizat diverse proteste agresive și instigatoare la ură împotriva persoanelor LGBT.

Primul marș LGBT din Georgia a avut loc în anul 2013 și nu a fost acceptat tolerant de către cetățenii ortodocși apărători ai "valorilor tradiționale" adunați prin intermediul diverselor organizații ortodoxe care vin din umbra BOG. Contramanifestanții au rupt cordonul poliției și au fugit spre Piața Pușkin (locație modificată în ajunul evenimentului) unde s-au adunat persoane LGBT care au dorit să sărbătorească pașnic ziua împotriva homofobiei. Protestatarii religioși au organizat așa zisa "revoluție a urzicii". Aceștia au agresat fizic persoanele LGBT, cât și pe susținătorii acestora care s-au adunat la manifestația pașnică. Activiștii LGBT au fost nevoiți să se ascundă în autobuzele puse la dispoziție de către autorități, iar în unul din autobuze religioșii ortodocși au aruncat cu pietre și au stricat geamurile. Printre protestatarii religioși a participat și un personaj scandalos Vasile Mkalavishvili care anterior a fost judecat și închis în penitenciar pentru lupta contra Martorilor lui Iehova. În urma evenimentelor violente, au avut de suferit circa 30 persoane printre care un jurnalist, un simplu trecător și trei polițiști. Ambasadoarea SUA din Georgia, Bridget Brink, care a participat la marșul LGBT la fel a fost supusă agresiunilor din partea grupului de ortodocși, aceștia s-au fugărit din urma mașinii corpului diplomatic.

Georgienii conservatorii nu acceptă homosexualitatea nu doar la cetățenii săi, ci și la străini. Un caz cutremurător a avut loc în 2011, când trei turiști din Germania au fost bătuți, legați și aruncați într-un râu dintr-un sat montan Omalor.

În toamna anului 2016, după ce a avut loc cel de-al 10-lea Congres Mondial al Familiei la Tbilisi, cazurile de agresiune împotriva minorităților sexuale din Georgia continuă, iar acestea sunt instigate și de unii politicieni care fac declarații homofobe. Caz grav a fost atunci când un bărbat a atacat cu cuțitul un transsexual.

Persoana care a avut de suferit din cauza multiplelor răni în zona gâtului și a feței, medicii cu greu au reușit să-l scape de la moarte, fiind nevoiți să-l conecteze la aparat de respirație artificială.

Pe lângă protestele agresive organizate de mișcări și grupuri de creștini ortodocși radicali, în Georgia există multe cazuri de discriminare pe criterii de gen, apartenență religioasă și libertate de exprimare. Un exemplu despre nivelul de xenofobie în societate care a ajuns în atenția presei internaționale atunci când un elev din cauza că s-a declarat că este ateu a fost agresat fizic de către câțiva colegi de clasă, iar cadrele didactice nu au intervenit, ci au încercat să-l intimideze. Intoleranța religioasă rămâne a fi o problemă pentru Georgia.

Biserica Ortodoxă Rusă – mașina de legitimare a oligarhiei rusești

Sergiu Bejenari

Iartă-mi, părinte, păcatele, știu că am mult, ascultă-mă, te rog, și-ajută-mă, pentru că vreau să mă pocăiesc în fața lui Dumnezeu. Am greșit, au fost cazuri, am mers adesea pe drumuri greșite, m-am săturat de acest fel de viață, Doamne, iartă-mă... (Mihail Krug, cântecul Împărtășania).

Astfel de cuvinte pot fi auzite în multe cântece din chanson-ul rusesc, care în mare parte sunt despre păcatele lumii criminale, iar iertarea lor desigur că e posibilă prin pocăință și împărtășire în fața unui preot ortodox.

Articolul de mai jos este despre evoluția și consolidarea administrației Bisericii Ortodoxe Ruse și alunecarea ei spre discursuri și agende anti-drepturile omului, indiferența la sărăcia din societate, viziuni și atitudini pro-monarhie... Articolul scoate în evidență de asemenea și cîteva accente criminale în istoria Bisericii Ortodoxe Ruse. După cum veți vedea, ortodoxia în Federația Rusă are legături strânse cu oligarhia, cu lumea criminală și puterea politică.

BOR – prima perioadă în Rusia democrată

Biserica Ortodoxă Rusă (BOR) este considerată și recunoscută de alte biserici locale drept o biserică ortodoxă administrativ-independentă de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice (statut de care se bucură doar bisericile ortodoxe din Georgia și Armenia).

Considerată drept cel mai mare grup confesional din Imperiul Rus care, în anumite momente, participa la guvernare, iar în perioada URSS era percepută nu doar ca o instituție religioasă și ideologic ostilă, ci ca adversar politic intern și focar al revoluțiilor.

Odată cu proclamarea edictului privind toleranța religioasă din 1905 (suplimentat de recunoașterea oficială a cultelor schismatice un an mai tîrziu), BOR intră într-un ușor declin.

Situația devine și mai complicată pentru BOR după Revoluția din Octombrie 1917 și consolidarea puterii bolșevicilor. În 1918, noua putere emite decretul privind separarea școlii și statului de biserică, care a consolidat caracterul secular al statului și, temporar, libertatea de gîndire religioasă (lucru care a favorizat mai ales cultele și grupurile non-ortodoxe).

La sfârșitul anilor '30, conducerea URSS și-a pus scopul de a elimina complet BOR, parțial din motivul că BOR amenința monopolul ideologic al statului sovietic, parțial pentru rolul antibolșevic pe care l-a jucat BOR în timpul războiului civil. Perioada este marcată de persecuții antireligioase: majoritatea clerului și a episcopatului sînt fizic distruși, fie închiși în penitenciare.

Situația se calmează puțin în timpul celui de-al Doilea Război Mondial cînd puterea își temperează practicile violente față de biserică și sentimentele religioase ale cetățenilor sovietici. După moartea lui Stalin, urmașul său, Nichita Hrușciov, demarează o nouă campanie anti-religioasă, care lovește atît în BOR, cît și în alte grupuri religioase.

În anii '70-'80 relațiile dintre stat și Biserică sînt cel mult neutre, dar nu violente și nu deschis dușmănoase.

După dificultățile cu care s-a confruntat BOR în perioada URSS, relațiile cu puterea s-au început a îmbunătăți la începutul anilor '90, după prăbușirea Uniunii Sovietice. BOR beneficiază enorm după decretul Președintelui Rusiei "Cu privire la întoarcerea lăcașelor BOR și a literaturii religioase".

În perioada de înflorire a BOR, aceasta a avut în frunte doi Patriarhi apropiați de puterea politică din Federația Rusă, ambii având experiență, conform unor surse multiple, de colaboratori ai KGB.

Primul, agentul cu porecla Drozdov, căruia autoritățile sovietice ateiste militare i-au acordat Ordinul Steagul Roșu al Muncii și Prieteniei Popoarelor, cu Diplomă Onorifică de la KGB-ul URSS, este Patriarhul Alexei al II-lea.

Al doilea, care este actualul patriarh, la fel fost colaborator KGB sub pseudonimul "Mihalkov", i se mai spune și "mitropolitul țigărilor", din cauza contrabandei cu alcool și țigări în proporții mari, Patriarhul Kirill (Vladimir Gundeaev), care înainte de accederea la tronul BOR deținea o avere personală estimată de unii experți la circa 4 miliarde de dolari americani.

Ilegalitățile și jocurile din umbră ale ambilor Patriarhi nu i-au încurcat să aibă o relație apropiată cu puterea politică din Federația Rusă. Însuși Vladimir Putin spunea într-un interviu că de-a lungul istoriei ortodoxia a jucat un rol important în viața țării, aceasta fiind inseparabilă de Rusia (inclusiv autoritățile, inclusiv oligarhia), dar să le analizăm pe rând.

Primul Patriarh al Rusiei de după destrămarea URSS a fost estonianul Alexei Mihailovich Ridiger, cunoscut sub numele Alexei al II-lea. La sfîrșitul perestroicii, acesta deținea postul de deputat URSS din partea Fondului sovietic de caritate și sănătate, membru al Comisiei Consiliului Național cu privire la dezvoltarea culturii, limbii, tradițiilor naționale și internaționale și protecția patrimoniului istoric. Relația apropiată a lui Alexei al II-lea cu puterea politică l-a ajutat să se promoveze pentru tronul BOR, dar și să negocieze noul rol al BOR în statul rus. La congresele deputaților poporului din URSS el vota pentru includerea pe ordinea de zi a "problemei" din articolul 6 din Constituția URSS, care prevedea rolul de conducător principal al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în societate, acesta fiind pentru extinderea drepturilor autonomiilor și pentru înlăturarea cuvântului "sovietic" din expresia "ordinea constituțională sovietică".

În iunie 1990 Consiliul Episcopilor BOR l-a ales pe Alexei al II-lea în calitate de Patriarh al Moscovei și al Întregii Rusii, cu 166 de voturi din 317 posibile. Referentul personal al lui Alexei al II-lea, o perioadă a fost diaconul Andrei Kuraev.

În discursul său de la ceremonia de întronare din 1990, el a continuat și dezvoltat criticile la proiectul de lege privind libertatea conștiinței, cerând o delimitare mai precisă a sferelor de influență

al BOR și a statului, deoarece Sfântul Sinod avea o poziție mai conservatoare. La sfârșitul anului 1990, Consiliul Suprem a respins propunerea Patriarhului Alexei al II-lea ca BOR să dețină monopolul privind producerea obiectelor bisericești.

Prietenia, pardon, parteneriatul Patriarhului Alexei al II-lea cu conducerea Federației Ruse a fost demonstrată prin mai multe materiale apărute în presă: însăși soția fostului președinte, Boris Elțîn, confirmă despre relația apropiată între Patriarhul Alexei al II-lea și Președintele Elțîn. În timpul celor optsprezece ani de patriarhie, Alexei al II-lea le-a trimis circa 250 de scrisori șefilor de stat Boris Elțîn, Vladimir Putin și Dmitri Medvedev.

Boris Elțîn este cel care a inițiat parteneriatul între stat și BOR, probabil în scopul mobilizării politice a bisericii și pentru un control mai eficient al societății ruse de după destrămarea URSS. Președintele și Patriarhul apăreau alături la diverse evenimente spirituale cum ar fi inaugurarea unor lăcașe de cult ortodox, dar cele mai importante decizii în favoarea puterii de stat și BOR se discutau la întâlnirile private pe care aceștia le aveau fie la reședința sfântă, fie la cea laică; cu ocazii mai speciale Patriarhul îl binecuvânta pe Președinte, iar acesta îi oferea medalii și ordine.

Au fost momente în care Patriarhul Alexei solicita de la autoritățile centrale oferte foarte originale. De exemplu, în 1995 Patriarhul Alexei a scris o scrisoare către Președintele Dumei de Stat, Ivan Ribkin, prin care îi solicita să importe fără taxe vamale 200 de tone de pulpe de pui din Italia în Rusia, motivând că tot profitul din vânzarea cărnii de pui va fi cheltuit pentru restaurarea bisericilor ortodoxe. În 1996 Patriarhul i-a solicitat lui Elțîn ca acesta să-i ofere 650 mii de tone de petrol și să permită exportarea acestora fără plata taxelor vamale. Se presupunea că veniturile BOR vor fi direcționate spre procurarea unor colecții de artă ortodoxă pentru Catedrala lui Hristos Mântuitorul. Având în vedere că biserica nu ducea o evidență financiară nu este clar dacă veniturile din vânzarea petrolului au fost direcționate așa cum declara Patriarhul.

Biserica Ortodoxă Rusă, pe lângă relația bună cu statul, a avut și continuă să fie parteneră cu reprezentanți controversați din sfera businessului (BOR deținând sute de kilometri pătrați de teren pe întreg teritoriul Federației Ruse) au făcut parteneriate în construcția unor rețele de hoteluri și complexe locative și oficii prestigioase.

Una din cele mai bogate companii din Rusia, Gazprom, la fel o duce bine cu BOR, ba mai mult compania a fost premiată de către Alexei al II-lea cu premiul Fundației pentru Unitatea Popoarelor Ortodoxe pentru ajutorul lor pentru a aduce în țară moaște ale BOR, dar și ale altor Biserici Ortodoxe din întreaga lume.

Sfințenia BOR și bunele intenții promovate continuu prin intermediul mass-mediei și sistemului de învățământ ascund nu doar colaborări cu privire la construcția lăcașelor sfinte și spălările de bani ale unor oligarhi influenți din Federația Rusă. În spatele BOR din scurta istorie de după destrămarea URSS, au avut loc scandaluri criminale de proporții, iar unul din cazuri a fost schimbarea puterii BOR, Alexei al II-lea plecând de pe tronul patriarhal din cauza că a decedat în condiții suspicioase.

Decesul primului Patriarh al Rusiei democratice, Alexei al II-lea (5 decembrie 2008), a trezit multe discuții controversate despre condițiile în care a murit. Cauza morții nu a fost anunțată de către poliție, iar circumstanțele au fost făcute publice abia după un an. Alexei al II-lea, s-a spus, a alunecat noaptea în camera sa și s-a lovit cu capul de colțul unui scaun. Lipsa unui buton de alarmă, ușa izolată fonic și faptul că doar Patriarhul avea cheie de la intrare în camera sa, au fost cauzele principale din care patriarhul nu a primit asistență medicală la timp, iar cadavrul acestuia a fost găsit abia dimineață, atunci când acesta nu a ieșit la micul dejun.

Au existat mai multe întrebări și versiuni neoficiale cu privire la decesul lui Alexei al II-lea. Actorul Stanislav Sadalski , unul dintre bloggerii cei mai cunoscuți din Federația Rusă, a scris despre versiunea că Patriarhul ar fi fost omorât la comandă din cauza că a refuzat recunoașterea independenței Abhaziei și a Osetiei de Sud

și să accepte eparhiile lor în calitate de membri BOR. Tot Sadalski susținea că Patriarhul a fost împușcat în cap, motiv din care la înmormântare, corpul neînsuflețit al lui Alexei al II-lea a fost acoperit, acuzația a fost confirmată de fostul referent al Patriarhului, Andrey Kuraev, care vorbește pe vlogul și blogul său că înmormântarea a avut loc conform tradițiilor bisericești cu privire le înmormântarea preasfinților. Totodată, însuși urmașul și actualul Patriarh Kirill într-o emisiune la TV, la o zi după deces, despre moartea lui Alexei al II-lea vorbea că BOR a fost salvată de vremuri grele, deoarece în fruntea BOR era un lider prea bătrân care cu greu ar fi putut face față provocărilor. Dar toate aceste vorbe și acuzații sunt catalogate drept mituri create intenționat pentru a perturba liniștea ortodoxă.

Moștenirea de circa 300 milioane de ruble (aproximativ 10 milioane de dolari americani conform cursului valutar din decembrie 2009), bani pe care Alexei al II-lea îi ținea pe două conturi bancare în dolari americani și un cont în euro, a fost oferită celei mai apropiate asociate de la mijlocul anilor 1960, singura moștenitoare, maica Filareta (Alexandra Smirnova), inclusă în testamentul care datează din 1976. Un moment curios aici este că moștenirea lui Alexei al II-lea se afla pe conturile unei bănci falimentate "Vneshprombank".

BOR – carisma Mitropolitului Țigărilor și parteneriatul cu reprezentanții Puterii Politice

Schimbarea conducerii BOR a avut loc în același an în care Federația Rusă îl avea pe cel de-al treilea președinte de țară, Dmitri Medvedev. Imaginea bisericii urma să fie îmbunătățită, iar candidatul la scaunul de Patriarh al BOR, fostul mitropolit de Smolensk și Kaliningradsk, acum Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii a fost ales Kirill (în lume Vladimir Mihailovici Gundeaev).

Relația apropiată dintre biserică și stat a suferit un upgrade pozitiv atât pentru puterea sfântă, cât și pentru cea laică, iar Patriarhul Kirill la câteva zile după întronarea în scaunul de la conducerea

BOR, la o recepție "modestă" de la Kremlin, a verbalizat într-un discurs că în viziunile sale acesta vede relații ideale între biserică și stat. Nu a menționat în acel discurs despre relația BOR, stat și oligarhie, o categorie cu un număr mic de persoane din care fac parte atât reprezentanții puterii politice, cât și Patriarhul Kirill, care înainte de a deveni Patriarh deținea o avere estimată de experți la 4 miliarde de dolari americani. Deci, prietenia între puterea politică și cea sacră a suferit un rebranding în fața societății rusești, cauza acestei prietenii fiind aceeași, păstrarea puterii și promovarea, față de restul populației, a unui discurs despre valori tradiționale și ortodoxe ca fiind identitatea principală a Rusiei, iar despre tot răul care se întâmplă în țară, vina se dă pe occident.

Patriarhul Kirill oficial promovează "valorile ortodoxe" și ascetismul, iar în realitate acesta a dus și duce o viață luxoasă, ca a unui miliardar, cu elemente hedoniste, respectând legile lumii criminale, detalii biografice despre care presa rusă cât și cea internațională a scris în nenumărate rânduri. Reamintim că Patriarhul Kirill va participa la Congresul Mondial al Familiilor, ediția a 12-ea, eveniment organizat de Președintele Republicii Moldova Igor Dodon în luna septembrie 2018 la Chișinău. În ajun de campanie electorală, Igor Dodon împreună cu Patriarhul Kirill vor vizita or. Comrat, mun. Bălți și Chișinău.

Afacerile "ortodoxe" ale Patriarhului Kirill au început în perioada în care la conducerea Rusiei era Boris Elțîn, iar BOR-ul era binecuvântat de Patriarhul Alexei al II-lea (pe atunci Kirill era Mitropolit de Kaliningrad).

La începutul anilor '90 (mai exact în 1993) cu ajutorul Patriarhiei Moscovei a fost creat un grup comercial-financiar "Nika", vice-președintele căruia era protopopul Vladislav Veriga care mai era și directorul comercial al Departamentului pentru Relații Externe al Bisericii și Patriarhiei Moscovei (DREBPM) , conduse de Kirill. Spălarea banilor câștigați din contrabandă cu alcool și țigări avea loc prin intermediul unei rețele de companii precum banca

”Peresvet”, S.A. Cooperarea Economică Internațională”, S.A. Televiziunea Liberă a Poporului” și altele. Un an mai târziu, în cadrul Guvernului Federației Ruse și al Departamentului pentru Relații Externe al Bisericii și Patriarhiei Moscovei (DREBPM), au apărut două comisii pentru asistența umanitară. Una lua decizii cu referire la ce fel de asistență putea fi scutită de impozite și accize, alta importa acest ”ajutor umanitar” prin intermediul canalelor bisericești și le vindea unor structuri comerciale. În acest fel majoritatea ajutorului scutit de impozite era distribuită printr-o rețea obișnuită de comerț la prețurile de piață. Prin această metodă în 1996 DREBPM a importat aproximativ 8 miliarde de țigări în țară. Acest joc a provocat daune grave giganților de tutun din acele timpuri, care erau obligați să plătească taxe și accize, motiv din care au pierdut lupta necinstită pe piața tutunului cu DREBPM. După ce Kirill a simțit că această afacere se poate întoarce împotriva sa a decis să iasă din joc. În terminalele vamale a rămas o cantitate enormă de țigări care au servit drept ajutor umanitar pentru BOR. Cantitatea impunătoare de țigări bisericești rămasă în vamă era în valoare de circa 50 milioane de dolari americani, iar în jurul acestor bani a izbucnit un adevărat război. În acea perioadă a fost împușcat asistentul lui Vladimir Jirinovski, unul din regii țigărilor, Alexandr Dzen.

În investigațiile istoricului Seghei Bîcicov de la sfârșitul secolului XX despre afacerile Patriarhului Kirill (pe atunci Mitropolit) scria că Rusia de atunci trecea prin vremuri extrem de dificile. În țară existau peste 500 de mii de copii fără adăpost, lichidatorii accidentului de la Cernobîl nu primeau bani și sufereau de foame, iar bătrânii erau nevoiți să cerșească. Zecile de milioane despre care se știa așa și nu au ajuns să fie utilizați drept ajutor umanitar, țigările ajungând să fie vândute în continuare în țară. Mitropolitul Kirill încerca să dea vina și responsabilitatea pe Guvernul Federației Ruse, într-un interviu spunea: ”Cei care au făcut acest lucru nu știau ce să facă, să ardă țigările sau să le trimită înapoi... Ne-am adresat că-

tre guvern, să recunoască că marfa este cu destinație umanitară și să ne ofere șansa să o comercializăm". Guvernul desigur că neagă acest lucru.

După contrabanda cu țigări și războaiele cu lumea criminală, Kirill (cu experiență și avere suficientă pentru a se ridica la un alt nivel de afaceri) s-a implicat în exportul petrolului. Așa cum am menționat mai sus, Patriarhul Alexei al II-lea de atunci a cerut printr-o scrisoare către Președintele Boris Elțîn să fie anulate taxele pentru exportul petrolului. Prin intermediul Societății pe Acțiuni "Cooperare Economică Internațională", Kirill câștiga bani pentru BOR și, totodată, își umplea buzunarul. Cifra anuală de afaceri a companiei era de circa 2 miliarde de dolari americani (anul 1997). Societatea pe acțiuni are trei acționari, din care 40% sunt ale Patriarhiei Moscovei. Holdingul cuprinde peste douăzeci de filiale în Federația Rusă și în țările din Uniunea Europeană, direcțiile strategice fiind petrolul, piața financiară, comerțul cu produse alimentare, cât și domeniul construcțiilor.

În realitate, atât Patriarhul Kirill, cât și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse vor spune că afacerile și miliardele despre care se vorbește în presă chiar dacă existau, acestea sunt proprietatea bisericii, nu a Patriarhului. Având în vedere că accesul la informații în Federația Rusă este limitat, mai ales atunci când este vorba de companii cu afaceri de miliarde, în spatele căror stau persoane influente și în relații de prietenie cu puterea, la unele întrebări este dificil de obținut răspunsuri verificabile.

Misiunea BOR și lupta pentru putere

Marile afaceri din spatele BOR desigur că nu sunt doar despre cei de la conducerea patriarhiei. Sub haina Patriarhului Kirill au loc afaceri de proporții mari, iar "păcatele" acelora sunt iertate de Înaltpreasfințit, clerul principal rezolvă "problemele" în schimbul unor favoruri nu neapărat materiale. Societatea rusă este acomodată cu aceste excesuri prin promovarea discursului despre valori

tradiționale moral-ortodoxe rusești prin intermediul bisericii și al mass-mediei controlate politic: aceasta de fapt ar fi misiunea primordială a oligarhilor din fruntea BOR și a Puterii Politice din Federația Rusă. Viziunile puterii ortodoxe și celei politice din secolul XXI sunt orientate către reîntoarcerea la forma de guvernare care acum 101 ani în urmă a fost răsturnată de revoluția din 1917 de către bolșevici.

Tranzițiile prin care a trecut Rusia în secolul XX (imperiul țarist, URSS și dictatura, Rusia Democrată) au avut o influență semnificativă asupra vieții cetățenilor, asupra economiei, asupra situației demografice din țară, dar un moment important de după URSS este scăderea drastică a încrederii cetățenilor în Puterea Politică, capitol la care se lucrează insistent în echipă (construită din cele două puteri BOR și Kremlin). Pe de o parte, Kremlinul învinuiește marile puteri din occident că "se implică" în treburile statului, motiv din care situația economică este așa cum este, iar, pe de altă parte, BOR bate alarma că occidentul este inamicul principal în distrugerea valorilor tradițional-ortodoxe rusești și pune în pericol moravurile tinerei generații și demografia din cauza avorturilor, drepturilor femeilor, drepturilor copiilor, drepturilor minorităților sexuale etc.

Deși oficial în Federația Rusă forma de guvernământ este semiprezidențială cu un sistem pluripartidist și cu democrație reprezentativă, tendința spre monarhie poate fi observată prin faptul că lista copiilor de succes a funcționarilor de rang înalt care ajung în funcțiile părinților practic prin moștenire este în continuă creștere. Pe de o parte se poate de crezut că aceștia au primit educație de calitate în școlile occidentale de afaceri sau în cele mai bune universități din țară și astfel au ajuns să aibă succese incredibile, făcându-și cariere de invidiat. Faptul că titlul de funcționar cu rang înalt (rusă "cinovnic") în Rusia se transmite prin moștenire, deja de mulți ani nu mai este o glumă. Ideea revigorării monarhiei în Rusia i-a venit Kremlinului încă pe vremea lui Boris Elțîn. Acestuia i s-a propus un program politic pentru reîntoarcerea monar-

hiei constituționale. Special pentru familia regală a dat ordin să fie reparat conacul din satul Klachuga de la periferia Moscovei. Până la urmă Elțîn nu a acceptat ideea, dar parțial a implementat-o prin numirea succesorului său (monarhie selectivă) Vladimir Putin.

În ultimul interviu cu Patriarhul Alexei al II-lea, acesta spunea că Rusia în varianta ideală, atât pe plan intern, cât și extern, trebuie să fie neapărat o monarhie în care oamenii să-și aleagă conducerea. Cu referire la testamentul Țarul Alexandru al III-lea pentru fiul său Nicolae al II-lea, Patriarhul spunea că împăratul îi recomanda fiului să se bazeze pe biserică, pentru că biserica este cu poporul. Pentru că politica poate fi imprevizibilă, Patriarhul Alexei al II-lea acționa strategic și atât la 75, cât și la 80 de ani de la asasinarea Țarului Nicolai al II-lea, acesta scria epistole (lingușeală diplomatică în caz că democrația dă eșec) către familia țaristă.

Modelul sistemului politic monarhic a început să aprindă discuțiile în rândul credincioșilor ortodocși după ce Mitropolitul Ilarion Alfeiev și-a exprimat public simpatia cu privire la monarhie, considerând-o drept forma de guvernare care a fost testată de istorie și că are mai multe avantaje decât orice alt model politic pentru Rusia. Acest format are susținători printre creștinii ortodocși, dar în special din partea BOR care, după cum menționa Ilarion Alfeiev, se va implica la dezbaterea acestei teme pentru a reîntoarce domnia monarhistă în țară. Totodată, printre susținătorii reîntoarcerii monarhiei în Federația Rusă sunt și lideri politici cum ar fi controversatul Vladimir Jirinovski (fracțiunea Partidului Liberal din Rusia) care intenționează să întoarcă imnul "Dumnezeule, salvează țarul" și să fie interzise partidele politice, iar președintele să aibă titlul de "Împăratul Vladimir I". Unii ar putea lua în serios afirmațiile liderului Partidului Liberal Democrat din Rusia, alții ar spune că e sarcasm caracteristic lui Vladimir Jirinovski, pentru că acesta pe lângă promovarea unor viziuni conservatoare, a intrat în discuții aprinse cu BOR referitor la interzicerea avorturilor fiind

pentru respectarea alegerii femeilor de a face avort. Totodată, acesta se pronunță pentru respectarea drepturilor minorităților sexuale, cât și desfășurarea marșurilor LGBT.

Se creează impresia că susținătorii vocali ai ideii de reîntoarcere a monarhiei în Rusia, și în special cu viziuni de a-l promova pe Vladimir Putin în calitate de țar, sunt personalități care au o relație specială cu BOR. De exemplu, Prim-ministrul autoproclamatei Republici Crimeea, Serghei Aksinov (moldovean de origine, născut în mun. Bălți), care este în relație bună cu BOR, rolul căreia îl consideră extrem de important în unirea cetățenilor în perioada dificilă în care se află Crimeea. Aksinov este pentru întoarcerea monarhiei în Federația Rusă, iar cu referire la Vladimir Putin acesta consideră că pentru a crește țara este de acord să-l accepte în calitate de dictator. Un alt personaj controversat este oligarhul ortodox pro-monarhist, apropiatul lui Vladimir Putin și al Patriarhului Kirill, Konstantin Malofeev, dat în căutare pentru finanțarea combatanților din Donbass. Pentru Malofeev, monarhul-țarul este cel ales de Dumnezeu. Într-un interviu spunea că Putin nu a aspirat niciodată să fie ales președinte, el a fost găsit și numit la acest post, apoi s-a dovedit că Putin a fost trimis de Dumnezeu.

O investigație profundă desigur că ar scoate la suprafață o listă mult mai lungă de personalități dubioase din anturajul lui Putin și contribuția lor la promovarea imaginii sale în calitate de ”țar”. Faptul că în Rusia practic toate structurile sunt sub controlul unui om, demult nu mai este o noutate. Dar să ne concentrăm pe jocurile BOR cu drepturile fundamentale ale omului și cum se manipulează agresiv prin intermediul unor organizații cu viziuni conservatoare din Federația Rusă.

Lezarea sentimentelor religioase, de la limitarea drepturilor la exprimare la mușamalizarea cazurilor de pedofilie comise de ”slujitorii domnului”

Dreptul la libertatea de conștiință și apartenență religioasă face parte din categoria drepturilor fundamentale ale omului în

conformitate cu legislația internațională, la fel și cu cea rusească. Constituția Federației Ruse garantează tuturor libertatea conștiinței și a religiei, inclusiv dreptul la credință individuală și în comun cu alți credincioși, cât și dreptul de a nu crede, libertatea alegerii, să distribuie convingeri religioase sau de altă natură și să acționeze în conformitate cu acestea. După acțiunea organizată de cele trei membre ale formației de punk-rock "Pussy Riot" în Catedrala lui Hristos Mântuitorul din Moscova, autoritățile au introdus schimbări în legislație în vederea combaterii insultelor la credințele religioase și ale sentimentelor cetățenilor. Fetele au interpretat un fragment din cântecul lor "Fecioara Maria, alungă-l pe Putin", prin care îl acuză în special pe Patriarhul Kirill pentru că crede în Putin și nu în Dumnezeu. Acțiunea era o reacție la sprijinul pe care Patriarhul Kirill l-au oferit pentru candidatul Vladimir Putin în campania electorală. Ulterior reprezentanții BOR cereau activistelor să-și ceară scuze și să se pocăiască în mod public, iar acțiunea organizată de acestea era catalogată drept una care încalcă sentimentele credincioșilor, iar condamnarea și pedeapsa lor trebuia să fie obligatorii. Ulterior a decis că cele trei membre din formația "Pussy Riot" Nadejda Tolokonikova, Maria Aliohina și Ekaterina Samutsevich să fie condamnate la doi ani de detenție, pentru huliganism. Așa cum este menționat mai sus, legea cu privire la insultarea sentimentelor religioase a fost modificată, pentru că libertatea de exprimare devenise un pericol la adresa BOR, iar statul trebuie să demonstreze tot respectul față de biserică. Modificarea legislației nu a fost singurul act de devotament cu privire la valoarea BOR în societate, așa că a urmat o serie de penalizări contra cetățenilor de rând care și-au exprimat într-o modalitate diferită părerea cu privire la religie.

Un caz care a atras atenția mass-mediei a fost chemarea în instanță a unui tânăr cetățean rus pentru exprimarea viziunilor cu privire la religia ortodoxă. Victor Krasnov din Stavropol, care se declară ateu, a fost acuzat de insultă la sentimentele credincioșilor, mai

exact acesta într-o discuție pe o rețea de socializare rusească (VKontakte) a scris că ”Dumnezeu nu există”, iar Biblia este o compilație de ”povești evreiești”. Tânărul, contra voinței sale, a fost obligat să stea o lună de zile într-un dispensar de psihiatrie. Dosarul a fost oprit abia peste 3 ani la solicitarea învinuitului. Nivelul de absurditate al legislației care încalcă drepturile la libertatea de exprimare a cetățenilor din Federația Rusă a ajuns în unele cazuri la extreme, doar pentru a demonstra încă odată că BOR este o instituție importantă în țară. Cazuri de pedeapsă pentru încălcarea legii cu privire la sentimentele religioase sunt foarte multe, iată câteva care au ajuns în atenția presei:

Vloggerul Ruslan Sokolovski a fost condamnat la 2 ani și trei luni de închisoare pentru că a filmat un video despre ”prinderea pokemonilor” (aplicația PokemonGo) în catedrala din Ekaterinburg;Un profesor de la Universitatea de Medicină din Orenburg, Seghei Lazorev, a primit o amendă în sumă de 35 mii de ruble pentru că a publicat un eseu ”Hristos cel Rău”. În textul dedicat unei icoane cu Hristos, autorul l-a numit pe mântuitor ”ucigaș”, Dumnezeul care pedepsește” și ”tiran”; Anton Simakov care se declară magistrul magiei voodoo a fost internat forțat într-un spital de psihiatrie pentru că acesta a organizat un ritual în fața presei pentru a influența autoritățile Ucrainei (a tăiat capul unui cocoș pentru a-l distruge pe președintele Ucrainei). Nu sunt cunoscute detalii exacte cu privire la perioada cât a fost internat acel magistru voodoo în psihiatrie. Deci, după cum vedeți, libertatea în Rusia este aproape de iluzie, cetățenii nu au posibilitatea să se exprime și să trăiască în afara limitelor. Desigur că limitele în majoritatea cazurilor ar trebui să fie pentru o conviețuire mai bună a cetățenilor, statul și legislația chipurile au scopul de a asigura o viață mai bună pentru societate, însă reprezentanții BOR sunt foarte sensibili, se supără, iar autoritățile le fac pe plac și aplică ”legile” în cazuri în care nu ar fi trebuit, astfel libertatea de conștiință/religie/gândire sunt mituri.

Până la reîntoarcerea în epoca medievală a Federației Ruse se pare că nu a rămas mult. Standardele morale ale Bisericii Ortodoxe Ruse ajung să fie dictate în toate domeniile posibile, apărându-se cu legislația, reprezentanții BOR își bagă nasul și în artă, cenzurând și criticând lucrările unor artiști. În 2015 expoziția artistului belgian Jan Fabre a devenit populară după scandalul care a apărut în jurul ei, BOR a numit expoziția blamabilă. Însuși Patriarhul Kirill la o conferință a menționat că BOR nu va rămâne într-o parte și se va implica de fiecare dată atunci când prin intermediul artei se va încerca promovarea unor valori de profane, mai ales printre tineret. Aparent BOR, în frunte cu Patriarhul Kirill luptă împotriva păcatului, limitează tot mai mult dreptul cetățenilor la exprimare, cenzurează în masă cu ajutorul "prietenului" puterii politice, însă tot ei, înalți reprezentanți ai bisericii, comit acte de corupție și afaceri ilegale.

Referitor la crimele de pedofilie comise de către preoții ortodocși, din cauza relației BOR cu statul și a politicii conservatoare și secretoase, când vine vorba de această temă totul devine foarte neclar. În primul rând se vor găsi foarte puțini care vor îndrăzni să acuze BOR, nimeni nu va spune despre ascunderea crimelor. De regulă în asemenea cazuri totul se rezumă la replici metafizice de tipul că toți sunt oameni, iar printre sfinți există mulți păcătoși. Se va vorbi rușinos la câteva posturi TV, ca într-un final să catalogheze crima de pedofilie comisă de preoți drept una normal umană, să le fie milă de copiii care au avut de suferit în urma hărțuirilor sexuale, apoi să uite de totul. Pentru că e temă incomodă, e mult mai simplu să uiți astfel de istorii. Societatea poate că reușește să-și șteargă din memorie astfel de cazuri, însă jertfele trăiesc toată viața cu această traumă.

O paranteză despre problema BOR și pedofilia nu poate să lipsească din acest text. Unul din cele mai tari cazuri este despre preotul Gleb Grozovski, care a fost găsit vinovat în întreținerea unor acte sexuale cu trei fetițe cu vârsta sub 14 ani. Hărțuirile sexuale asupra minorelor a avut loc în taberele ortodoxe de odihnă pentru copii

de pe insula Konovets pe lacul Ladoga în 2009, precum și pe insula Kos din Grecia în 2013. Instanța l-a obligat pe preotul Grozovki să plătească fiecărei victime câte 400 mii de ruble (circa 6000$) despăgubire pentru daune morale și l-a condamnat la 14 ani de închisoare în penitenciar de tip închis. Între timp, BOR în loc să lupte cu aceste probleme reale și să prevină astfel de crime care au loc chiar în interiorul "sfintei" instituții, aceștia amenință cu judecată alți preoți care încearcă să vorbească deschis despre actele de pedofilie comise de "slujitorii Domnului" (de exemplu cazul diaconului Andrei Kuraev care era amenințat cu judecata pentru că-l acuza de pedofilie pe Mitropolitul Dmitrie din Tobolsk).

Concluzie sau despre BOR - mașina violentă a oligarhiei ortodoxe ruse

Potrivit celui mai recent (2017) sondaj privind nivelul de religiozitate din Federația Rusă, circa 71% din cetățenii ruși se declară ortodocși, deși proiectul Atlas al religiilor și naționalităților a realizat un sondaj în 2012 care arăta că 41% dintre ruși se declarau ortodocși și că aparțin BOR. Însă pe fundalul crizei economice din țară, conform datelor oficiale din cartotecile instanțelor, cetățenii ruși în 2015 se judecau cu BOR de patru ori mai des decât în 2010. Dacă în 2010 au fost depuse doar 54 de dosare față de mănăstiri și biserici, atunci în 2015 a crescut la 212 procese de judecată între cetățeni și BOR. Numărul total de dosare în judecată în care instituțiile BOR sunt în calitate de inculpați sunt peste o mie. Al doilea motiv principal din care BOR este implicată în procese de judecată (pe primul loc este motivul că nu plătesc pentru serviciile comunale) este legat de disputele privind terenurile și imobilele acaparate de "slujitorii Domnului".

Statisticile oficiale, după cum vedeți, au prea mari decalaje și devine dificil de înțeles cine are dreptate atunci când în stat biserica și puterea dorm în același pat. Relația între cetățenii de rând, instituțiile de stat și BOR devin tot mai tensionate în Federația

Rusă, acest lucru se observă în cazuri reale în care diverse așazise organizații ortodoxe (sub protecția autorităților laice și celor religioase) comit acțiuni violente împotriva libertății de exprimare, de gândire și de a fi diferit. Numărul de membri ai astfel de organizații și mișcări ortodoxe de tip radical este estimat la câteva mii de persoane. În același timp, legitimitatea lor crește odată cu nivelul de apropiere dintre Patriarhul Kirill și Kremlin.

Acțiunile organizate de mișcări ortodoxe conservatoare în majoritatea cazurilor sunt lipsite de logică, iar unele ajung să treacă de la extrema prostiei la extrema violenței.

Activiștii ortodocși din Novosibirsk au cerut administrației locale să interzică programele de prevenire a HIV în rândul adolescenților, acuzând că prin astfel de proiecte minorii sunt învățați diverse perversiuni.

Activiștii ortodocși nu fac diferență între realitate și artă. Membrii organizației "Statul sfânt – Rusia Sfântă" au trimis mai întâi scrisori către directorii cinematografelor, prin care amenințau și cereau să refuze proiecția filmului istoric "Matilda" în care este povestită relația între Țarul Nicolae al II-lea și balerina Matilda Kshesinski. Mai târziu, în septembrie 2017, un cetățean la volanul unui automobil tip UAZ, încărcat cu butoaie cu benzină și butelii cu gaz, a tamponat clădirea cinematografului "Cosmos" din Ekaterinburg. Să presupunem că nu au fost de acord cu ideea filmului, să zicem că s-au simțit cumva intimidați că în film Țarul Nicolae al II-lea a fost arătat într-o lumină diferită de cea pe care o acceptă ei, dar nici un motiv din acestea nu le permită să pună în pericol viața oamenilor, să amenințe și chiar să organizeze acte de terorism ortodox.

Promovarea și aplicarea violenței de către radicalii ortodocși din Federația Rusă (sub protectoratul Patriarhului Kirill, BOR și stat) au loc practic în toate domeniile. Agresiune împotriva feministelor care încearcă să lupte pașnic pentru egalitatea de gen. Violență verbală, fizică și chiar omorârea minorităților sexuale în Federația Rusă. Astfel de crime grave au loc într-o țară care pretinde a fi democrată.

Congresul Mondial al Familiilor de la Chișinău: reflectarea în mass-media locală și internațională

Ovidiu Voicu

În paginile următoare, ne propunem să analizăm modul în care a fost reflectată în mass-media ediția 2018 a Congresului Mondial al Familiilor, ce a avut loc la Chișinău în perioada 14-16 septembrie. Analiza se bazează pe monitorizarea informațiilor de presă despre Congres din perioada septembrie-octombrie 2018. Selecția surselor se limitează la surse primare și care implică o decizie umană (jurnalist, editor) de selectare a conținutului relevant, mass-media internațională (limbi de circulație largă, română și rusă) și națională. Analiza subliniază slaba reflectare în presa internațională a evenimentului, precum și asocierea mai degrabă cu rețeaua de influență a Rusiei decât cu promovarea valorilor familiei. Pentru o țară ca Moldova, organizarea Congresului este mai degrabă un semnal de alarmă decât un factor de prestigiu internațional. Reflectarea Congresului în mass-media națională arată că încercarea de a ambala valori ultra-conservatoare în aparența unor preocupări pentru teme precum evoluții demografice sau problemele familiilor moderne a avut foarte puțină tracțiune. În afară de publicațiile prietenoase cu președintele, majoritatea jurnaliștilor care au relatat despre eveniment au privit prin prisma luptelor politice interne și a intereselor geopolitice ce se suprapun în Moldova.

Context și metodologie. **Context**

În perioada 14-16 septembrie 2018, la Chișinău a avut loc Congresul Mondial al Familiilor (cunoscut după acronimul său în limba engleză, WCF – World Congress of Families). A fost a douăsprezecea ediție a acestui eveniment internațional itinerant. Inițiatorul și organizatorul principal al întâlnirilor anuale este International Organization for the Family (IOF), extensia internațională a National Organization for Marriage (NOM), o

platformă conservatoare înființată în 1997 în Statele Unite ale Americii, și care s-a extins la nivel mondial. IOF, ca și NOM, promovează viziunea creștină asupra familiei și se opune căsătoriilor între persoane de același sex, avortului, pornografiei și, în general, oricăror obiceiuri sau opinii care contravin viziunii respective (divorțul, integrarea femeilor pe piața forței de muncă etc.). Organizațiile membre din întreaga lume se întâlnesc anual în cadrul WCF, într-un alt oraș. În 2016, a fost Tbilisi; în 2017, Budapesta; în 2018, Chișinău, iar în 2019 va fi Verona.

La Chișinău, gazda formală a fost Fundația de binefaceri a Primei Doamne a țării, Galina Dodon, "Din Suflet", iar evenimentul s-a desfășurat sub patronajul președintelui țării, Igor Dodon. Nu este prima dată când WCF se organizează sub auspicii politice. În 2017, la Budapesta, Congresul l-a avut în centru pe premierul și liderul autoritar Viktor Orban. În 2019, invitația a venit de la vicepremierul, ministrul de interne și liderul politic Matteo Salvini.

Suprapunerea dintre ideologie și politică implică cel puțin două seturi distincte de obiective ale unui astfel de eveniment. Organizatorii, IOF, doresc vizibilitate internațională pentru propria agendă, oportunități pentru întâlnire și cooperare între membri, și promovarea valorilor proprii în societatea gazdă.

Politicienii locali își doresc la rândul lor vizibilitate, poziționare și notorietate în plan internațional și național. Acest lucru se suprapune de cele mai multe ori cu asocierea cu valorile tradiționale pe care le susține IOF (sigur că acest lucru este mai ușor de intuit în cazurile Ungariei și Italiei, unde cei doi lideri, dnii Orban și Salvini, conduc partide conservatoare, decât în Moldova, unde dl Dodon reprezintă Partidul Socialist; dar să nu ne lăsăm derutați de etichete). „Putem declara cu toată certitudinea că ediția din 2018 a Congresului Mondial al Familiilor va fi cel mai important eveniment din ultimii ani din Republica Moldova", spunea dl Igor Dodon, citat de Socialiștii, ziarul oficial al PSRM.

Numeroși observatori adaugă un al treilea set de obiective, care derivă din interesele trans-naționale ale unor țări ce par a acționa prin intermediul WCF. Exemplul cel mai la îndemână este Rusia. Numeroase surse – și vom vedea acest lucru pe parcursul analizei – spun că WCF este un spațiu de întâlnire între interesele rusești și grupurile evanghelice americane, jucând astfel un rol – mai mare sau mai mic – în gambitul geopolitic al Rusiei în diverse zone ale lumii.

Ca orice întreprindere ideologică, IOF, și prin extensie WCF, are opozanți. Acest lucru este cu atât mai pregnant cu cât IOF și organizațiile membre iau în serios spiritul misionar al creștinismului. Ei doresc convertirea tuturor la propriile valori. Iar atunci când nu reușesc convertirea, se mulțumesc cu obligarea tuturor să urmeze aceleași precepte, în cazul de față în ceea ce privește familia. Automat, apărătorii libertății se opun unor astfel de tendințe. IOF este adesea criticat de organizațiile progresiste și liberale. Nu de puține ori IOF a fost acuzată că promovează discursul de ură. Atunci când WCF se organizează într-o țară, grupurile progresiste din societatea respectivă se tem că prezența Congresului va întări poziția conservatorilor radicali, conducând la intoleranță, discriminare și în general limitarea sau chiar pierderea libertăților. Dacă adăugăm și perspectiva influenței rusești, lucrurile se complică și mai mult.

Moldova nu face excepție. Pe data de 11 septembrie, cu câteva zile înainte de WCF, mai multe organizații preocupate de drepturile omului au organizat, la Chișinău, conferința internațională „Congresul Mondial al Familiilor la Chișinău și dreapta conservatoare religioasă: amenințări și oportunități", în cadrul căreia au atras atenția asupra modului în care politicienii, și în principal președintele Dodon, manipulează tema familiei pentru a câștiga capital politic. Organizatorii și participanții au vorbit și despre răul mai profund pe care propagarea unor stereotipuri și unor valori neliberale îl face societății moldovenești.

Metodologie

Nu ne propunem să deslușim tot acest puzzle de interese și obiective. Obiectivul analizei de față este mai puțin ambițios. În ce măsură organizarea WCF în Moldova servește intereselor de notorietate, vizibilitate și promovare a agendei conservatoare ale principalilor actori? Altfel spus, vom încerca să vedem dacă în mod real un eveniment precum WCF are impactul scontat sau promis de organizatori în ceea ce privește creșterea interesului publicului despre organizatori și agenda lor.

Pentru a răspunde la această întrebare, vom folosi un indicator indirect: reflecția lucrărilor Congresului în mass-media. Analiza se bazează pe monitorizarea informațiilor de presă despre WCF apărute în perioada septembrie-octombrie 2018. Am urmărit extensia on-line a mass-media tradițională (televiziune, ziare, radio) și siteuri de știri și opinie. Am evitat agregatoarele de conținut și în general paginile care doar preiau conținutul, mergând către sursele primare. Am păstrat pagini ale unor organizații non-guvernamentale care furnizează în mod constant conținut, devenind astfel platforme similare celor media. Am păstrat doar site-urile și paginile care publică informații credibile despre proprietari și își asumă o afiliere instituțională.

Practic, această selecție urmărește să includă doar sursele pentru care există o persoană care a filtrat și publicat informația despre WCF în perioada menționată. Această persoană poate să fie un jurnalist sau un analist, de la caz la caz, și împreună cu un grup editorial a decis că informația este relevantă și trebuie publicată.

Vom urmări doi indicatori: pentru președintele Dodon, în ce măsură imaginea sa de lider de nivel internațional este îmbunătățită; iar pentru agenda conservatoare, în ce măsură mass-media o promovează în perioada de referință, în particular în Moldova.

Metodologia aleasă, care este una exploratorie, are limitări asumate. Nu include știrile din jurnalele zilnice ale principalelor pos-

turi de televiziune naționale, din perioada Congresului. Știm că au existat și că au reflectat în principal pozițiile organizatorilor. Am ales totuși surse persistente pe termen mai lung, care pot fi încă accesate.

Probabil mai importantă este limitarea la ceea ce putem numi surse organizate. Am considerat că filtrul uman este un indicator relevant, chiar și atunci când scopurile sale nu sunt neapărat jurnalistice sau interesul public (pentru că unele din ele sunt suspectate de a fi instrumente de propagandă). Recunoaștem însă că, în epoca rețelelor sociale, comunicarea directă poate fi un instrument cel puțin la fel de puternic. Spre exemplu, contul de Facebook al dlui Dodon este adesea citat chiar de mass-media. Analiza acestor surse implică însă un alt tip de demers, pe care resursele disponibile nu l-au permis.

Pentru analiza datelor culese am combinat metodele cantitative cu cele calitative, acordând prioritate celor din urmă. Motivul acestei priorități este simplu: sursele reținute în selecție sunt relativ puține, corespunzător criteriilor aplicate.

Etapa dificilă de monitorizare și culegere de date aparține integral echipei Platzforma.md, căreia i se cuvin toate laudele pentru munca depusă.

Analiza datelor. Privire de ansamblu

Judecând după numărul de surse reținute, rezultatul final este relativ modest: pentru perioada monitorizată, am păstrat în selecția făcută doar câteva zeci de surse, dintre care puțin peste jumătate sunt naționale. Spunem că este un rezultat modest, comparat cu ambițiile declarate ale organizatorilor, de a avea un eveniment cu impact major în rândul opiniei publice interne și internaționale. Dacă IOF este mai degrabă interesată de oportunitățile de socializare și lobby oferite de cadrul WCF, pentru dl Dodon, vizibilitatea și notorietatea au fost principalele obiective.

După cum vom arăta, majoritatea surselor sunt de nișă, în sensul că au un interes particular în ceea ce privește subiectul sau oamenii implicați în WCF. Rareori Congresul a reușit să ajungă pe agenda agențiilor de știri și a mass-media generaliste. Atunci când a făcut-o, a fost mai degrabă pretext pentru a discuta probleme mai ample de relații internaționale și geopolitică, decât subiect în sine (așa cum vom vedea în continuare).

Acest lucru ne arată că asocierea cu WCF nu a servit ambiției dlui Dodon de a-și proiecta imaginea de om de stat de nivel internațional, dar nici dorinței organizatorilor de a avea un impact major în configurarea opiniei publice din Republica Moldova.

Presa internațională.

Agenții de presă și publicații generaliste

Prima observație ce trebuie făcută este că organizarea WCF la Chișinău este un subiect care nu a ajuns pe fluxurile marilor agenții de știri internaționale. De la Reuters la AlJazeera, nu am identificat nicio știre despre WCF, nici în timpul desfășurării, nici ulterior acesteia. Este un indicator indirect, dar foarte puternic, că tematica Congresului nu este considerată de suficient interes pentru a fi inclusă în informările adresate publicului larg.

Surprinzător, nu regăsim WCF nici în fluxul agenției TASS. Este surprinzător pentru că întregul angrenaj servește foarte bine intereselor rusești (după cum vom vedea și mai jos), și ar fi fost de așteptat ca agenția de stat a Rusiei să îl promoveze. Mai mult, inițial se anunța și prezența Patriarhului Kirill al Rusiei, ceea ce ar fi crescut vizibilitatea cel puțin în spațiul rusesc. Nici măcar atunci când încă se credea că va veni Kirill, știrea nu a ajuns pe fluxul TASS. La o lună după desfășurarea Congresului, în contextul conflictului din interiorul ortodoxiei cu privire la autocefalia Bisericii Ucrainene, președintele Dodon s-a autopropus ca gazdă a unei întâlniri de mediere. Această știre a fost preluată de TASS. Deși

contextele erau asemănătoare, tematica era comună, știrea nu face nicio referire la WCF, organizat recent în Moldova. Empiric, putem spune că organizarea Congresului nu doar că nu a fost considerată de interes momentan, dar nici nu pare să fi lăsat urme în memorie, nici măcar acolo unde există un interes direct pentru promovare.

Pentru a contextualiza și mai bine, trebuie spus că în aceeași perioadă, președintele Dodon a ajuns totuși în atenția agențiilor de presă internaționale, dar nu prin acțiunile de om de stat, ci prin accidentul auto pe care l-a suferit. Spre exemplu, amintitele Reuters și TASS au scris pe această temă, relatând producerea accidentului, incluzând și informații despre posibilitatea unui atentat, știre aruncată pe piață de chiar serviciile de securitate moldovenești (și neconfirmată ulterior).

Rămânând în regiune, regăsim o singură știre în fluxul agenției române Agerpres. Aceasta este mai degrabă una neutră, care prezintă faptic declarațiile președintelui Dodon în deschiderea Congresului și se datorează de fapt preluării de către Agerpres a portalului local unimedia.md. Este mai degrabă o extensie a serviciului de monitorizare de presă oferit de Agerpres, dar faptul că informația a trecut și în fluxul de știri denotă că un redactor a considerat-o de interes.

Am adus în discuție situația marilor agenții de presă pentru că acestea sunt o sursă esențială de conținut pentru mass-media generaliste din întreaga lume. Așa cum știm, foarte puține canale media internaționale mențin o prezență permanentă într-o țară mică, așa cum este Moldova. Prin urmare, agențiile de știri rămân o sursă importantă de conținut verificat, ce poate fi preluat. Absența informației din fluxurile agențiilor de știri explică probabil în mare măsură absența referințelor din programele media generaliste din întreaga lume.

Referirile la WCF nu lipsesc însă cu totul. Le regăsim în câteva cazuri, însă în cu totul alt context decât cel urmărit de organiza-

tori. În câteva cazuri, Congresul organizat în capitala Moldovei este plasat în contextul unei serii de acțiuni sponsorizate sau inspirate de Rusia pentru a promova interesele rusești în regiune sau în lume. Această perspectivă de geopolitică și relații internaționale este cel mai des întâlnită în mass-media internaționale, care nu au un interes ideologic direct (deci nici conservatori, nici progresiști). Departe de a percepe Moldova și pe președintele ei, sau măcar WCF și organizatorii săi, ca pe actori de relevanță regională sau globală, analizele le acordă un rol de pioni sau rotițe într-un angrenaj mai amplu manevrat de alte interese, în principal rusești.

Spre exemplu, Haaretz menționează WCF ca instrument al „duginismului" într-un articol amplu despre trecutul, ideologia și legăturile cu extrema dreapta internațională a noului președinte brazilian, Bolsonaro. Articolul analizează numeroase acțiuni și perspective a ceea ce pare a fi o mișcare internațională de (extrema) dreapta, din Europa în America Latină, iar WCF este doar una dintre ele, nici măcar una deosebit de importantă.

O abordare similară găsim la portalul Stratfor (chiar dacă acesta are în sine un interes de nișă, axat pe securitate). Stratfor include de WCF într-o analiză mai largă despre armele Rusiei în războiul informațional. Arată că Rusia speculează temerile populațiilor din estul Europei (migrație, depopulare, liberalism), alimentând discursul anti-occidental. O parte dintre aceste teme, mai ales cele legate de situația familiei, de evoluțiile demografice, de valorile tradiționale și nu în ultimul rând homofobia, au fost acoperite de WCF. Portalul amintește de rolul WCF ca loc de întâlnire ale intereselor rusești cu cele ale comunităților evanghelice din Statele Unite, și potențial catalizator al unor interese de lobby.

O abordare similară găsim în Newsweek, ediția americană. Jurnaliștii americani privesc tot la legătura între cercurile conservatoare din țara lor și propaganda rusească. Articolul subliniază identitatea de valori între conservatorismul american și cel rusesc,

și se întreabă în ce măsură interesele rusești speculează dorința partenerilor americani de a „salva" valorile tradiționale. Analiza discută conținutul discuțiilor de la Congres în context internațional, fără a arăta vreo preocupare față de situația locală, a Moldovei sau a liderilor săi.

Rămânând în zona americană, Hill Reporter, un portal specializat în analiza dinamicii din congresul american, folosește WCF ca punct de start pentru a discuta aceleași relații obscure între conservatorii americani și interesele rusești. Analiza punctează faptul că WCF promovează modelul putinist de leadership și concluzionează că modelul de valori promovat de WCF poate fi chiar dăunător democrației.

În presa germană, TAZ adoptă o poziție mai degrabă neutră. Prezintă desfășurarea WCF cu informații despre conținut, poziția organizatorilor, dar și poziția criticilor. Articolul include totuși referiri la aceeași spinoasă problemă a intereselor geopolitice ale Rusiei. În schimb, The Moscow Times, un ziar de limbă engleză specializat în știri despre Rusia, discută despre relațiile tensionate din interiorul ortodoxiei și plasează WCF ca instrument de propagandă al Bisericii Ortodoxe Ruse. Notează asemănările între WCF și Breakfast Prayer ca instrumente de lobby pentru interesele rusești. Le Courrier des Balkans, un portal regional de limbă franceză, abordează WCF din aceeași perspectivă, a comunității de interese a grupurilor ultra-conservatoare din întreaga lume, neuitând să menționeze interesul direct al Rusiei.

Eurasianet, portal specializat în fostul spațiu sovietic, analizează rolul Rusiei în organizarea WCF, dar concluzionează că este puțin probabil ca WCF să devină un instrument de mare impact în viitorul apropriat.

Un alt portal regional Balkan Insight, de limbă engleză, a realizat un reportaj la Congres, prin ziariștii locali membri ai portalului (versiunea în limba română a apărut și în presa națională, fiind pre-

luată de Evenimentul Zilei Moldova). Reportajul prezintă pe scurt conținutul discuțiilor și, spre deosebire de celelalte abordări, prezintă rolul WCF în lupta electorală națională, explicând conflictul între orientarea pro-europeană și orientarea pro-Rusia, președintele Dodon fiind prezentat ca exponentul celei de-a doua direcții.

Mass-media din România

Reacția presei românești este în particular interesantă pentru că este urmărită în Moldova, pentru că există o afinitate culturală între cele două țări, și pentru că în aceeași perioadă s-a desfășurat în România un Referendum pentru redefinirea constituțională a familiei.

În România, dacă Agerpres a scris mai degrabă neutru, cum am arătat mai sus, alte publicații ce au menționat WCF au făcut-o în principal negativ, prin asociere cu organizarea Referendumului pentru redefinirea familiei și/sau propaganda rusească. Spre exemplu, Adevărul a publicat o analiză mai amplă în care prezintă WCF, legăturile cu Referendumul, interesele și influența rusească, opacitatea surselor de finanțare, dar și acuzațiile de extremism și discriminare la adresa organizatorilor. Platforma ziare.com asociază direct ambele evenimente, dar și politicienii din spatele lor, cu propaganda Kremlinului. Epoch Times România abordează subiectul din perspectiva unui activist civic, care acuză corupția, legăturile cu Rusia și agenda intolerantă a organizatorilor. Portalul ziare.com discută tot despre influența Rusiei în cele două țări. Pagina de jurnalism de investigație investigative-report.ro dedică o serie de articole rolului președintelui Dodon de agent al influenței rusești în regiune. RFI România reține declarațiile anti-LGBT ale președintelui Dodon, notează critica organizațiilor de drepturile omului, și nu uită legăturile cu oligarhia rusă, potențiali sponsori ai evenimentului.

În general, nu găsim o opinie favorabilă WCF și președintelui Dodon în presa românească, cu excepția comunicărilor directe ale Coaliției pentru Familie. Foarte probabil se întâmplă datorită imagi-

nii foarte proaste a Rusiei în România. O poziție aparte are portalul conservator românesc În linie dreaptă. Acesta critică deopotrivă poziția lui Dodon - pe care îl vede ca instrument al propagandei ruse - și poziția societății civile progresiste - pe care o consideră împotriva valorilor tradiționale proprii societății moldovenești. Această poziționare diferită de a altor grupuri conservatoare internaționale este determinată de perspectiva unor grupuri conservatoare românești, care văd deopotrivă Rusia și Occidentul ca inamici, prima geopolitic, al doilea cultural.

Casa Jurnalistului este probabil singura publicație care a și trimis un reprezentant la fața locului, rezultând un reportaj cu numeroase instantanee interesante, dar a cărui notă dominantă rămâne convergența între ultra-conservatorii ruși și americani, și amenințarea pe care propagandă rusească o ridică la adresa stabilității în regiune.

Mass-media internațională de nișă

Perspectiva publicațiilor generaliste este, credem, destul de clară. Pe de o parte, interes scăzut pentru instituție și temă. Pe de altă parte, atunci când știrile despre WCF apar, sunt de fapt parte a unor analize mai largi pe teme de geopolitică și relații internaționale, centrate pe urmărirea acțiunilor și intereselor Rusiei în regiune și în lume.

Așa cum ne așteptam, WCF a fost preluat în măsură mult mai mare de către publicațiile de nișă care au un interes propriu în instituție și eveniment. Pe acestea putem să le grupăm în trei categorii:

– Platformele conservatoare, care achiesează la valorile tradiționale promovate de WCF.

– Platformele progresiste, care, dimpotrivă, văd un pericol pentru democrație și libertate în promovarea modelului valoric și de leadership al WCF și IOF.

– Presa apropiată conducerii de la Moscova, care, previzibil, promovează WCF din toate motivele deja menționate în presa internațională, citată mai sus.

Fiecare dintre acestea a privit organizarea Congresului din propria perspectivă. Trebuie reținut că nici măcar în cazul acestora, numărul de articole nu este ridicat.

Surse conservatoare

Mesajele transmise de media conservatoare înainte și după WCF pot fi reduse la două: va fi un eveniment major cu impact internațional (înainte), respectiv a fost un mare succes (după). Problema majoră, din perspectiva obiectivelor inițiale ale organizatorilor, este că atunci când căutăm sursele originale care au generat articolele, ajungem la o foarte săracă selecție de auto-promovare a organizatorilor și mass-media finanțate de Rusia.

Brian Brown, președintele IOF, prin pagina organizațieI, sau Lyle Shelton, vicepreședintele IOF, prin pagina personală, transmit aceste mesaje. Alături de ei, găsim alte organizații care au avut reprezentanți la eveniment, cum ar fi Family Research Council sau Vatican News (Vaticanul a fost reprezentat la nivel de secretar de stat). În toate aceste cazuri, vorbim mai degrabă de promovarea propriei participări la eveniment, în care găsim cele două mesaje menționate, dar și o trimitere imediată la următoarea ediție a WCF, ce va avea loc în martie 2019, la Verona, Italia. În fapt, pare că atât IOF cât și WCF au decis să se concentreze foarte repede pe următoarea ediție. Timpul scurt și importanța gazdei, ministrul Salvini, în context internațional, par să fie principalele motive pentru această decizie. Cert este că ediția Chișinău 2018 a WCF a trecut repede în uitare, chiar și în comunicarea principalilor săi organizatori internaționali.

În 2018, WCF a fost eclipsat și de organizarea World Meeting of Families. Acesta din urmă este un eveniment ecumenic al Bisericii Catolice, inițiat de Papa Ioan-Paul al II-lea în 1994. Se desfășoară o dată la trei ani, sub patronajul și cu participarea Papei. În 2018, a avut loc la sfârșitul lunii august la Dublin, Irlanda, în prezența

Papei Francisc. În mass-media internaționale, WMF a eclipsat total WCF. Nu știm în ce măsura coincidența de nume este doar atât, o simplă coincidență: rămâne o întrebare pentru o cercetare viitoare.

Surse progresiste

Neașteptat, acoperirea pe care mass-media progresiste este mai mare decât cea din zona conservatoare a spectrului ideologic. Nu este surprinzător că cele mai multe dintre aceste surse sunt localizate în Statele Unite. Uneori pare că o luptă ideologică specifică politicii americane este exportată în lume, prin acțiunea IOF/NOM, și reacțiunea celor ce văd un pericol în fundamentalismul creștin.

Media Matters for America, un portal care monitorizează dezinformarea în presa americană, pune în centrul relatării figura lui Brian Brown, președintele IOF/NOM. Portalul amintește de acțiunile sale în SUA și remarcă, în acest context, că NOM a pierdut influență acasă în ultimii ani și încearcă să compenseze în acțiunile internaționale. Centrul de greutate al articolului rămâne relația IOF cu Rusia, și articolul amintește studii anterioare care demonstrează legăturile lui Brian Brown cu cercurile anti-LGBT din Rusia. De altfel, Media Matters va reveni ulterior Congresului cu analiza unui interviu cu Brian Brown, prin care întărește observațiile anterioare.

Mai multe think-tank-uri și organizații de drepturi acordă spațiu WCF, subliniind mai ales amenințările acestuia. Right Wing Watch, după ce consemnează existența evenimentului, cu accent pe mesajul său împotriva drepturilor fundamentale, revine cu o analiză în care poziționează WCF în cadrul unei relații complexe între liderii religioși americani și liderul maghiar Viktor Orban (organizatorul precedentei ediții); este interesant că președintelui Dodon i se alocă un rol mult mai puțin însemnat, comparat spre exemplu cu dl. Orban. La rândul său, openDemocracy.org descrie conținutul WCF și posibile implicații în relațiile internaționale, cu accent pe influența rusească.

Think Progress discută lărgirea focusului WCF de la anti-LGBT către țintirea „ideologiei de gen", cu repercusiuni în diferite domenii sociale. Dar, într-un al doilea articol, observă absența unor figuri americane notabile la Congres, interpretată ca un semnal al pierderii influenței de către IOF/NOM. The Jameston Foundation, într-o analiză despre situația politică din Moldova, introduce WCF ca unul din elementele prin care influența rusească în țară crește.

South Poverty Law Center (SPLC) oferă una dintre cele mai detaliate analize a participanților la Congress, arătând legăturile lor cu grupuri de extremă dreapta din întreaga Europă. SPLC accentuează tematica anti-LGBTI și nu ezită să indice tendințele fasciste și discursul de ură ce predomină în activitatea acestor organizații. De altfel, SPLC monitorizează constat discursul de ură în SUA, iar NOM este una din organizațiile enumerate ca propagând ura. Tot SPLC face legătura între Referendumul din România, pentru familia tradițională, și WCF. Este interesant că în analizeze SPLC, Moldova rămâne doar gazda întregului eveniment, fără o secțiune dedicată eventualelor organizații similare locale.

În spațiul european, Transitions Online preia din Ziarul de Gardă o analiză mai veche, în fapt o investigație jurnalistică privind sursele de finanțare ale WCF, și în particular ale ediției 2018, și alte controverse legate de organizarea Congresului în Moldova. Radio Europa Liberă introduce Congresul printr-un interviu cu Romanița Iordache, expertă în domeniu Drepturilor Omului, despre agenda conservatoare a WCF.

Mai multe surse, printre care Business Review, Human Rights Campaign și Right Wing Watch fac această conexiune, observând rolul jucat de IOF/NOM în ambele evenimente: în România prin susținerea logistică și financiară a Coaliției pentru Familie (platforma de organizații care a inițiat Referendumul), în Moldova prin organizarea WCF.

Surse rusești

Am arătat deja că Congresul nu și-a găsit locul în fluxul agenției TASS. Nu l-am regăsit nici între știrile televiziunii Rusia Today. Principalul vehicul media al Rusiei pentru acoperirea WCF 2018 a fost Sputnik, prin secțiunea pentru Moldova. Acest lucru pare a arăta că pentru Rusia a fost mai puțin important să promoveze public evenimentul la nivel internațional.

Efortul Sputnik de a acoperi evenimentul este interesant pentru analiza noastră pentru că, alături de prezentarea generală a lucrărilor Congresului, a încercat să îmbrace WCF ca o soluție la probleme curente ale Republicii Moldova. Prin postul de radio, a realizat interviuri cu diverși specialiști, care să discute probleme ale familiei contemporane, inducând ideea că WCF răspunde acestora. Într-o analiză despre perspectiva demografică a Republicii Moldova, introduce aparent fără legătură WCF, sugerând că ar fi adresat această problemă (demografică) și afirmând că ar fi fost un succes. Problema depopulării a fost reluată și în alte materiale, spre exemplu un articol bazat pe interviul cu un participat georgian la Congres, prezentat ca expert în demografie. Un alt articol prezintă homeschooling (educația în familie) ca o alternativă mai bună la sistemul public de educație, accentuând dreptul părinților de a decide asupra educației, inclusiv asupra educației religioase. În acest context, introduce WCF sub forma unui interviu cu unul din participanți, care susține homeschooling.

Aceste efort bine organizat pare direcționat către a schimba agenda publică în Moldova pentru a include temele WCF, și astfel pentru a promova agenda conservatoare. Indirect, ar servi și purtătorilor de mesaje, în principal președintelui Dodon. Doar că astfel de articole nu se regăsesc și în alte publicații. Tematica propusă nu pare a reuși să iasă din cadrul Sputnik.

Mass-media națională

Discutând despre poziția Sputnik, facem în fapt trecerea către presa națională, pentru Sputnik Moldova se adresează unei audiențe naționale. Dacă abordarea Sputnik nu a prins în mass-media moldovenească, atunci care a fost abordarea acesteia?

Suntem conștienți de dificultatea cu care putem identifica diversele interese care controlează mass-media în Moldova. Faptul că un subiect sau altul este preluat nu denotă neapărat un interes public, ci poate să fie rezultatul unui interes al patronatului. Este în defavoarea președintelui Dodon că se află în opoziție atât cu mass-media independentă și grupurile civice, cât și cu mass-media controlată de actuala majoritate politică. Nu avem intenția unei analize de interese, dar e util să reținem și această perspectivă.

Canalele care au reflectat pozitiv WCF au fost nu doar mai puține numeric, dar și mult mai lipsite de creativitate. Articolele și știrile au fost seci, preluând pur și simplu comunicate oficiale sau amintita pagină de Facebook a președintelui. Spre exemplu, Accent-TV se mulțumește să preia anunțul președintelui Dodon despre WCF sau să folosească imaginea patriarhului Kiril pentru a promova WCF (înainte ca participarea acestuia să fie anulată). TV8 propune o abordare aparent mai echilibrată, din care nu lipsește și menționarea criticilor, dar care pe ansamblu preia mesajul organizatorilor, fără alte nuanțe. Moldpres, agenția publică de știri, se mulțumește cu o notă seacă în care preia anunțul că se desfășoară Congresul. Similar procedează și alte surse care rămân neutre sau pozitive la adresa organizatorilor, spre exemplu NTV Moldova, Radio Chișinău, Unimedia, Curentul, sau Telegraph. Atât A-TV, cât și NTV au inclus știri despre Congres în programul obișnuit, dar, din nou, mulțumindu-se să preia opiniile organizatorilor.

Reflectarea critică a organizării WCF în Moldova a fost mai numeroasă și a acoperit mai multe perspective. Ziarul de Gardă, unul dintre cei mai incisivi critici, a discutat într-o serie de articole cos-

turile organizării Congresului, legăturile cu oligarhia apropiată lui Putin, precum și criticile organizațiilor pentru drepturile omului cu privire la declarațiile dlui. Dddon la adresa minorităților sexuale.

Opinii critice a avut și Ziarul Național, care a urmărit cine sunt participanții și ce legături au cu interesele rusești, dar și sursele de finanțare, concluzionând că evenimentul este mai degrabă unul politic, care nu are de-a face cu îmbunătățirea vieții familiilor din România. O concluzie similară rezultă și din relatarea Jurnalului de Chișinău, care a dat prioritate opiniilor societății civile critice la adresa WCF. Și tot similar a procedat ProTV Moldova, care a abordat Congresul prin prisma organizațiilor non-guvernamentale de drepturile omului. Și Cotidianul atrage atenția asupra opacității surselor de finanțare, dar și asupra absenței Patriarhului Kirill al Rusiei, deși acesta fusese anunțat inițial de organizatori pe agenda evenimentului.

Portalul moldova.org a realizat un reportaj în care pune în oglindă afirmații sau promisiuni de la WCF cu realitatea din Moldova, subliniind astfel slăbiciunea argumentelor organizatorilor. O analiză amplă, din aceeași perspectivă promisiuni vs realitate, este realizată și de portalul sic.md, care ajunge la concluzia că organizarea Congresului este doar un gest electoral, dorința de a distrage atenția de la problemele reale ale societății pentru a câștiga voturi. Timpul merge chiar mai departe, cu un articol de opinie, care acuză pe președintele Dodon și ceilalți organizatori că prezintă informații false și că, în general, WCF este doar propagandă electorală cu influențe rusești.

Nu în ultimul rând, Platzforma.md a realizat un dosar de presă al Congresului, prezentând printr-o serie de articole informații de bază despre organizatori și agenda acestora.

Concluzii și lecții învățate

Am plecat de la monitorizarea mass-media pe tema Congresului Mondial al Familiilor, ediția 2018, ce s-a desfășurat la Chișinău. Am vrut să vedem în ce fel organizarea Congresului a fost reflectată de media tradițională, deci în ce măsură jurnaliști și editori au considerat subiectul suficient de interesant pentru a fi preluat. Din analiză se desprind câteva concluzii importante:

- Deși se află la a 12-a ediție, WCF nu este perceput ca un eveniment internațional de mare interes. Nu se regăsește pe fluxurile agențiilor de știri, iar publicațiile generaliste se referă la el doar în contextul acțiunilor informaționale ale Rusiei, privindu-l ca pe un instrument al acestora. Simpla suprapunere cu evenimentul cu nume similar la Bisericii Catolice, World Meeting of Families, a eclipsat substanțial WCF inclusiv în mediile conservatoare.
- Eticheta de „instrument al lui Putin" este puternic lipită pe WCF, și prin extensie pe IOF/NOM. Pentru un politician ca Igor Dodon, organizarea WCF nu poate fi decât încă o confirmare a orientării sale filoruse.
- În același timp, reprezintă o puternică limitare a ambițiilor de afirmare ca lider sau măcar actor internațional. În toate reflectările internaționale, dl Dodon nu a putut să depășească nivelul de „încă un pion al lui Putin".
- Nici măcar în zona ultra-conservatoare dl Dodon nu poate spune că a cunoscut un succes important. Practic, domnia sa și Moldova au fost uitați de îndată ce s-a încheiat Congresul, întreaga caravană pregătindu-se febril pentru reuniunea din 2019, de la Verona.
- Pentru Republica Moldova, organizarea WCF nu poate aduce creșterea prestigiului internațional. Dimpotrivă, pentru jurnalismul independent, de calitate, și organizațiile preocupate de drepturile omului, asocierea cu grupurile conservatoare,

numite adesea și fasciste, din jurul WCF este mai degrabă un semnal de alarmă, ce poate conduce la o imagine internațională mai proastă, cu efecte în atitudinea donatorilor internaționali de care țara este dependentă.

- În plan intern, tematica familiei nu a reușit să excedeze importanța acordată perspectivei geopolitice și de relații internaționale. Eforturile de a îmbrăca Congresul în preocuparea pentru demografie și valorile familiei nu au funcționat cu adevărat nici în mediile favorabile dlui Dodon. Organele de presă critice la adresa președintelui au avut mai degrabă un teren fertil pentru a demonstra limitările politicii acestuia.
- Nu trebuie însă subestimat rolul WCF în a strânge legăturile între ultra-conservatori din SUA și din restul lumii. Este foarte probabil că impactul public este un obiectiv secundar pentru IOF/NOM, în comparație cu oportunitatea de socializare și lobby.
- Este puțin probabil ca un eveniment ca WCF să schimbe semnificativ opinia publică într-o țară ca Moldova. Pe de altă parte, nu trebuie uitat că societatea moldovenească este una conservatoare și intolerantă, deci indiferența nu trebuie tratată neapărat ca semn de respingere. Este mai degrabă o inadecvare a temei la preocupările vieții de zi cu zi a cetățenilor.

PARTEA II
RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN VECINĂTATEA EI

Religia ca factor de mobilizare politică în Republica Moldova

Cristian Doroftei

În Republica Moldova, legătura dintre religie și politică este una, relativ sau chiar aparent, foarte strânsă. Această minunată cârdășenie este consfințită chiar în actul de Independență în care *„În calitatea sa de **STAT SUVERAN** şi **INDEPENDENT, REPUBLICA MOLDOVA**"* solicită, adresează, declară, cere, hotărăște și garantează câteva chestii de o valoare mai mult sau mai puțin simbolică… toate aceste acțiuni sunt acompaniate de-un *„așa să ne ajute Dumnezeu!"*. Dacă a auzit Dumnezeu sau nu rugăciunea deputaților din primul parlament este incert. Cu toate acestea, putem spune cu siguranță că dinamica utilizării ființei divine a fost, pe parcursul a 27 de ani, una destul de nestatornică. Am putea spune, într-o oarecare măsură, că Religia a intervenit, în mare parte, atunci când au apărut fisuri în discursul politic. Un semnificant gol, în sensul lui Laclau al cuvântului, care și-a schimbat sensul în funcție de context și intenție.

Este oare Religiozitatea un factor cu pondere de a mobiliza cetățenii să voteze un anumit partid? Se datorează acest lucru în mare parte Religiozității ca fenomen izolat? Cum de Religiozitatea mai are loc în politică și cine are de câștigat în urma acestei simbioze?

Wild 90s. Biserica și Religiozitatea în discursul oficial al partidelor. Programele Electorale

Anii 1990-1994 sunt o perioadă destul de interesantă pentru parcursul postcomunist al Republicii Moldova. Începuse așa-zisa tranziție de la economia planificată la cea de piață, iar la pachet cu ea demontarea statului social, slăbirea sindicatelor și scăderea protecției drepturilor muncii. Tot în această perioadă au loc mobilizările etnolingvistice concentrate în jurul apariției Mișcărilor Pen-

tru Susținerea Restructurării, ulterior Frontul Popular, Interfront „Unitate-Edinstvo" şi Gagauz Halkî. În 1992 izbucnește Conflictul militar din Transnistria cu Federația Rusă pe durata primilor ani de independență, ceea ce a făcut ca procesul de modernizare a statului să fie amânat cu încă vreo 2-3 ani.

La rândul său, conflictul „etnolingvistic" se resfrânge și asupra activității bisericești, astfel are loc așa-zisă **„schismă bisericească"**. În 1992, ca urmare a căderii URSS și obținerii independenței de către Republica Moldova, Biserica Ortodoxă din Moldova își obține autonomia. Cu toate acestea, rămâne sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei. La cârma acestei instituții a fost ales nimeni altul decât episcopul Chișinăului și Moldovei, Vladimir Cantarean, care până în prezent ocupă acest post. De partea cealaltă, tot în 1992, la data de 14 septembrie, a avut loc Adunarea Eparhială de Constituire a Mitropoliei Basarabiei. Cu acest prilej, PS Petru(Păduraru) a fost ales locțiitor de mitropolit al Basarabiei, cu sediul la Chișinău şi mai apoi, din octombrie 1995, mitropolit al Basarabiei. Prima, BOM - promoscovită. A doua, MB - proromânească. O dihotomie care s-a menținut o perioadă destul de îndelungată, chiar și la nivel politic. E de menționat că MB este admisă în legalitate abia la 30 iulie 2002, după un proces îndelungat câştigat la CEDO împotriva Guvernului Republicii Moldova.

În ceea ce privește utilizarea „religiozității" drept un mijloc de obținere a voturilor, acest lucru nu era încă la fel de bine accentuat în perioada anilor '90. Mai bine spus, nu era miza principală a partidelor ce își înaintau candidatura în cursele electorale. De exemplu:

În **1994**, Alianța Frontului Popular Creştin Democrat, în frunte cu personalități ca Iurie Roșca, Sergiu Mocanu, Vlad Cubreacov, Valentin Dolganiuc, Petru Bogatu, Petru Grozavu sau Iurie Colesnic au reușit să obțină votul a **133,606 alegători** și să acceadă în legislativ cu **9 mandate**. În programul lor era menționat: *„CREŞTINISMUL reprezintă suprema valoare spirituală a istoriei*

omeneşti, iar ORTODOXIA – principalul îndreptar al existenței noastre naționale. Creştinismul, în formula democrației, creştine, este valorificat social mai ales în latura sa morală. Latura mistică şi dogmatică rămîne pe seama Bisericii. Omul modelat moral de învățătura creştină îşi trăieşte destinul istoric prin stat şi destinul veşnic prin Biserică, dăruindu-se socialmente semenilor şi duhovniceşte lui Dumnezeu." Totodată, AFPCD milita pentru „unitatea de neam", aderarea la NATO și **restabilirea în drepturi a Mitropoliei Basarabiei**.

În **1998**, două partide ajung în legislativ prin mesaje procreştine: **Partidul Forțelor Democratice** și **Convenția Democrată din Moldova**.

La vremea aceea, din rândurile **PFD** făceau parte Nicolae Dabija, Vitalia Pavlicenco, Valeriu Ghiletchi ș.a.m.d. Aceștia obținuseră votul a **143,428 de alegători și 11 mandate**. Mesajul PFD, asemănător cu cel al AFPCD din 1995, combina retorica obscur-pompoasă de omagiu a credinței cu sintagme economico-politice în vogă în acea perioadă. PFD milita pentru *„constituirea unei societăți civilizate, avînd la bază valori consacrate în decurs de secole: credința în Dumnezeu, trăinicia familiei, proprietatea privată a cetățenilor, garantată şi protejată de stat"*. Aceștia blamau *„nomenclaturiștii comuniști"* aflați *„în ultimele decenii"* în structurile statului pentru *„declinul economic, social şi moral al societății"*. Ca soluții de depășire a acestui impas, PFD propunea *„consolidarea spațiului spiritual şi cultural comun"* cu România, *„integrarea vest-europeană şi euroatlantică a Republicii Moldova"*, dar și *„cooperarea cu Fondul Monetar Internațional, cu Banca Mondială şi cu Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, în scopul direcționării investițiilor străine spre relansarea economiei naționale"*. Pe plan intern PFD-ul își propunea să refacă lăcașele de cult *„ce au avut de suferit în urma regimului comunist de ocupație"*, iar religia să devină obiect de studiu în școli.

Tot în **1998**, izbutea să acumuleze **26 de mandate** Blocul electoral **"Convenția Democrată din Moldova" (BeCDM)**, în frunte cu Snegur, Roșca, Andronic, Cubreacov, dar și artiști ca Tudor

Tătaru și Ion Suruceanu. Acesta a întrunit **315, 206 voturi valabil exprimate.** Crezul lor politic, după spusele lor, includea trei temeiuri doctrinare „fundamentale" scrise cu majuscule: ***„CREDINȚA, DREPTATEA, MODERNITATEA"***. Acest discurs bombastic continua în următorul fel: *„Punerea în valoare a acestor temeiuri este egală cu dezrădăcinarea corupției, cu scoaterea populației din sărăcie, cu combaterea eficientă a banditismului şi crimei organizate, cu asigurarea supremației legii în stat prin readucerea sub incidența legii a celor care s-au situat mai presus de ea, cu anularea tuturor privilegiilor cu care s-au investit guvernanții în ultimii ani, cu reducerea aparatului birocratic, cu deblocarea reformelor, cu respectarea şi protejarea proprietății private, cu reducerea poverilor fiscale, cu susținerea producătorilor şi extinderea sectorului privat, cu sprijinirea păturilor socialmente vulnerabile fi asigurarea unui minim de asistență medicală gratuită,* ***cu educarea copiilor în spirit creştin****, cu restabilirea unității teritoriale a statului, cu deschiderea către Europa şi promovarea unei politici interne şi externe, bazate pe interesul național. Realizarea acestor deziderate va pune capăt dezmățului guvernărilor de stînga care au ruinat țara şi au adus populația la sărăcie şi disperare."*

Observăm că până la perioada de guvernare a PCRM, „Religiozitatea" a fost susținută și invocată, în mare parte, doar de partide cu o influență minusculă/condiționată în politica moldovenească. Partide care nu dețineau majoritatea în legislativ și, deci, care nu se aflau la guvernare. În mare parte, partide de opoziție, poate doar cu excepția perioadei 98-01. Inițial, doar partidele de dreapta foloseau retorica creștină. În acest caz, religiozitatea era, mai degrabă, material de umplutură, decât o miză reală la alegeri. Nucleul acestor formațiuni era, per general, lupta împotriva ***„dezmățului guvernărilor de stânga"***. Religiozitatea nu era instrumentalizată eficient ca un mijloc de a coagula un anumit electorat, ci doar ca **o mică piesă din tot puzzle-ul identitar al segmentului de dreapta, care continua să se poziționeze ca victima ce trebuie să poarte crucea moștenirii sovietice.**

Relația PCRM-Mitropolia Moldovei

În perioada hegemonică a PCRM (2001-2009), singurul partid important care mai menționa Religia în discursul oficial era PPCD-ul, însă, și aici doar cu o mică mențiune: ***„Introducerea religiei ca obiect de studiu în școală, constituirea unei conduite sociale pe liantul firesc Familie-Școala-Biserica".*** [O cauză a acestei diminuări a prezenței credinței/bisericii ar fi orientarea accentului dezbaterilor identitare pe teme legate de vector politic(pro/anti-UE), dar și consolidarea relației dintre PCRM și Mitropolia Moldovei. În ceea ce privește soarta PPCD-ului, în 2009 era pentru prima oară când acesta nu obținuse numărul necesar de voturi pentru a obține mandate în legislativ. Electoratul acestuia migrase spre un nou partid cu un program, cât de cât, laic și cu o agendă pro-UE. PL-ul, în frunte cu Dorin Chirtoacă și Mihai Ghimpu.

Deși, oficial, în programele sale electorale, PCRM niciodată nu a pomenit Biserica, relația cu această, în cazul dat, BOM, a fost una extrem de strânsă. Vladimir Voronin, în timpul mandatului său de președinte, a înfăptuit numeroase „binefaceri" pentru BOM, printre care: împodobirea Catedralei Mitropolitane sau reconstrucția Mănăstirii Curchi, Mănăstirii Căpriana şi ale multor altor comunități religioase din întreg cuprinsul țării. Până în 2009, Mitropolia şi Guvernarea comunistă au avut o relație armonioasă. O dovadă ar fi sponzorizarea, an de an, a aducerii Focului Haric în Republica Moldova de către liderul PCRM, Vladimir Voronin. Practică, ulterior, preluată și de Vlad Filat, dar și de actualul președinte, Igor Dodon.

E de menționat că Vladimir Voronin este și **deținătorul unor distincții cu tentă religioasă**:

Ordinul „Sfîntul întocmai cu Apostolii Marele Cneaz Vladimir",

Ordinul „Sfîntul Dreptcredincios Cneazul Dimitrii Donskoi" de gradul I (2005, Biserica Ortodoxă Rusă),

Ordinul „Cneazul Iaroslav Mudrîi" de gradul I (2005, Ucraina),

Ordinul „Binecuviinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfînt" de gradul I (2005, Mitropolia Moldovei),

Ordinul „Sfîntul Mormînt" (2009, Biserica Ortodoxă a Ierusalimului), precum şi al unor distincţii supreme ale Bulgariei, Croaţiei şi Greciei.

Titular al premiului „Pentru activitate remarcabilă de consolidare a unităţii popoarelor ortodoxe" (2008, Fondul Internaţional al Unităţii Popoarelor Ortodoxe).

Cetăţean de onoare al oraşului Milees (2005, Republica Elenă).

La rândul său, **Vladimir Cantarean, Mitropolitul**, a fost decorat în perioada lui Voronin cu următoarele:

2002 – Medalia „Pentru Merite", M.A.I., carabineri;

2003 – Medalia „Crucea pentru Merite", Ministerul Afacerilor Interne.

Deși în perioada mandatului său, Voronin și-a exprimat de nenumărate ori spirjinul față de BOM, PCRM-ul a apelat la Biserică în scopuri electorale, abia prin 2007. Deranjat de rezultatelor alegerilor locale din 2007, de faptul că ponderea comuniștilor s-a redus de la 46% în 2005, la 35% în 2007, acesta decide să apeleze la ajutorul Mitropoliei Moldovei. În cadrul unei întruniri ce a avut la Mănăstirea de la Condrița, la care a participat și Cantarean, Vladimir Voronin ar fi îndemnat preoții să susțină PCRM-ul la alegerile ce urmă să aibă loc în 2009. Anume de la acea întâlnire se trage celebrul citat al său „primul comunist din istorie a fost Iisus Hristos". Tot el le-a amintit de faptul că anume PCRM a fost partidul care a schimbat situația bisericii în mai bine.

În februarie 2009, Republica Moldova preluase președinția în organele de bază ale CSI. Tot în februarie președintele Voronin participa la ceremonia de întronare a noului Patriarh al Moscovei, Kirill. În perioada ceea PCRM era cel mai puternic partid din Republica Moldova. Principalii oponenți ai PCRM erau AMN, PLDM și PL, partide auto-declarate și percepute pe larg ca „pro-europene". Toate acestea se întâmplau în contextul în care se celebrau 650 de ani de la „constituirea statului moldav". Pe lângă toate enumerate mai sus, unul din sloganele PCRM la acele alegeri era „Moldova europeană - o construim împreună!". Pentru ce tot acest vinigret

politic și de ce ar fi avut nevoie PCRM de un asemenea angajament pe toate fronturile? Simplu, pentru că își permitea.

În timpul celor 8 ani aflați la guvernare, PCRM-ul reușise să ia sub control cam toate instituțiile de stat posibile, mai puțin primăria capitalei. Existau câteva pericole ce atentau la hegemonia acestora: 1) un sprijin tot mai mic atât din est, cât și din vest, 2) ascensiunea partidelor pro-europene. Pentru a menține un număr mare de mandate și a guverna de unul singur, PCRM era în situația în care trebuia să se adreseze la mai multe segmente sociale concomitent. Sprijinul Rusiei era asigurat prin lipsa altor forțe politice pro-ruse de alternativă. Suplimentarea programului electoral cu subiectul integrării europene, însă, avea ca scop anume minimizarea impactului politic/electoral al retoricii pro-europene folosite de forțele politice de opoziție. Cu alte cuvinte, PCRM voia să se mențină la putere.

Tot în 2009, în perioada electorală dinainte de alegerile anticipate, care au scos PCRM de la guvernare după 8 ani, în unul din spoturile PCRM apăreau imagini cu Biserici succedate de imagini de la protestele din aprilie. Ceea ce crea un efect „Kulișov" tare nostim. Cu alte cuvinte, beneficiul PCRM de pe urma colaborării cu BOM era în primul rând umanizarea lui Voronin și reabilitarea imaginii de „comunist" în fața creștinilor - PR. Beneficiile BOM erau de ordinul caselor luxoase, protecționism în afaceri și sprijinul în lupta cu Mitropolia Basarabiei.

Cazul Pasat. Biserica/Credința ca semnificant gol

În 2010 apăruse sau, mai bine spus, reapăruse într-o ipostază nouă, fostul șef SIS, Valeriu Pasat. Acesta fusese reținut în 2005 de Procuratura Generală a Moldovei, fiind bănuit de organizarea unei serii de delapidări a patrimoniului public și militar. Acesta era acuzat că a prejudiciat în 1997 bugetul de stat cu cca 53 milioane USD, prin comercializarea ilicită a 21 de avioane de top MiG-29. În 2006 acesta fusese condamnat, inițial, la 10 ani de închisoare, ulterior pedeapsa fiindu-i redusă la 5 ani. Cu toate acestea, acesta

depune în același an o cerere de amnistiere, iar în 2007 este eliberat. În iulie 2009, Curtea de Apel l-a achitat pe deplin.

Ce presupunea această reapariție? Valeriu Pasat s-a reîntors cu ambiția de a-și relansa cariera politică. Cum? Cu sprijinul oficial al BOM și personal al lui Vladimir Cantarean (Mitropolitul).

Mulți sociologi, printre care și colegul meu, Vitalie Sprînceană, cred că scorul electoral de mai puțin de **1% (15,494 de voturi valabil exprimate)** este o dovadă că sondajele de opinie, care ne sugerează că Biserica s-ar menține în topul în care oamenii au cea mai mare încredere, nu neapărat demonstrează că aceasta este capabilă să mobiliezeze oamenii să aleagă un anumit candidat:

„Importanța morală, simbolică, tradițională din punct de vedere a valorilor bisericii nu se produce în mod automat în influență politică. De aceea cred că uneori relevanța implicării bisericii în politică este exagerată. Motivațiile care îi trimit pe oameni la urne şi îi fac să aibă o preferință sau alta sunt mult mai complexe."

La întrebarea **„de ce atunci biserica se menține în topul instituțiilor în care oamenii au încredere?"**, acesta spune următoarele:

„Ceea ce măsoară sondajele nu e atât performanța instituțională a bisericii, ci mai degrabă Dumnezeu, credință şi celelalte. Nu ştiu în ce măsură creșterea sau descreșterea încrederii în biserică sunt indicatori pentru tranformările religiozității moldovenilor. Bunăoară cred că o bună parte din încrederea pe care o are biserica se datorează lipsei de încredere pe care oamenii o au în politicieni şi atunci când instituțiile lumeşti performează slab, oamenii îşi aruncă speranța în celelalte instituții, în Dumnzeu. Şi aici biserica e numele acestei sfere spirituale, mai curând, decât o instituție aparte care gestionează ceva şi care e apreciată după performanțe."

Care ar fi acele motivații complexe despre care vorbește Vitalie Sprînceană? Cred că îmi voi permite să speculez pornind de la aspectul populist al Credinței. După Laclau, limbajul este organizat în jurul a doi poli, cel paradigmatic(pe care Saussure l-a identificat drept asociativ) și cel sintagmatic. Acest lucru ar înseamnă că tendințele asociative subminează sistematic însăși posibilitatea

unui sens pur denotativ al limbajului. Ce presupune asta? Vom face referință, pe lângă Cazul lui Pasat, la alte două fenomene din politica moldovenească: Ascensiunea și Declinul Unionismului și Alegerea lui Șor în calitate de primar de Orhei.

Evident, scopurile fiecărui candidat la alegeri depind mult de un singur aspect: **Câștigarea alegerilor**. Victoria la electorale este **cheia spre accesul la putere**. Puterea este scopul, în sine, a fiecărui actor politic antrenat în curse electorale. Totuși, ce îl face pe un candidat diferit de celălalt, în contextul în care scopul suprem, de obținere a puterii, este același? Modul de a se prezenta! Mai exact, de a se prezenta ca un moment de ruptură în Sensul Comun valabil în peisajul politic actual.

Cazul Șor

Ilan Șor a câștigat alegerile în Orhei în mai 2015, adică la nici 3 luni de la descoperirea furtului miliardului în care acesta este bănuit că a fost implicat destul de activ.

Ilan Șor nu era o persoană necunoscută pentru orheieni. Acesta, de exemplu, fondase clubul Milsami care, apropo, în sezonul 2014-2015 obținuse titlu de campioană a Diviziei Naționale Moldovenești.

Declarația cu care acesta s-a adresat înainte de alegeri suna în felul următor:

„Celor, care strigă că Șor se pregătește să fugă din țară, le declar: "Nici să nu sperați!"

Eu nu am nicio intenție să părăsesc Moldova și să încalc legea, așa cum visează cei care îmi vor răul. Eu rămân și voi înălța un oraș!

[...]

De ce Orhei? Pentru că acesta este orașul meu. Din multe considerente.

Din copilărie știu bine acest oraș și îmi este drag. Aici au locuit rudele mele. Erau oameni respectați, medici, profesori, de care și astăzi își amintesc de bine orheienii. Din Orhei este echipa mea, "Milsami", care în doar 5 ani a devenit lider al fotbalului moldovenesc.

[...]

Eu știu cum să fac din Orhei un oraș prosper. Nu este o promisiune. Acesta este cuvântul meu!

Nu-mi doresc postul de primar pentru profit. Voi veni ca să investesc în orașul Orhei. De asta se va convinge în curând fiecare orheian.

În timp ce toți vorbesc despre Europa, eu o voi construi. La Orhei."

Ce observăm? Toate propozițiile în care este inclus ***Eu***, ***momentul de ruptură „Șor"***, presupun o abatere de la ***Sensul Comun***. Acesta neagă toate zvonurile că ar urma să fie arestat sau să plece din țară, chiar dacă un politician aflat într-o situație similară, ar fi făcut contrariul. El e cel care *„ar putea schimba situația"*. El își dă *„cuvântul"*!

Acesta vine să *„investească"*, nu să genereze *„profit"*, cum o fac alții și cum deja e acceptat pe larg ca un fenomen compatibil cu imaginea politicianului generată și proiectată de și prin sensul comun. De intențiile sale se va convinge fiecare orheian care **deja știe** că el provine dintr-o familie de orheieni *„respectați"*. Iar Ceilalți care *„vorbesc despre Europa"*, pe care **EL** o va construi, *„nici să nu spere!"*.

Ilan Șor ne aduce aminte de un alt personaj politic din Brazilia și anume de Adhemar de Barros. Acesta e cunoscut pentru faptul că a câștigat alegerile cu lozinca ***„rouba mas faz"(Fură, dar face!)***. Ce au în comun Șor cu de Barros? Ambii și-au prezentat ambițiile ca o provocare în adresa normelor politice, în adresa *„politicului de dragul profitului"*. Walter Benjamin evocă atracția populară față de marii criminali/bandiți ca un recurs al faptului că interlopul se află în afara *„sistemului"* și, deci, prezintă o provocare directă pentru acesta. Deoarece fiecare sistem instituțional este, în mod inevitabil, cel puțin, parțial limitativ și frustrant. Astfel, de vreme ce cineva se încumetă a-l provoca, există ceva atrăgător indiferent de motivele și formele provocării. În orice societate există un rezervor de sentimente crude, un anti-status-quo care se cristalizează în anumite simboluri destul de independente de formele lor de articulare politică.

Astfel, prezența lui Șor pe arena politică, în calitate de primar de Orhei, se datorează în mare parte raportului său față de primarii

care l-au succedat, dar și față de guvernarea actuală, care se face vinovată de Furtul Miliardului. Diferența dintre ei nu este că el *„nu fură"*, ci în faptul că el *„face"*. Aceasta este esența alternativei identificate și personificate prin el. Oheienii nu au votat ignorând faptul că e un *„hoț"*, ci au votat convinși că e un ***„hoț deosebit"***.

Un alt exemplu: Unionismul

Unionismul nu a adus niciodată un scor electoral prea mare. Acesta a planat mereu în jur **la 9-13 mandate.** PNL, de exemplu, care de fiecare dată a participat la alegeri cu un program electoral unionist, nu a acumulat niciodată un scor care să-i permită accesul în legislativ. Una din cauze ar fi chiar PL-ul, care, probabil, a fost un timp cel mai de succes partid unionist din țară.

Acest lucru ne arată încă o dată cât de important este contextul în care apari în peisajul politic. În abilitatea de a trece de la adaptare la transformarea acestuia.

La alegerile locale din **2007 și 2011**, Mesajul PL-ului era construit în mare parte în jurul personalității lui Chirtoacă:

„Un primar tânăr, o echipă liberală — o capitală europeană!"(2007) sau *„Împreună cu Dorin Chirtoacă pentru Chişinău!"(2011*).

La alegerile generale din 2009 aceștia invocau Schimbarea:

Schimbarea în bine cu Partidul Liberal vine!
Votăm împreună pentru viață bună!
Votează Schimbarea!
***sau 2010**: Dreptate, Libertate, Bunăstare!*

Alege schimbarea până la capăt! - ceea ce s-ar traduce ca ***„Noi abia am început, chiar dacă într-un an nu am reușit multe, e încă devreme să ne judecați. Pentru a înțelege pe deplin potențialul nostru, avem nevoie de mai mult timp, deci încă o șansă din partea voastră!"***

Iar în 2014: *Cu PL în familia NATO şi UE!* - putem observa cum deja se manifestă o nouă abordare a electoratului. E un mesaj către un electorat format, o entitate deja pregătită spre o verbalizare mult mai articulată a propriilor intenții. În contextul în care aderarea la

NATO nu a fost niciodată susținută de majoritatea moldovenilor, PL în 2014 a mizat mult pe distanțarea partidului de celelalte pro-europene care nu verbalizau sau nu mizau pe un asemenea deziderat ca aderarea la blocul militar nord-atlantic.

În 2015, Dorin Chirtoacă lua al treilea mandat. Se întâmpla în contextul în care PD și PLDM aveau imaginea pătată din cauza miliardului furat, iar PL era încă în relații bune cu **Platforma (pe atunci) Civică „Demnitate și Adevăr"**, care încă mai avea puteri să adune oameni la proteste. Ce a urmat, însă, a însemnat declinul Partidului Liberal.

PL a intrat în conflict direct cu Platforma DA, iar în ianuarie 2016 a votat învestirea guvernului Filip. Ceea ce a însemnat pentru simpatizanți **o asociere directă cu Plahotniuc** și intențiile obscure ale acestuia. Apoi, la alegerile prezidențiale din 2016, în loc să-și reabiliteze imaginea prin susținea unui candidat comun „pro-european", liberalii au înaintat propria candidatură, iar **Mihai Ghimpu a acumulat doar 25 de mii de voturi**. Apropo, au fost primele alegeri când PL a folosit **slogane exclusiv unioniste** *„Moldova are viitor în România!"*, *„Uniți pentru Unire!"*. PL, cu alte cuvinte, în vremurile sale de criză, s-a transformat într-un soi de PNL al Vitaliei Pavlicenco.

La alegerile primarului general din 2018, toate partidele unioniste **PL, PNL, PUN au acumulat împreună mai puțin de 20.000 voturi**. Ceea ce ne demonstrează că „Unirea" ca mesaj, fără o sustenabilitate pragmatică, în contextul în care statutul de „stat capturat" este tot mai bine conturat în conștiința alegătorilor, nu este văzută ca o soluție viabilă.

Un alt exemplu ar fi **prezidențialele din 2016**, atunci lupta s-a dus nu atât între **„cine este mai bun/competent candidat?"**, cât între **„cine are mai puține legături cu Plahotniuc.**" Maia Sandu, făcând parte atât din guvernul Filat, cât și Leancă, a pierdut această competiție pe fonul unui Dodon ale cărui legături cu Plahotniuc erau speculate, în vremea ceea, doar prin presă. O dovadă că Pla-

hotniuc știe cum să-și instrumentalizeze imaginea astfel încât să-și împedice adversarii incomozi să obțină scorul electorat dorit.

Și acum, revenind la Pasat. Este oare scorul acestuia o dovadă că Biserica nu acumulează scor electoral? Sau e mai degrabă asocierea dintre Pasat și Biserică una nefructuoasă?

Partidului Umanist din Moldova, la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010: a întrunit **15,494** de voturi valabil exprimate (**0.9%**). În contextul în care PCRM-ul încă deținea monopolul pe segmentul de stânga pro-rus, iar segmentul pro-european era împărțit între PL,PLDM și PD. Trecuseră abia un an de la evenimentele din aprilie 2009, iar electoratul comuniștilor încă nu avea nici un motiv să fie dezamăgit de politica PCRM. **Antagonismul pro/antiPCRM era mult prea bine conturat pentru o a treia alternativă.** Scorul lui Pasat nu e o dovadă a incapacității Bisericii de a acumula voturi, ci mai degrabă inabilitatea lui Pasat de a crea „schisma" dintre Biserică și personalitatea lui Vladimir Voronin, care încă în 2007 declarase că *„Între ideologia comunistă şi doctrina creştină sunt foarte multe asemănări şi, după părerea noastră, a comuniştilor, Iisus Hristos a fost primul comunist"*. Ba, mai mult, Voronin și Cantarean rămase în relații bune și după ce PCRM a părăsit guvernarea. O dovadă ar fi „Ordinul Recunoștinței" cu care fusese decorat Voronin de către Mitropolit când primul împlinise 75 de ani. O a treia alternativă nicidecum nu putea crea un moment de ruptură prin instrumentalizarea „Bisericii". Cel puțin, nu în contextul de atunci.

Biserica în retorica PD și PSRM. Perioada Statului Capturat.

În 2014, două partide au acces în legislativ cu mesaje tradiționaliste și pro-biserică. PD și PSRM. Chiar dacă primul se declară de centru-stânga și aparține familiei europene S&D(Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților), iar al doilea se declară de stânga și nu are nici o afiliere europeană, programele lor seamănă izbitor de mult cu cele ale unor partide populiste de dreapta.

Fragment din Programul PDM din 2014:

PDM RESPECTĂ TRADIȚIILE ŞI BISERICA

PDM crede în viitorul statului Republica Moldova. Respectăm trecutul, tradițiile Moldovei şi felul de a fi al moldovenilor.

PDM va promova cultura şi tradițiile acestui pământ, pentru că ele sunt o punte de legătură între oameni, indiferent de limba vorbită sau de etnie. Considerăm că ***mândria de a fi cetățean moldovean*** *este cel mai solid fundament al statalității şi al stabilității naționale.*

• Partidul Democrat recunoaşte rolul pozitiv pe care Biserica îl joacă în societate, ***ca reper moral şi ca promotor al valorilor creştine****, dar şi ca instituție care se implică în activități de protecție socială. De aceea:*

• ***PDM va propune o lege a Parteneriatului Stat - Biserică****, prin care Statul se va obliga să sprijine financiar proiectele sociale propuse de Biserică, în special cele care vizează protecția socială pentru cei vulnerabili.*

• ***PDM va dubla sumele alocate pentru reabilitarea bisericilor*** *monumente istorice.*

În cadrul alegerilor din 2014, PDM obținuse ***252,489 de voturi, adică 19 mandate în Parlament.***

În 2015, Vladimir Plahotniuc, atunci încă prim-vicepreşedintele Partidului Democrat (PD), a folosit imaginea mitropolitului Vladimir în scopuri politice. Acesta l-a invitat pe Mitropolit la deschiderea unei aripi a maternității de la Institutul Mamei şi Copilului, renovată cu sprijinul fundației sale Edelweiss. Împreună au tăiat panglica care consemna deschiderea blocului renovat.

La rândul său, PSRM-ul a fost mult mai dur în dialogul cu alegătorii săi. Aici, în programul lor electoral din 2014, observăm o distanțare radicală cu iz reacționar și homofob față de toată politica pro-europeană :

Ortodoxismul şi sistemul unic de valori

Republica Moldova este o țară ortodoxă. Acordul cu UE şi legile complementare adoptate de Eurounionişti contribuie la distrugerea tradițiilor noastre multiseculare, favorizînd homosexualitatea şi alte „valori", străine

poporului nostru. UV este garanția păstrării credinței noastre, a istoriei, culturii şi tradițiilor.

UV(Uniunea Vamală) este garanția salvării religiei, istoriei, culturii şi tradițiilor noastre.

[...]

***Sînt călcate în picioare valorile noastre tradiționale ortodoxe**. Au fost legiferate perversiunile sexuale şi propaganda desfrîului. Puterea s-a dezis de noțiunile „mamă" şi „tată", înlocuindu-le legislativ cu termenii „părintele nr.l" şi „părintele nr.2".*

Tot în 2014, în premieră, „Ortodoxia" este invocată și în Programul Electoral al PCRM[32]:

„PCRM va abroga legea ruşinoasă cu privire la egalitatea şanselor şi nu va admite degradarea morală a națiunii, subminarea tradițiilor creştine multiseculare şi atacuri asupra Bisericii Ortodoxe;"

Observăm că mesajele sunt asemănătoare, pentru că atât PCRM, cât și PSRM, promovau atunci politici antiUE și proUV. Nucleul acestor mesaje este carcterul lor homofob și tentativa de a asocia UE, cu străinul și devierea de la „normalitatea" exprimată de tradițiile moldovenești.

În 2016, în cadrul prezidențialelor, „normalitatea" și tradițiile au deja și un vector mult mai bine accentuat, exprimate prin sintagma „**RELAȚII DE PRIETENIE CU RUSIA=PROTEJAREA ORTODOXIEI**":

„În fiecare zi au loc provocări în adresa Bisericii Ortodoxe. Ne sînt impuse modele străine de viață, ni se impune o nouă modă. Este promovată iresponsabilitatea față de copii, părinți, societate, credință, Patrie, un fel de „sclavie liberală".

„De Rusia ne leagă secole de istorie comună, de prietenie şi făurire. Timp de sute de ani împărtăşim aceeaşi credință, cea Ortodoxă. Împreună cu Rusia am obținut eliberarea de sub jugul otoman. Împreună am învins în Marele Război pentru Apărarea Patriei, împreună am ridicat din ruine fiecare oraş şi fiecare stradă, am creat Academia de Ştiințe, am construit uzine, centrale electrice, aeroporturi, şcoli, universități, grădinițe de

copii, spitale, teatre, muzee. Astăzi însă cineva ne impune să facem front comun împotriva Rusiei. Acest lucru nu se va întîmpla. **Eu voi restabili relațiile ample de prietenie cu Federația Rusă. Voi proteja credința noastră Ortodoxă."**

Datele Barometrului de Opinie Publică din 2016 arătau că **29% dintre moldoveni** se pronunțau în favoarea unei guvernări autoritare. Cea mai populară personalitate politică în R. Moldova nu era un politician autohton, ci **Vladimir Putin**, care se bucura de încrederea a **62% dintre moldoveni**. Asta în contextul în care Rusia agresase nu la mult timp distanță Ucraina.

Modelul autoritarismului rusesc este exportat nu doar la noi, dar și în Occident. Apar tot mai mulți lideri politici de tipul **„Putogan"(Putin+Erdogan)** dacă e să întrebuințăm terminologia lui Zizek. Orban, Trump, Le Pen, Salvini, Wilders împart cam aceleași carcateristici: paranoici, luptători anti-establishment, partizani ai luptei anti-migrație și militanții unui regim autoritar cu fațadă de democrație. Dodon încearcă și el să fie unul din ei, să creeze aparența unui lider carismatic, un provider de soluții, o mână de fier ca va pune la punct oligarhii etc. Asta chiar dacă ultimele evenimente ne arată că lupta cu oligarhia, în viziunea lui Dodon, poate fi purtată chiar în acord cu aceasta.

La nivel populist, forțile de „stânga" locale au știut mereu să activeze mult mai bine decât dreapta. Și instrumentalizarea „Bisericii" este o dovadă.

Speculație în loc de Concluzie

De ce Biserica ar susține asemenea candidați? De ce au nevoie acești politicieni de Biserică sau invocarea Religiozității? Simplu, pentru că ambele își justifică reciproc existența. **Biserica ar mai înceta să existe în formatul actual fără o politică reacționară care instrumentalizează obscurul**. Iar fără biserică, discursul reacționar autoritar rămâne fisurat, incapabil să-și justifice prezența și nevoit a identifica o nouă terminologie. Procesarea acestei schimbări ar

presupune și o schimbare a esenței politicului în sine. Un politic nevoit să adreseze probleme reale și asigurarea necesităților materiale.

Deși există o sumedenie de discrepanțe, conform **studiului realizat în 2016 de către Ovidiu Voicu, Jennifer Cash și Victoria Cojocariu**, în ce privește religiozitatea moldovenilor, cum ar fi dorința de a se preda religia în școli susținută de către 74% din respondenți raportat la doar 24% care văd în asta o necesitate obligatorie, și chiar dacă ponderea celor care se declară persoane credincioase a scăzut, între 2008 și 2016, de la 83% la 60%, cele 93% care reprezintă ponderea celor care s-au declarat ortodocși, totuși, rămâne o cifră importantă. Anume această pondere uriașă și permite politicului autohton să-și acopere fisurile cu material obscur, apelând la divinitate și credința ca parte din tradiții, ca ceva omniprezent și caracteristic poporului nostru, sau să asocieze occidentul cu decadență, libertinism și lipsă de moralitate.

În populism, privit ca o strategie politică, nu contează atât înțelegerea celuilalt, cât susținerea pe care o acordă. Religiozitatea difuză e la fel importantă ca cea tradițională, în cazul în care știi să asociezi termenii și ai suficiente resurse pentru a fi capabil a le comunica printre cetățeni.

Una din concluziile studiului sus-menționat este că *„deși moldovenii au încredere în Biserică, aceștia nu o vor amestecată în politică."*, chestia dată îmi pare și mai puțin încurajatoare, ținând cont de educația politică a moldovenilor, de incapacitatea, pe alocuri, de a distinge între politic și apolitic și de a echivala noțiunile Politic cu Partinic.

După Tocqueville, popoarele democratice, decât să se bazeze pe autoritatea altora, pe o tradiție a cunoașterii stabilite de vechii erudiți, preferă, mai degrabă, să își bazeze gândirea pe un Sens Comun, pe acele idei clare și distincte care sunt, în principiu, accesibile pentru oricine dispus a-și supune propria gândire la îndoială, a se curăți pe sine de toate detaliile subiective. Această și este miza celor care operează cu populismele. Discursul universitar este discursul hegemon al modernității, iar promotorii autoritarismului au nevoie,

deocamdată, de democrație anume din acest considerent. Discursul universitar este cel care operează, dar și transformă Sensul Comun, prezentându-l ca pe un Universal Valabil, negând subiectivitatea autorității care a emis acest Universal Valabil. Din acest considerent, religioșii difuzi sunt și mai maleabili decât cei tradiționaliști. Se datorează prezenței unei dinamici a convingerilor și chiar unei predispuneri spre a parcurge o astfel de dinamică. Dacă invazia gayilor/imigranților, „marxismul cultural" și feminismul reprezintă o amenințare pentru tot felul de bigoți și intelectualii care îi reprezintă, atunci „grija față de familie", „demnitatea umană", „dragostea față de copil" sunt acceptate pe larg ca făcând parte din Sensul Comun, deci și din mersul firesc al lucrurilor. Anume prin astfel de sintagme își maschează discursul urii, atât CMF, cât și întreaga dreaptă populistă.

După Freud, Religia este trasabilă biologic la lunga perioadă de neputință și de nevoie de ajutor ale copilului. Atunci când copilul crește și își realizează singurătatea și slăbiciunea în prezența marilor forțe ale vieții, el își percepe starea ca în copilărie și încearcă să se abțină de la disperare printr-o renaștere regresivă a forțelor protectoare caracteristice copilăriei. Oamenii proiectează în Rai și Ideologie imaginea inversată a propriilor condiții mizere. Iar ortodoxia de paradă a lui Igor Dodon și tot sprijinul său pentru CMF și organizarea acestuia la Chișinău țin de consolidarea agendei sale politice pe fonul crizei politice din interiorul UE și a euroscepticismului ce ia amploare. Numai astfel, Dodon va putea amâna la infinit implementarea unei agende politice cu adevărat socialiste. Existența lui depinde în mare parte de infantilitatea politică a democrației moldovenești. Existența întregului sistem politic depinde anume de aceast factor.

De cealaltă parte, Biserica nu are decât de câștigat. Indulgența și sprijinul politicului generează averi care trec dincolo de imaginarul și aspirațiile unor bieți creștini. Averi care în mod normal, în condițiile de trai actuale la care sunt supuși cetățenii situați în zona pasivă a politicului, cu greu pot fi agonisite.

Conservatorismul religios învață limbajul drepturilor fundamentale: Libertate. Libertatea religioasă. Libertatea de exprimare.

Romanița Iordache

Drepturile omului au fost articulate la nivel internațional ca standarde legale, ca răspuns coordonat în fața celor mai oribile evenimente din istoria umanității pînă în acel moment – cele două războaie mondiale.

În discursul său privind starea Uniunii din 6 ianuarie 1941, președintele F.D Roosevelt nu numai că solicită implicarea Statelor Unite în cel de-al Doilea Război Mondial, însă articulează efortul de război ca parte a unei ordini internaționale bazate pe ceea ce Roosevelt numește "cele patru libertăți fundamentale."

Au trecut 78 de ani din acel moment și, scoase din context și plantate pe Facebook, premisele lui Roosevelt pot să pară un diagnostic de politică internațională contemporană:

"Orice realist știe că modul de viață democratică este în acest moment asaltat în mod direct în orice parte a lumii – luat cu asalt fie prin folosirea armelor, fie prin diseminarea ascunsă a propagandei otrăvitoare de către cei care încearcă să distrugă unitatea și să promoveze neînțelegerea între națiuni care sunt încă în stare de pace… Niciun american realist nu se poate aștepta ca pacea unui dictator să aducă generozitate internațională, sau întoarcerea la adevărata independență, sau dezarmarea mondială, sau libertatea de exprimare, sau libertatea religiei – sau chiar afaceri profitabile."

Noii ordini propusă de tirania care bîntuia Europa și cuprindea treptat întreaga lume, Roosevelt îi contrapunea libertatea:

"Libertatea înseamnă supremația drepturilor omului peste tot în lume."

Viziunea pe care președintele F.D. Roosevelt o propune pentru ordinea internațională în numele căreia le cere americanilor să plece

la război și să realizeze eforturi de înarmare considerabile, ține de o ordine morală ce avea să se regăsească ulterior în Declarația universală a drepturilor omului adoptată la 10 decembrie 1948 și la a cărei elaborare a contribuit soția sa, Eleanor Roosevelt, ca un tribut adus viziunii soțului său. Structura de bază a viziunii despre lume pe care o propune Roosevelt are ca fundament ceea ce el a identificat ca "cele patru libertăți umane esențiale":

"Prima este libertatea de expresie și de exprimare – peste tot în lume.

A doua este libertatea fiecărei persoane de a se închina lui Dumnezeu în felul său – oriunde în lume.

A treia este libertatea față de dorință/nevoie (freedom from want) – care, tradusă în termeni mondiali, înseamnă înțelegeri economice care vor asigura fiecărei națiuni o viață sănătoasă în timp de pace pentru locuitorii săi – peste tot în lume.

A patra este libertatea față de frică (freedom from fear) care, tradusă în termeni mondiali, înseamnă o reducere la nivel mondial a armamentelor într-un astfel de punct și într-un mod atât de profund încât nicio națiune nu va fi în măsură să comită un act de agresiune fizică împotriva oricărui vecin – oriunde in lume."

În timp ce eliberarea de nevoi (freedom from want), înțeleasă ca asigurarea unui standard de viață minimal, și eliberarea față de frică (freedom from fear), prezentată de Roosevelt ca dezarmare mondială, au devenit parte a retoricii standard care timp de aproape jumătate de secol au împărțit ideologic lumea în capitalism și socialism, pentru mult timp, libertatea religioasă și libertatea de exprimare au fost mult mai puțin instrumentalizate ideologic. Deși orice dictatură respectabilă în ultimii 50 de ani s-a consolidat inclusiv prin limitarea acestor libertăți, prin instituirea cenzurii, interzicerea unor credințe sau practici religioase, pînă de curînd, conținutul acestor drepturi nu a fost pus sub semnul întrebării.

De exemplu, în sistemul de drept european care are la bază Convenția europeană a drepturilor și libertăților fundamentale și

care reprezintă modalitatea statelor membre ale Consiliului Europei de a-și asuma în mai 1949 decizia de a construi un viitor al democrației, pluralismului, toleranței, egalității în drepturi, atît libertatea religioasă cît și libertatea de exprimare sunt articulate conceptual, fără acolade sau detalii superflue, cu afirmarea acestor drepturi, contrabalansată de includerea limitelor pe care fiecare dintre aceste drepturi le comportă.

Noul tip de iliberalism care răspîndește cu rapiditate în ultimii ani un amestec toxic de populism – fanatism religios – suveranisme naționaliste depășite, aduce din nou în prim-plan aceste două libertăți fundamentale.

Libertatea religioasă este invocată de fiecare dată cînd religia e utilizată ca element identitar menit să justifice opțiuni politice. Paleta incantațiilor în numele religiosului este din ce în ce mai variată. Ea poate include realinieri geo-strategice, cum este cazul ofensivei pe care Federația Rusă o duce sub flamura ortodoxismului în fostul spațiu sovietic sau a statelor care au orbitat în zona de influență a URSS. Vizibile sunt anexarea Crimeei, conflictul din Ucraina, însă la fel de importante, deși desfășurate în o tonalitate minoră și dese ori ratate de analiști, sunt intervențiile Federației Ruse în Balcani sau experiența recentă din Republica Moldova unde apropierea de Uniunea Europeană și ieșirea din sfera de influență a Uniunii Vamale creionate de Federația Rusă este prezentată ca un afront adus fibrei ortodoxe a statului.

Tot sub flamura religiosului sunt subsumate și poziții care ar fi hilare în baza unui test de minimă rezonabilitate, dar care nu numai că au priză, ci se și multiplică îngrijorător: mici sau mari porniri teocratice care încearcă să impună în spațiul public o poziție determinată de o interpretare privată a unor precepte religioase.

Lista acestor incursiuni în tărîmul restrîngerii drepturilor în numele religiozității unora e și ea din ce în ce mai creativă. În o primă etapă, tensiunea s-a creionat în ceea ce privește drepturi pe care le consideram cu toții ca fiind garantate ca parte a modernității și a

recunoașterii femeii ca om. Iată însă că dreptul femeii de a dispune de propriul corp și de a lua decizii referitoare la propria viață este astăzi sub asediul unui așa-zis drept la viață al fătului nenăscut sau, mai nou, al dreptului ginecologului de a refuza să realizeze un act medical care constă din întreruperea legală de sarcină. Tot aici apare și inițiativa farmacistului care se prezintă și el ca un potențial obiector de conștiință pentru a refuza vînzarea de contraceptive.

O altă direcție a fost explorată recent în România prin referendumul realizat în baza inițiativei cetățenești de modificare a Constituției României în sensul introducerii unei definiții restrictive a familiei. Și în acest caz, inițiatorii au încercat impunerea ca definiție constituțională a definiției familiei pe care ei o dau din perspectiva propriei experiențe religioase. Nu pluralitatea de modele de familie recunoscute și protejate la nivel internațional și nu realitatea sociologică contează în elaborarea normei, ci ethosul religios al unui grup vocal. În România, inițiativa de redefinire a familiei a fost boicotată cu succes de o societate care s-a dovedit mai aproape de modernitate decît de tradiționalism. Succesul invalidării referendumului din toamna lui 2018 este însă unul singular și în multe din țările din estul Europei "familia" rămîne un front de lucru deschis pentru conservatori și cu perspective regionale așa cum o indică Congresul Mondial al Familiilor care a avut loc la Chișinău cu cîteva zile înainte de referendumul românesc. În încercarea de a impune un anumit conținut în definirea căsătoriei sau a familiei, invocarea opțiunilor religioase se face în detrimentul dreptului la viață intimă, privată și de familie, precum și cu ignorarea demnității umane. Numai familia binecuvîntată de aprobarea actorului religios pentru că corespunde ecuației bărbat+femeie=copii poate beneficia de recunoaștere legală și, implicit de protecție din partea statului. Părintele care își crește singur copilul după divorț, cuplul de același sex sau de sex diferit care nu este însă căsătorit reprezintă non-familii în opinia conservatorilor religioși. Astfel, o parte esențială din identitatea fiecăruia dintre aceste persoane este anulată și accesul lor la servicii sociale

sau beneficii este condiționat de normalizarea în forma căsătoriei sau refuzat complet, deși în mod paradoxal măsurile de protecție au ca scop chiar susținerea familiei ca relație de durată, care implică devoțiune. Variațiunile pornind de la tema familiei tradiționale includ adoptarea de măsuri care ar face divorțul mai dificil sau încercarea de a prezenta măsurile menite să sancționeze violența domestică drept forme abuzive de imixtiune în viața familiei. În mod paradoxal, în numele protejării familiei tradiționale, actorii conservatori religioși denunță așadar Convenția Consiliului Europei pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice așa cum s-a întîmplat recent în Bulgaria.

Obsesia pentru familia tradițională și afirmarea acesteia merg însă mai departe către zona în care educația modernă este prezentată ca punînd în pericol valorile tradiționale, ceea ce ar justifica refuzul părinților ca elevii să participe la anumite ore de curs. Orele de biologie, de exemplu, aduc față în față creaționismul și evoluționismul, orele de educație civică au menirea de a îi încuraja pe elevi să se asume ca subiecți cu drepturi și responsabilități și nu ca marionete ale unui *pater familias* benevolent sau, în puținele cazuri în care au supraviețuit atacului constant, orele de educație pentru sănătate generează riscul ca imediat ce vor afla că au organe sexuale elevii să le și folosească. De aici pînă la retragerea copiilor din școlile de masă și educarea lor acasă, departe de pericolele și tentațiile modernității nu mai e mult.

La Chișinău, în timpul Congresului Mondial al Familiilor, un întreg seminar a fost dedicat educării copiilor acasă. Desigur, părinții au dreptul de a decide în legătură cu educația propriilor copii. Acest drept implică însă și o responsabilitate, aceea de a acționa în sensul asigurării interesului superior al copilului. Dreptul părintelui de a decide și de a impune o linie de educație fundamentată religios poate însă intra în conflict cu dreptul copilului de a avea parte de o educație care să îi permită integrarea socială și reușita profesională și dezvoltarea armonioasă ca individ și ca cetățean.

Un alt pericol pentru familia tradițională este identificat de conservatorii religioși ca venind din partea comunității LGBT (lesbiene, gay, bisexuali și transexuali). Aparent familia tradițională poate fi salvată doar prin negarea umanității acestor persoane, prin ignorarea informației științifice care scoate din zona clinică homosexualitatea și transexualitatea sau prin definirea ca "propagandă homosexuală", interzicerea și sancționarea mesajelor prin care aceste persoane își afirmă și își explică existența, orientarea sexuală și identitatea de gen. Simpla prezență a acestor persoane ofensează, orientarea sexuală sau identitatea lor de gen ajunge să îi definească mai mult decît orice altă parte a identității lor, le monopolizează existența și îi deturnează – și pe ei și pe cei care aleg să se lase definiți de frica sau de ura pe care simt nevoia să le exprime public prin anatemizare. Invocarea elementului religios ca justificare pentru marginalizarea homosexualilor sau a persoanelor trans se întîlnește în acest context cu invocarea celeilalte libertăți fundamentale articulate de Roosevelt.

Libertatea de exprimare reprezintă celălalt stindard pe care îl desfășoară și îl flutură în fața ochilor noștri cei care sunt acuzați că incită la ură, că manipulează, distorsionează, mint, că promovează ceea ce Roosevelt numea "diseminarea ascunsă a propagandei otrăvitoare." Așa cum este important să înțelegem ce înseamnă libertatea de conștiință, care sunt limitele libertății religioase și să reacționăm în momentul în care invocarea libertății religioase se transformă într-un abuz al dreptului, este esențial să înțelegem că libertatea de exprimare implică exercitarea sa responsabilă și că la rîndul său comportă limite. Incitarea la ură împotriva oricărui grup, diseminarea în mod conștient de informație falsă pentru a genera marginalizare și ostracizare, cu scopul de a reduce drepturile și libertățile altora constituie exprimare, nu însă și o formă de exercitare a libertății de exprimare care este legală.

Împachetate în pretenții prezidențiale sau de Congresul Mondial al Familiilor sau nu, articulate în Moldova, România sau oriunde în regiune, este important să discutăm despre astfel de inițiative

de restrîngere a drepturilor în numele drepturilor, inițiative subsumate sub umbrela unei greșite înțelegeri a libertății în general, a libertății religioase și a libertății de exprimare în special, precum și a unei complete ratări a definiției pe care nu o putem ignora de la 1789 de cînd a fost statuată în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului:

„Libertatea este (posibilitatea) de a face tot ceea ce nu face rău altora: astfel, dreptul fiecărui om nu are limite, cu excepția acelor limite care asigură celorlalți membri ai societății exercitarea acelorași drepturi. Aceste limite pot fi determinate numai prin lege."

Ce este și ce nu este libertatea religioasă? Între invocarea și exercitarea liberă a propriei credințe și abuzul acestui drept

Romanița Iordache

Atunci cînd am discutat soluția pe care F.D. Roosevelt o propunea în 1941 ca bază a unei noi ordini mondiale, o structură care își dorea să pună la baza sa libertatea înțeleasă ca supremație a drepturilor omului, am menționat că președintele Roosevelt a inclus în discursul său ca una dintre cele patru libertăți esențiale și libertatea fiecărei persoane de a se închina lui Dumnezeu în felul său – oriunde în lume.

Articularea explicită a libertății religioase ca unul dintre principiile fundamentale ale unei ordini mondiale bazate pe morală, nu trebuie să ne surprindă. Libertatea religioasă sau elemente ale acesteia sunt prezente din spațiul clasic, în cel iudeo-creștin, în cel oriental sau în cel secular, în toate timpurile. Cilindrul lui Cyrus cel Mare din secolul VI înaintea erei noastre vorbește despre respectarea credințelor din imperiul babilonian ca modalitate de legitimizare a puterii sale, în contrast cu fostul monarh Nabonidus, dar și în o primă încercare de organizare a societății mesopotamiene care aducea împreună multiple naționalități și multiple credințe. Pluralismul și toleranța religioasă erau așadar identificate ca modalități de a asigura stabilitatea și conviețuirea.

Edictele regelui Ashoka cel Mare din secolul III înaintea erei noastre sunt documente ce reflectă practica budistă a monarhului, însă menționează și importanța co-existenței religioase, a respectului reciproc între practicanții diferitelor credințe:

Regele Piyadassi (Ashoka), cel iubit de Zei, dorește ca toate cultele să poată trăi peste tot și ca toți să urmărească auto-controlul și puritatea minții (Major Rock Edict No. 7).

Pentru că oricine își laudă propriul cult și dă vina pe alte culte, – și asta doar din devoțiune pentru propriul cult, în vederea glorificării propriei comunități – dacă acționează astfel, mai degrabă își rănește grav propriul cult. Buna înțelegere este meritorie, (de exemplu) ca ambii să audă și să respecte regulile celuilalt. Căci aceasta este dorința lui Devanamapriya ca toate cultele să aibă o doctrină bazată pe învățare și puritate. (Major Rock Edict No.12)

Profetul Mahomed a proclamat respectul pentru libertatea religioasă prin Constituția de la Medina care a fost ulterior pusă în aplicare în spațiul musulman prin dhimmis, o formă de organizare a comuităților care garanta pluralismul religios iar în Imperiul otoman s-a păstrat ulterior în forma miletelor. Acest sistem nu asigura egalitatea în drepturi, însă garanta autonomia comunității religioase respective, inclusiv posibilitatea practicării unor ritualuri care pentru musulmani ar fi putut să fie ofensatoare sau erau chiar interzise (consumul de alcool sau de carne de porc, precum și căsătoria incestuoasă practicată în zoroastrism sunt menționate ca astfel de exemple).

În Europa, ex-comunicarea vocilor critice, războaiele religioase sau conversiunile forțate definesc în mare parte istoria medievală. Pacea de la Augsburg din 1555 introduce o formă intermediară de co-existență religioasă în forma lui *cuius regio eius religio* – pentru a pune capăt conflictelor inter-confesionale, fiecare stat avea dreptul de a îmbrățișa religia propriului conducător, dar toleranța nu se extindea și în interiorul statelor, cei care aveau credințe diferite de cea a liderului politic aveau de ales între a migra și a se converti la religia conducătorului politic. Edictul de la Turda din 1558 permite libera exercitare în Transilvania a catolicismului și luteranismului. Începînd cu 1564, calvinismul este inclus în Edict iar din 1568 și unitarianismul, ajungîndu-se la patru culte cărora li se recunoștea statutul de religio recepta. Libertatea comunităților religioase este astfel garantată, însă de acest statut nu beneficiază cultul ortodox (majoritar), evreii sau musulmanii care sunt religii tolerate neavînd

reprezentanți în Dietă însă nefiind nici persecutate. Un element de noutate pentru care Edictul de la Turda este celebru este acela că prevede că nicio persoană nu putea să fie tratată diferit din cauza confesiunii sale și nimănui nu i se putea impune o credință.

Persecuția religioasă sau, din contră, înțelegerea importanței asigurării unor elemente de protecție a diversității religioase au fost determinante în adoptarea de politici sau au fost invocate ca justificare, o mențiune aparte meritînd sistemul de tratate cunoscut ca Pacea de la Westphalia cu care se încheie Războiul de 30 de ani în 1648 și care pune bazele dreptului international așa cum este el astăzi, avînd la bază suveranitatea statelor. Cu acest prilej este reafirmat principiul cuius regio eius religio și se introduce posibilitatea practicării propriei credințe în privat pentru creștinii care aparțineau unei alte denominațiuni decît cea oficială.

Libertatea religioasă rămîne o preocupare prioritară și după cel de-al Doilea Război Mondial. Articolul 18 din Declarația universală a drepturilor omului din 1948 proclamă că:

Orice om are dreptul la libertatea gîndirii, de conștiință si religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu altii, atît în mod public, cît și privat, prin învățătură, practici religioase, cult şi îndeplinirea riturilor.

Această formulă este dezvoltată în Pactul Organizației Națiunilor Unite pentru drepturi civile și politice adoptat în 1966 de Adunarea Generală ONU care arată în Art. 18 că:

1. Orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei; acest drept implică libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea, individual sau în comun, atât în public cât şi în particular prin cult şi îndeplinirea riturilor, prin practici şi prin învăţământ.

2. Nimeni nu va fi supus vreunei constrângeri putând aduce atingere libertăţii sale de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa.

3. Libertatea manifestării religiei sau convingerilor nu poate fi supusă decât restricțiilor prevăzute de lege şi necesare pentru ocrotirea securității, ordinii şi sănătății publice ori a moralei sau a libertăților şi drepturilor fundamentale ale altora.

4. Statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte libertatea părinților şi, atunci când este cazul, a tutorilor legali, de a asigura educația religioasă şi morală a copiilor lor, în conformitate cu propriile lor convingeri.

Pentru a asigura o mai bună înțelegere a libertății religioase, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a explicat conținutul Art. 18 ca protejînd "credințe teiste, non-teiste și atee, precum și dreptul de a nu practica nicio religie sau credință." Comitetul adaugă și că termenii de "religie" și "credință"

"trebuie interpretați într-un mod larg. Articolul 18 nu este limitat în aplicarea sa la religiile tradiționale sau la religiile și credințele cu caracteristici instituționale și cu practici similare cu cele ale religiilor tradiționale."

"Religia" apare astfel ca termen general care include atît cultele recunoscute de autoritățile naționale, denominațiunile tradițional prezente într-un anumit spațiu, dar și grupările religioase care nu au primit o recunoaștere oficială, "noile mișcări religioase", "secte-le" – termen utilizat în mod obișnuit cu conotații peiorative pentru a indica acele grupuri care se rup de o comunitate percepută ca tradițională ca urmare a unei disensiuni doctrinare.

Deși atît instanțele internaționale, cît și legislația națională evită definirea detaliată a religiei sau a credinței religioase, simpla încercare de impunere a unei definiții fiind percepută de multe ori ca o potențială ingerință, jurisprudența europeană sau constituțională sugerează că va fi protejată onestitatea credinței într-un sistem de repere religioase și manifestarea ca atare, indiferent de specificul religiei. Judecătorul Anthony Kennedy reia în decizia Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii o definiție pe care o formulase anterior Judecătorul Burger:

"credințele religioase nu trebuie să fie acceptabile, logice, consistente sau comprehensibile pentru alții pentru a beneficia de protecție din partea Primului Amendament."

Atunci cînd părinți nemulțumiți că au fost interzise pedepsele corporale aplicate copiilor și-au invocat libertatea religioasă în baza Articolului 9 pentru a putea continua această practică, Camera Lorzilor a fost în situația de a indica însă un set minim de condiții pentru o convingere religioasă și să definească manifestarea religioasă care poate beneficia de protecție:

„… o convingere trebuie să îndeplinească câteva cerințe minime, simple şi obiective. Aceste cerințe-prag decurg implicit din articolul 9 al Convenției Europene şi din garanțiile similare ale altor instrumente de protecție a drepturilor omului. Convingerea trebuie să concorde cu standardele de bază ale demnității şi integrității umane. De exemplu, manifestarea unei convingeri religioase care ar implica supunerea altor persoane la acte de tortură sau tratamente inumane nu ar beneficia de această protecție. Convingerea trebuie să presupună chestiuni mai mult decât triviale. Ea manifestă un anume un grad de seriozitate şi temeinicie. Aşa cum s-a mai spus, convingerea priveşte o problemă fundamentală. Convingerea religioasă satisface această premisă. Convingerea trebuie să fie coerentă, în sensul în care este inteligibilă, limpede. Dar, din nou, nu trebuie să se pretindă prea mult în acest sens. De obicei, religia implică o credință în supranatural. Nu este întotdeauna susceptibilă a fi prezentată prin intermediul unei expuneri lucide sau, cu atât mai puțin, a fi rațional justificată. Limbajul utilizat este adesea limbajul alegoriei, al simbolisticii, al metaforei. În dependență de subiectul problemei, oamenii nu se pot exprima întotdeauna cu precizie şi fermitate. Tot aşa şi convingerile lor – nu sunt fixe, nu sunt statice. Convingerile oamenilor sunt predispuse la schimbare în decursul vieții. În genere, aceste cerințe-prag nu trebuie stabilite la un nivel care ar văduvi convingerile minoritare de protecția de care ele beneficiază în temeiul Convenției…."

La rîndul său, Curtea de la Strasbourg surprinde în Hotărîrea în cauza Eweida și alții c. Marii Britanii echilibrul pe care îl urmărește

în această ecuație – odată ce un anumit grad de seriozitate, de coeziune e stabilit, autoritățile naționale nu mai sunt în măsuri de a evalua legitimitatea unei credințe:

"Dreptul la libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie denotă viziuni care ating un anumit nivel de convingere, seriozitate, coeziune şi importanţă (a se vedea Bayatyan c. Armeniei [MC], nr. 23459/03, § 110, CEDO 2011; Leela Förderkreis e.V. şi alţii c. Germaniei, nr. 58911/00, § 80, 6 noiembrie 2008; Jakóbski c. Poloniei, nr. 18429/06, § 44, 7 decembrie 2010). Odată satisfăcut, datoria autorităţilor statale de a fi imparţiale şi neutre este incompatibilă cu orice altă putere a statului de a aprecia legitimitatea convingerilor religioase sau modul în care acestea sunt exprimate (a se vedea Manoussakis şi alţii c. Greciei, hotărârea din 26 septembrie 1996, Rapoarte 1996-IV, p. 1365, § 47; Hasan şi Chaush c. Bulgariei [MC], nr. 30985/96, § 78, CEDO 2000XI; Refah Partisi (Partidul Bunăstării) şi alţii c. Turciei [MC], nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 şi 41344/98, § 1, CEDO 2003-II)."

Libertatea religioasă este articulată explicit și în Convenția europeană a drepturilor omului în Articolul 9, Curtea de la Strasbourg arătînd în mod repetat că "felul în care puterea legislativă națională respectă această libertate și aplicarea sa practică de către autorități indică starea democrației din respectiva țară."

Practic, în construcția europeană de după cel de-al Doilea Război Mondial, libertatea religioasă garantată atît individului cît și comunităților religioase, devine una dintre pietrele de temelie, alături de respectul pentru autonomia individului și pentru demnitatea umană. Pentru Curtea europeană a drepturilor omului "pluralismul religios este un element constitutiv al noțiunii de societate democratică" iar "existența autonomă a comunităților religioase este indispensabilă pentru pluralism în o societate democratică și este astfel un subiect în chiar centrul protecției acordate de Art. 9."

Garantarea libertății religioase atît în dimensiunea sa internă, de credință individuală (forum internum), cît și ca manifestare externă a unor practici și ritualuri religioase, inclusiv împreună

cu ceilalți ca parte a unei comunități (forum externum) atrage din perspectiva Curții de la Strasbourg o obligație de neutralitate din partea statului. Această obligație reprezintă o variantă europeană a zidului de separare ridicat între stat și religie în Statele Unite prin Primul Amendament la Constituția SUA.

"Obligația statului la neutralitate și imparțialitate, așa cum este definită în jurisprudență, este incompatibilă cu orice putere din partea Statului de a evalua legitimitatea credințelor religioase și cere Statului să se asigure că grupurile în conflict se tolerează reciproc, chiar și atunci când ele se trag din același grup."

Separația dintre stat și biserică nu este însă în mod necesar garantul libertății religioase, în analiza tipologiei relațiilor dintre stat și biserică, profesorul Cole Durham a arătat că libertatea religioasă poate fi garantată și exercitată și în regimuri de separație, precum și în regimuri în care există o religie de stat sau în cazul modelelor de cooperare, colaborare, concordat între stat și biserică. Din acest punct de vedere, o teocrație absolută, de tipul celei promovate de ISIS, și modelul aflat în punctul diametral opus al continuumului stat-biserică, un regim de interzicere și persecutare a religiei, au în comun absența libertății religioase.

Dar ce este, ce reprezintă libertatea religioasă?

Ca principiu, libertatea religioasă presupune, mai ales, libertatea unui individ sau a unei comunități de a practica, în privat sau în public, orice religie sau convingere fără a fi sancționat ca urmare a acestei alegeri, indiferent de felul în care se manifestă această religie – prin practică, rugăciune, prozelitism, respectarea unor norme religioase. Este garantată nu numai libertatea de a avea sau de a nu avea o anumită religie, ci și libertatea de a renunța, de a îți schimba propria religie sau convingere și de a nu fi forțat la adoptarea sau păstrarea directă sau indirectă a unei religii sau convingeri. Folosind jocul de cuvinte din spațiul anglofon, libertatea religioasă -"freedom of religion", implică și libertatea de a nu fi

obligat la ceva în baza unei religii –"freedom from religion", precum și interzicerea tratamentului diferențiat în baza apartenenței la o anumită religie. Libertatea religioasă implică o dimensiune pozitivă care declanșează obligația statului "de a stabili o ordine socială în care este posibil pentru pesonalitatea religioasă să se dezvolte și să înflorească în mod convenabil și ușor."

Declarația Adunării Generale ONU proclamată în 1981 cu privire la eliminarea tuturor formelor de intoleranță şi de discriminare bazate pe religie sau credință încearcă un inventar non-exhaustiv al manifestărilor care țin de exercitarea dreptului la libertatea de gîndire, conştiință, religie sau credință:

a. De a organiza servicii divine şi de a se reuni într-o anumită religie sau credință, şi de stabili şi menține locuri în aceste scopuri.

b. De a stabili şi menține instituții caritabile şi umanitare corespunzătoare.

c. De a produce, dobîndi şi folosi într-o măsură corespunzătoare articolele şi materialele necesare legate de ritualuri şi obiceiuri ale unei religii sau credințe.

d. De a scrie, produce şi răspîndi publicații relevante în acest domeniu.

e. De a propovădui o religie sau o credință în locuri potrivite acestor scopuri.

f. De a solicita şi primi ajutoare financiare voluntare şi alte contribuții de la persoane individuale şi instituții.

g. De a pregăti, numi, alege sau desemna prin succesiune conducători potriviți, după cerințele şi standardele fiecărei religii sau credințe.

h. De a respecta zilele de odihnă şi de a celebra sărbătorile şi ceremoniile în acord cu preceptele unei religii sau credințe.

i. De a stabili şi menține comunicări cu persoane individuale şi comunități în probleme de religie şi credințe la nivel național şi internațional.

La rîndul său, Articolul 9 din Convenția europeană a drepturilor omului articulează atît libertatea religioasă, cît și mecanismul de limitare a sa:

1. Orice persoană are dreptul la libertate de gândire, de conştiinţă şi de religie ; acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau convingerile, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învăţământ, practici şi îndeplinirea ritualurilor.

2. Libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății, a moralei publice, a drepturilor şi a libertăților altora.

Tipologia activităților care au fost discutate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în baza Articolului 9, ca beneficiind de protecție ca formă de exercitare a libertății religioase este extrem de diversă, iar jurisprudența Curții reflectă o permanentă evoluție și încercare de acordare, de armonizare la noile dinamici sociale și la contextul cultural specific fiecărui stat în parte. Au fost discutate astfel de aspecte ce țin de:

– recunoașterea statului juridic al denominațiunilor religioase cum a fost în cazul Mitropoliei Basarabiei c. Moldovei,

– impunerea unor condiții referitoare la numărul de membri, forma și structura de organizare a cultului, condițiile pentru acordarea, retragerea sau refuzarea statutului de cult recunoscut sau recunoașterea liderilor religioși – Hasan și Chaush c. Bulgariei,

– aspecte legate de regimul taxelor și al donațiilor– Martorii lui Iehova c. Franței, Wasmuth c. Germaniei,

– sancțiunea penală aplicată prozelitismului religios – Kokkinakis c. Greciei și Larisis c. Greciei,

– aspecte legate de conținutul educației – Folgero c. Norvegiei, Grzelak c. Poloniei, Dojan și alții c. Germaniei,

– menționarea obligatorie a religiei în actele de identitate – Sinan Isik c. Turciei,

– obligativitatea jurământului religios – Buscarini c San Marino, Alexandridis c.Greciei,

– sancționarea obiectorilor de conștiință sau acomodarea solicitărilor acestora atunci cînd este invocat ethosul religios– Thlimmenos c. Greciei, Bayatyan c. Armeniei, Ladele și Mac Farlaine c. Marii Britanii,

– prezența elementelor de îmbrăcăminte religioase în școli sau în spațiul public – Sahin c. Turciei, Aktas c. Franței, Dahlab c. Elveției, El Morsli c. Franței, Ahmet Arslan c. Turciei, Mann Singh c. Franței, Eweida și Chaplin c. Marii Britanii, SAS c. Franței,

– sancționarea persoanelor care invocau propriile credințe religioase pentru a refuza îndeplinirea unor servicii publice care țineau de mandatul lor unor cupluri de același sex– funcționar public ofițer de stare civilă, respectiv psiholog specializat în terapie de cuplu – Ladele și McFarlane c. Marii Britanii, sau servicii private – farmaciști care refuzau să vîndă contraceptive – Pichon și Sajous c. Franței.

– prezența simbolurilor religioase în școli – Lautsi c. Italiei.

Această listă nu este una exhaustivă și ar putea continua în funcție de noile situații de manifestare a etosului religios în cotidian. În ultimii ani, jurisprudenței Curții de la Strasbourg i se alătură analiza pe care Curtea de Justiție a Uniunii Europene o oferă în baza Directivei-cadru pentru Egalitate în Muncă 78 din 2000, unor ipotetice cazuri de discriminare în muncă în baza religiei în ceea ce privește:

– încetarea relațiilor de muncă datorită portului vălului Islamic – Achbita v G4S, Bougnaoui v Micropole

– refuzul angajării exclusiv în baza apartenenței la o altă religie – Vera Egenberger v Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV

– diferența de tratament în ceea ce privește acordarea bonusurilor pentru lucrul de Vinerea Mare între membrii diferitelor culte – Cresco Investigation GmbH v Markus Achatzi.

În cazul jurisprudenței Curții de la Strasbourg este însă chiar mai interesant de urmărit exercițiul de evaluare a raportului dintre libertatea religioasă și alte drepturi, pe care judecătorii europeni trebuie să îl facă atunci cînd trebuie să răspundă la o întrebare extrem de dificilă – ce facem atunci cînd ne confruntăm cu aparența unui conflict între drepturi? Cu alte cuvinte, ce poziție pot adopta autoritățile naționale atunci cînd flamura libertății religioase este utilizată pentru a contesta, restrînge sau anihila drepturile altor persoane la libertate religioasă, la libertate de exprimare, la viață privată și de familie, dreptul la nediscriminare. Este de menționat aici că Articolul 9 al CEDO nu articulează libertatea religioasă ca un drept absolut, ci, din contra, ca un drept ce poate comporta limitări și restrîngeri atunci cînd măsurile sunt "necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății, a moralei publice, a drepturilor şi a libertăților altora." În timp ce forumul intern, libertatea de conștiință și de credință, felul în care ne internalizăm propria credință nu pot fi limitate, manifestările care țin de libertatea religioasă în exterior pot fi supuse unor restricții în condiții clar prevăzute de Convenție. Aceste limitări la rîndul lor nu pot fi arbitrare ci vor fi evaluate de Curtea de la Strasbourg. Pentru a sintetiza, este relevantă remarca unui judecător american care sumariza astfel limitele libertății religioase:

"*Deși libertatea de conștiință și libertatea credinței sunt drepturi absolute, libertatea de a acționa (în baza acestor libertăți) nu este.*" (1955, Roger Traynor, Chief Justice of California).

Cu toate acestea, asistăm din ce în ce mai des la o încercare de invadare a spațiului public cu interpretări și credințe religioase și de invocare abuzivă a libertății religioase pentru a justifica restrîngerea drepturilor, de obicei, a drepturilor altora. Istoric au existat și, în unele state încă mai sunt utilizate, justificări religioase pentru perpetuarea sclaviei, pentru pedeapsa cu moartea, pentru stabilirea unui rol inferior social pentru femei, sacrificarea nou-născutului cu

dizabilități sau interzicerea căsătoriei cu o persoană aparținînd unei alte comunități religioase, de o altă culoare sau de alt sex. Multe din aceste restricții, impuse sau justificate la un moment dat în numele credinței religioase ne par azi depășite. Apar însă forme noi de tentative de impunere în spațiul public a unor interpretări partizane ale propriilor canoane religioase. Din ce în ce mai des farmacistul decide că nu vinde anti-concepționale iar medicul obstetrician refuză realizarea unei întreruperi de sarcină pentru că ambii își invocă zelul religios atunci cînd consideră că propria definiție a vieții ca începînd din momentul concepției ar trebui să prevaleze în fața definiției stabilite prin lege. În SUA sau în Marea Britanie deja au apărut falși obiectori de conștiință, funcționari publici care au refuzat încheierea parteneriatelor sau a căsătoriilor dintre persoanele de același sex, permise de respectivele state, invocînd propriile concepții religioase despre homosexualitate. De aici pînă la cofetarul, fotograful sau hotelierul, agenți privați care își refuză serviciile familiilor de același sex, nu a fost decît un singur pas. În sincron, devin din ce în ce mai vocale vocile părinților care invocă propria religie pentru a își retrage copiii din sistemul de învățămînt sau care solicită ca elevii să nu participe la orele de biologie, de anatomie sau de educație civică pentru că nu sunt de acord cu evoluționismul.

Care sunt așadar manifestările religioase care pot face obiectul protecției garantate prin Articolul 9 din CEDO și prin prevederile similare din constituțiile naționale și ce manifestări religioase intră în zona abuzului, a extremismului religios care nu merită protecția juridică, ci din contră, reprezintă manifestări care sunt sancționabile?

Încercarea de a defini abuzul libertății religioase ca o formă de extremism religios ne aduce în prezența a și mai multe întrebări. Ce înseamnă și cine definește extremismul religios? E suficientă raportarea la opinia majoritară din societate la momentul respectiv? La ce moment, comunitate, comportament ne raportăm de fapt? Este suficientă definirea sau recunoașterea de către stat unei

denominațiuni religioase sau includerea sa ca tradiție religioasă respectată în sfera culturală respectivă? Sociologia religiei este mai în măsură să încerce răspunsuri pentru aceste întrebări. Dreptul însă este mai departe în situația de a stabili ce tipuri de manifestări ale religiosului sunt protejate în baza Articolului 9 și ce manifestări constituie de fapt un abuz al dreptului. În acest ultim caz, invocarea libertății religioase pentru justificarea unor manifestări sub flamura religiosului este greșită și manipulatoare. Textul relevant aici este Articolul 17 din CEDO care prevede că :

"Nicio dispoziție din prezenta Convenție nu poate fi interpretată ca autorizând unui stat, unui grup sau unui individ, un drept oarecare de a desfăşura o activitate sau de a îndeplini un act ce urmăreşte distrugerea drepturilor sau libertăților recunoscute de prezenta Convenție, sau de a aduce limitări acestor drepturi şi libertăți, decât cele prevăzute de această Convenție."

Am arătat deja că, în cele mai multe cazuri, instanțele nu vor analiza dacă un anumit set de practici constituie sau nu o religie sau o credință teistă sau atee, atîta timp cît au o minimă coerență. Judecătorii vor analiza însă cu mare atenție felul în care sunt manifestate în forumul extern aceste credințe – comportamentele cu impact asupra celorlalți. În acest sens, Curtea de la Strasbourg a subliniat că "nu se poate spune că fiecare act care este oarecum inspirat, motivat sau influențat de aceasta constituie o "manifestare" a convingerii."

Atunci cînd comportamentul respectiv trece un prim test de seriozitate și este acceptat ca fiind o manifestare reală a convingerilor religioase, Curtea aplică un al doilea test, acela de a realiza "un just echilibru între interesele concurente în discuție." Curtea de la Strasbourg a realizat un astfel de exercițiu de echilibru între dreptul de a-și manifesta convingerile religioase și interesul angajatorului de a asigura drepturile altora în cazul domnului McFarlane, angajat al unei companii private ale cărei politici interne le impunea angajaților oferirea de servicii în mod nediscriminatoriu, care a re-

fuzat consilierea cuplurilor de același sex și care a fost sancționat disciplinar și ulterior demis. În acest caz, ca și în cauzele anterioare, Curtea subliniază că acțiunea angajatorului de sancționare disciplinară și ulterior de concediere a angajatului care își invocă obiecțiile religioase pentru a refuza îndeplinirea sarcinilor de lucru asumate contractual "era menită să asigure punerea în aplicare a politicii de oferire a serviciilor fără discriminare." Astfel, Curtea judecă abuzul în invocarea libertății religioase din perspectiva impactului negativ asupra celor care devin subiecții restricției introduse prin manifestarea convingerii religioase.

În concluzie, restricții și limitări ale unor manifestări religioase sunt permise în sistemul de drept european în condițiile stabilite de Articolul 9, iar gradul de protecție scade în cazurile în care fenomenele și comportamentele respective nu au neapărat o natură religioasă însă pot fi asociate cu o religie. În afara dogmei cultului respectiv, a nucleului comandamentelor de bază care sunt definitorii pentru o religie, acele interdicții care apar pe parcurs și care sunt legate mai degrabă de zelul în interpretare sau de o anumită agendă politică a grupului religios respectiv, vor beneficia de o protecție mai redusă iar sancționarea lor atunci cînd ele duc la restrîngerea drepturilor altor persoane, va fi confirmată de Curtea europeană a drepturilor omului ca modalitate de restabilire a echilibrului între drepturi deteriorat prin abuzul invocării greșite a libertății religioase.

Ura și limitele liberei exprimări

Romanița Iordache

Acum 90 de ani, pe la 1929, Oliver Wendell Holmes Jr., pe atunci judecător al Curții Supreme a Statelor Unite, afirma că într-o societate liberă trebuie să protejăm "nu numai exprimarea liberă a celor care sunt de acord cu noi, ci și libertatea pentru gîndul pe care îl detestăm." Cu aproape jumătate de secol mai tîrziu, Curtea de la Strasbourg articula o formulă standard ce este repetată în aproape fiecare caz care are legătură cu libertatea de exprimare. Indiferent despre ce stat membru a fost vorba, CEDO afirmă clar și constant nevoia de a proteja sub umbrela libertății de exprimare

„nu numai informații și idei care sunt privite favorabil sau care sunt privite ca inofensive sau primite cu indiferență, ci și cele care ofensează, șochează sau deranjează."

În timp ce pentru F.D. Roosevelt, libertatea de exprimare constituia prima dintre libertățile fundamentale care stau la baza unei ordini mondiale bazate pe statul de drept și respectarea drepturilor omului, în jargonul CEDO, libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale societății democratice şi una dintre condițiile de bază ale progresului societății, asigurînd dialogul necesar pentru menținerea pluralismului şi fiind percepută ca o condiție esențială pentru autorealizarea individuală.

Dacă e firesc ca ideile cu care nu suntem de acord și care deranjează să se bucure de protecție ca formă de exercitare a dreptului la libera exprimare, înseamnă că orice idee poate fi proiectată în spațiul public, fără limite și fără sancțiuni? Putem invoca exercițiul unor drepturi fără responsabilitatea care e corelată cu dreptul respectiv?

Libertatea de exprimare nu este una absolută, ea comportă şi limite, unele pe care statele trebuie să le stabilească prin lege și să le aplice cu multă grijă, sub monitorizarea instanțelor naționale și internaționale. Sunt sute, poate mii de tratate și cazuri care ana-

lizează reglementarea limitelor libertății de exprimare – cît este ingerință justificată, necesară și proporțională în scopul protejării altor drepturi și unde începe cenzura?

Protecția pentru libertatea de exprimare încetează acolo unde începe abuzul acestei libertăți, atunci cînd exprimarea este folosită pentru a reduce drepturile, pentru a propaga, incita, promova sau justifica ura, discriminarea și ostilitatea împotriva unei părți din populație, a minorităților, dată fiind apartenența la una dintre categoriile vulnerabile protejate. Atunci cînd exprimarea devine un instrument al urii ea nu beneficiază de protecție juridică, ci trebuie, din contra, sancționată.

Oare febra cursei electorale sau zelul religios ar putea să fie considerate ca circumstanțe atenuante pentru afirmații care alunecă în zona discursului urii? Poate încercarea de a atrage către propria cauză, fie ea electorală, fie ea religioasă, să fie acceptată ca justificare atunci cînd oponentul este atacat în elemente care țin de dreptul său la demnitate și la identitate?

În o spirală a urii democratizată și amplificată de social media, asistăm din ce în ce mai des la afirmații din ce în ce mai halucinante, incorecte factual și intenționat ofensatoare ca judecăți de valoare. Mediile de socializare sunt pline de atacuri la persoană, forme de exprimare care sunt ofensatoare nu numai pentru destinatarii lor sau pentru grupurile cu care aceștia sunt asociați, ci pentru orice cititor cu minimă decență. Ura ca "stare caracterizată ca emoții intense și iraționale de condamnare, dușmănie și detestare a unui grup țintă" devine un loc comun pentru societate.

În ciuda multitudinii de documente ale comitetelor ONU sau ale Consiliului Europei care atrag atenția asupra pericolului pe care îl generează discursul urii (hate speech) și care propun mecanisme de sancționare, nu există o definiție universal agreată a acestuia. Într-un caz din 2014 Curtea Supremă a Indiei definea discursul urii ca:

"efortul de a marginaliza persoane în baza apartenenței lor la un grup. Folosind expresii care expune grupul la ură, discursul urii urmărește să

de-legitimizeze membrii grupului în ochii majorității, reducînd poziția lor socială și acceptarea lor în societate."

Ne aflăm în fața unui aparent paradox – libertatea de exprimare este articulată ca valoare fundamentală care trebuie garantată și respectată de orice stat cu pretenții democratice, în același timp ni se atrage atenția că exprimarea discriminatorie, care incită la ură trebuie sancționată. Da, libertatea de exprimare este esențială într-o societate liberă și este protejată de standardele internaționale. Aceleași tratate și pacte menționează însă explicit și interzicerea discriminării și definesc abuzul de drept. Pactul ONU pentru drepturi civile și politice de exemplu sancționează explicit discursul urii:

Art. 20.2. Orice îndemn la ură națională, rasială sau religioasă care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență este interzis prin lege.

Pentru explicarea tensiunii care apare între libertatea de exprimare și această interdicție a discursului urii, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a publicat în 2011 un Comentariu general în care arată că orice limitare cu scopul de a proteja morala trebuie înțeleasă în perspectiva universalității drepturilor omului și a principiului nediscriminării. Această echilibristică între interdicția legală a tuturor formelor de îndemnuri la ură națională, rasială sau religioasă care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență și libera exprimare se realizează de la caz la caz cu permanenta raportare la standardul stabilit în articolul 19 al Pactului ONU care stabilește cadrul general pentru libertatea de exprimare.

La rîndul său, Convenția europeană a drepturilor omului menționează libera exprimare în o formulă care pare a reflecta înțelegerea la care ajunseseră politicienii timpului după experiența instrumentalizării urii față de alteritate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Întreaga construcție a regimului drepturilor omului pornește de altfel de la experiența modului în care ura, marginalizarea sau anihilarea celui care era prezentat ca fiind diferit, au fost exploatate pentru a justifica sau a mobiliza în timpul războiului.

1. Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice şi fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri şi responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea şi imparțialitatea puterii judecătoreşti.

În mod excepțional, libertatea de exprimare articulată astfel în articolul 10 din Convenție este singurul drept menționat în Convenția europeană în formularea căruia este precizat explicit că exercitarea dreptului comportă îndatoriri și responsabilități. Acestei precizări sunt dublate de articolul 17 al Convenției care definește abuzul de drept tocmai pornind de la riscul ca grupurile totalitare sau persoanele care incită la ură rasială să încerce să exploateze în propriul interes principiile enunțate de Convenție.

Interzicerea abuzului de drept

Nicio dispoziție din prezenta Convenție nu poate fi interpretată ca autorizând unui stat, unui grup sau unui individ, un drept oarecare de a desfăşura o activitate sau de a îndeplini un act ce urmăreşte distrugerea drepturilor sau libertăților recunoscute de prezenta Convenție, sau de a aduce limitări acestor drepturi şi libertăți, decât cele prevăzute de această Convenție.

Exercitarea unui drept nu poate fi făcută așadar în detrimentul altui drept sau al altei persoane sau în detrimentul respectului pentru toleranță și pentru demnitatea umană, care sunt și ele fun-

damente ale democrației. De aceea, statele sunt obligate în Dreptul internațional al drepturilor omului să elaboreze pro-activ și să aplice interdicții legale în ceea ce privește formele de exprimare ce țin de incitarea la ură așa cum au subliniat Comitetul ONU pentru Drepturile Omului în Comentariul general 34 din 21 iulie 2011 sau Comitetul ONU pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială în Comentariul său general 35.

În cauza Erbakan împotriva Turciei, CtEDO afirmă că "toleranța și respectul pentru demnitatea egală a tuturor ființelor umane constituie fundamentele unei societăți democratice și pluraliste. Acestea fiind spuse, ca chestiune de principiu poate fi considerat necesar în anumite societăți democratice să fie sancționate sau chiar prevenite toate formele de exprimare care răspîndesc, incită, promovează sau justifică intoleranța bazată pe ură." Curtea de Strasbourg a considerat că nu sunt demne de protecție ca forme de manifestare a libertății de exprimare atacurile vehemente împotriva unor grupuri anume și că, din contra, acestea sunt incompatibile cu valorile proclamate şi garantate de Convenție, şi anume toleranța, pacea socială şi nediscriminarea. De exemplu, atacul verbal vehement împotriva unei comunități nu a fost considerat o formă de exprimare care să merite protecția din perspectiva CEDO în cauza Norwood v. Marii Britanii, atunci cînd domnul Norwood a contestat sancțiunea care i se aplicase ca urmare a lipirii pe fereastra apartamentului său a unui afiș al British National Party care prezenta imaginea Turnurilor Gemene din New York alături de mesajul "Afară cu Islamul din Marea Britanie – Protejați poporul britanic."

În contextul invocării opiniilor religioase şi credințelor este legitim să se includă obligația de a evita pe cât se poate expresii care, în mod gratuit, ofensează pe alții, profanează sau care reprezintă o ingerință în drepturile lor, care astfel nu contribuie la vreo formă de dezbatere publică capabilă de a duce la un progres al relațiilor umane.

Curtea a avut posibilitea rearticulării nevoii de asigurare a echilibrului între credințele religioase protejate de articolul 9 și liber-

tatea de exprimare exercitată responsabil inclusiv cu scopul de a "proteja pacea religioasă" în o cauză decisă în toamna lui 2018, generată de sancționarea penală a unei activiste care în cadrul unui seminar de introducere în Islam, organizat de Institutul pentru Educație al Partidului Libertății (Freiheitlichen Partei Ostereichs) a afirmat că Mahomed s-a căsătorit cu Aisha atunci cînd aceasta avea șase și căsătoria lor a fost consumată atunci cînd ea avea nouă ani, concluzionînd că aceasta este pedofilie. În E.S. împotriva Austriei, CtEDO reafirmă testul pe care îl aplică oricărei limitări a libertății de exprimare: restricția este prevăzută de o lege – Codul penal austriac prin Articolul 188, are un scop legitim – protejarea păcii religioase, este necesară în o societate democratică pentru a asigura exercițiul drepturilor garantate de Convenție, "incluzînd o obligație de a evita în măsura în care este posibil în ceea ce privește obiecte ale venerației o expresie care în mod gratuit ofensează pe alții și profanează." Pentru a analiza proporționalitatea restricției impuse de autoritățile austriece, Curtea analizează nevoia socială urgentă și contextul în care afirmațiile au fost realizate, dat fiind specificul dezbaterilor din societatea austriacă la momentul respectiv și forma discursului și formularea acestuia, efectele sale potențiale, natura și severitatea sancțiunii (amendă penală în valoare de 4 Euro pentru 120 de zile, totalizînd suma de 480 de Euro). Condamnarea doamnei E.S. este astfel considerată de Curtea de la Strasbourg ca fiind legală, necesară și proporțională cu obiectivul legitim urmărit, dat fiind faptul că afirmațiile sale puteau genera o indignare justificată în cadrul comunității musulmane, alterînd astfel pacea religioasă, dar și pentru că, deși prezentat ca un curs obiectiv de introducere în Islam, de fapt declarațiile respective nu au fost formulate în o manieră neutră care să constituie o contribuție obiectivă la dezbaterea publică referitoare la căsătoriile cu minori, ci s-a bazat pe o generalizare fără o bază factuală menită să demonstreze teza autoarei că Mahomen nu merită să fie venerat.

"Curtea reiterează că un grup religios trebuie să tolereze negarea de către ceilalți a credințelor sale religioase, și chiar propagarea de către ceilalți a doctrinelor ostile credinței sale, atîta timp cît afirmațiile respective nu incită la ură sau la intoleranță religioasă."

Expresiile ce insultă indivizi sau grupuri de persoane în baza apartenenței lor reale sau prezumate la un grup vulnerabil, țin de discursul urii și nu se bucură de protecție din partea sistemului european de protecție a drepturilor omului ca exercitare a libertății de exprimare. Atunci cînd afirmațiile incită la violență împotriva unor persoane sau oficiali ori împotriva unui segment al societății, restrîngerea libertății de exprimare și sancționarea sunt legitime deoarece astfel de restricții țin de obligația statului de a asigura pluralismul și pacea socială. De exemplu, Curtea de la Strasbourg a precizat că afirmația cum că Holocaustul nu a avut loc și ar fi o minciună inventată de sioniști, nu ține de liberă exprimare. Similar, Curtea de la Strasbourg a precizat că e justificată sancționarea unor sloganuri politice de tipul "Ridicați-vă împotriva islamificării Belgiei"" sau "Să trimitem acasă pe ne-europenii care își caută slujbe!" În acest fel, Daniel Féret, membru al Parlamentului Belgian și președinte al Frontului Național din Belgia a înțeles să își promoveze campania electorală. Féret a fost sancționat pentru incitare la discriminare rasială, condamnat la serviciu în interesul comunității și i s-a suspendat dreptul de a deține poziții parlamentare în următorii 10 ani iar aceste sancțiuni au fost considerate de CEDO ca neconstituind o încălcare a libertății de exprimare dat fiind potențialul lor de a genera sentimente de neîncredere, respingere sau chiar ură față de străini. Faptul că mesajul său a fost transmis într-un context electoral a determinat Curtea să considere că avea o mai mare rezonanță și că în mod clar constituia o incitare la ură rasială. Una dintre liniile directoare ale acestui caz este că e esențial ca politicienii să evite comentarii care ar putea genera intoleranță atunci când se exprimă în public, cu atît mai mult în context electoral, atunci cînd vizibilitatea lor e mărită și tensiunea socială e crescută.

În cauza Vejdeland şi alții împotriva Suediei, CtEDO a decis în unanimitate că sancționarea penală a persoanelor care au distribuit într-o școală materiale ofensatoare la adresa homosexualilor ca grup, nu constituie o încălcare a Convenției. Similar cu multe din mesajele homofobe care poluează astăzi internetul, materialele respective prezentau homosexualitatea ca "tendința sexuală deviantă" care are "un efect moral distructiv asupra substanței societății." Curtea de la Strasbourg a concluzionat că aceste declarații au constituit afirmații serioase, care aduc prejudicii majore, chiar dacă ele nu includeau şi sugestii referitoare la eventuale acțiuni.

"Atacuri la adresa persoanelor care sunt comise prin insultarea, ridiculizarea sau defăimarea anumitor grupuri de populație pot fi suficiente pentru autorități ca acestea să ia decizia combaterii unui discurs care contravine libertății de exprimare, atunci când aceasta este exercitată în mod iresponsabil."

Curtea reamintește că incitarea la ură nu implică în mod necesar o chemare la un act de violență, sau la alte acte penale. Atacuri la adresa persoanelor care sunt comise prin insultarea, ridiculizarea sau defăimarea anumitor grupuri de populație pot fi suficiente pentru autorități ca acestea să ia decizia combaterii unui discurs care contravine libertății de exprimare, atunci când aceasta este exercitată în mod iresponsabil. Din acest punct de vedere, Curtea subliniază că discriminarea în baza orientării sexuale este la fel de serioasă ca discriminarea bazată pe "rasă", origine sau culoare.

Ce este și de ce e atît de important ca discursul urii să fie sancționat?

Recomandarea de Politică Generală nr. 15 cu privire la combaterea discursului de ură elaborată de Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) din 8 decembrie 2015 definește discursul urii astfel:

„advocacy, promovarea sau instigarea, în orice formă, denigrarea, ura și prezentarea negativă a unei persoane sau a unui grup de persoane, precum și orice hărțuire, insultă, stereotipizare negativă, stigmatizare

or amenințare cu privire la o asemenea persoană sau grup de persoane și justificarea oricărei forme de expresie enumerate mai sus, în baza „rasei", culorii, descendenței, originii etnice sau naționale, vârstei, dizabilității, limbii, religiei sau opiniei, sexului, genului, identității de gen, orientării sexuale sau altei trăsături personale sau statut."

Discursul urii transmite un mesaj victimei, comunității din care face parte și societății în general. Mesajul pentru victima-destinatar al urii e unul de devalorizare, neapartenență, denigrare, umilire, ură din cauza identității, indiferent că motivul care stă la baza diferențierii este apartenența religioasă, cea etnică, orientarea sexuală, sexul, afilierea politică, dizabilitatea sau vîrsta, indiferent dacă apartenența la un grup vulnerabil este reală sau imaginară.

Utilizarea urii ca instrument politic în Republica Moldova face obiectul unui comprehensiv exercițiu de monitorizare realizat de Asociația Promo LEX, ale cărui rezultate au fost publicate în 2018. Crearea de tensiune, utilizarea unui limbaj voit agresiv, încurajarea publicului la a percepe oponenții politici ca nedemni de a fi votați a fost intens utilizată ca tehnică electorală după cum indică raportul Promo-LEX. Campionul limbajului urii prin prezentarea oponenților politici ca ne-umani, așadar meritînd să fie eradicați și amenințarea cu violența este Ilan Shor, președinte Partidului ȘOR și primar de Orhei, care a promis să își spânzure public unii oponenți politici:

"Ei sunt niște ticăloși, iar noi îi vom strivi ca pe niște șoareci".

„Sunteți niște canalii și niște mizerabili, iar noi o să vă sugrumăm, ați înțeles? Daaa (reacția publicului)"

„Sunt niște animale și noi îi vom pedepsi!"

„Vreau să mă adresez acestei târfe/târâturi care se află aici în sală".

„Noi o să vă nimicim, sub pământ o să vă îngropăm" „Vă promit că tot ce aparține acestor trei oameni, inclusiv lui Țopa ticălosul, o să vă aparțină vouă". „Promit acestor ticăloși că vom organiza tribunale populare și îi vom spânzura de urechi în piața centrală, fiecare dintre ei va fi spânzurat pe Arc și oricine va putea face cu ei ce dorește".

„Nemernicilor, ticăloșilor și lepădăturilor – pe toți îi vom strivi și sugruma" „Vom strivi acești șoareci?" Daaa (reacția publicului)."

Impactul la nivel personal e unul de lipsă de putere, insecuritate, suspiciune.

O altă tehnică utilizată e cea prin care oponentul politic nu este contracarat cu argumente ce țin de abordarea ideologică sau soluțiile de politici publice pe care le propune, ci atacat prin afilierea cu grupuri nepopulare, cum arată încercarea de decredibilizare a Maiei Sandu prin asocierea acesteia cu mișcarea LGBT:

"Duduița Maia a fost surprinsă din profil, zâmbind mălăieț și pășind în marș cadențat în mijlocul grupului lesbienelor de serviciu, finanțate copios din fondurile rețelelor Soros și altor promotori ai "valorilor occidentale", gen eutanasia, căsătoriile homosexuale, adopțiile de copii de către cuplurile de homosexuali, poliția juvenilă și altele de acest fel."

O altă strategie de comunicare politică constă din tentativa de cîștigare a capitalului politic prin atacarea unui grup vulnerabil. Lipsa de popularitate a unui grup sau a unei categorii de populație este exploatată populist de politician, cu riscul creșterii distanței sociale și a încurajării la violență în raport cu grupul respectiv. Cauza M.C. și A.C. împotriva României decisă de Curtea de la Strasbourg în 2016, ne arată cît de scurt este drumul de la afirmația unor politicieni iresponsabili de tipul "homosexualii sunt păcătoși" sau "homosexualii sunt bolnavi cu care nu trebuie să avem de a face" la formula des uzitată "Moarte poponarilor" sau la acte de violența fizică, infracțiuni care sunt motivate de prejudecată.

Startul în acest sens l-a dat președintele Dodon prin afirmațiile sale repetate din 2017:

„Este foarte greu să fii președinte al tuturor. Eu cred că președinte al tuturor trebuie să fii mut (…) Majoritatea cetățenilor, conform tuturor sondajelor, inclusiv măsurătorilor noastre interne au încredere în președintele RM și (…) în instituția prezidențială. (…) Astăzi am avut întrevedere cu partenerii cu 20 și ceva, 40 de ambasadori, UE, CSI, SUA, China și cineva din ambasadorii țărilor membre UE mi-a spus:

„Uite, peste o săptămână, două, vor fi niște proteste sau niște marșuri a minorităților sexuale în Chișinău". Păi, probabil, n-o să-i pot să-i reprezint nici acum, adică sunt sigur că n-o să pot să-i reprezint niciodată pe astfel de categorie. Ei toți sunt cetățeni ai Republicii Moldova".

Deși președintele Dodon a fost sancționat de Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității, mesajele homofobe sunt utilizate mai departe, de obicei în contextul contestării dreptulului familiilor LGBT de a fi recunoscute și protejate sau în contextul exercitării dreptului la libertatea de întrunire de către comunitatea LGBT. Pe această linie vine declarația repetată în calitate de angajament electoral de către Ion Ceban, candidatul PSRM la primăria Chișinăului la alegerile din Mai 2018. Domnul Ceban a promis că va interzice marșurile LGBT:

"*Eu sunt pentru familia tradițională. Nimeni nu interzice să facă ce vor aceste persoane în spațiul lor. Faceți acasă ce vreți, dar să nu exteriorizăm aceste lucruri în public. Nu voi permite să se desfășoare astfel de acțiuni*."

Cetățenii din comunitatea LGBT și suporterii lor sunt astfel prezentați ca un fel de cetățeni de mîna a doua care nu au dreptul să organizeze marșuri sau evenimente publice dată fiind prejudecata politicianului respectiv. Impactul social este unul de delegitimare a unui grup vulnerabil, de încurajare a excluderii și marginalizării membrilor acelui grup sau a celor care sunt asociați cu grupul vulnerabil respectiv.

Curtea Supremă a Indiei rezumă cel mai bine impactul discursului urii și impactul său pe termen lung:

"Discursul urii pregătește fundația pentru mai tîrziu, atacuri deschise împotriva celor vulnerabili care pot să meargă de la discriminare, la ostracizare, segregare, deportare, violență și, în cazurile extreme, genocid. Discursul urii are un impact și în ceea ce privește abilitatea grupului protejat de a răspunde ideilor de substanță dintr-o dezbatere, construind în acest fel o barieră serioasă în calea participării lor complete într-o democrație."

Doamne, ajută alegătorul! Religie și comportament electoral

Teodor Ajder

În cele ce urmează vom trece în revistă o serie de reportaje mass-media și studii sociologice care analizează relația dintre religiozitate și angajamentul politic. Vom începe prin a defini conceptele de religiozitate și angajament politic - termeni umbrelă ce încorporează numeroase practici. În lumina acestor cercetări corelaționale se poate conchide că religiozitatea corelează mai degrabă pozitiv cu angajamentul politic și civic, iar statul democratic pare să fie puternic interconectat instituțional cu instituțiile bisericești.

Definirea termenilor

Participarea politică cuprinde variabile precum sunt interesul crescut față de politică în genere; față de o ideologie sau partid anume; implicarea în partizanat pentru un partid sau candidat, atât pro cât și contra; agățarea steagului partidului la geamul casei, purtarea de insigne cu logourile campaniilor politice, imprimarea de tricouri, abțibilduri pe automobilele personale, contribuții bănești în fonduri destinate unor cauze explicit politice sau în conturi bancare de partid, în contul campaniilor electorale, referendumuri, dar și plata regulată a cotizațiilor de membru de partid; activitatea civică, care la rândul ei cuprinde acțiuni de voluntariat, organizarea și participarea la demonstrații, inițierea petițiilor, ticluirea de scrisori ca personale cu plângeri sau propuneri precum și/sau participarea la maratoane de petiții adresate politicienilor, referendumuri, inițierea și participarea la discuții, încercări de convertire politică. Uneori se mai iau în considerație factori precum citirea presei politice, iar mai nou, vizitarea paginilor din internet legate de alegeri, inclusiv apelarea la aplicații mobile care prezintă succint campaniile candidaților înscriși în alegeri, participarea în

campanii de înregistrare a alegătorilor și de îndemnare la vot. În unele democrații vestice, aceste campanii sunt organizate din fonduri publice, dar se ține cont și de diferite inițiative private, dar și de la firul ierbii, care își au scopul de a spori participarea la alegeri. Se mai iau în calcul frecvența cu care se ascultă la radiou sau se vizionează dezbateri dintre politicieni. Uneori chiar și escapismul, neangajarea în anumite cauze, de exemplu, în cele care incită la ură sau la violență, sau boicotarea activă a unor evenimente politice, deși dificil de cuantificat, sunt considerate de către unii autori drept forme de angajare politică. Implicarea civică nu neapărat trebuie să fie și politică, deși activiștii implicați politic, adesea se implică și în foarte multe proiecte sociale, incorporând aceste activități în campaniile lor electorale. Balotarea în diverse alegeri de tip local cu mandate nepolitice, dar și în alegerile pentru autoritățile locale sau naționale drept candidat independent sau pe listele mișcărilor politice, indubitabil, sunt practici care desemnează o înaltă implicare politică, dar numărul acestor persoane este adesea foarte mic în raport cu numărul populației generale și rareori sunt considerate în studii empirice.

La fel e și cu religiozitatea, care este mai curând un termen umbrelă sub care sunt adunate mai multe practici și credințe. Se pare că nici în acest caz nu există un canon anume de măsurare, deși mai multe echipe de cercetare au încercat introducerea unor standarde. Bunăoară Putnam și col (a,b), una dintre echipele de cercetare care se ocupă de mai mult timp de relația dintre religiozitate și activism (vor folosi acest termen drept sinonim pentru angajamentul politic), propun un set de măsurări standard ale religiozității de-a lungul așa-zișilor trei B: *behaving, believing, belonging* - comportare, credință, apartenență. În studiile enumerate mai jos, însă, această topologie nu a fost respectată pe deplin, deși trăsături măsurate se încadrează în cei trei B. S-au luat în considerație afiliația religioasă, frecventarea slujbelor religioase, centralitatea religiei în viața personală, la rândul ei măsurată prin relația cu biserica drept instituție, pe de o par-

te, și trăirea experienței extazului pe de altă parte, se diferențiază și între tipurile de rugăciuni, micro- personale și macro- îndreptate spre bunăstarea altor persoane, comunității, urbei; volumul donațiilor bănești oferite bisericilor. Aceste variabile sunt distincte conceptual și nu neapărat corelează. Adesea, cercetătorii mai iau în considerații practici precum participarea în asociații bisericești de caritate, sociale, sportive sau în diverse grupuri de lucru chemate să soluționeze chestiuni curente din sânul congregațiilor. Uneori se mai iau în considerație variabile precum cunoașterea preceptelor religioase - rugăciuni, practici, obiceiuri.

De regulă, cercetătorii specifică în publicațiile sale indicatorii pe care îi iau în considerație și îi definesc cât se poate de clar, iar aceste conceptualizări ale religiozității de multe ori nu se suprapun exact de la cercetare la cercetare și nici de la cercetător la cercetător, atât din motive conceptuale, pe care cercetătorii le prezintă, precum și din lipsa unor date pe mai multe variabile, căci se analizează rezultate la baterii de teste elaborate de altcineva. Cercetările în sine reprezintă moțiuni în favoarea unor tipuri anume de tipologii și în defavoarea altora. De cele mai multe ori, se folosesc totuși scoruri cumulative prin adunarea mai multor tipuri de practici și credințe. Mai rar cercetătorii se limitează la factori singulari ce, în opinia lor definesc suficient religiozitatea. Adesea se efectuează analize analize de variațe cu factorii luați în vizor, o procedură statistică prin care se compară fiecare factor în parte cu alți factori, care se vor luați în considerație. În astfel de designeuri experimentale se pot observa relații care se sustrag ipotezelor inițiale și adesea se fac descoperiri nebănuite.

Majoritatea studiilor citate mai jos folosesc date care provin din chestionare dezvoltate de alte echipe de cercetare. Respectiv, atât în cazul activismului, dar și în cazul religiozității, aceste rapoarte ar trebui să fie considerate cu o anumită doză de scepticism.

Pentru scopul acestui articol, am decis să fim mai indulgenți și să nu folosim excesiv briciului lui Occam, optând pentru o multi-

tudine de păreri și abordări. În cazul în care cititorii interesați vor dori să-și aprofundeze cunoștințele în această arie interdisciplinară cu o tradiție destul de vastă, îi îndemnăm să consulte cele câteva sursele bibliografice oferite la capăt și să nu se limiteze la ele.

În studiile pe care le vom trece în revistă cercetătorii definesc angajarea politică cel puțin ca, dar nu redus la, participarea în alegeri locale și naționale, iar religiozitatea e cuantificată prin considerarea denominației, frecventarea slujbelor bisericești, perceperea ființei divine, organizarea și colectarea de bani în cadrul bisericilor.

Contextul României și R. Moldova

În lumina incursiunilor instituțiilor religioase în treburile statului secular în România și Moldova, mai ales în campaniile electorale, dar și viceversa, ale instituțiilor statului în treburile cultelor, o discuție, dacă nu un studiu mai aprofundat al corelației dintre religiozitate și angajamentul politic pare să fie cât nu se poate de actuală.

Să recapitulăm, în România, în 6 și 7 octombrie 2018 (2 zile la rând!), a avut loc Referendumul de schimbare a Constituției, inițiat de Coaliția pentru Familie, andosat de Biserica Ortodoxă și de cea Greco-Catolică. Referendumul, precum știm, a eșuat, întrucât nu a fost atins pragul de validare. Ceva mai devreme, partidele politice românești, angajate în parlamentarele din 2016, tipăreau și distribuiau calendare religioase cu logourile partidelor sale. Se vehicula că preoții ar fi fost implicați în coaching îndemnându-și credincioșii să voteze într-un chip anume, iar Patriarhia Română încerca să convingă guvernul României că Dumnezeu iubește aurul, betonul și spațiile monumentale, în timp ce credincioșii de rând, prin formația Taxi, sugera în mod controversat că Dumnezeu ar preferă lemnul și spațiile mici. Dat fiind faptul că în Guvernul României sunt mult mai puțini cetățeni români decât în toată cealaltă Românie și diaspora, a fost relativ mai ușor de convins, că interesu-i interes și că locu-n cer e de cumpărare contra

construcție de catedrale ale neamului, decât să chemi cogeamite populație a țării la un referendum. Acest Referendum de schimbare a Constituției poate fi considerat un exemplu de angajament prin escapism și boicotare politică. Acest fapt a fost înregistrat atât de cifrele propriu-zise, cât și de poziția unor formatori de opinie sau de persoanele angajate în comisiile electorale, care, urmărind și documentând minuțios referendumul, înscriindu-se chiar în comisiile de referendum, fără a vota, l-au criticat acerb în presă și bloguri, dar au și transpus boicotul în fapte, refuzând, bunăoară, să salute politicieni de renume din România, de exemplu, pe Traian Băsescu. Cu toate că, general vorbind, contactul cu campaniile de semnare a petițiilor mobilizează cetățenii și îi predispune să participe la alegeri. Probabilitatea participării la alegeri după semnarea unei petiții, acțiune componentă a așa zisului „efect de educație civică" este mai puternic printre alegătorii care nu participă regulat la alegeri, și mai puțin vizibil în cazul alegătorilor conștiincioși (Parry, Smith, Henry).

Referendumul a venit la câteva săptămâni după ce la Chișinău s-a desfășurat cel de al XII-lea Congres (internațional) al Familiei, între 14 și 16 septembrie 2018. Cu puțin înainte de desfășurarea acestuia, în 4 octombrie, la Spitalul Oncologic din Chișinău, au fost aduse direct de pe muntele Athos și expuse moaștele Sfântului Pavel, pentru a fi pupate de către pacienții spitalului, precum și de familiile lor, probabil întru lecuire. Pacienții spitalului realmente s-au aliniat cuminți și au început să pupe ce li s-a pus în față. Sărutul fărâmelor de cadavru se făcea contra o plată simbolică, care și cât dădea, ca la biserică. Atât Congresul familiei, cât și importul moaștelor au fost, se pare, evenimente organizate cu concursul echipei adunate în jurul Președintelui ales al Republicii Moldova, Igor Dodon.

Nu doar președenția, ci și membrii Guvernul R. Moldova sunt dornici de a se apropia de biserica oficială. În 19 noiembrie 2018, în cadrul unei întrevederi oficiale, ÎPS Părinte Mitropolit Vladimir, Întâistătător al Bisericii Ortodoxe din Moldova și Dl Alexandru Jizdan,

ministru al Afacerilor Interne, au semnat Acordul de colaborare între Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove şi Ministerul Afacerilor Interne.

Anterior, în dezbaterile pre-electorale din prezidențialele din R. Moldova, s-a sugerat că Dl Igor Dodon a adunat capital politic, respectiv, voturi, inclusiv prin pozele în care apare alături de icoane și fețe bisericești aflate în posturi de conducere, de Mitropolitul Vladimir, inclusiv cu fețe de cetățenie străină, de Patriarhul Kiril, al Rusiei. Se mai zicea că Dl. Dodon s-a prezentat în acea campanie electorală mai puțin ca socialist, ci insistent ca un cap de familie și creștin pios, ceea ce este deja o tradiție în practicile elitei politice de la Chișinău. Nu a încetat să se pozeze în așa fel și după alegeri. Pe de o parte, preoților nu le ședea prea bine să facă atât alai și activism politic, căci ar fi putut fi apostrofați pentru angajamentul lor politic, la cererea Curții Constituționale. Apostrofarea nu a urmat, din câte cunoaștem. Dealtfel, până și în Actul de Independență al Republicii Moldova, deputații primului Parlament au cerut sprijinul lui Dumnezeu.

S-a sugerat, bunăoară, că acest element al cursei electorale și post-electorale „e datorat nu neapărat habotniciei moldovenilor sau că pentru populația dintre Prut și Nistru ar fi primordială nu chestiunea religiozității politicienilor, ci mai curând faptului că, majoritatea politicienilor, de la Independență încoace, au iubit să fie în preajma fețelor bisericești, să pupe lacom și fățarnic icoane, să se dea mari creștini făcîndu-și cruci ipocrite în public în preajma sărbătorilor religioase, să se joace de-a protectorii moralei creștine. Adică, în loc să scoată chestiunea religiozității (atît de sensibilă, intimă și importantă) din sfera publică și s-o transfere în cea privată, unde îi e locul potrivit, mahării politici moldoveni s-au jucat de-a Ștefan cel Mare și ctitorii de religie, transformînd religia în vodevil, cu participarea generoasă și nu pe gratis a Mitropolitului.”.

Relația dintre socialiștii moldoveni, de așteptat secularişti, și biserică este destul de curioasă și ascunde multe necunoscute. Mi-

mica complex-înăcrită a noului președinte ales, de parcă ar ține o căpșună verde în gură, așa cum a fost înveștinicită în portretul dublu cu mitropolitul Bălțiului - Merchel, ar putea servi drept studiu de caz pentru cineva ca Jean-Jacques Courtine și Claudine Haroche, autorii renumitului tratat de istorie a fizionomicii „Istoria feței" sau ca John Berger, autor al culegeri de eseuri intitulată „Portrete". Fața președintelui nou-ales emana, pe puțin, o disonanță interioară evidentă. Un temei mai material pentru această presupunere e și eliminarea crucii de pe Drapelul de Stat al Moldovei, afișat în cadrul câtorva evenimente oficiale la care Dl. Dodon a participat aflându-se în vizite oficiale în Iran. Pentru cei curioși, aceste imagini pot fi gândite și în lumina textelor clasice ale lui Mandeville - „Cei mai subtil necredincioși dintre politicieni au fost forțați, pentru propria lor liniște, să contrafacă atașamentul lor față de religie, deși de o mie de ori mai mult ar prefera să nu o fi făcut… Politicienii capabili își fac avantaj din orice… Cel mai hotărât necredincios, dacă este un ipocrit bun, se poate preface că ține cont de superstiție și că îi e frică de Dumnezeu, și că simte la fel ca cel mai veritabil bigot; deși câștigă de multe ori prin folosirea religiozității altora…"

La fel, multe dintre postările pre-electorale din rețelele sociale ale susținătorilor contracandidatei la președenția R. Moldova, Maia Sandu, femeie și necăsătorită, au fost binecuvântări - „Doamne, ajută", „Să vă ajute Dumnezeu", etc. Circula și un fotocolaj în care o icoană a Sfintei Maria era stilizată în așa fel încât avea chipul Maiei Sandu. Mema, din câte ne dăm seama, a apărut inițial pe o pagină de satiră și umor moldovesti.info, de unde, probabil, i-a mers vorba în lume. Imaginea și textul care o însoțeau au fost preluate și folosite atât de suporterii Maiei Sandu, cât și de criticii acesteia. Și unii și alții utilizau un limbaj pliat pe limbajul sectant. Susținătorii candidatei fiind supranumiți de către nesusținători - „Martorii Maiei". Dumnezeu, era invocat pretutindeni în ultimele două mari alegeri de ordin național atât în Republica Moldova, cât și în România.

Religiozitatea și participarea politică

Există oare vreun impact al religiozității asupra electoratului în democrațiile contemporane, explicit secularizate? Se pare că răspunsul este unul afirmativ. Grăitor este, bunăoară, faptul că în prezidențialele din 2000, din SUA, religiozitatea a fost unul dintre predictorii cei mai puternici ai rezultatului alegerilor, pe lângă apartenența la o clasă socială și ocupația. Tradiționaliștii - alegătorii de vârstă mijlocie, familiști cu copiii, stabiliți în sudul și centru-vestul rural al SUA, consecvent religioși, au votat cu Bush, pe când cu Al Gore au votat - moderniștii - persoanele mai educate, locuitori ai urbelor aflate pe ambele coaste ale SUA, foarte puțin religioși (Norris, Inglehart). Religia este, și întotdeauna a fost, strâns împletită în țesătura vieții politice americane. În ultimele două decenii, însă, rolul religiei în politica americană a devenit și mai direct. Aceasta a devenit o forță reală, cu conștiință de sine, implicată în procesul politic (Kohut și col.).

Dumnezeul intervenționist

Dar religiozitatea nu este o condiție suficientă pentru angajarea politică. Comportamentul alegătorului religios este influențat de mai mulți factori specifici. Un astfel de factor este felul în care alegătorii religioși percep ceea ce ei numesc Dumnezeu. În cazul în care cred că Dumnezeu este mai intervenționist - adică cred că intervențiile divine au loc în mod frecvent și direct în viața oamenilor și că ei, ca subiecți, sunt nesemnificativi, că nu prea pot face mare lucru pentru a o schimba ceva în felul în care decurg lucrurile, că nu se pot opune forțelor divine, fenomen numit chietism, atunci participarea lor explicită în viața politică e destul de modestă, de tip escapist sau absentă. Dacă credincioșii, pe de altă parte, îl cred pe Dumnezeu o entitate mai detașată de lume, mai puțin intervenționistă, au tendința să se angajeze mai mult în politică și în diverse acțiuni civice. Așadar, religiozitatea ar putea să nu fie scoasă din sfera publică și redusă la sfera privată, deoarece religiozitatea

există în ambele sfere și depinde de felul în care unii oameni percep divinitatea. Pe de altă parte, omniprezența religiozității nu e neapărat legată de politică. (Habermas (b); Radu, (b); Casanova.)

Denominația și participarea la slujbe

Aderarea la o tradiție religioasă anume pare să influențeze participarea politică mai puțin, în timp ce oferta de și participarea în felurite activități civice organizate pe lângă lăcașurile religioase sau casele de rugăciuni, de genul grupuri de discuție sau de studiu, cantine sociale, cluburi, etc., tind să sporească și participarea politică. Se cuvine să menționăm, că de cele mai multe ori au fost analizate populații creștine sau mozaice, iar musulmanii, budiștii, ireligioșii - seculariștii, ateii, nonii - deși există populații numeroase, rareori aceste grupuri au fost luate în considerație, drept denominație, sau denominație zero, în studiile pe care le vom discuta aici. Participarea la slujbe religioase corelează în general pozitiv cu participarea la vot, dar și cu sentimentul de apartenență la o comunitate și a obligațiilor față de ea. Unii cercetători denotă și corelații negative a denominației cu alte forme de angajare politică, de exemplu cu participarea în alegeri locale sau cu deținerea unor funcții publice locale. Cercetătorii explică aceste observații aparent contradictorii prin economia timpului. Indivizii mai activi politic trebuie să aleagă între a participa la unele evenimente în pofida altora, căci acestea se suprapun.

Pe de altă parte, segmentarea pe eșantioane în funcție de denominație, de exemplu în „baptiști", „ortodoxși", „catolici", în sine este nesatisfăcătoare pentru a înțelege mediul religios de azi. Sunt necesare segmentări ulterioare în funcție de rasă, convingeri religioase (de exemplu, literalismul biblic), practica religioasă, sex etc. Bunăoară, un studiu efectuat pe un eșantion de 1721 de participanți (Driskell, Embry, Lyon) a scos în evidență că categoria de cetățeni cea mai implicată politic sunt femeile căsătorite, de vârstă medie, albe, cu studii superioare, cu servici și venituri me-

dii. Circa optzeci procente dintre participante frecventau adesea slujbele bisericești. Circa jumătate dintre acestea sunt implicate în felurite activități legate de viața congregației lor.

Participarea la slujbe în sine ca forță motrice de stimulare politică nu este inechivocă. Sky L. Ammann, bunăoară, susține că rolul prezenței la slujbe e supraestimat în sporirea participării politice a indivizilor e supraestimat. Odată ce indivizii încep să se angajeze politic, oricare ar fi cauza, ei continuă să fie activi independent de prezența lor la slujbe. Mecanismul care leagă participarea religioasă de angajamentul politic poate fi unul indirect, susține acest cercetător. Fluctuațiile în participarea la slujbe pot fi influențate și de anumite schimbări calitative ale altor factori, despre care se știe că corelează puternic cu participarea politică, precum dezvoltarea unui interes politic sau implicarea în acțiuni de partizanat și activitate civică. Implicarea în acțiuni politice și declinul în participarea în activități religioase, observată de Ammann, se poate datora înaintării în vârstă sau sporirii statutului social și mai puțin religiozității. Indivizii sunt predispuși odată cu vârsta să devină mai activi politic, și chiar mai predispuși să-și asume rolul de politicieni activi, conform unui studiu efectuat de Gerber, Green și Schachar (2003), independent de atașamentul lor față de biserică.

Alții cercetători, precum Wielhouwer (2009), susțin că nu atât participarea la slujbe, cât participarea în sine într-o congregație unde politica e o temă discutată deschis pare să fie un imbold și botez întru activismul politic. Lăcașurile de cult servesc adesea drept locuri de acces la resurse importante de informare, devenind creuzete pentru dezvoltarea abilităților civice utile pentru practicarea politicii. Rosenstone și Hansen (1993) oferă o estimare numerică a efectului respectiv, afirmând că persoanele care frecventează biserica săptămânal sunt cu 15,1% mai predispuse să voteze în alegerile prezidențiale și cu 10,2% mai predispuse să voteze în alegeri locale în comparație cu persoanele care nu participă niciodată la slujbe. Persoanele care au mers mai frecvent la biserică între 1973

și 1982, precum și din 1982 până în 1997 au fost mai angajați atât din punct de vedere civic, cât și politic. Prin cadrul bisericii are loc achiziționarea unor aptitudini civice și organizaționale importante, însăși prin practicarea rolurilor asociaționale (Verba et all).

Mobilizarea bisericească (în rând cu alte acțiuni de mobilizare civilă) și aptitudinile organizatorice învățate în cadrul bisericii (cor, campanii de ajutor social, rugăciuni comune) par să aibă un efect instigator de netăgăduit în crearea și emanciparea comunitară, precum și inițierea și susținerea mișcărilor politice, de foarte multe ori progresive. Un exemplu eminent e cazul Mișcării Pentru Drepturile Civile din SUA.

Creuzetele bisericești funcționau chiar prea bine, deși acest lucru este mai puțin cunoscut pentru că activiștii deveneau critici la adresa politicilor naționale ale Pentagonului. În „Fabricând consimțământul" Noam Chomsky și Edward Herman vorbesc despre cum mass-media de trend general ignora sursele internaționale credibile de informare susținute, atât organizații non-guvernamentale seculare dar și catolice, care, printre altele, operau cu bugete minime. Biserica romano-catolică jucând un rol activ de protejarea potențialelor victime, iar preoții acesteia adesea mureau cu moarte de martir în apărarea nevoiașilor. Autorii fac distincția între victimele „nevrednice" și „vrednice". Nevrednice erau, și probabil mai sunt, victimele neraportate de presa de trend majoritar pentru că sunt cazuri care se contrapuneau cu politicile externe ale statului, aici SUA. De exemplu, masacrul din Liquica, comis de milițiile Indoneziene, asupra refugiaților din Timorul de Est, care căutau refugiu în biserica catolică. (Etimologia termenului de azil este strâns legată de idea de loc sfânt - sanctuar, un loc unde ar trebui să înceteze actele de violență.) La fel s-a întâmplat și în cazul violurile și omorurile din El Salvador, unde printre victime adesea se numărau misionare sau preoți, inclusiv de rang foarte înalt, și care se bucurau de rang de eroi naționali în viață pentru faptele lor. Aceste cazuri nu ajungeau în mass-media americană. De cele mai multe ori acești

activiști catolici, adesea preoți, deveneau victime pentru că îndrăzneau să aibă viziuni progresiste și le și exprimau în practică ajutând țăranii să se auto-organizeze în grupuri de susținere reciprocă și opunându-se explicit deținătorilor locali de pământuri, poliției care le ținea parte, juntei locale susținută de guvernul SUA. Activiștii se mai și declarau critici față de posibilitatea organizării unor alegeri naționale libere în Guatemala, Nicaragua și El Salvador. Pe de altă parte, victimele „vrednice" erau rezultatul unor omoruri comise de dușmanii ideologici ai statului, de exemplu omorul preotului și disidentului polon Popieluśko, un combatant neobosit anticomunist din Republica Populară Polonă. Faptul că despre moartea sa tragică s-a scris de zeci de ori mai mult în presa americană de trend general decât despre moartea preoților și celor patru misionare cu cetățenie americană din El Salvador, nu îi stârpește în niciun fel meritele sale de disident și de om angajat politic. Distincția dintre victimele vrednice și nevrednice este mai puțin importantă pentru analiza de față. Deși această activizare se poate observa începând cu anii '70 și în mișcările cu ideologii opresive. Vedeți, bunăoară, colaborarea tot mai intensă dintre Noua Dreaptă Creștină din SUA și cercurile politice conservatoare - politicieni republicani și fundamentaliștii creștini. Aceasta a dus la sporirea interesului față de politică în grupurile de indivizii activi din punct de vedere religios (Miller și Wattenberg, 1984). La fel s-a întâmplat într-un context foarte diferit, și Europa de Est. Vedeți, de exemplu, întâi activitatea grupurilor de tineri catolici care s-au opus clar orânduirii socialiste pe vremea RPP, iar unii activiști au fost chiar executați de către agenți ai securității, precum preotul Popieluśko (Kindziuk), de exemplu, cazul fostului preot polon Jacek Międlar, căruia, i s-a revocat dreptul de a servi ca preot catolic, zice-se la propria solicitare (Ostrowska) în urma radicalizării sale spre dreapta.

Bisericile mai pot juca și rolul unor centre de cultură etnică (pentru cazul bisericilor catolice vedeți Liptak 1989; Pozzetta 1991, dar

este probabil valabil și pentru bisericile ortodoxe). În mod special pare să fi fost cazul pentru populațiile diasporene - irlandeze, italiene sau poloneze în SUA sau MB. Etnia ar putea fi o variabilă ascunsă în relația religiozitate versus activism. Există, de exemplu, o corelație puternică între participarea la slujbe și votarea în alegeri naționale în cazul anglo-saxonilor catolici. Implicarea latinoșilor, pe de altă parte, în activități politice este de două ori mai joasă decât în cazul anglo-saxonilor, pe un fundal similar de frecventare a bisericii (Jones-Correa și Leal). Vedeți bunăoară Benhabib pentru un rezumat al discuțiilor aprinse legate de afacerile hijaburilor (vălurilor) din Franța sau Germania, unde unor femei musulmane li s-a interzis purtarea vălurilor în școli, căci aceste piese de îmbrăcăminte ar fi simboluri religioase. Dezbateri similare au avut loc și în Turcia, unde această piesă de îmbrăcăminte este oarecum parte din tradiția locală. Impunerea laicizării cu de-a sila a dus la ascensiunea gradului de activism politic și chestionarea unor practici sistemice de tip patriarhal, existente în instituțiile democrațiilor vestice. Benhabib discută aceste cazuri mai ales din perspectiva extinderii conceptului de cetățenie dar și a accesului limitat la participarea în crearea legislației pentru anumite categorii marginale, de exemplu, a imigranților.

Apartenența la congregații, afirmă Verba, poate explica de ce afro-americanii se implică mai mult în politică, îi pofida nivelului lor relativ scăzut de acces la resurse socio-economice. Latinoșii, cu toate că sunt afiliați bisericii, sunt mai puțin încadrați în această dinamică. S-a sugerat, bunăoară, că angajamentul politic mai modest al acestei categorii de persoane să fie explicată prin apartenența lor la Catolicism, ceea ce, precum am văzut pare să nu fie o explicație plauzibilă. Cu toate acestea, deși latinoșii au rate înalte de apartenență religioasă și de participare la slujbe, catolicii latinoși în SUA tind să fie mai puțin implicați în politică decât protestanții, care beneficiază adesea de traininguri civice în cadrul bisericilor sale. De aceea, Verba suge-

rează că nu atât apartenența la o confesiune anume, ci achiziționarea aptitudinilor civice sunt cele mai relevante în prezicerea activitățile politice non-electorale. Se prea poate că și condiția de imigrant, adesea ilegal, sau diasporan să joace un rol inhibitor semnificativ (Levine și Reilly). Apartenența la catolicism în sine corelează pozitiv și semnificativ cu prezența la vot la alegerile naționale și alegeri locale, inclusiv în alegerile în consiliile de administrare ale școlilor. Atât bisericile catolice, cât și cele protestante încurajează credincioșii să se implice în electorale. Chiar mai mult, catolicii par să fie mai încurajați decât protestanții. Dar și în cadrul bisericii catolice sunt diferențe mari între grupurile de credincioși. (Jones-Correa și Leal)

În ceea ce privește paleta sectelor creștine, cu toate că există cercetări care ar sugera că grupurile mai conservatoare, fundamentaliste și evanghelizatoare au o influență ceva mai mare asupra alegătorilor, sunt și studii care contrazic aceasta și susțin că denominațiile (cel puțin cele creștine) nu au o importanță prea mare asupra deciziei de a merge sau nu la alegeri. (Woodberry și Smith, 1998; McKenzie, 2001). Acesta se datorează și seturilor de variabile definitoare ale activismului și religiozității.

Nu e de mirare, în aceste condiții, că ideea Visului „împrumutat" de la Martin Luther King Jr. folosit în spoturile electorale de către Valeriu Ghilețchi, candidatul evanghelist în recente prezidențiale moldovenești, nu a funcționat prea bine pe electoratul moldovean (e-democracy.md). Poate și pentru că electoratul moldovean nu cunoaște prea multe despre istoria modernă a SUA și nu a putut face legătura cu contextul luptei pentru drepturile civile, nu sunt empatici cu lupta emancipatoare a afro-americanilor sau visează la cu totul altceva. Ghilețchi a acumulat puțin peste un procent - 15.354 de voturi, în scădere spectaculoasă cu parlamentarele din 2001, când a acumulat 27,511 voturi. Ghilețchi a avut și o siglă nouă. Pe lângă semnul crucii, în 2001, sigla sa deși utiliza simbolistica tradițional creștină, era și locală, mioritică, căci avea reprezentat pe ea și un

mieluț. Pe când pe sigla pe care a folosit-o în campania din 2016, mielul a fost înlocuit de un porumbel.

Cu Biserica Ortodoxă din Moldova lucrurile stau cam la fel. Să facem o incursiune în alegerile parlamentare din 2010, când Partidul Umanist din Moldova (PUM) a cheltuit masiv pe numeroase panouri publicitare cu sloganul „Votează clopotnița!" plasate în Chișinău, pe care se puteau admira capurile Mitropolitului Vladimir și al lui Valeriu Pasat, fostul ministru de interne moldovean, întâi implicat în scandalul MIG-urilor, pentru care a fost dat în urmărie penală, ca după aia să i se decerneze premiul național (Grejdeanu). PUM avea un program electoral care miza pe geopolitică, foarte asemănător cu cel al lui Igor Dodon din prezidențialele de 2016. A adunat, însă, doar 0.9% din voturile alegătorilor (e-democracy.md). Se prea poate ca acest eșec să se fi datorat imaginii proaste pe care o avea Dl Pasat în rândul alegătorii din R. Moldova, sau poate religiozitatea moldovenilor este una interioară, nu instituțională, care nu corelează neapărat cu încrederea în instituții și reprezentații acesteia.

Oricum ar fi fost, capii Bisericii Ortodoxe au decis, iar lansarea în campania pentru prezidențiale, andosându-l pe Dl Dodon, sau mai bine zis, defăimând candidatura Maiei Sandu (PAS). Tentația e mare de a specula că aceasta s-a datorat felului în care s-a dezvoltat în fluxul opiniei publice imaginea Maiei Sandu în termeni tot mai demiurgici. Adevărul e că Maia Sandu, suplă ca după post, ne părea și nouă mult mai cucernică decât soborul de preoți burtoși în mantii negre, cu pălării mov și cruci aurite pe piepturi. Cum să nu zică ei că Maia Sandu e anormală (Zamfirescu)? O ziceau știind, desigur, că nu prea pune lumea urechea la balivernele lor, dar mai știau că cu cât se repetă o chestie, cu atât lumea o crede mai mult. Acest truc, numit astăzi - Efectul adevărului iluzoriu - desacralizat de către științele cognitive, mai este utilizat cu spor de lideri bisericești, comercianți sau politicieni. Trebuie că a fost o luptă extenuantă spiritual, pentru fețele bisericești moldovene, pentru că ce-ar fi dacă

viralitatea imaginii Sfintei Maia era, totuși, un semn divin al căderii burtoșilor în păcat, sau mai simplu spus, un veritabil semn divin?

Claie peste grămadă, candidatul susținut de clerul ortodox - Igor Dodon - a câștigat alegerile. S-au constituit oare jumătate dintre alegătorii activi ai Moldovei în bloc electoral? E puțin probabil ca judecățile de valoare ale preoților, mai mari sau mai mici, au fost ascultate. Impactul religiozității și al bisericii asupra participării la vot a fost, se prea poate, ca și în 2010, unul foarte nesemnificativ, dar, ca efect secundar, a tot fost subliniat de noul președinte, prin portrețeala cu fețele bisericești și cu ofrandele darnice de medalii și bani. Dl. Dodon a oferit Bisericii ortodoxe o expunere mass-media nemaipomenită, spre binele sau spre răul instituției pe care o reprezintă.

Macro-credințe - micro-credințe

Un alt stimulant politic este împărtășirea așa-numitelor macro-credințe. Aceste credințe țin și faptul că prin credință, rugăciuni și fapte bune se poate îmbunătăți întreaga societate, instaura pacea universală pentru toți, încetinirea schimbărilor climaterice, instaurarea dreptății, a justiției echitabile, lecuirea de corupție, precum și practicarea rugăciunilor pentru persoane necunoscute, spre deosebire de micro-credințe, care sunt de ordin individualist, descrise prin lipsa de credință în impactul considerabil asupra votului în scrutine, o concentrarea mai mare asupra intereselor imediate și personale. Distincția a fost probabil introdusă de Tocqueville. Acesta deosebea experiențe religioase personale (micro) - e cazul persoanelor care preferă o interpretare ad-litteram a Scripturii și preferă să se roage mai mult pentru cei pe care îi cunosc ei și bunăstarea personală pe de o parte - și cele colective (macro) pe de altă parte, persoane cu credințe mai universaliste și predispuși să închine rugăciuni pentru persoane necunoscute, de exemplu, comunitățile cuprinse de dezastre ale naturii sau războaie.

La fel, există indivizi care în relația lor cu Dumnezeu și decizia legată de votul său țin cont în special de condiții economice perso-

nale, iar alții încearcă să țină cont de condiții care ar putea avantaja mai puțin indivizii anume, inclusiv pe ei, și mai mult comunitățile. Cu cât oamenii gândesc mai macro, atât în rugăciune cât și în interes, cu atât sunt mai activi politic. Persoanele care se roagă întru binele tuturor și cred că Dumnezeu nu intervine prea des în treburile oamenilor par să participe cu 9% mai mult decât persoanele care cred într-un Dumnezeu care intervine des în viața oamenilor sau/și se roagă mai mult la interesul propriu. Cei care pledează pentru dreptatea economică și socială, sunt cu aproximativ 6% mai implicați politic decât cei ce nu sunt interesați de acest factor. (Driskell și colaboratorii) Altfel spus, credințele macro par să transcende denominațiile. În același timp, s-a sugerat că indivizii predispuși la rugăciunile cu temă individuală, s-ar putea implica mai activ în alegerile locale și mai puțin în cele naționale.

Banii

În statele în care există deja o tradiție de a dona bani pentru campaniile politice, oarecum predeterminată de o tradiție de a dona bani în cadrul slujbelor sau cu strângerile de fonduri pentru binefaceri, actualmente efectuate adesea prin transferuri bancare, comportamentul donatorilor nu este atât de previzibil pe cât s-ar putea presupune. De exemplu, prezbiterienii care se consideră mai conservatori, donează bani în primul rând bisericilor din care fac parte, pe când prezbiterienii, care se consideră mai liberali, adesea donează bani unor fundații sau cauze seculare (Choi și DiNitto). Acestor studii li se poate reproșa că nu țin cont de faptul că multe dintre organizațiile seculare sunt administrate de persoane legate indirect de congregațiile bisericești, dar și faptul că multe biserici oferă actualmente ajutor și suport material inclusiv persoanelor din afara congregațiilor, nu neapărat urmărind scopuri de prozelitism.

Bisericile, ca și instituții, par să aibă un efect de antrenare în politică, mai ales a grupurilor de cetățeni cu venituri peste medie. Adesea pot deveni spații de neînlocuit în procesul de cunoaștere

și interacțiune cu jucători din politica actuală, respectiv, deschide (sau închide) multe uși. Pe de o parte, este valabil în cazul celora cu un avantaj inițial material, aceste persoane au șanse mai mari să acumuleze capital politic, în cadrul bisericilor. Pe de altă parte, voluntariatul din cadrul bisericilor este în mod special important și apreciat în dezvoltarea unor practici de angajament politic. Atât aptitudinile pe care oamenii le achiziționează în aceste situații, precum și relațiile interpersonale pe care și le procură sunt de neînlocuit. Adesea aceste relații și aptitudini noi pot substitui dezavantajele legate de anumite resurse - educație sau bani. Cu toate că instituțiile religioase joacă un rol neobișnuit în sistemul politic american, în sensul în care acestea oferă oportunități și pentru cei ce în alte condiții n-ar fi avut acces la resurse, Schlozman sugerează că nu atât biserica, ci complexitatea și bogăția mediilor din care fac parte indivizii este variabila cea mai importantă în emanciparea politică. Se pare că cei ce dobândesc aptitudini în medii bogate în interacțiuni sociale și acțiuni de voluntariat, separate de activitatea bisericească, oricum își dezvoltă aptitudini politice vizibile, devenind tot mai competenți inclusiv în domeniul politicii.

Alți cercetători sugerează că rolul cel mai important al bisericilor ar putea fi nu neapărat legat de inculcarea aptitudinilor civice, ci mai curând în faptul că aceste lăcașe au servit și încă servesc drept conducte importante de informare politică și recrutare (Ammerman 2001).

Ce ne face să ignorăm politicul?

Verba și colegii în lucrări ulterioare susțin că există trei motive pentru care oamenii decid să rămână în afara sferei politice - 1. Nu pot, 2. Nu vor, 3. Nimeni nu le-a sugerat să se implice. Dacă nu pot, de cele mai multe ori cauzele sunt criza de resurse - timp, bani sau aptitudini - ceea ce face dificilă sau imposibilă acoperirea costurilor participării. Dacă nu vor, asta implică absența angajamentului politic. Unii oameni s-ar putea efectiv să nu fie interesați de

politică sau care cred că participarea lor în sfera politicului este oricum nesemnificativă, chiar și în democrații, și nu are niciun sens. A treia categorie, neinvitații, indică izolarea de la rețelele de angajare și informare indispensabile pentru participarea politică. De exemplu izolarea asociațională a latinișilor e întărită de efecte lingvistice și generaționale (Hill și Moreno) - variabile importante care influențează relația dintre biserică și participarea politică.

Revenind la contextul local

În ce măsură putem transpune aceste cunoștințe în contextul Europei de Est, în România, R. Moldova? Există oare aceste corelații și aici? Procesul de transformare politică din ultimii 30 de ani nu a adus cu sine o îmbunătățire imediată a indicilor de credibilitate în instituțiile statului. O bună parte de populație a imigrat, iar posibilitățile de angajament politic pentru imigranți, chiar și în democrațiile vestice, sunt destul de reduse. Astfel, se poate explica bunăoară frecvență destul de joasă la urnele de vot în toate statele fostului bloc de la Varșovia. Cu toate că se poate considera și idea că abia acum, participarea este una reală, determinată de o revenire veritabilă a interesului pentru politic. Biserica, pe de altă parte, cel puțin conform unor barometre de opinie, se mai bucură încă de încrederea unei pături semnificative din populația Europei de Est (Radu). Bogdan Radu, unul dintre puținii cercetători care se ocupă de studiul religiozitate și angajamentul politic în contextul nostru, susține că nu toate modelele de analiză generate în contextul vestic pot fi transferate în contextul est-european și nici concluziile. Cu toate acestea, se poate afirma că în România, de exemplu, valorile și practicile religioase par să influențeze atât participarea convențională - votul în sine, cât și pe cea neconvențională. Mergerea la vot în aceste țări ar putea fi, într-adevăr, sporită de participarea în activități desfășurate în incinta bisericilor. Se prea poate însă ca acest spor în ceea ce privește numărul alegătorilor să fie datorat nu atât religiozității indivizilor, ci relației foarte apropiate care

există între stat și biserică. Electoratul religios nu este suficient de numeros în România pentru a putea schimba constituția, dar s-ar putea să fie suficient de mare pentru a influența balanța blocurilor din parlament. Pe de altă parte, conservatismul religios este adesea contrapus angajamentelor politice de tip neconvențional, precum e semnarea petițiilor. Există o corelație negativă între participarea la slujbe în Biserica Ortodoxă și inițierea sau participarea la discuții politice, sau încercări de convertire politică. Ortodocșii practicanți votează în număr mai mare decât ceilalți cetățeni, dar tind să discute foarte puțin politică.

Necredincioșii ca circumscripție

Se cere să discutăm, câtuși de puțin, și despre felul în care angajarea politică este influențată de ireligiozitate sau de religiozitatea zero. Ne referim la angajamentul civic și politic al persoanelor etichetate în diverse feluri: necredincioși, ireligioșii, noni, atei, agnostici, sau persoane care nu cred într-un sistem deific anume și nu participă în slujbe bisericești. Pot oare necredincioșii constitui circumscripții - grupuri de andosare în alegeri locale sau naționale, eventual, în afara partidelor mari, în baza ireligiozității lor?

Comunitatea seculară în ansamblu pare destul de indiferentă față de politic. Cu puține excepții, nu prea merge la marșuri cu generic ireligios, și nici nu se prea prezintă la alegeri, cu toate că se poate să fie o comunitate foarte numeroasă, dacă e să judecăm după succesele comerciale de care se bucură cărțile lui Dawkins, ale lui Sam Harris sau ale lui Christopher Hitchens, a documentarelor de genul „Religiosul" (regie Bill Maher), sau a albumului de cântări ateiste ale trupei Steep Canyon Rangers, al cărei solist e renumitul satiric, Steve Martin.

Majoritatea secularișitilor tind să se țină departe de angajamentul politic, care și pe unde dosiți prin felurite turnuri de fildeș. Această neangajare a fost atât deplânsă, cât și ridiculizată de către unii comentatori politici. Unii foiletoniști mai înfipți afirmau chiar că an-

dosarea grupurilor de ireligioși poate aduce mai mult rău decât bine mișcărilor și cauzelor politice (Freedman).

Mobilizarea și scoaterea la iveală a acestui electorat e foarte problematică. Ateiștii nu locuiesc vizibil în anumite cartiere, cum ar fi, de exemplu, persoanele de culoare sau hispanicii, homosexualii sau lesbienele. Cu mici excepții, nu se întrunesc în asociații profesionale de genul medicilor sau avocaților. Fiind necredincioși, nu se adună în mod axiomatic pentru închinare în lăcașuri sfinte. Nu au un ceva anume ireligios în juru a ar putea să se adune. Ireligioșii, adesea sunt predispuși să pună puterea rațiunii înainte de toate, ceea ce ar putea să-i facă mai puțin apți de munca agresivă a politicii de vânzare cu amănuntul, sau altfel spus, de prozelitism politic. Mă refer la utilizarea registrelor de telefoane pentru a convinge potențialii alegători, la mergerea și baterea la ușile cetățenilor, la organizarea campaniilor de călătorie în grup spre alegeri și chiar cazări.

Cu toate acestea, recentele alegeri federale din SUA au adus cu sine un rezultat neprevăzut. Pentru prima dată patruzeci și șapte de aleși în alegeri s-au declarat deschis ateiști și umaniști în campaniile sale electorale, deși în SUA, cel puțin, capacitatea grupurilor de ireligioși de a livra un volum semnificativ de voturi într-un fel similar cu grupurile religioase era considerată relativ slabă. În sfârșit, Mandeville este contrazis de rezultatele unui vot național, nu toți conducătorii și magistrații promovează o religie sau alta!

Marșurile politice cu agendă clar ireligioasă au o frecvență foarte joasă, chiar și în localitățile unde există o populație mare de ireligioși. Deși mai multe sondaje documentează o creștere semnificativă a numărului de ireligioși în SUA (Liu).

În zonele cu foste regimuri comuniste din Europa Centrală și de Est, numărul ireligioșilor a fost în descreștere. Radu îl citează pe Huntington, care afirmă că după represiunea religioasă care a avut loc în cadrul regimurilor comuniste, se putea aștepta la o mare revenire și răzbunare a Domnului - revanche de Dieu. Spre deosebire de democrațiile din Europa de Est, societățile vestice,

postmaterialiste au privatizat religia, ceea ce a dus la o descreștere a numărului de credincioși activi, în timp ce oamenii din Europa Centrală și de Est redescoperă religiozitatea. (Inglehart și Wayne) Dar același lucru se întâmplă și în SUA, unde religia nu a fost asuprită în niciun fel. Huntington probabil greșește ceva iar.

Actualmente, la circa 30 de ani de revenire a bisericii în Europa Est, ca actor activ în discursul public, se poate argumenta că aceasta începe să-și piardă ușor din popularitate. Indicele dominicantes în Polonia, de exemplu, (participarea la liturghiile duminicale) a scăzut cu 3,1 procente, iar indicele comunicantes cu 1 procent (primirea Sfintei Împărtășanii). Aceasta s-ar putea datora atât politizării bisericii sau scandalurilor în care a fost implicată instituția bisericească și membrii săi. Credincioșii ar putea fi dezamăgiți de aceste evoluții.

Există și o altfel de statistică interesantă, care ne parvine din cultura populară. Lungmetrajul „Clerul" (reg. Voicieh Smajovski), în care sunt discutate ciocnirile dintre indivizi și instituția Bisericii catolice, a devenit al treilea cel mai vizionat film de la 1989 încoace. Filmul a fost vizionat în primele săptămâni de la lansare de peste cinci milioane de spectatori.

Scăderea numărului de persoane prezente la slujbe se poate înțelege și ca o tendință de la cantitate spre o calitate religioasă, slujbele sunt vizitate de credincioșii cei mai evlavioși. Analiști din cadrul bisericii vorbesc despre creșterea, în schimb, a numărului de botezuri și căsătorii sacramentale, precum şi numărul de copii care au primit Prima Împărtăşanie (issk.pl). În comparație cu anii precedenți, aceste evoluții se pot explica atât prin o aderare mai mare a locuitorilor Poloniei la valorile tradițional-catolice, dar nu e puțin probabil că aceasta se datorează și reformelor de asistență socială implementate de guvernul PiS în ultimii ani.

Încheiere

Deși clivajul dintre religiozitate și politic este explicit definit în constituțiile multor democrații actuale, inclusiv SUA, iar în discursul public se derulează multe discuții care pledează pentru o sepa-

rare cât mai mare a bisericii de stat, în cele de mai sus am putut vedea câteva punți trainice de legătură dintre sfera religozității și sfera angajamentului politic și civic. De fapt, din câte se pare, clivajul propriu zis, actualmente, nu există. Avem o rețea complexă și deasă de poduri ce leagă cele două dimensiuni. O rețea ce pare să crească și să se îngroașe tot mai mult în ultimii ani, atât în democrația Americană (Kohut și col.), precum și în zona Poloniei, României (Radu), Republicii Moldova (Voicu și col; Doroftei).

După o trecere în revistă a multitudinii de componente comportamentale și cognitive care stau la baza conceptualizării religiozității și angajament politic, am discutat mai multe studii care încearcă să clarifice această relație complexă și încă foarte dinamică, atât în democrațiile cu tradiție din vest, în special SUA, cât și în democrațiile mai tinere, România, R. Moldova. În lumina acestor cercetări se poate conchide că religiozitatea corelează mai curând pozitiv cu angajamentul politic și civic, iar statul de tip democratic pare să fie puternic conectat instituțional cu instituțiile bisericești, atât în vest, cât și în est.

Cercetătorii care au condus aceste studii implicit exclud posibilitatea propriu-zisă a separării bisericii de stat în condițiile actuale. Mai mult, distanța dintre stat și biserică, reprezentată aici în speță pe exemplul corelației dintre religiozitate și angajament civic, pare chiar să se micșoreze, deși popularitatea ireligioșilor declarați în politica americană pare să fie în creștere.

Aceste studii par să coroboreze empiric și intuițiile lui Jurgen Habermas din studiul său „O conștientizare a ceea ce ne lipsește". Pe măsură ce pășim de la epoca seculară la cea post-seculară (iar Habermas credea că ar trebui să facem acest pas), valorile religioase ar trebui tratate cu tot respectul, deoarece acestea pot contribui la menținerea societăților. Statul liberal trebuie să se îngrijească de toate sursele de cultură pe care le atrage conștiința normativă și solidaritatea cetățenilor. Habermas nu pare să andoseze ateismul militant al lui Richard Dawkins sau al lui Christopher Hitchens,

autori care consideră religia drept un fenomen ce trebuie anatemizat în societatea laică. Habermas, ca alternativă, consideră că statul liberal trebuie să se aștepte de la cetățenii săi seculari, că în exercitarea rolului lor de cetățeni, ei nu vor trata expresiile religioase ca pur și simplu irațională. Religia ar putea fi utilă, consideră el. Religiozitatea poate fi folosită pentru a depăși perturbările sociale și înstrăinările specifice statului liberal modern. De fapt, religia a fost instrumentalizată de Habermas. Făcând diferența dintre religiile fundamentaliste și nefundamentaliste, speranța sa este că religiile non-fundamentalistă ar putea ajuta la depășirea alienării produse de către o modernizare prea bruscă a societății contemporane.

Pe de altă parte, candidatul democrat la prezidențialele din SUA, Bernie Sanders, învins în campania din interiorul partidului său de către Hilary Clinton, într-o prelegere preelectorală ținută în primăria din New Hampshire, a afirmat, poate inspirat de Habermas, că religia este un fel de a fi împreună. De altfel termenul de biserică/ bisericuță există și în limba română cu acest sens mai laic. Îndrăznesc să cred că și cunoștințele care ne sunt oferite de studii de genul celor citate mai sus au realmente și capacitatea de a uni cetățenii și de a-i ajuta în încercarea lor de a crea și consolida comunități, sau chiar făuri societăți noi, sustenabile cultural și intelectual și viabile în viitorul, oricare ar fi acesta.

Lupta Politicului: când populismul o ia la Dreapta și se întâlnește cu religia

Cristian Doroftei

Nu se pune în discuție dacă va fi sau nu populismul viitorul Europei. Întrebarea e dacă vom avea parte de populism naționalist sau populism socialist.

- Steve Bannon, fostul strateg-șef și consilier principal al lui Donald Trump

Introducere. Sfârșitul Istoriei?

La începutul anilor '90, un domn pe nume Francis Fukuyama înaintase teza sa cu privire la Sfârșitul Istoriei. Fukuyama susținea că răspândirea democrației liberale în stil occidental în lume indică punctul final al evoluției socioculturale a omenirii și formarea unei forme finale de guvernare. În viziunea lui Fukuyama, sfârșitul istoriei însemna sfârșitul unui secol de confruntări ideologice, revoluții globale și războaie. Cu alte cuvinte, noile lupte politice, în concepția fukuyamistă, s-ar limita la abilitățile politicului de a demonstra și a deveni buni manageri, aceștia având la îndemână un sistem funcțional care nu necesită mari schimbări.

Realitatea, se pare, îl contrazice pe Fukuyama și chiar dumnealui recunoaște azi că anunțarea sfârșitului a fost o exagerare. Situația politică globală, per general, e una, dacă nu nestatornică, atunci cel puțin semantică cu ceea ce am putea defini ca o situație jalnică și degradantă. Una în care obscurul încă mai triumfă în pofida progresului științific și al dezvoltării științelor umaniste. Tot mai mulți lideri autoritari câștigă teren și funcții importante, consolidându-și puterea. În primul rând, avem eternii lideri ca Putin, Erdogan, Orban. Apoi, pe Trump care e președintele țării considerate de mulți drept principala „exportatoare" de democrație, liderul celui mai mare hegemon cultural. Un lider care manifestă

intenții deloc democratice, cel puțin în percepția progresistă. Există un Salvini în fruntea euroscepticilor din Italia și nou-alesul Bolsonaro, nostalgic după vremurile juntei militare, un șovinist misogin în fruntea Braziliei. Iar singurul lucru pe care e capabilă să-l propună la moment modernitatea structurată de mainstream-ul liberal este cel mult un Macron. Însă chiar și poziția acestui presupus și palid urmaș a lui Merkel este una incertă. Mai ales, ținând cont de ultimele evenimente din Franța, dar și de ascensiunea în popularitate a Frontului Național în frunte cu Le Pen.

Cu toate acestea, eticheta - autoritari - e valabilă/există doar pentru progresiști. Sau mai bine spus, această etichetă are o valoare peiorativă doar din perspectiva unui progresist. În rest, autoritariștii se autopercep ca lideri „suveraniști", patrioți, justițiari, salvatori și părinți ai națiunii. Luptători împotriva establishmentului, taxelor, birocrației și corectitudinii politice. Dreapta populistă, pe alocuri fascistă, avansează cam peste tot în lume.

De cealaltă parte a baricadei, avem Internaționala Progresistă în frunte cu Varoufakis și Bernie Sanders. Apariția ei este îmbucurătoare, însă aceasta dispune de resurse considerabil mai mici decât prima tabără.

Dacă înainte se presupunea că un stat precum China, din moment ce a îmbrățișat capitalismul, a pornit-o pe drumul democratizării, realitatea actuală ne demonstrează contrariul. Statele democratice, pentru a conserva capitalismul, se reorientează spre autoritarism.

Cum s-a ajuns la această situație? De ce tot mai mulți oameni aleg astfel de lideri? Este oare fascismul destinul final al omenirii? Unde este amplasată Moldova pe această hartă? Este oare și ea implicată în acest proces masiv de restructurare politică globală?

Emergența Discursului Populist

Ce este populismul? Când spunem populism nu ai cum să nu te gândești la lista politicienilor sus-enumerați, iar dacă ne-am referi la situația politică locală, ca exemple de populism am indica,

spre exemplu, promisiunile AMN-ului din 2009 de a ridica salariile minime la 500 de euro sau promisiunile lui Ilan Șor din acest an de a restabili kolhozul sau de a reintroduce pedeapsa capitală pentru politicienii corupți ș.a.m.d. Cu alte cuvinte, populismele ar fi niște părți componente ale discursului electoral necesare pentru a accede la putere. Atunci, apare întrebarea, ce ar deosebi populismele de celelalte promisiuni electorale?

Populismele au la bază niște necesități esențiale ale populației. Salariul minim de 500 de euro e un deziderat comun, iar dacă ar exista așa ceva, cel mai probabil, și migrația nu ar fi la fel de masivă ca în prezent. Restabilirea kolhozurilor ar însemna locuri de muncă și un refugiu pentru precariat, un tranchilizant necesar pentru a scăpa de gândurile cu privire la ziua de mâine, iar pedeapsa capitală pentru politicienii corupți, deși aparent amorală și necorespunzătoare standardelor impuse de modernitate, ar fi un deziderat inconștient colectiv prin care cetățenii și-ar proiecta foarte bine toate frustrările. Dacă nu o rezolvare bruscă, atunci cel puțin o alienare instantanee a tuturor problemelor.

În urma celor enunțate mai sus, apare următoarea întrebare: Dacă populismele adresează problemele cu care se confruntă masele, atunci de ce retorica și discursurile populiste se deosebesc într-atât de mult unul de celălalt?

Deși populismul este acceptat pe larg ca simple acrobații retorice, deconectate de realitate și opiniile așa-zișilor experți din diferite domenii, unii filosofi precum Ernesto Laclau sau Chantal Mouffe îl percep mai degrabă ca pe un instrument indispensabil pentru jocurile politice.

În cartea sa „Despre rațiunea populistă", Laclau definește populismul ca o strategie discursivă de a construi o frontieră politică împărțind societatea în două sau mai multe tabere. În cazul lui Laclau, acesta fiind un gânditor de stânga, populismul e un instrument de apel la mobilizarea „oprimaților/defavorizaților"(underdogs) împotriva „celor la putere/agenților puterii". Ceea ce nu putem nega

că se întâmplă și la celălalt pol. Unul din dușmanii des invocați de Bannon sunt anume „elitele politice" sau „establishment"-ul.

Ambele tipuri de populism au scopul de a coagula cererile nesatisfăcute, doar că o fac în moduri total diferite. Diferența constă în compoziția „noi" și în modul în care adversarul, „ei", este definit.

Problema majoră a erei fukuyamiste și a celor care refuză să-și recunoască înfrângerea constă tocmai în refuzul de a participa în astfel de jocuri politice. În dorința lor de a transforma meseria de politician în cea de bun manager. Astfel, Populismul devine o categorie abstractă formalizată într-un set de trăsături generale - autoritarismul, naționalismul radical înțeles ca o religie politică, conducerea carismatică, disprețul pentru pluralism și statul de drept, o viziune monolită și omogenă a „poporului", o retorică demagogică - un set de caracteristici cu care anumite mișcări de dreapta și de stânga se potrivesc fără îndoială. Cu toate acestea, o astfel de definiție ignoră atât genealogiile istorice ale dreptei și stângii, cât și scopurile lor sociale și politice - nivele la care acestea diferă dramatic.

Luând în considerare această diferență radicală, noțiunile de "populism" și "național-populism" generează confuzie în loc să contribuie la clarificarea termenilor de dezbatere. Acestea se concentrează exclusiv pe un stil politic care poate fi împărtășit atât de curentele de stânga, cât și de dreapta, diminuând astfel natura lor fundamentală. Din acest punct de vedere, populismul poate fi înfrățit cu "totalitarismul", un alt concept de succes al mainstream-ului liberal care, subliniind unele analogii evidente, dar superficiale între fascism și comunism, le descrie ca regimuri politice care împărtășesc un caracter comun. Un termen care mai degrabă își are originea în lucrările lui Orwell, decât o bază factologică clară. Atât populismul, cât și totalitarismul sunt categorii care reies din viziunea mainstream a liberalismului ca normă istorică, filosofică și politică. Ele presupun, de asemenea, o privire de sus, aristocrată, venită din partea unor observatori îndepărtați. Niște agenți ai cunoașterii care adoptă o atitudine superioară față de un obiect perceput ca „vulgar, imatur și pe-

riculos". Traverso îi compară pe acești „experți" cu niște „consilieri ai prințului". Aceștia nu se văd ca o parte a „poporului", ci adoptă o atitudine paternalistă față de acesta, tratându-l deseori cu dispreț.

Potrivit lui Jacques Rancière, Populismul este numele convenabil sub care este disimulată contradicția exasperată dintre legitimitatea populară și legitimitatea expertului. Indică dificultatea pe care o are guvernarea experților în adaptarea la manifestările democrației. Un termen folosit cu scop peiorativ pentru a îndeplini dorința intensă a oligarhatului: de a guverna fără oameni. Cu alte cuvinte, fără a împărți poporul, adică să guverneze fără politică. Ceea ce este profund nedemocratic.

Actualii politicieni se poziționează, în mod universal, în calitate de manageri pragmatici (și, cel mai important, „post-ideologici"). Politica a încetat să întruchipeze valori și a devenit, în schimb, un loc pentru „guvernarea" pură și distribuirea puterii, a administrării de resurse uriașe. În domeniul politic, nu se mai luptă pentru idei, ci se construiesc în schimb cariere.

Pentru o citire corectă a populismului, trebuie în primul rând să ne debarasăm de poziția de privilegiați ai cunoașterii și să trecem la analize bine-articulate. Să adoptăm o abordare a problemelor reieșind de la punctul de stop al discursului popular isteric (incapabil să-și articuleze lipsurile și necesitățile, dar pe care le intuiește), reieșind din incapacitatea instituțiilor de stat actuale, demodate, să iasă în întâmpinarea dezideratelor populare. Sarcina noastră finală fiind fuzionarea opiniei experților cu necesitățile populare, fără a exclude unul din elemente în detrimentul celuilalt. Tribalismul partinic și dogmatismul brutal nu-și mai au locul.

În ultimele trei decenii, pasarea puterii de la guvernele de centru-stânga și la cele de centru-dreapta nu a însemnat nicio schimbare esențială a politicilor. Pentru că aceste schimbări au loc mai degrabă la nivel de personalul care administrează resursele publice, la nivel de organigrame și structuri de patronaj, decât careva schimbări esențiale ale politicilor guvernamentale. Discuțiile critice și analize-

le politologice au fost simplificate abuziv (reificate) și adaptate după niște formate simpliste, dictate de industria comunicațiilor și monopolurile mass-media. Nici măcar așa-zisa separare a puterilor în stat nu mai e ceea ce pretinde a fi, aceasta fiind pusă sub semnul întrebării de schimbările continue de prerogative dintre puterea legislativă și cea executivă. Deseori activitatea Parlamentelor se limitează la ratificarea legilor deja decise de Executiv. Într-un astfel de context, apariția „anti-politicii" este inevitabilă. Criticii care denunță „anti-politica" populistă sunt adesea aceiași oameni responsabili de simptomele prăbușirii democrației. Traverso îi numește pe acești așa-zișii „critici" - „piromani deghizați în pompieri".

Astăzi, mai mult ca niciodată, e nevoie de o analiză critică a situației. Nu negare, nici reificare sau dogmatism, ci tentative de contextualizare - de identificare a originilor, scopurilor și posibilităților, fără verdicte premature și iresponsabile.

Populismul de dreapta. De ce funcționează?

Spectrul politic este acceptat în genere ca o clasificare a pozițiilor politice. Astfel, o poziționare pe Stânga sau pe Dreapta presupune o percepție, o metodologie și un unghi de abordare a diverselor chestiuni politice. Această divizare își are originea din Revoluția Franceză, făcându-se referință la poziționarea roialiștilor și republicanilor în timpul Adunărilor. Roialiștii erau amplasați pe dreapta, aceștia susțineau Regele și Biserica. Ceilalți, Republicanii/Revoluționarii erau amplasați pe stânga și susțineau republicanismul, secularismul și libertățile civile. Cu alte cuvinte, Stânga e privită ca o filosofie politică a schimbărilor, iar Dreapta ca una a conservării. Stânga e pentru schimbarea ordinii sociale, iar Dreapta pentru păstrarea ordinii naturale.

Pornind de la aceste caracteristici, ne putem da seama că, pe lângă opoziția caracteristică acestora, există și o opoziție la nivel de percepere a opoziției propriu-zise, care e mult mai mult decât o simplă contradicție. Interpretarea Dreptei, deci apărătoarea Ordinii

Naturale, constă în clasificarea lucrurilor în natural/nenatural, o clasificare rigidă de ordin metafizic conform căreia fiecare individ sau obiect este înzestrat cu vicii și virtuți. De cealaltă parte, interpretarea stângistă constă mai degrabă într-o opoziție flexibilă/fluidă dintre progres și reacțiune/status quo.

În această ordine de idei, viziunea de dreapta asupra lumii e în opoziție cu moștenirea filosofică a Iluminismului și cu toate valorile proclamate de Revoluția Franceză, în timp ce stânga se declară moștenitoarea acesteia. Dar oare cât de completă este această viziune post-iluministă?

Noile forțe ale dreptei radicale au cu siguranță anumite trăsături comune - în primul rând xenofobia, cu o retorică reînnoită. Dreapta a abandonat vechile clișee ale rasismului clasic, chiar dacă xenofobia lor încă mai este îndreptată împotriva imigranților sau a populațiilor cu origini post-coloniale. În al doilea rând, islamofobia a înlocuit, în mare parte, antisemitismul. Altele ar fi - naționalismul, antiglobalizarea(sau alter-globalizarea), protecționismul și autoritarismul - încorporate în moduri diferite, de la caz la caz, cu anumite schimbări de nuanțe ideologice.

Noile mișcări de dreapta nu trebuie confundate cu fascismul. Fascismul a fost simultan o revoluție, o ideologie, o viziune a lumii și o cultură. Ca revoluție, a dorit să construiască o nouă societate. Ca ideologie, a reformulat naționalismul ca o respingere a marxismului și a servit ca o alternativă la conservatorism, precum și la liberalism. Ca o viziune, presupunea un proiect politic al cărui filosofie consta în construirea unui „om nou". Și, ca o cultură, fascismul a încercat să transforme imaginația colectivă, să schimbe modul de viață al oamenilor și să elimine toate diferențele dintre sferele private și publice prin fuziunea lor într-o singură comunitate națională (delimitată pe linii etnice sau rasiale). Fascismul a fost o „revoluție a dreptei", al cărei motor social era clasa de mijloc și a cărei ambiție era să creeze o nouă civilizație. Cu alte cuvinte, a fost o revoluție „spiritualistă" și „comunitară" simultan anti-liberală și antimarxistă.

Post-fascismul sau Noua Dreaptă nu mai are valorile „puternice" ale strămoșilor săi din anii '30, ci mai degrabă se preocupă cu a umple vidul care a fost lăsat de o politică redusă la apolitic. Politicile lor reacționare implică: restabilirea suveranității naționale, adoptarea unor forme de protecționism economic și apărarea „identităților naționale" pe cale de dispariție. Pe măsură ce politica a devenit discreditată, noua dreaptă susține un model al democrației care distruge orice tentativă de a progresa în favoarea unei relații a poporului cu conducătorul acestuia. O relație clară dintre o națiune docilă și liderul de fier al acesteia.

Fascismul a apărut într-o epocă a intervențiilor puternice ale statului în economie - apropo, o caracteristică pe care o împărtășeau sovieticii, țările fasciste, dar și democrațiile occidentale, începând cu „Noua Orientare" a lui Roosevelt. Fascismul s-a născut în era capitalismului fordist și a culturii de masă, spre deosebire de Trump, care a apărut în epoca neoliberalismului, în epoca capitalismului financiar, a individualismului competitiv și a precariatului. El nu mobilizează masele, ci atrage o masă de persoane atomizate, de consumatori săraci și izolați. El nu a inventat un nou stil politic, el nu vrea să arate ca un soldat și nu poartă uniformă. El afișează un stil de viață luxos, teribil de kitsch. El întruchipează un model antropologic neoliberal.

Deoarece victoria lui Clinton a fost considerată inevitabilă, succesul lui Trump pare o violare a unei „legități istorice". Însă dacă ne uităm mai îndeaproape la rezultatele alegerilor din SUA, concluzia pare mult mai clară: ceea ce mass-media nu a putut prezice nu a fost un val enorm de neoconservatism, care nu a avut de fapt loc, ci mai degrabă prăbușirea Votului democrat.[...] Traverso insistă că noi nu suntem martorii „fascistizării" Statelor Unite, ca și cum țara ar fi fost hipnotizată de un nou lider carismatic, ci mai degrabă urmărim o respingere profundă a instituției politice și economice, cu o abstinență masivă și un vot de protest capturat de un politician demagogic și populist.

Deprivatizarea Religiei

În capitolul anterior am ajuns la concluzia că politicienii au nevoie de Biserică (cazul Moldovei) sau invocarea religiozității pentru a-și justifica reciproc existența. ***Biserica ar înceta să mai existe în formatul actual fără o politică reacționară care instrumentalizează obscurul****. Iar fără biserică, discursul reacționar autoritar rămâne fisurat, incapabil să-și justifice prezența și nevoit a identifica o nouă terminologie. Procesarea acestei schimbări ar presupune și o schimbare a esenței politicului în sine. Un politic nevoit să adreseze probleme reale și asigurarea necesităților materiale.*

Sociologul Jose Casanova, în lucrarea sa „Public Religions in the Modern World", susține că în prezent suntem martorii „deprivatizării" religiei în lumea modernă. Prin deprivatizare, acesta se referă la faptul că tradițiile religioase din întreaga lume refuză să accepte rolul marginalizat și privat pe care i l-a rezervat lumea modernă secularizată. Apar tot mai multe mișcări religioase sau mișcări care, în numele unor tradiții religioase, atentează asupra mai multor sfere din zona seculară. Acestea se implică activ în treburile statului, dar și în economia de piață.

În mod similar, instituțiile și organizațiile religioase refuză să se limiteze la activități pastorale sau grija individuală față de sufletele credincioșilor și continuă să ridice întrebări cu privire la interconectări dintre spațiul privat și cel public. Acestea își extind luptele dincolo de arealul tradițional și aspiră la a defini și reconfigura granițele dintre sferele publice și private, dintre legalitate și moralitate, dintre individ, familie și societate, dintre societate civilă și stat, dintre civilizații și sisteme globale. Religiile încă mai pretind un rol important în sfera publică, un rol important în construcția lumii moderne, iar existența CMF (Congresul Mondial al Familiilor) e o dovadă în acest sens.

Dacă e să vorbim de secularizare, acest termen a fost folosit pentru prima oară pentru a semnifica exproprierea masivă, de obi-

cei de către stat, a terenurilor și avuțiilor bisericești. Cum a fost de exemplu după Reforma Protestantă sau în urma unor diverse-războaie religioase. De atunci, secularizarea a ajuns să desemneze „trecerea", transferul de lucruri, funcții și alte elemente conexe, din locația lor tradițională (sfera religioasă) la sferele seculare. Cu alte cuvinte, laicizarea acestora.

Când ne referim la critica iluministă a religiei, aceasta are loc, de regulă, prin prisma următoarelor dimensiuni: una cognitivă - îndreptată împotriva metafizicii și supranaturalului din opiniile religioase asupra lumii; una practico-politică - îndreptată împotriva instituțiilor ecleziastice; și alta subiectivă, de ordin expresivo-estetico-moral, îndreptată împotriva însești ideii de Dumnezeu. Din punctul de vedere al iluminiștilor, „întunericul" ce presupune ignoranța religioasă și superstițiile ce le acompaniază ar urma să dispară odată ce vor fi expuse „luminii" raționalului. Însă această critică, ne spune Casanova, cât de paradoxal nu ar suna, este incompletă.

Conform observațiilor lui Engels, meritul lucrării lui Feuerbach „Esența Creștinismului" și, în general, succesul, dar și impactul acesteia asupra cititorilor săi, a fost de a exprima în termeni cât mai simpli ceea ce era deja pe larg cunoscut, dar neverbalizat: că esența Creștinismului e umanitatea, că teologia e antropologie, iar obiectul religiei - Dumnezeu - e o expresie a esenței umane. Astfel, ateismul lui Feuerbach nu constă în a nega religia ca o absurditate sau o simplă iluzie. Acesta nici nu credea că religia ar fi un simplu instrument de manipulare în masă, ci mai degrabă faptul că anume religia ne învață ateismul: „Religia, în esența ei, ne învață adevărul și divinitatea naturii umane".

Feuerbach se referea la religie ca la „visul minții umane". În acest caz, poate ar fi util, menționează Casanova, să apelăm la interpretarea psihanalitică a lui Freud. Că poate ar fi oportun să recunoaștem că iluziile religioase exprimă prin ele niște deziderate inconștiente, niște metonimii ale impulsurilor noastre instinctuale.

Că ar fi cam timpul ca umanitatea să renunțe la propriul narcisism infantil, să accepte realitatea și să intre în esența nemulțumirilor individualiste (psihopatologiilor cotidiene) generate de cerințele culturale/societale.

Religiozitatea înseamnă sentimentele, faptele și experiențele individului în relație cu ceea ce consideră fiecare subiect în parte a fi divin, ne spune William James. Religia nu este o relație arbitrară a individului cu o putere supranaturală, ci o relație a tuturor membrilor unei comunități cu acea putere ce stă la baza acesteia, îl completează W. Robertson Smith. De aici putem trage o paralelă dintre aceste definiții și modul în care Althusser definește Ideologia. Ideologia, în sensul definit de Althusser, reprezintă **„relația imaginară a indivizilor cu condițiile lor reale de existență.**" Cu alte cuvinte, ideologia trece dincolo de definiția clasică de discurs al puterii, reprezentând totodată un mecanism prin care naște subiectivitatea fiecărui individ în parte. Un instrument prin care fiecare subiect în parte își acceptă rolul și relațiile sociale așa cum sunt ele, ca parte a unui tot întreg/sens Comun. Privite aparte, nici Ideologia și nici Religia nu neagă subiectivitatea pe care o reprezintă/constituie, ci o structurează.

Privatizarea religiei, ne spune Casanova, este mandatată ideologic de modul liberal de gândire care stă la baza teoriilor politice și constituționale moderne. Numai prin chestionarea distincției liberale (care se vrea clară/axiomă) dintre privat/public, cu referire la religie, facilitând totodată accesul unor abordări alternative în spațiul public, ne putem da seama cum are loc coabitarea religiei în spațiul politic modern. Religia nu poate fi circumscrisă și izolată în bula ei, ci aceasta în continuare își are și încearcă să-și extindă rolul în zona politicului. Cu alte cuvinte, „privatizarea" religiei e doar una din opțiunile preferabile ale modernității, și nicidecum o normă sau o legitate istorică, după cum ar vrea să creadă unii. Astfel, religia încă rămâne un factor ce poate acumula capital politic.

Validarea Liderului Carismatic

Carisma și puterea care decurg din ea sunt confirmate și menținute doar prin validarea celorlalți. Cu alte cuvinte, de blamat nu e așa-zisa ignoranță a maselor (dacă este ceva de blamat), ci identificarea acesteia cu liderii lor. E adevărat că puterea și influența Bisericii, din momentul în care e stabilită, sunt menținute prin tradiții și rituri, dar la baza formării acestora a stat comuniunea, legătura directă pe care o aveau liderii lor cu însăși divinitatea, ale cărei mesaje le propagau.

Carisma, în acest sens, nu este o categorie izolată, ci una care depinde expres de relațiile sociale intersubiective. Aceasta exprimă o relație între lideri și urmași, cea care a și stat la baza instituționalizării religiei. Fără instituționalizare, fără o validare din partea unei anumite comunități, carisma personală rămâne una autistică, o experiență irelevantă la nivel sociologic și istoric.

Școala de gândire colectivistă, cel mai bine reprezentată de W. Robertson Smith și Emile Durkheim, insistă că religia mereu presupune existența unui grup, o afacere colectivă; că nu există nici o religie fără „o unitate sistemică de credințe și practici [...] care se întrunesc într-o singură comunitate". Durkheim recunoaște că puțin probabil ca o societate să existe fără „religiozitatea privată pe care individul o stabilește pentru sine și o proslăvește de la sine", dar insistă că „aceste culturi individuale nu sunt niște sisteme religioase distincte și autonome „, că religia individuală fie pur și simplu derivă din religia de grup, fie aceasta nu este o religie, ci magie.

O percepție și mai radicală, din punct de vedere liberal, ar fi afirmația lui Tocqueville, la vremea sa, că „religia în America (în prezent, marele hegemon cultural al omenirii) nu ia parte direct în guvernarea societății, ci trebuie privită ca prima dintre toate instituțiile politice." Că religia ar „conduce obiceiurile comunității și, prin reglementarea vieții domestice, reglementează treburile statului."

Relația dintre religie și politică nu poate fi redusă pur și simplu la separarea juridică „mai mult decât (se vrea) evidentă" a treburilor

bisericești de către cele ale statului. Chiar dacă religia nu mai are influența de altădată, iar separarea acesteia de treburile statului ar putea fi catalogată drept un garant al libertăților individuale, acest lucru încă nu înseamnă că religia trebuie redusă la ordinul privatului pentru ca aceste libertăți individuale să existe. Trebuie să facem distincția clară dintre separarea juridică și separarea prescrisă de normele liberale. Evident, există sens și în acestea, pe care nu le putem reproșa. Unul în măsura în care acestea sunt bazate pe libertatea conștiinței ca un garant al dreptului la viață privată - un drept fără de care nu putem avea nici un stat democratic și nici o societate civilă corespunzătoare. „Deprivatizarea", în acest sens, poate fi justificată atâta timp cât aceste drepturi fundamentale sunt protejate de religie. Cu alte cuvinte, religia are acces la sfera publică atât timp cât nu violează aceste drepturi. Iar în măsura în care aceste condiții sunt garantate de majoritatea statelor de drept, religia are tot dreptul să chestioneze abuzurile și limitele ordinii liberale, sociale sau politice, inclusiv diferențierea rigidă dintre privat și public.

În formulările sale din Contractul Social, Rousseau pornește de la premisa că „niciun stat nu a fost stabilit vreodată fără a avea o bază religioasă." În această ordine de idei, „religia cetățeanului" ar produce fără îndoială loialitate prin sacralizarea statului și a națiunii (de remarcat sunt asemănările instituțiilor de stat cu niște temple, robelor judecătorilor cu cele ale preoților, scaunelor cu tronuri sau adresările oficiale precum „excelența dvs/onorată prezență/înaltă curte" - caracteristice politicului modern). Aceasta însă este „de asemenea un rău", deoarece ar fi „întemeiată în eroare și în minciună" și ar duce treptat la șovinismul intolerant la nivel național. Totodată, „religia omului" este „sfântă, sublimă și adevărată", deoarece transformă toți cetățenii în „frați". Dar, din punct de vedere politic, este în mare parte inutilă, deoarece nu are „nicio legătură directă cu corpul politic" și este incapabilă să restructureze relațiile sociale. Având parte de o asemenea sacralizare a instituțiilor seculare, mai putem oare noi vorbi de o separare clară dintre laic și religios?

Casanova insistă că cercetătorii științelor sociale, atât practicienii, cât și teoreticienii implicați în desenarea distincțiilor dintre privat și public, trebuie să dezvolte criterii analitice și normative reieșind din diferitele forme de manifestare ale religiilor în spațiul public. Dar mai presus de toate, oamenii de știință socială trebuie să recunoască faptul că, în ciuda tuturor forțelor structurale, presiunilor legislative și altor multor argumente valabile ale modernității ce împing religia în sfera privată, aceasta va continua să aibă o dimensiune publică. Teoriile modernității, teoriile politice moderne, dar și cele ale acțiunilor colectiviste, care ignoră în mod sistematic această dimensiune, sunt în mod necesar teorii incomplete.

Religia nu poate fi exclusă din discursul politic, atâta timp cât riturile acesteia, sacralizarea puterii, încă își mai au loc în practicile politicii moderne.

Ascensiunea Dreptei - o consecință firească

Un cinism universal a devenit profund înrădăcinat în bunul simț comun, ne spune Wolfgang Streeck. Corupția este considerată deja o parte a conștiinței comune și tot așa și creșterea inegalității sociale. La fel putem spune și despre monopolizarea puterii politice de către oligarhie și armata sa de specialiști și lobbyiști. Convertirea încrederii publice în numerar privat a devenit un fapt obișnuit și acceptat ca atare. Apelul elitelor politice de a avea încredere rezonează din ce în ce mai puțin cu necesitățile cetățenilor. Scade din ce în ce mai mult încrederea oamenilor față de unul dintre actele de bază ale democrației - votul. Iar unul din aceste simptome ale neîncrederii față de interesele elitelor este consolidarea puterii liderilor populiști care chestionează actuala ordine a lucrurilor.

În contextul în care Ideologia neoliberală susține migrația și deschiderea frontierelor în numele libertății personale și a drepturilor omului, fără a proteja locurile de muncă sau a oferi careva garanții muncitorilor locali, nu-i de mirare de ce atât de mulți reprezentanți ai clasei muncitoare își oferă votul anume partidelor de dreapta.

Migrația refugiaților este salutată nu numai de clasa mijlocie liberală, ci și de angajatorii care își doresc muncitori docili, recunoscători pentru simplul fapt că li se permite să fie acolo unde sunt. De asemenea, aceasta este folosită la greu în scopuri propagandistice pentru a diviza și mai mult clasa muncitorească. Cam în acest sens instrumentalizează partidele de dreapta nevoile bieților oameni care caută refugiu, prin articularea pericolului iminent de înstrăinare nu doar a valorilor, dar și al modului de trai, al conduitei cotidiene. Mai mult ca atât, prin atentarea acestor străini la sursele lor de venit, deci la singura lor cale de a-și întreține o familie și a exista.

În acest sens, invocarea unei identități religioase este de neevitat. Pentru că anume religia înglobează modul prin care cetățenii se percep atât ca subiecți, cât și ca membrii unei anumite comunități. În contextul în care politicile liberale sunt incapabile să asigure un mod de trai decent pentru toți cetățenii, ascensiunile Celuilalt, tentativele lui de a se încadra în spațiul asociat cu un oarecare „Noi", sunt percepute ca un asalt la puținele lucruri pe care le au localnicii - subiectivitatea atât individuală, cât și identitatea colectivă a acestora. Anume în acest sens, identitatea și conservarea propriilor valori, prezentate ca o ordine naturală, au mai mult sens decât un progres haotic bazat pe numeroasele apeluri la toleranță venite din partea unor reprezentanți ai unei elite asigurate foarte bine din punct de vedere material. Iar apelul la solidaritate cu greu poate atrage o masă de persoane atomizate, de consumatori săraci și izolați. Anume în aceste lucruri și constă eșecul elitelor liberale și adevărata cauză pentru ascensiunea Noii Drepte.

Problema forțelor liberale, care reprezintă acum forțele principale din opoziție, e că acestea trăiesc cu ideea eronată că bunul simț și conștiința colectivă sunt de partea lor. Că cifrele și sondajele abordate rațional pot înfrunta sentimentalismele aplicate pe rană deschisă de către partea reacționar-populistă. Aceștia trăiesc cu frica de a nu fi prea subversivi, tratând masele ca pe un subiect care se presupune că-i înțelege. Creând tot felul de justificări

obscure despre identitatea maselor, în cazul în care acestea aleg 'incorect'. Nerealizând, de fapt, că problema lor principală e utilizarea unei terminologii care alienează starea celor cărora ei presupun a se adresa.

Discursul liberal, autointitulat pragmatic, denotă o abordare de tutelă, de privilegiat al cunoașterii. Pe când adevăratele probleme ale maselor, ca sărăcia, foamea, acces limitat la tot felul de servicii sociale, rămân discutate doar la nivel reacționar și doar de populiști. Doar de cei care înclină balanța spre autoritarism și spre o strangulare mult mai bine accentuată a drepturilor omului. Iar aici și apare asemănarea dintre populiștii locali (PDM/PSRM) și dreapta populistă internațională.

CMF. Asemănarea dintre partidele populiste locale cu Dreapta Populistă internațională

Cred că problema noastră de bază, a aripii progresiste, care cuprinde atât liberalii, cât și stângiștii autentici ai acestei țări, e abordarea de dreapta a stângii locale. Adică abordarea prin prisma viciilor/virtuților pe care le putem atribui unei entități. Când, de fapt, sarcina de bază ar trebui să fie următoarea: **identificarea punctelor de identificare** a electoratului pe care pretind a-l prezenta și discursul pe care îl mențin.

E clar lucru că Congresul Mondial al Familiilor (CMF) a fost o tentativă a lui Dodon de a distrage atenția publică de la problemele reale ale țării și de la incapacitatea sau lipsa de dorința sa de a se ocupa de ele. Și chiar de a-și mai câștiga niște aliați la nivel internațional sau, mai bine spus, de a învăța de la aliații de peste hotare. E adevărat, relația bună cu biserica au moștenit-o de la PCRM, dar creștinismul, homofobia, tradiționalismul se încadrează mult prea bine în discursul dreptei populiste promovate de chiar același „The Movement" al lui Steve Bannon. Ceea ce mă apropie de gândul că PSRM, PD, dar și Partidul Șor, puțin probabil se vor alătura vreodată unei alianțe progresiste cum e cea dintre

Sanders-Varoufakis. Ba, mai mult, la ce alianțe au format aceștia, la ce parteneri externi au, cel mai probabil, consolidarea puterii în jurul acestor partide ar duce inevitabil la instaurarea unui regim autoritarist. Lupta cu fake news, adică știrile incomode pentru ei; Războiul cu ONG-urile(Cazul Kozlowska); Religiozitatea ca apel la mase(Conexiunea dintre religie și Guvern. Parteneriatele dintre MAI, Armată și Mitropolie, expedițiile lui Dodon la Athos, Focul Haric etc); politicile neoliberale; apelul la nostalgie; homofobia; naționalismul (PSRM); încălcarea Drepturilor Omului (Cazul Profesorilor Turci); Stat polițienesc (Evenimentele din august, mărirea salariilor angajaților SIS); Modificările din Codul Muncii; Corupția și alegerile fraudate sunt doar câteva caracteristici pe care le au acestea în comun cu dreapta populistă la nivel global. Cu alte cuvinte,chestionarea propriu-zisă a statului de drept (care nu neapărat e un lucru rău), cu scopul de a-și crește prerogativele politice.

De aceea, noi trebuie să relansăm discursul progresist nu doar de la banalele și tradiționale lupte pentru drepturile omului și consolidarea statului de drept. Ar trebui totodată să distrugem baza obscură pe care aceștia își construiesc argumentele. Chiar și ceea ce am putea numi noi „moștenire a creștinismului"(cu aluzie la moralitate, caritate etc) e prea valoroasă pentru a fi lăsată pe mâna habotnicilor și a cinicilor. Apare necesitatea unei lecturi materialiste a valorilor moral-creștine, de a readuce oamenilor aminte că dragostea față de aproape - Umanitatea - e mult mai importantă decât identitatea în sine. De a îndruma oamenii să fie creștini în esență, nu în denumire. Să practice creștinismul, nu să-l predice. De a dezasambla creștinismul, înlăturând tot conținutul reacționar ideologic.

Trebuie să demascăm toate tentativele de a instaura o recunoaștere falsă, dar și interpretările greșite venite din direcția politicului. Acesta trebuie să manifeste dinamism. În caz contrar, ceea ce se presupune a fi democrație reprezentativă devine o adaptare populară după discursul hegemonic deja existent, adică cam același format

de polarizare stânga/dreapta și aceeași lipsă de dialog constructiv dintre părți.

Trebuie să începem ofensiva de la abordarea discursului reacționar, de la descifrarea acestuia și de la identificarea contradicțiilor dintre premise și concluzii. Dacă ne uităm pe site-ul oficial al CMF Moldova, observăm un fetiș aparte pentru conceptul de „familie": *familie tradițională/naturală, model corect de familie, dezvoltarea firească și naturală a relațiilor, mulți copii, îmbunătățirea indicelui social; instituția de bază a societății, ce stabilește fundamentul valorilor morale și oferă instrucțiuni necesare pentru crearea unui viitor demn etc.* Ba mai mult, absurditatea organizatorilor ajunge până la a compara familia cu luna septembrie când s-a organizat Congresul: *„este o lună roditoare, îmbelșugată, dăruitoare de rezultate bogate"*, iar Moldova este etichetată ca *„țara cu rădăcini creștin- ortodoxe, ce onorează valorile și tradițiile familiei"*. Printre denumirile de sesiuni găsim următoarele: *Promovarea familiei din perspectiva religiei, Exemple de apărare cu succes a familiei, Probleme ce stau în fața sfințeniei vieții, Ultimul atac asupra sensului cuvântului „familie", Locul unde se intersectează sfințenia vieții, sensul căsniciei și ideologia de gen, problemele familiei și demografiei.*

Evident, Familia are și alte „funcții" decât cea a unui aparat ideologic de stat. Familia intervine în reproducerea forței de muncă. Familia este unitate de producție și/sau unitate de consum. Totuși, aici familia are o valoare pur ideologică, un semnificant gol pe care PSRM îl umple mereu cu ceea ce-i convine - cu ceea ce îi permite să se eticheteze ca socialist, fără elementul subversiv caracteristic socialismului. **Un socialism fără calorii,** în sensul direct și figurat al sintagmei date. Un socialism oportunist invocat ca o amintire după niște politici sociale funcționale. Rezolvarea tuturor problemelor, ilustrată de acest jalnic meeting al oamenilor la costumaș care săruta mâna celor îmbrăcați în sutane, se reduce la a face mai mulți copii și conduită moralistă. Făcându-se total abstracție de cifrele reale ce împiedică familiile tinere să crească urmași, cum ar fi sărăcia, migrația, lipsa unui salariu decent, violența în familie,

un sistem medical precar, furtul miliardului etc. Dodon nu luptă cu aceste fenomene reale, ci cu homosexualitatea, avorturile, divorțurile și drepturile femeilor. Într-un reportaj realizat recent, aflăm că o bună parte din cetățenii cu drept la vot din Criuleni habar nu au de „vot mixt". Iar o bunicuță care se declară susținătoare a lui Dodon este împotriva celor care „își arată fundul" unul altuia.

Într-un sondaj realizat de Magenta Consulting din 2013, aflăm că PCRM (predecesorul PSRM) este un partid „al pensionarilor și persoanelor active cu venituri mici", ceea ce este enunțat într-un mod destul de peiorativ. Iar acest lucru nu ar trebui să ne flateze deloc pe cei care facem parte din segmentul pro-european. Conform statisticilor UNDP, venitul național brut pe cap de locuitor în Moldova s-a diminuat cu aproximativ 14,2% între anii 1990 și 2017, iar 9 din 10 persoane au anunțat că tot ce-și doresc pentru o viață mai bună e un loc de muncă decent.

Veniturile mai mari constituite factorul menționat cel mai des care le lipsește oamenilor pentru o viață mai bună – așa cum au afirmat 80,7% din populație în cadrul SNR (Sondajului Național Reprezentativ). Alți factori importanți ce le lipsesc pentru a trăi o viață mai bună sunt: sănătatea (menționată de 49% din respondenți), mai puțină corupție (44,5%), încrederea în justiție (31,3%), respectarea drepturilor omului (29,2%), revenirea acasă a membrilor familiei care lucrează peste hotare (24,2%), o societate cu o educație mai bună (23,6%), o infrastructură publică mai bună (21,8%), un mediu mai curat (20,7%) etc.

Cel mai afectat grup de populație, conform respondenților SNR, sunt bătrânii singuri (66,2%). Cele mai mari temeri ale populației sunt scumpirea resurselor energetice (63,8%) și scumpirea produselor alimentare (61,3%). O altă problemă majoră ar fi accesul la educație redus în spațiul rural cu o rată de doar 63,6% de cetățeni cu acces la învățământ preșcolar și 87,3% la învățământ secundar.

Uitându-te la aceste cifre și judecând după activitatea partidelor noastre de stânga, ai impresia că acestea există doar pentru a distra-

ge atenția de la probleme reale și doar pentru a grămădi în jurul lor electoratul defavorizat, privat de bunuri elementare, incapabili să-și articuleze adecvat cerințele, tentat spre a-și aliena durerile, a-și găsi confortul psihologic prin obscur. Europenii, după Varoufakis, aduc la putere partidele de dreapta din cauza austerității, ca o consecință a crizei din 2008. Populația Moldovei alege partide ca PSRM, PDM sau Șor pentru că se află în austeritate perpetuă din 1990 încoace.

Cifrele de mai sus sunt îngrijorătoare doar pentru un anumit segment de populație, în rest „din rău în mai rău" e accept ca un sens comun. Acesta e motivul pentru care oamenii au tendința de a-și continua confortabil existența într-un status quo și nu se revoltă. Pentru că „săracul" și „nostalgicul" sunt niște roluri sociale prielnice elitelor noastre politice. Pentru că aceștia (cetățenii) nu știu ce pot cere și cât pot cere. Sarcina societății civile e să asigure această schimbare. Menirea noastră e de a organiza, de a educa și de a mobiliza, nu de a blama apatia tinerilor sau săracii care și-au vândut votul pentru câteva sute de lei. Pentru că tot ce au primit acești bieți oameni au fost doar niște îndemnuri isterice de a fi activi în perioada electorală, iar singura motivație pentru care aceștia din urmă mai găsesc speranță în ziua de mâine este religia.

Necesitatea unei noi alternative politice

Ceea ce orice mișcare de rezistență/nouă opoziție ar trebui să-și propună e întocmai lupta împotriva a două fenomene: Peversiunea Politică și Fetișismul Civic. Iar dacă perversiunea politicului constă în negarea subiectivității pure a politicului (și prezentarea activității politice ca pur obiectivă, identificabilă cu interesele cetățenești) din motive evidente de menținere a statului de hegemon, atunci lupta cetățenilor împotriva fetișismului civic ar fi îndreptată împotriva negării propriei subiectivități, adică împotriva soluțiilor parvenite de la politic. Soluții care, de regulă, constau într-o singură opțiune: manifestarea cetățeanului ca obiect, deci încadrarea acestuia în setul prielnic de roluri convenabile funcționării

sistemului pervers. Nucleul activității civice trebuie mutat definitiv de la Necesitatea dictată la Potențialul realizabil. Activitatea, la rândul ei, de la imperativ categoric la obiect dezirabil. De aceea, scopul suprem al politicului, dar și al mișcărilor de rezistență, ar fi propria lichidare. Propria transformare într-un element redundant, odată ce cetățeanul nu le va fi inferior întru nimic, din moment ce acesta va trece de la adaptare la transformarea realității.

Mințile creative dotate cu imaginație bine dezvoltată pot să apară în orice moment, iar alternativele promovate de aceștia trebuie încurajate. O nouă „utopie" nu va ieși din geniul unui singur vizionar: ideile nu se pot rădăcina singure, ci depind de forțele sociale ce le avansează. Acești vizionari sunt produsul anumitor contexte sociale, iar apelul la „a gândi global și a acționa local" e mai potrivit ca niciodată. Criza politică actuală ne sugerează că apariția acestor alternative nu se vor lăsa mult așteptate. Post-fascismul sau Autoritarismul de Dreapta sunt doar un moment de tranziție, iar Stânga nu trebuie să ezite în a-și reaminti originile.

Se așteaptă schimbări majore, iar noi trebuie să fim pregătiți pentru ele. Când acestea se vor produce, vor apărea neapărat și cuvintele necesare, ne spune Traverso. Nu trebuie să negăm istoria, ci mai degrabă să recunoaștem că s-a încheiat un ciclu istoric, că trebuie să mergem mai departe.

Religie, educație, cultură și politică în Republica Moldova

Sergiu Bejenari

Republica Moldova, la fel ca și multe alte state ex-sovietice, este actualmente o țară în care majoritatea cetățenilor - 96.8%, conform ultimului recensământ din 2014 - se declară a fi de religie creștin ortodoxă, și aceasta în pofida unor încercări de laicizare forțată în perioada Uniunii Sovietice. Celelalte grupuri religioase, deși mult mai mici, au și ele un profil creștin (catolic, neoprotestant etc.).

În noua istorie a Republicii Moldova, ortodoxia, gestionată de cele două mari instituții – Mitropolia Moldovei și Mitropolia Basarabiei - a fost mereu într-o poziție dominantă față de celelalte culte.

Această poziție conține o contradicție evidentă. Pe de o parte, Legea privind libertatea de conştiință, de gîndire şi de religie prevede că "Cultele religioase sunt autonome, separate de stat, egale în drepturi în fața legii și a autorităților publice", iar discriminarea "unui sau altui cult religios se pedepsește conform legislației în vigoare. Pe de altă parte, aceeași lege prevede, în articolul 15 (5), că statul recunoaște "importanța deosebită și rolul primordial al religiei creștin-ortodoxe și, respectiv, al Bisericii Ortodoxe din Moldova în viața, istoria și cultura poporului Republicii Moldova." Adică, pe de o parte, legea prevede o egalitate între grupurile religioase (șanse egale de activitate), iar, pe de altă parte, aceeași lege motivează un tratament preferențial pentru un cult, Biserica Ortodoxă (iar între ele, așa cum se va vedea, o singură organizație – Mitropolia Moldovei).

Biserica Ortodoxă din Moldova (BOM) este divizată în două tabere mari, dar inegale: Mitropolia Basarabiei aflată sub jurisdicția Patriarhiei Române și Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove (în continuare Mitropolia Moldovei) sub jurisdicția Patriarhiei Ruse. Această situație se datorează contextelor și influențelor politice și geopolitice.

Mitropolia Basarabiei, fondată după unirea din anul 1918, și-a stopat activitatea pe teritoriul Republicii Moldova în perioada ocupației sovietice. După destrămarea URSS și declararea independenței, mai exact pe 14 septembrie 1992 Biserica Ortodoxă Română din Republica Moldova a reluat activitatea, aceasta având statut autonom.

Mitropolia Moldovei deține controlul asupra majorității bisericilor ortodoxe din Republica Moldova și activează sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei, fapt nerecunoscut de Patriarhia Română. Din anul 1989 la conducerea BOM este Mitropolitul Vladimir, în trecut fost secretar al Direcției Eparhiale din Cernăuți, personalitate controversată în viața publică în Republica Moldova.

Funcțiile religiei

În societatea contemporană, Biserica, împreună cu alte instituții, este într-o dificilă perioadă de tranziție, adaptându-se cu greu la schimbările tehnologice și sociale. Rolul instituțiilor religioase este și el unul în continuă schimbare – păstor al poporului, consilier spiritual al cetățenilor, aliat fidel și necritic al puterii, una dintre instituțiile cele mai bogate în țară, promotori ai capitalismului consumerist – iată câteva din rolurile pe care biserica ortodoxă din Moldova le joacă simultan. De asemenea trebuie să adăugăm că, chiar dacă este într-o relație privilegiată cu statul moldovenesc, biserica ortodoxă trebuie să reziste și competiției din partea altor culte religioase.

Faptul că Mitropolia Moldovei se subordonează Patriarhiei Ruse iar Mitropolia Basarabiei – Patriarhiei de la București - adaugă complicații suplimentare atît pentru conducerile celor două instituții, cît și pentru enoriași. În acest caz simpatiile religioase trebuie să se acomodeze realităților relațiilor politice între autoritățile dintre două țări.

Pe plan intern, relația dintre politic și biserica ortodoxă este mult mai simplă. Mitropolia Basarabiei, fosta cauză politică a PPCD-ului

și inteligheției unioniste, e un fel de soră vitregă mai mică pentru Mitropolia Moldovei care s-a bucurat constant de sprijinul diverselor guvernări.

Mitropolia le-a "mulțumit" acestor guvernări prin sprijin aproape necondiționat (circula pe net un video ce aduna o serie de elogii făcute de preoții de la Curchi pentru președintele Voronin, apoi, câțiva ani mai târziu, pentru Vlad Filat, care îl debarcase pe Voronin de la putere, apoi săptămâna trecută pentru actualul conducător din umbră a țării, Vlad Plahotniuc).

Ca să-și păstreze o oarecare aparență de distanță față de guvernare și ca să acomodeze diversele viziuni despre relația cu politicul, geopoliticul și societatea, Mitropolia Moldovei a adoptat strategia de a tolera anumite figuri mai "nonconformiste" precum episcopul Marchel (cunoscut pentru viziunile sale proruse și pentru critica "acerbă" față de cursul european al țării) sau părintele Pavel Borșevschi (cunoscut pentru atitudinile sale mai liberale). Deasupra tuturor, mitropolitul Vladimir în rol de mediator și tătucă înțelept, capabil să acomodeze aceste diferențe și să se asigure că lupta acestor fracțiuni interne nu va amenința în vreun fel relația bună a bisericii cu politicul.

La nivel de "model de imitat", Mitropolia Moldovei a eșuat să ofere vreo alternativă capitalismului consumerist, sucombând total influenței acestuia. Conducătorii ei – mitropolitul, episcopii, preoții și călugării – duc un mod de viață luxos, caracterizat prin automobile scumpe, petreceri, case spațioase etc.

Relația BOM cu statul

După cum a fost menționat mai sus, relația dintre stat și BOM este una specială, iar legea îi oferă BOM un statut preferențial. Marile sărbători ortodoxe sunt și sărbători de stat (deci zile de odihnă). Acest lucru nu se întâmplă cu alte confesiuni, adică dacă de exemplu la Baptiști sau Martorii lui Iehova ar fi careva sărbători, nu s-a auzit ca statul să declare zile de odihnă.

Unul din principalele cadouri pe care le are BOM din partea statului este politica fiscală preferențială față de cultele religioase, care îi scutește de impozitele pe bunurile imobiliare și funciare. Legea privind cultele religioase şi părțile lor componente postulează, la articolul 43 că (1) Statul promovează față de cultele religioase o politică fiscală preferențială. (2) Părțile componente ale cultelor religioase cărora le aparțin lăcaşurile de cult, precum şi terenurile pe care acestea sînt construite, sînt scutite de impozitele pe bunurile imobiliare şi funciare conform prevederilor Codului fiscal.

Acest lucru desigur că oferă un "rai fiscal" pe teritoriul țării pentru toate bisericile, mănăstirile și magazinele bisericești. Totodată, BOM, conform statutului juridic, se află aproape la egal cu asociațiile obștești, însă și aici beneficiază de scutiri suplimentare. Bisericile sunt scutite de plata impozitului pe venit dacă îndeplinesc condițiile legale, adică dacă reinvestesc sau cheltuie banii pentru activitățile indicate în statut.

Bisericile mai dețin așa-zisele magazine sau unități comerciale în care vând diverse obiecte de cult (icoane, cruci, literatură, etc), adică activează în calitate de agenți economici. Acest lucru înseamnă că, conform legislației, ar trebui să elibereze bon de plată, să dețină aparat de casă și nu în ultimul rând să prezinte rapoarte financiare și dări de seamă la Serviciul Fiscal de Stat. Dar, din varii motive, acest lucru nu se respectă, ba mai mult, slujitorii domnului, din numele Mitropoliei, optează pentru introducerea unor prevederi legale care ar scuti bisericile de prezentarea rapoartelor la FISC.

Tot Codul Fiscal spune că organizațiile necomerciale (în această categorie sunt și bisericile) nu au dreptul să susțină nici verbal, nici financiar partide politice, candidați la funcții publice și administrative etc. În cazul în care biserica sau cultul religios va încălca aceste prevederi, în mod normal legal organizația religioasă va fi impozitată conform algoritmului general.

Deşi în legislație sunt clar stipulate aceste prevederi, în toate perioadele electorale au fost întâlnite mai multe cazuri în care slujitorii

bisericilor au încălcat legislația și au făcut agitație pentru diverse partide politice, iar penalizările n-au urmat. Aceasta se întâmplă fie din motiv că înalții reprezentanți ai Mitropoliei Moldovei țin prea mult la privilegiile de care beneficiază, cum ar fi numerele guvernamentale la automobilele cu care se deplasează sau pașapoartele diplomatice, fie că reprezentanții autorităților centrale din țară mizează pe suportul preoților pentru câștigul alegerilor. Până la urmă este o comoditate atât pentru biserică cât și pentru stat, ambele părți beneficiind reciproc în urma încălcării legislației.

Păcatele și ilegalitățile BOM

Mitropolitul Vladimir este, într-un sens, o ilustrație excelentă pentru, pe de o parte, relația de simbioză dintre religie și stat și, pe de altă parte, pentru atitudinea necritică pentru "ispitele lumii materiale" din jurul său. Altfel spus, chiar dacă conduce o instituție care predică moderația și care postulează superioritatea unor valori spirituale asupra celor materiale, mitropolitul se plimbă cu automobile de ultima generație, deține pașaport diplomatic și trăiește în lux.

După cum ne arată o investigație a Ziarului de Gardă din 2014 , Mitropolitul Vladimir deține averi impunătoare înregistrate atât pe numele său mirean, Nicolae Cantarean, cât și pe numele unor alți preoți și prieteni de afaceri. Deține SRL-uri fondate în anii '90 (pe atunci deja deținea postul de Înalt Prea Sfințit "ÎPS"), apartament cu valoare de circa 3 milioane de lei. Mai are și o casă de vacanță în pădurea de lângă satul Ruseștii Noi, Ialoveni, terenul căreia este închiriat de la Agenția "Moldsilva" până în anul 2059 pentru o sumă simbolică (apropo, terenul nu este înregistrat oficial pe numele Mitropolitului, ci pe una din firmele sale fondate împreună cu un oarecare Ieromonah Nicolae). Totodată, lângă această casă de vacanță o altă firmă din gașca ÎPS deține un hectar de pădure.

Deși Sfintele Canoane după care "se conduc" Înalt Prea Sfinției o spun foarte simplu că "slujitorii domnului" nu ar trebui să „ia asu-

pra sa purtări de grijă lumești" , mitropolitul Vladimir are suficiente pârghii și prieteni cu funcții importante în stat care îi oferă suport în acest sens, iar administrarea treburilor lumești într-un fel nu sunt făcute direct de dumnealui. O fi o treabă bună în gândul lui, mai oferă câteva posturi de muncă unor juriști, plus paznici, meșteri etc.

Dar, pe lângă toate acestea, Mitropolitul Vladimir iubește totuși luxul, căci este greu să fii prieten cu oligarhii și să nu vrei să ai stilul lor de viață. Un exemplu deosebit este cazul apărut în presă, despre care a scris Ziarul de Gardă, călătoria lui Mitropolitul Vladimir la mare alături de o femeie. Acesta apare în fotografii pe plajă, alături de o oarecare Nelli Tcaciuc, despre care ulterior Nicolae Cantarean a spus că este o rudă îndepărtată. Greu de spus dacă este adevărat sau nu, însă cert este că ÎPS își permite vacanțe în Turcia, în hotel de cinci stele. Pe ai cui bani? Să fie oare din banii plătiți de creștini la biserică sau poate din veniturile SRL-urilor pe care le deține?

Aceste detalii desigur că nu vor ieși atât de ușor la iveală pentru că Mitropolia Moldovei este una din instituțiile cele mai netransparente.

Cum spuneam mai sus, statutul privilegiat al Bisericii Ortodoxe din Moldova și încălcările legislației pe care le comit "slujitorii domnului" este răsplătit, între altele, de sprijinul constant pe care îl dau Mitropoliile diverșilor politicieni (chiar dacă legea, așa cum indicam mai sus, interzice expres acest lucru).

Presa a scris despre mai multe cazuri în care care "slujitorii domnului" au susținut candidați politici în campaniile electorale. Mitropolitul Vladimir este exemplul viu prin care a arătat relații apropiate practic cu toți demnitarii de stat, nu doar după investirea în funcții, dar și până la. ÎPS îndemna preoții în 2009 să voteze pentru Partidul Comuniștilor în frunte cu Vladimir Voronin. Unele biserici din Mitropolia Basarabiei îndemnau enoriașii săi, în aceeași perioadă, să voteze cu PPCD-ul lui Iurie Roșca și distribuiau ziarul acestuia, Flux, chiar în biserică.

Relația cu ex-premierul și președintele Partidului Liberal Democrat din Moldova, Vlad Filat, a fost și este una apropiată, până

și cununia liderului politic fiind ținută de Mitropolitul Vladimir, pentru că acela a susținut predarea religiei în școli. O mulțumire specială a fost prezența unei imagini cu Mitropolitul și unui mesaj de susținere a candidatului la scaunul primarului de Chișinău Serafim Urechean în ziarul de propagandă electorală din 2015.

Totodată, ÎPS Vladimir a participat și la evenimentul de lansare în campanie electorală a candidatului la primărie din partea PLDM. În urma acestui caz, societatea civilă a bătut alarma și a scris o scrisoare deschisă către autoritățile publice centrale prin care solicitau penalizarea Bisericii Ortodoxe din Moldova și impozitarea acesteia pentru implicarea directă în campania electorală. În privința acestui caz, atât staff-ul PLDM, cât și Mitropolia nu puteau găsi vinovatul, serviciul de presă al ÎPS spunând că imaginea și mesajul Mitropolitului au fost publicate fără acordul acestuia, iar cei de la PLDM arătau cu degetul unul spre altul. Până la urmă nimeni nu a fost sancționat. Inspectoratul Fiscal a răspuns că poate lipsi biserica de statutul preferențial doar dacă ar exista o decizie irevocabilă de judecată.

Peste un an de la cazul cu "reîntoarcerea gospodarului" (mesajul electoral al lui S. Urechean), Mitropolitul Vladimir în timpul unei liturghii la care participa și candidatul la președinție Igor Dodon, a avut un discurs lăudăros față de liderul Partidului Socialiștilor, calificându-l drept un creștin exemplar care frecventează săptămânal slujbele bisericești. Numindu-l "președintele Dodon", deși încă nu deținea această funcție în stat, apoi a oferit și interviu pentru presa deținută de deputatul socialist Corneliu Furculiță. Putem sau nu cataloga aceste acțiuni ale Mitropolitului Vladimir drept o implicare în campania electorală? Sunt înclinat să răspund afirmativ la această întrebare.

Ce poate fi mai de ajutor pentru un candidat la prezidențiale decât o binecuvântare din partea capului Bisericii într-o țară cu majoritatea cetățenilor de credință creștin ortodoxă?

Ulterior, după câștigul alegerilor și obținerea funcției de Președinte al Republicii Moldova, Igor Dodon într-adevăr a fost în mod constant alături de biserică (și mai puțin aproape de agenda sa zis socialistă). ,

Acesta a contribuit la extinderea și amplificarea agendei conservatoare a Mitropoliei Moldovei prin declarații homofobe și instigatoare la ură, în numele unor așa-zise valori tradiționale.

Asociația Obștească "Genderdoc-M a lansat și o plângere împotriva discursului homofob și instigator la ură al Președintelui Republicii Moldova. Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurării Egalității l-a recunoscut vinovat pe Președintele Igor Dodon pentru instigare la discriminare pe criteriu de orientare sexuală. Dar, după câte se vede, în Republica Moldova dacă ai datorii față de Mitropolie și îți dorești să deții puterea cu ajutorul bisericii, trebuie să fii creștin "adevărat". Președintele Igor Dodon s-a ținut de cuvânt, indiferent de legislație, dumnealui a preferat să persevereze în discursuri conservatoare religioase.

Relația privilegiată dintre Mitropolia Moldovei și președinte a fost arătată atunci când președintele Dodon a sfințit proaspăt renovata clădire a președinției (aceasta a fost renovată din banii oferiți de autoritățile din Turcia). Doar Mitropolitul Vladimir a fost invitat, iar celălalt mitropolit, al Mitropoliei Basarabiei, nu a fost invitat.

Frontul socio-cultural al Bisericii. Învățământul laic și educația moral-spirituală în școli

Frontul politic (adică cucerirea simpatiei autorităților) nu este unicul front de activitate al bisericii ortodoxe. Un alt front, la fel de important, este cel social în cadrul căruia biserica încearcă să fie un actor relevant în domeniul culturii, educației, vieții spirituale, atât pentru a rămânea relevantă, cât și pentru a-și asigura un control asupra minților oamenilor.

Un succes al BOM pe acest front este includerea educației religioase în școli. Dacă sondajele totuși arată că societatea are o

încredere bună în biserică, ”slujitorii domnului” nu ezită să se folosească de relațiile de prietenie cu statul și să lucreze la delaicizarea învățământului.

În Constituția Republicii Moldova este stipulat clar, prin articolul 35, (p. 8) cu referire la Dreptul la învățură că Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățămîntului religios. Învățământul de stat este laic. La fel Legea învățământului nr. 547 din 21.07.1995, art. 4 Principiile învățământului (p. 3) spune că Învățământul de stat este laic, refractar la discriminare ideologico-partinică, politică, rasială, națională. Constituția însă nu-i împiedică pe ”slujitorii domnului” să se implice la diverse evenimente din cadrul instituțiilor de învățământ cum ar fi careul de la primul sunet, preoții fiind prezenți la acest eveniment practic în toate școlile din țară. În școlile din Republica Moldova își fac studiile copii care provin din familii care împărtășesc diverse religii, toți acești cetățeni sunt plătitori de impozite și își dau copiii la școală pentru a face studii, nu pentru a participa la slujbe religioase organizate chiar la primul sunet. Citirea Bibliei și stropirea cu agheasmă la careu nu este altceva decât încălcarea principiului libertății de gândire religioasă la copii. În acest sens au fost scrise nenumărate plângeri din partea părinților către Ministerul Educației. Recent, în anul 2017, reprezentanții societății civile împreună cu părinții au înaintat și o petiție prin care solicitau ministerului să renunțe la slujbele religioase de la careurile cu prilejul începutului și sfârșitului anului școlar. Cu părere de rău, autoritățile nu au întreprins măsuri și au ignorat nemulțumirile minorităților religioase cu privire la această problemă, în anul următor aceste slujbe s-au repetat. Indiferența autorităților nu face altceva decât să stârnească ură și discriminare pe criterii religioase între copii și părinți.

Implicarea bisericii în instituțiile de învățământ nu se încheie aici - pentru unii directori de școală frumosul și cultura înseamnă să pui icoane pe pereții din clase. Din varii motive se uită că la școală se fac studii, iar la biserică se roagă, locul icoanelor fiind la

biserică sau acasă, nu și în clasele în care își fac studiile copii ale căror familii împărtășesc alte religii decât cea creștin ortodoxă. Obrăznicia unor manageri școlari în unele cazuri depășesc orice limite, aceștia oferă săli în instituțiile de învățământ pe care le transformă în mini-biserici cu icoane și lumânări. Un exemplu este amenajarea unei biserici ortodoxe în incinta Liceului "George Meniuc" din municipiul Chișinău la care au loc slujbe reale, iar ora de religie este făcută de către preot chiar dacă la liceu își fac studiile elevi de mai multe confesiuni. Toate aceste lucruri au loc "legal" în mai multe licee din țară, cu documente confirmative din partea direcțiilor de învățământ prin care "slujitorilor domnului" le sunt permise transformarea unor clase în biserici.

Intimidările la nivel național vis-a-vis de minoritățile religioase sunt apărate de legislație. În articolul 4, punctul 4 al Legii învățământului este scris că Educația moral-spirituală în învățământul de stat primar este un obiect de studiu obligatoriu, iar în învățământul secundar, mediu de specialitate şi superior este un obiect de studiu facultativ. Acest obiect este predat de persoane cu o pregătire profesională corespunzătoare. Elaborarea concepției, programelor de învățământ şi pregătirea cadrelor didactice pentru predarea obiectului "Educația moral-spirituală" constituie prerogativa Ministerului Educației. Punctul 4 din art. 3 al Legii învățământului intră în contradicție cu punctul 3 al aceleiași legi, dar și cu noțiunea de învățământ laic garantat de Constituția Republicii Moldova. Din acest motiv putem oare considera această lege drept una neconstituțională? Se pare că nu, pentru că una din explicațiile de bază vor fi statisticile conform datelor recensământului din 2014 care arată că în Republica Moldova trăiesc circa 98% de cetățeni declarați creștin ortodocși, dintre care 71% își doresc ca disciplina religia să fie opțională, iar 66% își doresc ca copiii săi să studieze cursuri doar despre religia lor (un studiu detaliat în acest sens este "Biserica și Statul din Republica Moldova" realizat cu suportul Fundației Soros-Moldova în 2016).

Un astfel de rezultat se datorează în mare parte nu bisericii, ci sistemului de învățământ din țară, care pe lângă faptul că nu oferă condiții prielnice în școli, aceștia mențin salariile cadrelor didactice la un nivel foarte mic (salariile în realitate variază între 38 și 135 euro, pe când oficial guvernul spune că este de circa 300 euro) , motiv din care prin rândul profesorilor an de an tot mai puțini tineri doresc să lucreze în domeniul educației, iar vârsta și situația financiară a celor peste 40% de învățători rămași în sistem nu le permite să meargă în rând cu schimbările pe plat tehnologic și social.

Studierea obligatorie a disciplinei educația moral-spirituală în clasele primare din Republica Moldova redă clar caracterul quasireligios al învățământului care se impune la începutul secolului XXI. Relația stat-biserică contribuie la "dezvoltarea învățământului", impunând bazele credinței creștin-ortodoxe copiilor de la o vârstă fragedă de 6-7 ani. Ministerul Educației ne-având resurse financiare pentru întreținerea școlilor, cadrelor didactice, manuale, cărți etc, încheie așa zisul pact simbolic cu biserica, căreia îi oferă o susținere suplimentară, incluzând preoții în instituțiile de învățământ în calitate de pedagogi pentru predarea educației moral-spirituale și religiei ortodoxe. Pentru Ministerul Educației această disciplină, conform legislației, este o prerogativă. Adică pe lângă faptul că BOM este scutită de impozite, BOM este privilegiată față de alte confesiuni, reprezentanții BOM încalcă de nenumărate ori legislația și totodată mănâncă din aceeași farfurie cu diverși oligarhi de la putere, statul găsește resurse financiare în vederea "dezvoltării unei societăți cu un grad de moralitate sporit".

Conform Ghidului învățătorului pentru disciplina educația moral-spirituală "propune, nu impune, valori morale și spirituale ce stau la baza culturii naționale și europene". Să presupunem că aceste valori sunt doar propuse și nu impuse, însă dacă deschidem manualul de clasa I (autori Tatiana Niculcea și Angela Cara, ediția din anul 2014, manual oficial inclus în curriculum) la pagina 24 găsim tema "Învățătura lui Iisus Hristos", micuții sunt învățați

despre comportamente pozitive în combinație cu discuții despre locuri și lăcașuri sfinte. Deci, la vârsta când copiii abia încep să dezvolte creșterea rolului său în explorarea lumii, sistemul de învățământ împreună cu biserica îi creează asocieri prin care binele nu este doar să fii ascultător și să faci bine celor din jur, dar și să mergi la biserică. În continuare urmează teme și imagini legate strict de religia creștină ortodoxă: biserici, colinde de crăciun, lecții de sârguință îmbinate cu imagini în care copiii stau îngenunchiați cu lumânările în mână și se roagă, lecții despre iertare și cântece despre Iisus etc. Toate aceste așa-zise învățături despre moralitate sunt mixate cu imagini și versuri biblice. Să fie oare aceasta o tendință a sistemului de învățământ din Republica Moldova, în timp ce era IT demult a venit și la noi în țară, iar în școlile moderne se pune accent pe învățarea copiilor utilizând metode care le-ar permite o incluziune ușoară în societate? Se pare că Ministerul Educației le face un serviciu BOM, care ulterior împreună cu candidații politici vor putea manipula diverse campanii electorale și adoptarea unor legi comode pentru un control mai simplu asupra societății.

BOM, cenzura culturală și instigarea la ură

„*Noi suntem în țară ortodoxă şi Ştefan cel Mare a apărat-o de tot soiul de jidovi, dar ei au venit şi au pus menora*", striga mare și tare Protoiereul, Președintele Asociației Ortodoxe „Sf. Fericita Matrona", Anatolie Cibric, în anul 2009 în timp ce a vandalizat obiectul de cult iudaic.

Atunci comunitatea de evrei din Republica Moldova a avut permisiunea autorităților municipiului Chișinău pentru instalarea temporară a candelabrului "Menorah" în scuarul Europei din Grădina Publică, pe perioada sărbătorii Hanuca. "Slujitorul domnului", Anatolie Cibric, și-a permis atunci să discrimineze nu doar pe criterii religioase, dar și etnice, numind comunitatea de evrei "jidovi". Grupul de preoți care a participat la manifestația respectivă a avut loc în centrul capitalei Republicii Moldova, în plină zi când erau copii în stradă. O fi fost acela un exemplu de educație

a toleranței și dragostei față de oameni? Desigur că nu. Mitropolia și-a exprimat dezacordul cu acțiunile preoților agresivi, dar și față de instalarea candelabrului într-un spațiu public. Până la urmă, Protoiereul Anatolie Cibric a primit o amendă de 600 lei. Fără scuze, fără stres, cei cu legea-n mână sunt prieteni cu biserica și au închis ochii la acțiunile antisemite ale reprezentanților bisericii ortodoxe.

Pe lângă aspectul politic al incidentului, acesta are și o dimensiune culturală. BOM nu agreează în nici un fel ideea unei diversități culturale a populației țării.

În perioada guvernării PCRM, prietenoasă cu ÎPS Vladimir (de fapt ca orice altă guvernare de la independență), Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove și-a permis să cenzureze și câteva evenimente culturale. În 2007, Mitropolia Moldovei făcea apel către credincioși să boicoteze filmul "Codul lui Da Vinci", deoarece pelicula ar fi avut mesaje instigatoare la ură vis a vis de cetățenii creștini ortodocși. Astfel de îndemnări au urmat de la Mitropolia Basarabiei și de la Episcopia Catolică de Chișinău, dar cea mai activă a fost instituția care reprezintă valorile morale a celor 95,5% de cetățeni de credință creștin ortodoxă din Republica Moldova. Protopopul și secretarul Mitropoliei Moldove, Vadim Cheibaș, vorbea cu o gravitate apocaliptică despre premiera filmului "Codul lui Da Vinci" care a avut loc la cinematograful "Patria" (Emil Loteanu). Acesta califica pelicula drept o lovitură directă la valorile creștine, iar indignarea era din motiv că în acel film de ficțiune, Iisus Hristos este arătat ca un simplu muritor cu viață pământească, vicii și chiar copii cu Maria Magdalena. Valul de gălăgie împotriva filmului nu a influențat cumva agenda cinematografului, iar oamenii au mers la premieră.

Dacă puterea bisericii este mai slabă când merge vorba de instituții culturale private, așa cum era cinematograful Patria, atunci în instituțiile culturale controlate de stat cum ar fi teatre, case de cultură, săli cu orgă sau filarmonici, influența este cu mult

mai mare. Un exemplu a fost în 2007, atunci reprezentanții BOM s-au implicat abuziv în interzicerea spectacolului "Monoloagele Vaginului" de celebra autoare din SUA Eve Ensler, care luptă împotriva violenței față de femei printr-o altă modalitate.

Interzicerea spectacolului de către Ministerului Culturii și Turismului nu era mult de așteptat, a venit în urma unor acțiuni de limitare a dreptului la libertatea de gândire, din partea Asociației ortodoxe "Sf. Maica Matrona", prietenoasă mitropoliei. În timpul repetițiilor în Filarmonica "Serghei Lunchevici" din mun. Chișinău a dat buzna un grup de femei împreună cu interpretul Anatol Latîşev, adresând echipei învinuiri și blesteme.

Mitropolia Moldovei declara cu privire la spectacol că acesta aduce laudă adulterului și imoralității, denaturează intimitatea, depășește granițele morale ale familiei creștine.

În ultimii ani BOM este mai puțin activă pe domeniul cultural în sensul impunerii unei cenzuri. Nu pentru că și-ar fi interesul pentru acest domeniu. Îndrăznesc să avansez ideea că, mai degrabă, BOM a înțeles că, dacă tot nu se poate lupta cu valul de cultură laică ce vine oricum, ca influență a globalizării, a circulației bunurilor culturale, a consumerismului, atunci aceasta poate deveni un actor producător de bunuri culturale specifice. Cred că acesta este sensul apariției unor autori religioși precum Savatie Baștovoi care scriu pe teme culturale în vogă, dintr-o perspectivă religioasă: dragoste și relații personale, gender, parenting etc. Într-un sens, mai degrabă decât vocea care se opune, BOM încearcă să fie una dintre vocile câmpului cultural, aducând discuția în albiile care o interesează, încercând să construiască valori și teme culturale proprii, să participe activ la marile dezbateri culturale (mai ales în sensul culturii populare) ale epocii etc.

O altă direcție a activității BOM pe frontul cultural este relația cu alte grupuri religioase. În 2016 ÎPS Mitropolitul Vladimir a constituit Sectorul Sinodal pentru Activitatea Misionară, antisectară

și antischismatică. Scopul acestui departament al Mitropoliei era de a da startul unui război împotriva așa-ziselor "secte", adică alte confesiuni religioase cum ar fi Martorii lui Iehova, Adventiștii de Ziua a Șaptea etc, prin desfășurarea unor campanii de propagandă "anti", pentru a menține influența și controlul suprem asupra "sufletelor" enoriașilor.

În acest fel, BOM încearcă să își protejeze "teritoriul canonic", adică un monopol al activității religioase în spațiul Republicii Moldova.

Aceste lupte sunt și despre păstrarea și creșterea veniturilor financiare bisericești, formate din taxele pentru oficierea ceremoniilor tradiționale cum ar fi cununii, cumetrii, botezuri, înmormântări. Taxele pentru serviciile oferite de "slujitorii domnului" variază de la o biserică la alta, unele se presupune că sunt modeste, altele sunt atât de mari încât creștinii din familii cu venituri mici nu-și pot permite o simplă înmormântare, unii preoți chiar refuzând să oficieze anumite slujbe dacă știu că creștinul cutare nu are suficiente resurse financiare, invocând că fie nu a fost cununat sau botezat în biserica din localitate ori că a trăit în păcat.

Să vedem câteva exemple scandaloase apărute în mass-media. În luna august 2017 Parohul bisericii, Alexei Gheorghelaș, din satul Frasin, raionul Dondușeni, a încuiat biserica și a refuzat să înmormânteze un băștinaș care, fiind plecat la Moscova la muncă, a decedat într-un accident pe șantier. Motivul refuzului a fost că bărbatul decedat nu a reușit să se cunune. Cu un an mai devreme același preot a refuzat să înmormânteze un enoriaș care nu s-ar fi împărtășit și era alcoolic.

Un alt preot de la nordul țării, din satul Clocușna, raionul Ocnița, Valeriu Ungureanu, a devenit renumit pentru că a refuzat să înmormânteze un enoriaș din sat pentru că nu aveau suficienți bani. Apoi s-a descoperit că "slujitorul Domnului" nu se apuca să oficieze botezuri dacă cuplul nu aveau cel puțin 15 cumetri. Adică în cifre ar fi circa 1000 de lei.

Mai recent, în noiembrie 2018, preotul din satul Răciula, raionul Călărași, a refuzat să o înmormânteze pe o enoriașă, din motiv că fiica acesteia și-a botezat copilul în satul vecin, obligând-o mai întâi să achite taxa de botez la biserica din satul natal, apoi preotul va accepta să o înmormânteze pe maică-sa.

Lista acestor cazuri care "promovează valorile creștine" poate continua, și astea sunt doar câteva exemple. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe din Moldova, pe lângă faptul că îi intimidează și discriminează cetățenii care împărtășesc alte confesiuni religioase, își bat joc de creștinii ortodocși care de multe ori dau ultimul leu pentru o lumânare. Pe de o parte, se declară apărătorii valorilor tradiționale creștine, iar, pe de alta ,manifestă un comportament de oameni lacomi care își umilesc enoriașii.

În loc de concluzie.

Biserica Ortodoxă din Republica Moldova, prin prisma privilegiilor și conexiunilor cu puterea, nu ar trebui să danseze în ritmul intereselor actorilor politici. Participând la jocurile electorale, biserica nu face altceva decât să contribuie la înmulțirea diviziunilor în societate.

Apoi, BOM a abandonat rolul pe care îl așteaptă toată lumea de la ea: să fie de partea celor sărmani și neajutorați, a celor slabi și umiliți (care-s foarte mulți).

Să nu uităm, în cel mai mare scandal politico-economico-moral al istoriei contemporane a țării – furtul miliardului – vocea bisericii nu s-a auzit nicăieri. Absența acestei voci (care ar fi criticat, ar fi admonestat – or, e scris în Biblie să nu furi) ar putea cântări mai mult decât sprijinul vocal pentru tot felul de figuri politice temporare.

Rolul acestei instituții este de a contribui la un echilibru moral în societate. Cetățenii Republicii Moldova demult au depășit stereotipurile în care credeau la începutul anilor '90, dar metodele de influență ale BOM eu rămas aceleași. Atât timp cât BOM va

urma strategiile sale conservatoare, numărul enoriașilor va scade semnificativ. Tânăra generație nu mai merge duminica la biserică, și acest lucru probabil că este simțit de Mitropolia Moldovei, ale cărei tactici de propagandă deja nu mai sunt eficiente.

Lupta pentru încredere se face prin fapte bune și transparență, nu prin impunere. Oricât de mult Mitropolia Moldovei nu s-ar zbate pentru păstrarea influenței, din câte se vede, cel de-al doilea deceniu al secolului XXI inevitabil este apusul Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova. Pentru că tot mai multă presă scrie, iar tot mai mulți cetățeni se informează, întreabă și luptă pentru bunul simț.

Amin.

Conservatorismul modern și reinventarea trecutului ca instrument de creare a realității sociale

Lilia Nenescu

Conservatorismul clasic este o ideologie bazată pe o experiență imediată a trecutului, și anume pe experiența imediată a Revoluției Franceze, adică a unui trecut care se rupea dramatic chiar sub ochii oamenilor.

Conservatorismul modern (de la Revoluția Franceză încoace) nu mai are nicio referință la Revoluție, ci referințe la referințe la referințe. Conservatorismul modern nu are niciun trecut ca și referință. În acest sens, atît liberalii, cît și conservatorii construiesc permanent realitatea socială. Unica diferență constă în faptul că liberalii inventează viitorul, pe cînd conservatorii reinventează trecutul. Freeden și Mannheim subliniază latura dinamică a conservatorismului modern, care nu-și propune să conserveze status quo-ul după cum nu-și propune nici revenirea la trecut. Astfel conservatorismul n-are nimic de a face cu tradiționalismul simplu de păstrare a unor valori tradiționale sau a unui mod de viață tradițional.

Probabil cel mai elocvent exemplu de reinventare a trecutului de către conservatorii moderni este cazul dreptei religioase, care face apel constant la un trecut în care valorile tradiționale, precum familia naturală, erau adevăruri necontestate, iar divorțul, adulterul, homosexualitatea nu existau în general.

Despre cum trecutul este reinventat de către dreapta religioasă găsim în relatarea lui Buss și Herman despre ediția a doua a CMF. Ei argumentează că CMF a construit o nouă doctrină ortodoxă pentru a umple golurile de semnificație ale familiei care au stîrnit conflicte de înțelegere între participanții din Occident care înțelegeau familia strict în termenii familiei nucleare versus participanții din Africa

și Asia Mijlocie, care înțelegeau familia mai degrabă în termenii familiei extinse. Spre exemplu, Jehan Sadat a vorbit explicit despre distincția dintre definițiile occidentale și non-occidentale ale familiei. "*Când un occidental vorbește despre familie, el vorbește despre mamă, tată și copii. Când un egiptean vorbește despre familie el vorbește despre mamă, tată, copii, mătuși, unchi, nepoate, nepoți, zeci de verișori. În Egipt nu există străini...Noi credem despre noi că aparținem unei familii mari.*" George Haley, un alt participant la CMF-ul din Genova, a afirmat "cînd vorbești despre familie vorbești despre dragostea față de umanitate".

Noua teologie a familiei construită de CMF reprezintă o construcție mixtă dintre "sursele originale" și cele conservative contemporane. Interesant e faptul că poziția de apărare a familiei naturale de către dreapta religioasă conține foarte puține argumente biblice. Ideea de familie naturală ca și celulă fundamentală a societății e un fapt greu de găsit în biblie. De fapt, cuvintele lui Isus pot fi folosite pentru a demonstra o poziție total opusă față de forma familiei tradiționale: Pe când vorbea încă Isus noroadelor, iată că mama şi fraţii Lui stăteau afară şi căutau să vorbească cu El. Atunci, cineva I-a zis: „Iată, mama Ta şi fraţii Tăi stau afară şi caută să vorbească cu Tine." Dar Isus a răspuns celui ce-i adusese ştirea aceasta: „Cine este mama Mea şi care sunt fraţii Mei?" Apoi, Şi-a întins mâna spre ucenicii Săi şi a zis: „Iată mama Mea şi fraţii Mei! Căci oricine face voia Tatălui Meu care este în ceruri, acela Îmi este frate, soră şi mamă." (Matei 12:46-50). Noul Testament e de fapt anti-familie, comunitatea lui Isus e construită ca alternativă familiei biologice. Chiar dacă justificarea biblică a "familiei naturale" nu este coerentă, dreapta religioasă continuă să se refere la familia naturală ca fiind dată de la Dumnezeu.

Noua dreaptă religioasă: de la critica drepturilor reproductive spre critica sistemului de valori liberale

În studiul *Gender as Symbolic Glue: The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in The Anti-Gender Mobilizations in Europe*, Peto și Andrea argumentează că în timp ce dreapta conservatoare împrumută în mod selectiv din discursul feminist și cel liberal de stînga, aceasta construiește un universalism nou, unul anti-liberal, care înlocuiește drepturile individuale cu cele familiale. Noua dreaptă conservatoare utilizează acest discurs nou, precum și noi forme de organizare pentru a-și lărgi sfera de influență și pentru a crea alianțe dincolo de cercurile lor imediate.

Ne referim la o dreaptă conservatoare nouă din cauza schimbării discursului dinspre conservatorismul anti-feminist care se focusa aproape exclusiv pe drepturile reproductive și sexuale ale femeilor spre o construcție ideologică mai largă care critică sistemul de valori liberale, cum ar fi individualismul, drepturile omului și egalitatea de gen, dar și neoliberalismul global. Găsim foarte sugestivă declarația lui Igor Dodon din februarie anul trecut: „*Noi, moldovenii, sîntem un popor ortodox. Bunicii şi străbunicii noştri au păstrat şi promovat această credință de secole. În prezent, se fac încercări de a ne ademeni cu noi învățături false, cum ar fi liberalismul, toleranța, egalitatea de gen. Se fac încercări de a ne impune să credem că credința noastră ortodoxă, valorile noastre familiale sînt nişte valori perimate şi depăşite*."

Susanna Mancini și Kristina Stoeckl argumentează despre cum dreapta religioasă a trecut de la critica drepturilor sexuale și reproductive spre critica generală a sistemului de valori liberale. Pentru a realiza acest lucru, ele analizează istoria transformărilor discursive ale argumentelor anti-avort din SUA.

Mancini și Stoeckl disting trei etape discursive ale argumentelor anti-avort din SUA:

1970-1980: argumente de protecție a fetusului

În această perioadă discursul anti-avort se concentra pe reprezentarea fetusului ca și persoană. Acest discurs folosea argumente

religioase și morale despre păcatul uciderii fetusului. În această perioadă, dreapta religioasă americană s-a radicalizat, ajungînd pînă la terorismul anti-avort care a culminat cu uciderea lui David Gunn (medic care efectua avorturi). Extremismul și violența pro-viață au făcut ca mișcarea să fie una marginală, alienînd în special femeile care simțeau că drepturile și necesitățile lor erau neglijate în numele protecției absolute a fetusului.

1980-1990: argumente de protecție a femeilor

Încercînd să devină mai populară, mișcarea pro-viață recurge la cea de a doua etapă discursivă, și își schimbă argumentul dinspre protecția fetusului spre protecția femeii. În loc să se axeze pe fetus, discursul se focusa pe drepturile și sănătatea femeilor. Astfel, dreapta religioasă a împrumutat limbajul feminist și retorica drepturilor omului, precum și discursul științific și medical pentru a vorbi despre cum femeile au de suferit de pe urma avortului. Esențiale succesului noii strategii anti-avort au fost argumentele care legau prin cauză-efect avortul de cancerul mamar și sindromul post-avort. Această transformare discursivă a transformat femeile din ucigașe în victime și a construit o nouă platformă politică și legală de implementare a strategiilor anti-avort.

2000-încoace: argumente de protecție a societății

În 1981, Vincent Rue (inventatorul american al sindromului post-avort) a depus mărturie în fața Congresului SUA, afirmînd că după avort femeile trec printr-un stres post-traumatic, numit sindromul post-avort. "Efectele sindromului, pe lîngă depresie sunt furia, dificultăți interacțiune socială, abilități parentale scăzute, încredere de sine scăzută, disfuncții alimentare, abuz de substanțe, inabilitate de comunicare, tendințe suicidale. Dacă nu este tratat sindromul se poate transmite celorlalte generații". Astfel, "avortul spre deosebire de alte intervenții medicale mult mai invazive - este tratat ca fiind periculos pentru sănătatea mintală a femeii care generează consecințe pe toată viață, afectează sfera emoțională a

femeilor, abilitățile parentale, și deci, compromite rolul domestic și social al femeilor."

În această ecuație, guvernele au rolul de a proteja femeile prin criminalizarea avortului și deci prin înlăturarea posibilității prin care femeile pot decide despre viața lor reproductivă și asta pentru a le proteja rolul tradițional de soții și mame.

Lupta împotriva drepturilor reproductive în numele conservării rolurilor de gen a trecut de la lupta împotriva avortului către lupta împotriva contraceptivelor în general. Spre exemplu, un articol publicat în 2015 de Linacre Quarterly (platforma Asociației Medicale Catolice) explorează "efectele sociale, spirituale și psihologice ale contraceptivelor orale" și conclude că "utilizarea contraceptivelor orale sunt asociate cu depresia, libidou scăzut, sexul pasager, amînarea căsătoriei și a sarcinii".

Aceste exemple demonstrează că discursul anti-avort este caracterizat ca și protector al valorilor societății, cum ar fi conservarea structurilor patriarhale și a rolurilor tradiționale de gen. Utilizînd argumentele de tipul celor de protejare a societății, mișcările conservatoare consolidează o agendă politică care trece dincolo de domeniul drepturilor reproductive. Această agendă se centrează pe protejarea familiei naturale ca fundament al societății.

Cele trei strategii discursive nu țin neapărat să se succeadă, dar mai degrabă să intensifice și să extindă discursul anti-avort în general.

Scopul principal al dreptei conservatoare constă în protejarea valorilor universale conservatoare împotriva degradării cauzate de valorile liberale, precum drepturile omului, emanciparea și individualismul.

Deși, pe de o parte, se opun valorilor democratice, pe de altă parte, aceștia utilizează instrumentele democrației cum ar fi mobilizarea maselor, referendumurile sau inițiativele cetățenești. Agenda protejării cu orice preț a familiei tradiționale utilizată de către dreapta conservatoare ia forma unei mobilizări politice transnaționale și facilitează crearea unei societăți civile alternati-

ve iliberale bazată pe o alianță dintre fundamentaliștii religioși și populiștii iliberali. Această alianță se bazează pe utilizarea excesivă a familiei naturale (sau familiei tradiționale). Activiștii pentru familia naturală mobilizează grupurile organizate la nivel local și național a comunităților religioase, dar și politice și creează rețele internaționale prin intermediul coaliițiilor anti-alegere, precum Congresul Mondial al Familiilor (CMF). Aminitm că ultima ediție a CMF s-a desfășurat la Chișinău în perioada 14-16 septembrie 2018, sub patronajul președintelui Republicii Moldova, Igor Dodon.

Ce unește aceste grupuri și organizații religioase și politice, în fond foarte diverse (diversitatea confesiunilor religioase: ortodoxe, catolice, protestante, iudaice, musulmane, diversitatea contextelor culturale, sociale și politice)?

Kováts și Põim consideră că lupta împotriva genderului a devenit "cleiul simbolic" care unește agendele și discursurile dreptei radicale și a partidelor conservatoare. Lupta împotriva genului și egalității de gen reprezintă mai degrabă o mișcare politică decît religioasă, dar care își camuflează adevărata față prin apel la dignitate, teologie și valori morale. Spre exemplu, în 2016, în Columbia, retorica anti-gender a fost utilizată pentru a se opune acordului de pace doar din cauza faptului că în acord se menționa egalitatea de gen și drepturile sexuale, cît și pentru includerea femeilor în grupurile de negociere a acordului de pace.

Graff și Korolczuk afirmă că cadrul anti-colonial este cel care asigură coerență ideologică unei coaliții mondiale de altfel dispersată.Acest lucru este confirmat de discursul lui Igor Dodon, spre exemplu: Începînd cu anul 2009, după venirea la putere a „Alianței pentru Integrare Europeană", în Moldova a început o nouă etapă a şovinismului. Noua guvernare a apucat calea spre desuveranizarea Moldovei şi de transformare a acesteia într-o colonie lipsită de drepturi a Occidentului. Și fostul deputat comunist, Grigore Petrenco, face apel la cadrul anti-colonial „Am venit aici să protestăm împotriva politicii Uniunii Europene. Protestăm împotriva

tratării Republicii Moldova drept o colonie ai căror opinii nu sunt luate în considerare."

Cadrul anti-colonial și lupta împotriva genului nu sunt explicații care se exclud reciproc, dar care mai degrabă se complimentează. Acest lucru este confirmat de mesajul care apare pe un bilboard afișat în Varșovia în 2015 în cadrul unei campanii împotriva educației sexuale în școli. Mesajul scria: "Genul + Convenția despre așa zisa violență împotriva femeilor și a violenței domestice este Ebola pentru Polonia de la Bruxelles".

De ce familia?

Pentru a răspunde la întrebarea de ce familia stă la baza retoricii conservatoare de dreaptă trebuie să analizăm motivațiile celor doi actori principali în proliferarea discursului pro-familie: partidele și liderii politici, pe de o parte, și biserica și actorii religioși, pe de altă parte.

1. Familia, ultima instituție cu doi stăpîni: controlată atît de stat, cît și de biserică.

În contextul secularizării, biserica caută pîrghii pentru a-și menține puterea în stat. În acest sens familia este unica instituție care mai este încă atît sub controlul bisericii, cît și al statului.

2. Familia și eterna obsesie a bisericilor cu sexul.

Transformările radicale prin care trec familiile în ultima vreme - revoluția sexuală, emanciparea femeilor, explozia altor feluri de familie decît cele heterosexuale etc.

3. Familia - pseudo-agendă și țap ispășitor.

În modul în care este folosit discursul pro-familie de către politicieni, acesta are scopul de a ocupa agenda politică cu probleme false cum sunt minoritățile sexuale și drepturile reproductive și sexuale ale femeilor și asta pentru a distrage atenția de la adevăratele probleme: inegalitatea economică și socială etc. În plus, în țări precum Moldova, unde deciziile politice relevante nu sînt în interiorul cîmpului politic, ci sînt sub controlul unor actori externi și interni -

oligarhi, banca mondială, FMI - polemicile despre valori reprezintă, pe de o parte, discursuri comode care caută țapul ispășitor, dar, pe de alta parte, ...unicele domenii în care politicienii locali *"pot" face ceva*.

Programul electoral al Partidului Socialiștilor din 2014, punctul 9 din capitolul Criza din Republica Moldova, comasează criza inegalităților sociale și criza spirituală în același paragraf. Paragraful ne zice că regimul oligarhic se face vinovat atît de accentuarea inegalităților economice, cît și de criza spirituală. Chiar dacă 1 milion de cetățeni trăiesc sub pragul sărăciei. totuși, fenomenul cel mai periculos e criza spirituală." Potrivit datelor oficiale, mai bine de 1 milion de cetățeni ai RM au venituri mai joase decît pragul stabilit al sărăciei. În acelaşi timp, 10% de locuitori ai Moldovei obțin venituri care depăşesc de 67 de ori cîştigurile celorlalți cetățeni ai țării. Cei 15% de cetățeni care s-au îmbogățit în urma „prihvatizării" din anii '90 dețin 85% din volumul total al acumulărilor băneşti existente. Şi totuşi, fenomenul cel mai periculos generat de regimul politico-oligarhic aflat la putere este agravarea amenințătoare a crizei spirituale."

4. Familia - ultima resursă de mobilizare.

În contextul apatii sociale, aproape totale din ultimele decenii, atît biserica, cît și partidele politice folosesc discursul pro-familie pentru că familia reprezintă una dintre puținele resurse de mobilizare. Politicile familiale, reproductive și sexuale se găsesc la baza politicilor conservatoare de dreaptă nu doar la nivel retoric, dar și la nivelul organizării și mobilizării în masă, la nivelul luptelor legislative și la nivelul creării alianțelor și parteneriatelor locale și globale.

Familia, definiția familiei și "protejarea" familiei naturale sau tradiționale reprezintă frontul principal de luptă al conservatorilor de dreapta. Zic front de luptă, pentru că discursul pro-familie este plin de tot felul de dușmani care atacă familia tradițională și care își doresc distrugerea cu orice preț a acesteia. În cartea *Globalizing family values - the christian right in international politics*, Doris Buss și Didi Herman analizează discursul conservatorilor de dreapta, iar în baza acestei analize creează o tipologie a dușmanilor familiei tradiționale:

- socialiștii și globaliștii.
- secularиștii.
- feminiștii și minoritățile sexuale.

Toți acești dușmani sunt periculoși pentru că luptă împotriva genului printr-un cadru colonial. Agendele feministe, agendele minorităților sociale, agendele socialiste sunt văzute de către dreapta conservatoare ca și promotoare ale globalizării, și deci ale colonizării. Globalizarea e percepută ca o "croială" care impune o singură formă asupra relațiilor sociale. La modul în care este adresată, globalizarea e definită exclusiv în termeni de universalizare a politicilor sociale, și este ignorată total dimensiunea economică a globalizării. Austin Ruse, președintele Institului pentru Familia Catolică și Drepturile Omului, a afirmat că globalizarea economică nu reprezintă o îngrijorare pentru dreapta religioasă. "Stînga are probleme cu globalizarea economică...noi credem că globalizarea este încercarea de a impune o singură abordare tuturor întrebărilor legate de drepturile reproductive".

Discursul despre familie în Moldova.

Agenda conservatoare de dreaptă a politicilor familiale, sexuale și reproductive nu este produsul clasei politice moldovenești, ci mai degrabă un produs cultural de import.

Aceasta a fost importată pe două filiere:

- filiera conservatoare americană: prin alianțe de tipul CMF
- filiera conservatoare rusă: de unde am importat discursul Occidentului decadent vs valori tradiționale.

În Republica Moldova, dezbaterile legate de politicile familiale, sexuale și reproductive au fost, pînă în 2012-2013, teme periferice pentru interesul public.

Două evenimente importante au stîrnit reacții publice și au radicalizat dreapta religioasă:

1. Legea cu privire la asigurarea egalității adoptată în 2012.
2. Ratificarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană

Pe 23 iunie 2014 (adică în an electoral) și imediat înaintea semnării Acordului (27 iunie), Partidul Socialiștilor a organizat Conferința Internațională Ştiințifico-Practică „Civilizația ortodoxă şi lumea modernă", în cadrul căreia socialiștii și slujitorii bisericești au discutat în mod special despre influența şi propaganda valorilor europene asupra lumii ortodoxe şi distrugerea moralității tradiționale. În discursul său, Igor Dodon critică dur asocierea cu UE în special din cauza adoptării legii cu privire la egalitatea de șanse: "Un activism special este manifestat de actuala guvernare în procesul de legalizare a păcatului sodomic, ceea ce a devenit, pentru autoritățile moldoveneşti, un fel de test privind loialitatea față de țările din Occident. Aceste activități au culminat prin adoptarea aşa-zisei legi „privind egalitatea de şanse", care prevede dreptul minorităților sexuale la angajare în cîmpul muncii, inclusiv în instituțiile de educație şi cele medicale. Adoptarea legii respective a fost o condiție din partea Uniunii Europene în calitate de pregătire pentru semnarea Acordului de Asociere cu UE. Legea a fost adoptată în ciuda multiplelor proteste din partea societății ortodoxe şi avertizări din partea Bisericii Ortodoxe de ex-comunicare a autorilor proiectului de lege. Poate era cazul ca aceştia să fie, totuşi, ex-comunicați?"

Pentru a analiza modul în care discursul conservator de dreapta s-a infiltrat în discursul partidelor politice de guvernare, am citit programele electorale ale partidelor parlamentare din 1994 pînă în 2014, și am urmărit în speță 3 aspecte:

referințe la politicile familiale,
referințe la valorile tradiționale,
referințe la biserică și religie.

Cîteva observații despre dinamica retoricii despre familie

Discursul despre familie în programele partidelor din 1994 pînă în 2014 n-a înregistat diferențe majore. Probabil unica diferență de intensitate în utilizarea discursului pro-familie îl găsim în programele partidelor de opoziție, care vorbesc despre familie pentru

a critica partidele de guvernare și pentru a atrage electorat. Spre exemplu, în 1994 BeAFPCD scrie în programul electoral că "scăderea vertiginoasă a natalității nu este o consecință a nedorinței de a avea copii, ci rezultatul dezastrului economic, social şi ecologic cauzat de politica antipopulară a actualei conduceri a republicii". La alegerile din iulie 2009, PLDM scrie că "spijinul real al familiilor şi al maternității este doar o declarație, regăsindu-se doar în propaganda oficială. Chiar dacă actualul guvern se declară de stînga, reformele inițiate pot fi considerate doar indexări ale formelor vechi de protecție." La alegerile din 2000-2009, adică atîta timp cît PCRM a fost la putere, discursul pro-familie a fost aproape absent din programele electorale. În schimb, la alegerile din 2010, adică imediat după ce a devenit opoziție, PCRM utilizează același truc politic: "restabilirea garanțiilor sociale anulate de către guvernarea antipopulară din anii 2009—2010 (pentru tineri, familiile cu copii, veterani, pensionari, bugetari, militari şi alte categorii de populație etc)."

Aceleași măsuri și politici familiale figurează atît la partidele de dreapta, cît și la cele de stînga, atît la partidele care utilizează retorica religioasă, cît și la cele care nu au nicio referință la religie în programele electorale. În mare parte, toate programele prevăd aceleași măsuri de susținere ale familiilor: indemnizația unică la nașterea copiilor, indemnizația lunară pentru creșterea copiilor, susținerea inclusiv prin ipotecă pentru construcția/cumpărarea locuinței, și alte variabile precum deinstituționalizarea copiilor, compensarea costului utilităților etc. Chiar dacă protecția familiei figurează în toate programele electorale, garantarea egalității de drepturi nu apare nici pe departe în toate programele. În 1994, PDAM menționează "apărarea drepturilor femeilor", iar BȚI zice despre "ocrotirea suplimentară a femeilor. În 2005, BMD folosește pentru prima dată sintagma "egalitatea de șanse": "garantarea şanselor egale pentru încadrarea în cîmpul muncii, salarizare şi promovarea în funcții de conducere a femeilor." La alegerile din aprilie 2009, PL menționează

”reprezentarea egală la luarea deciziilor şi promovarea femeilor în posturi de conducere, precum și eradicarea tuturor formelor de violență de gen și a stereotipurilor de gen”. La alegerile din 2014, PDM afirmă, pe de o parte, că va ”promova egalitatea reprezentării femeilor şi bărbaților în funcțiile publice” și pe de altă parte zice că va ”sprijini mamele în creşterea şi educația copiilor.” A afirma că sprijini mamele în creșterea și educarea copiilor înseamnă a recunoaște, a accepta și a propaga diviziunea tradițională a rolurilor conform căreia femeia este a priori responsabilă de creșterea și educarea copiilor și deci a nega orice posibilitate de reprezentare egală a femeilor și bărbaților în funcții de conducere.

Discursul despre familie nu este întotdeauna și discurs conservator religios. Primul program electoral care conține atît retorică religioasă, cît și discursul despre familie este programul electoral al BeAFPCD. Chiar dacă BeAFPCD face apel la retorica religioasă, acesta nu utilizează argumente de tip moral-religios, pentru a explica scăderea vertiginoasă a natalității. Din contra, cauza scăderii natalității este văzută în raport cu rezultatul dezastrului economic, ecologic și social.

Definiția familiei:

Familia este definită drept ”instituția de bază”, ”fundamentul societății și statului” (BeAFPCD, 1994), ”celula societății” (PSRM, 2014).

Relația dintre stat și familie:

Relația dintre stat și familie este văzută în felul următor: statul trebuie să asigure stabilitate financiară familiilor și să o protejeze, iar familia trebuie să asigure sănătate morală societății.

Statul trebuie să-i acorde familiei o atenție și o protecție deosebită (BeAFPCD, 1994)

Sănătatea morală a societății şi capacitatea unei națiuni de a conviețui într-o lume modernă depind de trăinicia familiei (BMD, 2005)

Asigurarea bunăstării familiilor:

Toate mențiunile despre nivelul de trai al familiilor se limitează asigurarea minimumului de existență:

Asigurarea minimumului de existență (BePSMU, 1994). Ajutorul social să corespundă coșului minim de consum (BȚI, 1994). Vom achita un „salariu familial" unuia dintre soți, ocupat de creşterea şi educarea a trei şi mai mulți copii, în volum, ce ar fi egal, cu cel puțin nivelul minim de trai (PSRM, 2014). Unica mențiune care transcende un nivel minim de existență o găsim în programul PCRM din 2005 care ține de asigurarea unui venit famiilor astfel încît fiecare familie să aibă posibilitatea să facă economii: Veniturile fiecărei familii din Moldova trebuie să-i asigure acesteia o calitate destoinică de viată, precum şi posibilitatea de a face economii.

Compoziția familiei:

Mame singuratice (BePSMUE, 1994), familiile cu mulți copii, familiile tinere (BeAFPCD, 1994), orfani și familii sărace (PFD, 1998) familii numeroase, mame solitare (BepMDP, 1998), apărarea familiei, mamei și copilului (PCRM, 2001), familii cu venituri mici (PPCD, 2001), familii cu copii adoptivi (PDM, 2014),

Deși compoziția familiei tradiționale constă din: mamă, tată și copiii, toate politicile familiale din 1994-1998 au o trăsătură comună: se adresează doar femeilor și copiilor. Tații lipsesc din ecuație. Cea mai directă declarație despre rolurile tradiționale atribuite bărbaților și femeilor în cadrul distribuției muncii de creștere și educație a copiilor o găsim în programul PDM din 2014: "vom sprijini mamele în creşterea şi educația copiilor."

Criza demografică.

Toate mențiunile despre orice similar ca înțelegere de criza demografică aproape că lipsesc pînă în 2009. În programul electoral al BeAFPCD din 1994 se vorbește doar despre scăderea natalității: "Scăderea vertiginoasă a natalității nu este o consecință a nedorinței de a avea copii, ci rezultatul dezastrului economic, social şi ecologic.

Alianța îşi axează eforturile pe rezolvarea problemelor economice şi sociale care ar încuraja natalitatea".

În iulie 2009, PLDM menționează pentru prima dată sintagma "criză demografică": "RM este în deplină criză demografică. În ultimii 8 ani populația RM a scăzut cu 2,1%. Scăderea populației este determinată de mai multe cauze precum: natalitatea scăzută, emigrația şi creşterea mortalității."

În 2014, PSRM face referință la faptul că "situația materială complicată şi lipsa de încredere în viitor impun tinerii să opteze pentru căsătorii mai tîrzii, să amîne naşterea copiilor sau să se limiteze doar la un singur copil. Se înregistrează o situație demografică dezastruoasă." Tot în 2014, și PCRM vorbește despre necesitatea unor "măsuri concrete pentru prevenirea unei catastrofe demografice naționale."

Referințe despre biserică și religie

În 1994, atît BePSMUE, cît și BeAFPCD se pronunță pentru independența Bisericii Ortodoxe: "pronunțăm pentru independența Bisericii Ortodoxe Moldoveneşti şi menținerea statutului ei canonic actual", dar și "Biserica Ortodoxă, constituită pe principiul unității de neam, nu admite instituirea unei noi Biserici Ortodoxe Autocefale în spațiul etnic al aceleiaşi națiuni. Totodată, ambele partide se pronunță pentru separarea bisericii de stat: principiului separării bisericii de stat şi al neamestecului statului în treburile bisericii, iar AFPCD afirmă că manifestă respect față de toate confesiunile religioase şi consideră că nu este de competența partidelor politice să intervină în relațiile interconfesionale.

În 1998 se observă o transformare a discursului despre religie. Nu se mai pune accent pe revendicarea culturii și identității naționale prin declararea independenței Bisericii Ortodoxe Moldovenești, dar se migrează spre un discurs din domeniul drepturilor omului. Atît PCRM, cît și PFD se pronunță pentru respectarea tuturor cultelor religioase: respectarea drepturilor omului, inclusiv a libertății con-

ştiinţei, reieşind din respectul faţă de ortodoxie şi alte confesiuni religioase, iar PFD afirmă că toate cultele religioase să beneficieze de un tratament egal, nediscriminatoriu din partea statului. Totodată în 1998, pentru prima dată se pledează pentru instituirea cursului de religie în școală, fapt de altfel care contrazice auto-declarată egalitate dintre confesiuni, întrucît predarea religiei înseamnă exclusiv predarea religiei ortodoxe.

În 2001, este la fel prezentă propunerea de introducere a religiei în școli. Totodată, în 2001, se proliferează mai direct intenția colaborării dintre stat și biserică, iar discursul de toleranță al pluralității confesionale devine mult mai nuanțat. BeAB afirmă că noi nu acceptăm sectele religioase de orientare extremistă, care înjosesc demnitatea omului şi vom pleda pentru interzicerea lor.

În programul electoral al PPCD din 2005, PPCD se pronunță pentru creşterea rolului Bisericii şi al inițiativelor ei în vederea sprijinirii materiale şi morale a familiei. La alegerile din aprilie 2009, AMN propune garantarea autonomiei Bisericii Ortodoxe şi a celorlalte confesiuni. Unicele alegeri la care au lipsit în totalitate referințele la biserică sau religie au fost cele din iulie 2009. Și alegerile din 2010 au fost lipsite de retorica religioasă. Unica mențiune despre biserică apare pe o notă foarte neutră în programul PL, care promite restaurarea patrimoniului național (printre care menționează bisericile și mănăstirile de valoare națională). În 2014, PCRM (care a avut unica referință despre religie în programul electoral din 2000), dar și PSRM își radicalizează discursul despre religie. PCRM afirmă că va abroga legea ruşinoasă cu privire la egalitatea şanselor şi nu va admite degradarea morală a națiunii, subminarea tradițiilor creştine multiseculare şi atacuri asupra Bisericii Ortodoxe, iar PSRM scrie că Acordul cu UE şi legile complementare adoptate de Eurounioniști contribuie la distrugerea tradițiilor noastre multiseculare, favorizînd homosexualitatea şi alte "valori" străine poporului nostru. Sînt călcate în picioare valorile noastre tradiționale ortodoxe. Au fost legiferate perversiunile sexuale şi propaganda desfrîului.

Referințe despre valori și valori tradiționale.

În 1994, referințele despre valori apar sub forma: valorile noastre, valorile colective, valorile culturale și se referă la libertate, solidaritate, dreptate, înțelegere, pace, echitate și egalitate.

În 1998, se folosește pentru prima dată sintagma valori europene (BepMDP) cu referință la responsabilitate, solidaritate, drepturile omului, toleranță. Tot în 1998 apare pentru prima dată mențiunea despre credința în Dumnezeu și trăinicia familiei ca valori consacrate de secole. În 2001, dar și în 2005 doar PPCD-ul are vreo referință la valori. Pe cît de bizar n-ar suna, programul PPCD vorbește despre importanța promovării valorilor naționale necesare pentru integrarea românească și cea europeană. La alegerile din 2009, apar aceleași referințe la valori: valori culturale, valori europene. În 2014, este utilizată pentru prima dată sintagma valori tradiționale. Din programul PSRM: Acordul cu UE contribuie la distrugerea tradițiilor noastre multiseculare, favorizînd homosexualitatea şi alte "valori", străine poporului nostru. Sînt călcate în picioare valorile noastre tradiționale ortodoxe.

De la promisiuni electorale la politici familiale: Cum au fost implementate de-a lungul anilor politicile familiale?

Pentru a evalua decalajul dintre promisiunile electorale și politicile familiale reale de care beneficiază cetățenii Moldovei, am selectat cîteva promisiuni electorale din ultimii 10 ani, adică din 2009, care conțin promisiuni cuantificate și deci măsurabile și comparabile. Reiterez, toate programele electorale care au fost analizate în tabelele din acest articol sunt programele electorale ale partidelor parlamentare, adică partide care au cîștigat la alegerile parlamentare și care au avut pîrghii pentru a-și îndeplini promisiunile electorale.

Astfel, la alegerile din aprilie 2009, Partidul Liberal promite alocație unică pentru naşterea primului, al doilea, al treilea şi următorilor copii de 5000 de lei, 10000 de lei, 15000 de lei. La aceleași alegeri, PLDM promite, pînă în 2012, majorarea indemnizației unice la

naşterea copilului, pînă la 10.000 lei şi indemnizația lunară pînă la 1.300 lei.

La alegerile repetate din iulie 2009, PLDM promite creşterea de cel puțin 10 ori a indemnizației unice şi completarea graduală pentru atingerea valorii medii de 800 euro.

În 2010, Partidul Democrat a promis majorarea indemnizației unice la naştere pînă la 7 500 lei.

Iar în 2014, socialiştii au promis implementarea unui program de susținere a familiilor tinere – "capitalul matern". La un cont depozitar vor fi transferate, pentru naşterea primului copil, 15 mii lei, pentru cel de-al doilea – 30 mii, pentru cel de-al treilea şi mai departe – 50 mii lei.

Cum au fost traduse aceste promisiuni în realitate?

Din 2010 pînă în 2013, cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea copiilor pentru persoanele asigurate, cît și pentru persoanele neasigurate a constituit 300 de lei. În 2019, cuantumul indemnizației lunare e de doar 640 de lei, adică jumătate din suma de 1300 lei, promisă încă în 2009 de PLDM.

Cuantumul indemnizației unice pentru persoanele neasigurate a constituit 1700 lei în 2010, 2000 lei în 2011, 2300 lei în 2012, 2600 lei în 2013.

În perioada furtului miliardului, adică între 2014-2016, atît suma indemnizației unice, cît și cuantumul indemnizației lunare au rămas neschimbate. Astfel, indemnizația unică pentru primul copil a constituit 3100 lei, iar pentru al doilea și fiecare următor copil aceasta a constituit 3400 de lei.

În perioada 2005-2008, indemnizația unică pentru primul copil a crescut în fiecare an cu cîte 200 de lei.

În perioada 2009-2013, indemnizația unică atît la naşterea primului copil, cît și la fiecare următor copil creștea în fiecare an strict cu cîte 300 de lei. În plus, indemnizația pentru fiecare al doilea copil

era de fiecare dată cu 300 de lei mai mult decît îndemnizația pentru primul copil.

Indemnizația din 2014 a crescut cu 400 de lei față de cuantumul indemnizației din 2013. Și a rămas neschimbată următorii 2 ani (2015 și 2016).

Reieșind din această creștere foarte regulată, de 200 lei, apoi 300 lei și finisînd cu 400 de lei, s-ar părea că indemnizația unică din 2017 care a crescut cu 2200 față de cuantumul din 2014 a înregistrat cel mai mare salt vreodată.

Totuși, dacă e să extrapolăm rata de creștere anuală regulată de 200 de lei, apoi 300 de lei, și ulterior 400 de lei și să adăugăm cîte 400 de lei pentru anii 2015 și 2016, decalajul nu mai este de 2200 de lei, dar de 1400 de lei.

Mai mult decît atît, diferența dintre cuantumul pentru fiecare următor copil, care era pînă în 2014 de fiecare dată cu cîte 300 de lei mai mare decît cuantumul indemnizației pentru primul copil, a fost lichidată. Începînd din 2014, cuantumul indemnizației pentru primul copil e egală cu cuantumul indemnizației pentru fiecare următor copil. Adică, în 2015, 2016 și 2017 s-au economisit 1200 de lei (cîte 400 de lei / per an) din contul egalării indemnizației pentru fiecare următor copil cu suma indemnizației pentru primul copil.

Însumînd 800 de lei economisiți în anii 2015, 2016 din contul indemnizației unice pentru primul copil și 1200 de lei economisiți în perioada 2015-2017 din contul indemnizației pentru fiecare al doilea copil, obținem suma de 2000 de lei economisiți. Dacă inițial se părea că în perioada 2014-2017 cuantumul indemnizației a crescut cu 2200 de lei, devine evident că acesta a crescut cu doar 200 de lei.

În 2019, cuantumul indemnizației unice constituie 6303 lei, sumă vădit mai mică decît promisiunea de 800 de euro făcută de PLDM în 2009, sau suma de 7500 de lei promisă de PD în 2010, și cu atît mai mult suma de 15 000 de lei pentru primul copil, 30 000 de lei pentru al doilea copil și 50 000 de lei pentru al treilea copil promise de PSRM în 2014.

Într-un studiu din 2015 despre reforma concediului de îngrijire a copilului, autoarea Constanța Popescu identifică cîteva aspecte problematice ale legislației RM în acest domeniu. Mai jos, prezint cîteva din problemele prezentate în studiu:

Mărimea indemnizațiilor este insuficientă: cuantumul indemnizației este de doar 30% din salariul mediu lunar al părintelui, în comparație cu 85% din salariul oferit în primul an în România sau de 100% în Lituania.

Durata concediului: părinții asigurați beneficiază de concediu timp de 3 ani, pe cînd cei neasigurați, care reprezintă 64,5% din total, beneficiază de doar 2 ani.

- cuantumul indemnizației, precum și durata concediului depind de statutul părinților (asigurat/ neasigurat).

- circa 2/3 din copiii sub 3 ani din Moldova au părinți neasigurați, care beneficiază de susținere financiară doar în primii 2 ani. Anual în Moldova, din numărul total de copii 2-3 ani, avem circa 37 mii copii (sau 64.5%) în afara oricărei finanțări de stat.

Părinții care sunt studenți la frecvență sunt tratați ca și neasigurați, și nu au acces la servicii timpurii de creșă care să le permită să revină la studii.

Cum arată familia reală în Moldova?

Conform recensământului din 2014, populația stabilă a Republicii Moldova constituia 2 804 800 persoane. Conform BNS, la începutul anului 2018, populația prezentă constituia 3 330 000 persoane.

O fotografie a familiei din Moldova, prin cifre și date statistice:

statutul matrimonial -în 2017, s-au înregistrat 20 924 de căsătorii și 9312 divorțuri.

maternitatea - în 2017, în total s-au născut 34 060 copii.

24 844 de copii au fost născuți de mamele căsătorite pentru prima dată, adică 9216 mii de copii nu s-au născut din prima căsătorie.

7315 copii au fost născuți în afara căsătoriei, dintre care 5254 în mediul rural.

606 copii au fost născuți de mame minore, cu vîrsta cuprinsă între 14-17 ani.

concediul de îngrijire a copiilor - În anul 2017, 45,3 mii persoane au beneficiat de concediu parțial plătit pînă la vîrsta de 3 ani, din care peste 40,6 mii persoane sunt mame, 4,3 mii persoane sunt tați.

criminalitatea juvenilă - Infracțiunile cel mai des comise de minori rămân a fi furturile, cu o pondere de 69,8% din total infracțiuni, jafurile – 6,8%, cazurile de huliganism – 3,5%, vătămări intenționate – 2,0%, și infracțiunile legate de droguri – 1,9%.

Numărul total al minorilor care au comis infracțiuni în anul 2017 a constituit 1384 minori, inclusiv 1295 minori cu vârsta 14-17 ani (93,6%), restul având vârsta de până la 14 ani.

violența asupra copiilor - În anul 2017, împotriva copiilor au fost comise 1,4 mii infracțiuni, mai mult cu 61,6% față de anul 2013.

despre egalitatea de gen - Femeile câștigă în medie cu 14,5% mai puțin fată de bărbați (85,5% din salariul mediu al bărbaților). În 2018, femeile angajate au pierdut în medie un venit anual adițional de 12 133 de lei, altfel spus, femeile au lucrat 50 de zile gratis.

Rata de participare a femeilor la luarea deciziilor la nivel parlamentar este de 20,8% (din 101 deputați doar 21 sunt femei).

despre sărăcie - Conform opiniei gospodăriilor cu copii, circa 86 la sută din acestea consideră că în anul 2017 nu au intervenit careva schimbări majore în nivelul de bunăstare al acestora, comparativ cu anul precedent; 6,5% au menționat că trăiesc mai bine, iar 7,4% consideră că situația s-a înrăutățit.

valoarea minimumului de existență în anul 2017 a constituit în total pentru copii - 1768,6 lei, inclusiv 699,5 lei pentru copiii de până la 1 an, 1518,3 lei pentru copii în vârstă de 1-6 ani şi 2002,5 lei pentru cei cu vârsta 7-17 ani.

În anul 2017 circa 64 la sută din gospodăriile cu copii dispun de baie sau duş.

În loc de concluzii. De actualitate.

De la independență *încoace familia a tot fost în gura politicienilor, dar la gura copiilor n-a mai ajuns nimic*. Întrucît partidele de guvernare se tot laudă cu faptul că au majorat cuantumul indemnizației unice și a indemnizației lunare, se merită de punctat explicit următoarele lucruri:

În ultimii 9 ani (din 2010-2019), cuantumul indemnizației lunare de creștere a copiilor pînă la 2 ani, respectiv 3 ani, pentru persoanele asigurate a crescut cu doar 340 de lei.

Indemnizația lunară de creștere a copiilor de la 1.5 ani (3 ani) pînă la 16 ani care a fost funcțională în perioada 2001-2009, a fost anulată cu începere din 2010. Mai nou, în campania electorală din 2019, Partidul Democrat, adică partidul care a contribuit la anularea acestui instrument, a împînzit țara cu panouri electorale pe care promite indemnizație lunară de 200 de lei pentru fiecare copil pînă la 18 ani.

Cuantumul indemnizațiilor unice la nașterea copiilor a fost majorat din contul lichidării sau micșorării altor 3 fonduri familiale:

- lichidarea indemnizației lunare de creștere a copiilor pînă la 16 ani;

- majorarea microscopică a indemnizației lunare de creștere a copiilor pînă la 2 ani, respectiv 3 ani;

- egalarea cuantumului indemnizației unice pentru nașterea primului copil cu indemnizația unică pentru nașterea fiecărui următor copil.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Notă.

Din motive ce țin de limite de pagini, nu a încăput întreaga bibliografie a articolelor publicate aici. Din acest motiv am decis să includem aici o bibliografie selectivă cu cele mai importante lucrări de referință citate de autori.

Arcot Krishnaswami, *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices*, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1, U.N. Sales No. 60. XIV.2, disponibil la https://www.religlaw.org/common/document.view.php?docId=703.

Bob, Clifford. *The Global Right Wing and the Clash of World Politics*. Cambridge University Press, 2012.

Buss, Doris și Didi Herman. *Globalizing Family Values: The Christian Right in International Politics*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2003.

Casanova, José. *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press, 1994, pp. 135-207.

Fillod, Odile. „*L'invention de La «Théorie Du Genre»*: Le Mariage Blanc Du Vatican et de La Science".Contemporary French Civilization, 39, nr. 3 (ianuarie 2014): 321-33. Legătură: https://doi.org/10.3828/cfc.2014.19.

Kaoma, Kapya. „*Globalizing the Culture Wars: U.S. Conservatives, African Churches, and Homophobia | Political Research Associates*". Data accesării 31 iulie 2018. Legătură: https://www.politicalresearch.org/2009/12/01/globalizing-the-culture-wars-u-s-conservatives-african-churches-homophobia/.

Kuhar, Roman, și David Paternotte. *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*. Rowman & Littlefield International, 2017.

Lendvai, Paul. *Hungary's strong man*, Oxford University Press, 2016

Marsden, Doctor Lee. *For God's Sake: The Christian Right and US Foreign Policy*. Zed Books Ltd., 2013.

Szikra, Dorottya. *Welfare for the Wealthy The Social Policy of the Orbán-regime, 2010-2017*.
Legătură: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/14209.pdf

Vaggione, Juan Marco. „*Reactive Politicization and Religious Dissidence: The Political Mutations of the Religious*". Social Theory and Practice 31, nr. 2 (2005).

W. Cole Durham Jr. "*Perspectives on Religious Liberty, A Comparative Framework*" în J van der Vyver and J Witte, eds. Religious Human Rights in Global Perspectives, 1996, Martinus Nijhoff, p. 1-44.

Zoltán Ádám and András Bozóki, *State and Faith: Right-wing Populism and Nationalized Religion in Hungary* (2016).
Legătură: https://doi.org/10.17356/ieejsp.v2i1.143

Pentru notițe

Pentru notițe

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, ChişiPnău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 43-03-67

RELIGIE ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

VOLUMUL CE URMEAZĂ REPREZINTĂ UN EFORT DE A ÎNȚELEGE ASCENSIUNEA DREPTEI CONSERVATOARE RELIGIOASE – MIȘCĂRILE CARE LUPTĂ ÎMPOTRIVA AVORTULUI, PENTRU ROLURI TRADIȚIONALE PENTRU FEMEI, ÎMPOTRIVA DREPTURILOR COMUNITĂȚILOR LGBTQI+, TOATE SUB UMBRELA ”GRIJII PENTRU FAMILIA TRADIȚIONALĂ” - ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN REGIUNE.

EVENIMENTUL CARE A OFERIT POSIBILITATEA DE A VEDEA DE APROAPE O PARTE DIN MIȘCĂRILE ȘI LIDERII DREPTEI CONSERVATOARE RELIGIOASE A FOST CONGRESUL MONDIAL AL FAMILIILOR CARE S-A DESFĂȘURAT LA CHIȘINĂU, ÎN PERIOADA 14-16 SEPTEMBRIE 2018. CONGRESUL, CARE A ADUNAT DEOPOTRIVĂ MOLDOVENI, RUȘI, AMERICANI, ITALIENI, SPANIOLI, FRANCEZI ȘI REPREZENTANȚI AI MULTOR ALTOR ȚĂRI ESTE UNA DINTRE CELE MAI MARI ADUNĂRI ALE DREPTEI CONSERVATOARE RELIGIOASE PE PLAN GLOBAL ȘI A OFERIT PUBLICULUI MOLDOVEAN POSIBILITATEA DE A-L OBSERVA ÎN DETALIU.